

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

Magyarország SAPARD terve

2000-2006

Tartalomjegyzék

1. A mezőgazdaság és a vidék jellemzői Magyarországon	6
1.1. Általános jellemzés	6
1.1.1. Az ország és a vidéki térségek területe, népessége és népsűrűsége	6
1.1.2. Közigazgatási rendszer és településszerkezet	6
1.1.3. Demográfiai helyzet és folyamatok.....	8
1.1.4. Erőforrások.....	9
1.1.5. Kulturális örökség, idegenforgalom, falusi vendéglátás	12
1.1.6. A mezőgazdaság jellemzői és struktúrája	15
1.1.7. Makrogazdasági viszonyok	27
1.2. Összehasonlítás az Európai Unióval. Az eltérések elemzése.....	34
1.2.1. Alapvető infrastruktúra	34
1.2.2. Emberi erőforrások.....	34
1.2.3. Termelő szektor.....	35
1.3. Erősségek, gyengeségek, lehetőségek és veszélyek (SWOT)	36
1.3.1. A magyar agrárgazdaság erősségei, gyengeségei, lehetőségek és veszélyek	36
1.3.2. A vidéki térségek adaptációjának erősségei és gyengeségei	40
1.3.3. Magyarország környezeti állapota. A legjelentősebb környezeti problémák áttekintése	42
1.4. Az agrárstruktúra és vidékfejlesztés területén végrehajtott korábbi intézkedések áttekintése	46
1.4.1. A Közösségi forrásokkal korábban végrehajtott fejlesztések.....	46
1.4.2. Az agrárgazdaság területén megvalósult világbanki programok.....	53
1.4.3. EBRD finanszírozású agrárprogramok	54
1.4.4. EU támogatás nélkül megvalósult programok	54
1.4.5. Az agrárfejlesztéseket szolgáló hitelezés	57
1.4.6. Koordináció a fejlesztési tervek (Előzetes Nemzeti Fejlesztési Terv, Átfogó Fejlesztési Terv), a PHARE 2000 és a SAPARD program között	58
2. A SAPARD Terv	60
2.1. A SAPARD Terv általános céljai	60
2.2. Földrajzi kiterjedés	61
2.3. A SAPARD Terv javasolt stratégiája.....	63
2.4. A SAPARD Terv előzetes véleményezése.....	63
2.5. Egyeztetés szakmai és civil szervezetekkel a Terv készítése során	65
3. Stratégia és prioritások az EU támogatáshoz.....	70
3.1. Fejlesztési stratégia.....	70
3.2. A támogatás prioritásai.....	72
4. A SAPARD terv keretében megvalósítandó jogosult intézkedések	74
4.1. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása.....	75

4.2. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	85
4.3. A szakképzés támogatása	96
4.4. Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	101
4.5. Termelői csoportok felállítása, működtetése	116
4.6. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	121
4.7. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	126
4.8. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	131
4.9. A program lebonyolítását segítő tevékenységek (információnyújtás, nyilvánosság, előzetes tanulmányok, tanulmányutak, monitoring) támogatása	138
5. A magyar SAPARD program megvalósítása során alkalmazott nemzeti szabályozás	142
5.1. A strukturális intézkedések közpénzből történő finanszírozásának általános jogszabályi alapjai	142
5.1.1. Az állami támogatásokra vonatkozó általános jogszabályok	142
5.1.2. Az agrárgazdaság állami támogatásaira vonatkozó jogszabályok	144
5.2. A program keretében az egyes intézkedések megvalósulását szolgáló jogszabályok	144
5.3. Közösségi támogatás nélkül megvalósuló intézkedések hazai jogszabályi alapjai	146
6. A közösségi támogatásra jogosultság feltételei	147
6.1. Általános kiválasztási kritériumok	147
6.2. Speciális támogatási kritériumok	148
7. Pénzügyi terv, támogatási arányok és a Közösségi hozzájárulás arányai	149
7.1. Pénzügyi terv	149
7.2. Támogatási arányok	150
7.3. A közösségi támogatás aránya	150
8. A végrehajtás intézményrendszere és működése	152
8.1. A végrehajtásért felelős intézmények	152
8.2. A támogatás pénzügyi megvalósítására vonatkozó előírások	154

8.2.1. A nemzeti költségvetési eljárás rövid jellemzése.....	154
8.2.2. A jogosult tevékenységek/fejlesztések kiválasztása menetének ismertetése	154
8.2.3. A nemzeti szintű jogi és pénzügyi kötelezettségvállalás fogalma.....	154
8.2.4. A ténylegesen felmerült kiadások fogalma	155
8.2.5. A végső kedvezményezett fogalma	155
8.2.6. A kifizetések rendszere és a kiadások elszámolása.....	155
8.2.7. Az euro használata, átváltási arányok és indexálási eljárás	155
8.2.8. Pénzügyi ellenőrzések és a rendellenességek kezelése	155
8.2.9. Rendellenességek megelőzése és felderítése, a segélyek csökkentése, felfüggesztése és megszüntetése, az indokolatlanul kifizetett összegek visszatérítése	156
8.2.10. A támogatás lezárásának eljárás módja.....	157
8.3. Megfelelés a közösségi politikáknak.....	157
8.4. Jelentések a Program végrehajtásáról.....	159
8.5. Tájékoztatás és nyilvánosság.....	159
9. Monitoring és értékelés	161
9.1. A Monitoring Bizottság.....	161
9.2. A Program módosítására vonatkozó eljárások	165
MELLÉKLET PÉNZÜGYI TÁBLÁZATOK	
FÜGGELÉK	

Magyarország SAPARD terve

Magyarország Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériuma az Európai Unió Tanácsának 1999. június 21-i 1268/99/EK rendelete és a végrehajtására 1999. december 22-én kiadott 2759/99/EK rendelet – valamint az ezekben hivatkozott egyéb jogszabályok – alapján elkészítette és benyújtja Magyarország SAPARD tervét.

A SAPARD Terv kidolgozásáért és az abban foglaltak végrehajtásáért felelős a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium.

Jelen tervdokumentum a mezőgazdaság és vidékfejlesztés azon elemeit kívánja bemutatni, amelyek – figyelembe véve az ország adottságait, vállalt kötelezettségeit – kijelölik a célokat, a hozzá kapcsolódó eszközöket annak érdekében, hogy az EU vonatkozó normáinak elfogadásával és alkalmazásával Magyarország jogosult legyen a Közösség által az előcsatlakozási SAPARD program keretében biztosított támogatások igénybevételére.

Az elkészített SAPARD Tervnek alapját képezi a Magyar Kormány Programja, a Magyar agrárgazdaság, vidékfejlesztés és területfejlesztési stratégiája, a magyar gazdaság Átfogó Fejlesztési Terve, az Ideiglenes Nemzeti Fejlesztési Terv, valamint a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program. A támogatási intézkedések összhangban vannak a Csatlakozási Partnerségben vállalt kötelezettségekkel, továbbá az Acquis Átvételének Nemzeti Programja alapelveivel. Az intézkedések összhangban vannak az Európai Megállapodás rendelkezéseivel, beleértve az állami támogatásokat; továbbá a KAP célkitűzéseivel, különösen a közös piaci szervezetekre, valamint a közösségi strukturális intézkedésekre vonatkozóan.

A SAPARD Terv a Bizottság által delegált szakértők, a Magyar Kormány, a kormányzati és nem kormányzati szervek, valamint az érintett gazdasági, társadalmi és szociális partnerek közreműködésével készült.

Magyarország SAPARD Tervét az EU Bizottság hagyja jóvá. Ezzel a jogi aktussal válik a terv érvényes Programmá, a SAPARD pénzeszközei pedig hozzáférhetővé Magyarország számára. A Program egyes elemeinek megvalósítása – a kiválasztott intézkedések végrehajtása társfinanszírozásban történik, amelyhez a Magyar Kormány biztosítja a nemzeti forrásokat.

A terv készítése során a Központi Statisztikai Hivatal adatait használtuk fel.

Az összeállított anyag szerkezetében a kiadott „Aide Memoire”-t követi.

Az átváltásnál 1 euró = 250 forint átváltási kulccsal számoltunk.

1. A mezőgazdaság és a vidék jellemzői Magyarországon

1.1. Általános jellemzés

1.1.1. Az ország és a vidéki térségek területe, népessége és népsűrűsége

Magyarország területe 93 030 km², népessége 1998. január 1-jén 10135 ezer fő volt, 1999. december végén pedig 10 044 ezer fő, a népsűrűség 108 fő/km². A mezőgazdasági termelés adottságai (földminőség, éghajlati és domborzati viszonyok) nemzetközi összehasonlításban kedvezőek. Az ország területének mintegy 67%-a mezőgazdasági művelés alatt áll, amely az európai országok közül - Dániához hasonlóan - kiemelkedően magas arány. A száz lakosra jutó mezőgazdasági területtel kifejezett földellátottság mutató (61,6 hektár/100fő) mintegy 35%-kal meghaladja az európai átlagot (45 hektár/100fő).

A Európai Unióban használt kritériumok szerint az összes terület döntő hányada (96,1%) vidéki térségnek minősül, ahol a népesség közel háromnegyede (73,6%) él. Magyarországon az alapvetően vidéki térségek területi aránya (61,5%) lényegesen meghaladja az unió hasonló jellemzőjét (47%), e területek összes népességéből való részesedése pedig 3,5-ször nagyobb az uniós tagországokban mérhető hányadnál. Az alapvetően és a jellemzően vidéki térségekben élő népesség aránya együttesen 34 százalékponttal magasabb hazánkban mint az unió átlagában, amely hazánk sajátos település szerkezetére vezethető vissza. A hazai településszerkezetre jellemző az egyközpontúság (Budapest és agglomerációja), a közepes méretű városok viszonylagos hiánya és a vidéki térségekben az aprófalvak nagy száma. Ennek a szerkezetnek a következménye, hogy a népesség 1/3-a Budapestre és a főváros közvetlen környékére csoportosul.

Magyarország és az EU vidéki térségeinek területe, népessége és népsűrűsége

Megnevezés	Terület		Népesség		Népsűrűség
	km ²	%	ezer fő	%	fő/km ²
Magyarország összesen*	93 030	100,0	10 135,4	100,0	108,9
- alapvetően vidéki térségek	57 235	61,5	3395,0	33,5	59,3
- jellemzően vidéki térségek	32 170	34,6	4064,5	40,1	137,9
- városias térségek	3625	3,9	2675,9	26,4	738,2
EU-15 összesen**	3 230 800	100,0	372 000,	100,0	115,1
- alapvetően vidéki térségek	1 518 476	47,0	36 084,	9,7	23,8
- jellemzően vidéki térségek	1 208 319	37,4	110 856,	29,8	91,7
- városias térségek	504 005	15,6	225 060,	60,5	445,5

Forrás: *KSH,1998.; **EUROSTAT, 1997.

1.1.2. Közigazgatási rendszer és településszerkezet

Az önkormányzatok országos rendszere

Az önkormányzatokról szóló törvény az önkormányzat két típusát, a települési és a megyei önkormányzatokat határozza meg.

A települési önkormányzat típusai:

- községi
- városi
- fővárosi
- fővárosi kerületi

A megyei önkormányzatok olyan feladatokat látnak el, melyek ellátására a települési önkormányzatok nem képesek (megyei és területi feladatok).

A megyei jogú városi önkormányzat települési önkormányzatnak minősül, de területén elláthatja a megyei önkormányzati feladatokat is. (Számszerűségi előírása, hogy a város 50 ezer főnél népesebb legyen.)

Településszerkezet

A *főváros*, Budapest az európai nagyvárosok, közép-európai fővárosok hálójába illeszkedő metropolisz, amelyben a magyar népesség ötöde és a bruttó hazai termék harmada koncentrálódik. Itt koncentrálódnak azok a stratégiai ágazatok – a pénzügyi szektor, a “tudásipar”, a legmagasabb szintű szolgáltatások –, amelyekre döntő szerep hárul nemcsak a főváros, hanem az ország prosperitása tekintetében is. Éppen ennek köszönhető, hogy a kilencvenes években Budapest forgótőkevonzó-képessége kimagasló más kelet-közép-európai fővárosokkal összehasonlítva is.

Az elmúlt évtizedekben több *megyeszékhely* is százezres népességű központtá fejlődött, valamint a kisebb megyei központok fejlődése is dinamikus volt.

Magyarországnak 1999. július 1-jén 222 *városa* volt, mely településkategória eléggé vegyes összetételű. Az elmúlt 30 év alatt a városok száma nőtt, bár ezek jelentős része még nem elégíti ki a városok központi szolgáltatási funkcióit. Az új lokális és regionális gazdasági kapcsolatok szélesítése is a középvárosok támogatását eredményezheti.

Magyarországon ma 1179 db 1000 és 10 000 fő közötti *közepes- és nagyközség* van, az itt lakók száma megközelíti a 3 milliót. E települések lakosságának jelentős részénél elkülönült egymástól a lakóhelyfunkció és a mezőgazdasági termelő funkció. A közepes és nagyobb községek népessége csak a mezőgazdaságból már korábban sem tudott megélni (ezért alakult ki az ún. ingázás: naponta vagy hetente történő utazás a lakóhely és egy másik településen lévő munkahely között). Ugyanakkor jelentős munkaerő-forrást biztosíthatnak a helyi vállalkozások létrehozására.

Az országban 1019 db 500 főnél kisebb és 704 db 500-1000 fő közötti népességszámú község, *aprófalva* található. Az aprófalvak fő gondja az elnéptelenedés, a lakosság elöregedése és a

Magyarország régiói



Jelmagyarázat

1. Nyugat-Dunántúli régió
2. Közép-Dunántúli régió
3. Dél-Dunántúli régió
4. Közép-Magyarországi régió
5. Észak-Magyarországi régió
6. Észak-Alföldi régió
7. Dél-Alföldi régió

nagyfokú munkanélküliség. Ehhez társul továbbá az intézményi ellátás és a műszaki infrastruktúra elégtelen volta.

A *tanyák* a magyar településhálózat hagyományos kategóriáját alkotják. 1960-ban mintegy 1 millió főre, napjainkban 200 ezer fő körülire becsülhető a tanyasi népesség. A drasztikus csökkenés háttérében a mezőgazdaság nagyüzemi birtokszerkezetének kialakítása állt. A tanyák egy része második lakásként, munkahelyként fennmaradt, a jövőben pedig újra benépesülhet új farmergazdaságok létrejöttével, üdülési, szabadidő-eltöltési tevékenységek kialakulásával. Szilárd burkolatú úttal való megközelíthetőségük és esetenként az elektromos árammal való ellátottságuk is hiányzik. Bebizonyosodott: a tanyák a területfelhasználás egysíkúságának megtörésével természetvédelmi, genetikai és talajvédelmi funkciót is betölthetnek.

1.1.3. Demográfiai helyzet és folyamatok

Az Európai Unióban alkalmazott jellemzők szerint meghatározott alapvetően és jellemzően vidéki térségek demográfiai sajátosságai kedvezőtlen tendenciákat jeleznek: a természetes szaporodás erőteljes csökkenése, kedvezőtlen korstruktúra, növekvő öregedési index, negatív vándorlási különbség.

Az ország átlagos (108 fő/km^2) népsűrűsége régióként kevésbé, de a településtípusok tekintetében erőteljesen differenciált. A vidéki városok (206 fő/km^2) és a községek (54 fő/km^2) átlagos népsűrűsége között négyszeres, a községcsoportok szélső értékei ($25\text{-}117 \text{ fő/km}^2$) között pedig 4,7-szeres különbség alakult ki. Szembetűnő, hogy a községek nagyobb lélekszámú csoportjai felé

haladva a népsűrűség is emelkedik, amely az életképesebb gazdasági bázissal, az eltartóképesség növekedésével hozható összefüggésbe. Ugyanakkor rávilágít azokra az egészségtelen területi különbségekre is, amelyek az alacsony lélekszámú települések megélhetési perspektíváinak hiányából adódnak.

Magyarország egyik legkedvezőtlenebb és tartósan ható demográfiai tényezője a népesség erőteljes fogyása, amelynek mértéke térségenként és településtípusonként eltérő. A népesség 1990. január 1. és 1999. december 31. között 331 ezer fővel (3,2%-kal) csökkent.

A népességszám fogyása a tartósan alacsony természetes szaporodásra és, a magas halálozási arányra vezethető vissza, amelyet kedvezőtlen területi és településtípusok szerinti differenciálódás kísér. (1. táblázat) A falvakban élő népesség lélekszáma a kilencvenes évtized első felében 3,8%-kal csökkent, ugyanakkor a vidéki városok lakossága 2,3%-kal gyarapodott. Magyarországon a községek népességének valamivel több mint egyötöde ezer főnél kisebb lélekszámú településen lakik. Másik közel egyötöd az 5000 fős lélekszámot meghaladó községekben él, amelyek területi aránya csupán 6%. Legnépesebbnek a lakónépesség 43%-ával az 1000-3000 fős települések tekinthetők.

A népességszám fogyása mellett tartós tendencia a népesség elöregedése. A korcsoportok közül a legfiatalabbak, a 0-14 évesek aránya csökkent a legnagyobb mértékben. Az 1990-ben mért 20%-os arányuk, minden korosztályt meghaladó mértékben, 18%-ra esett vissza. A időskorúak részesedése növekszik, megközelíti a 20%-ot.

1.1.4. Erőforrások

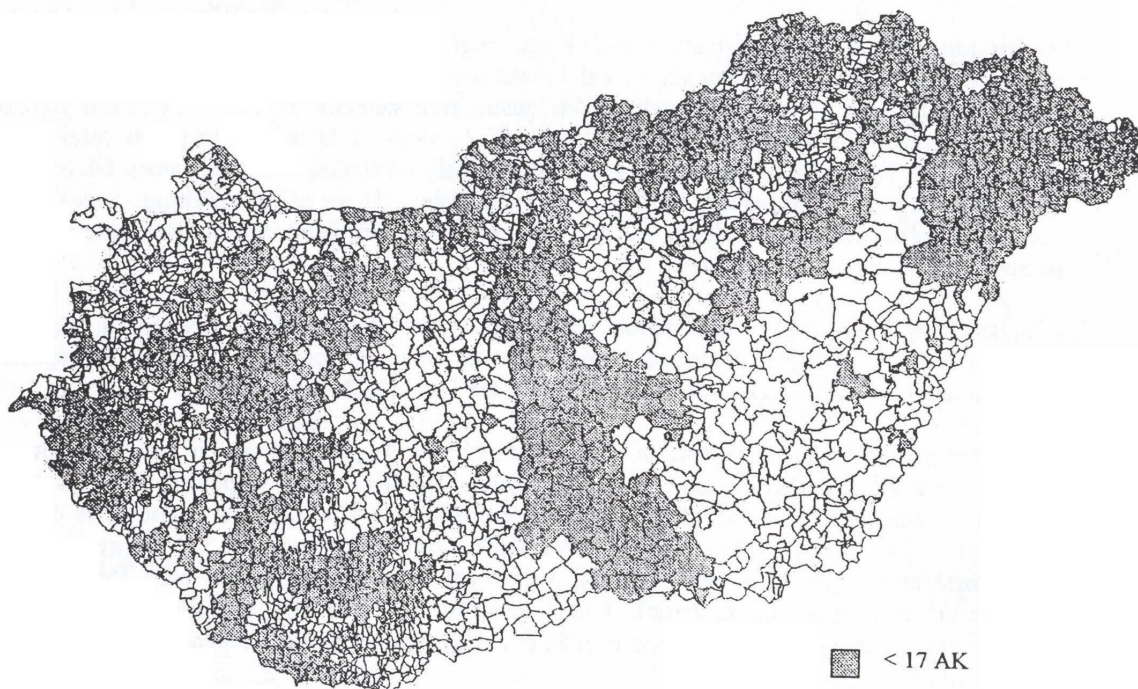
Természeti erőforrások

Magyarország legfontosabb természeti erőforrása a termőföld. A szántóterületek minősége, a talajtípusok, a fizikai adottságok, a lejtőviszonyok, a klimatikus viszonyok zömében igen jók a mezőgazdasági termelés számára. Az is megállapítható ugyanakkor, hogy – az ország medencei jellegéből fakadóan – az egyes országrészek közötti eltérések több paraméter tekintetében jelentősek, ami a differenciált földhasználat, továbbá a felzárkóztató fejlesztési stratégia fontosságára hívja fel a figyelmet.

A termőföld minőségében is megfigyelhetők különbségek. A földminőség mérésére Magyarországon használatos mutatószám az aranykorona (AK)¹, kedvezőtlen adottságúnak tekintjük azokat a területeket, ahol a mezőgazdasági terület aranykorona értéke kevesebb mint 17. A külterületi szántóterület 37,7%-a, ami 1,76 millió ha terület tartozik ebbe a kategóriába. Területi eloszlásáról a következő térkép ad áttekintést.

¹ A mutatószám eredetileg egységnyi földterület tiszta jövedelemtermelő-képességét mutatta aranykorona pénznemben kifejezve. Mára csak a földminőség kifejezésére használatos, pl. a legrosszabb minőségű szántóföldek AK értéke 7 körül, a legjobb minőségűeké 40 AK körül alakul.

Kedvezőtlen adottságú területek



A hazai vízhálózatot túlnyomórészt a határokon túli természetes és antropogén folyamatok befolyásolják. Folyóinkon 1975-1984 átlagában évente mintegy 103 km^3 víz érkezett az országba, és a helyi lefolyástól gyarapítva 120 km^3 távozott. A folyószabályozások és ármentesítések az ország területén az érintett folyószakaszokat 3850 km-ről 2200 km-re rövidítették. Az így lecsökkentett mederben felgyorsultan lefolyó vizek megemelték az árvízszinteket, emiatt a védgátak megerősítése vált szükségessé. Az ármentesített területeken található ma az ország megművelhető területének egyharmada, 1,8 millió ha.

Magyarország termálvíz-készlete nagyságrendekkel felülmúlja a környező országokét. A nagy lehetőségekhez képest ezek kihasználtsága elenyésző. Az 1152 db regisztrált kút összes vízhozama 1034 m^3 percenként.

A hazai termálvíz-készlet felhasználására sokféle lehetőség kínálkozik. A már számos településen kiépített gyógyfürdők folyamatos minőségi fejlesztése és az azokhoz kapcsolódó idegenforgalmi szolgáltatások bővítése fontos tényezője lehet a vidéki népesség alternatív, vagy kiegészítő jövedelemszerzésének. Ezen felül a termálvizek hasznosítása mind a zöldség-gyümölcs termesztésben, mind a kisebb települések, lakó vagy szolgáltató egységek energiaellátásban nagy lehetőségeket rejt. A termálvizek jobb kihasználásának legnagyobb akadálya, hogy a felhasználás bármely formájának kiépítése, valamint a keletkező melléktermékek (sók) kezelése rendkívül költségigényes, így széles körű összefogást és a szükséges költségek különböző forrásokból való biztosítását igényli. Jelenleg nincs olyan hitelezési konstrukció, amely az ilyen típusú beruházások megtérülési feltételei mellett igénybe vehető.

Műszaki infrastruktúra

Magyarország *közlekedési* kapcsolatai az európai hálózatokkal a vasút esetében megfelelőnek mondhatók, a közutak, a belvízi hajózás tekintetében azonban az ország periférikus helyzetű. A légi közlekedés területi és történelmi okok folytán csak a nemzetközi forgalom szintjén számottevő.

A gazdasági élet fejlődését, a modernizáció terjedését leginkább elősegítő gyorsforgalmi úthálózat erősen hiányos. Használhatóságukat a karbantartási hiányosságok tovább csökkentik. A főúthálózat 5%-a (1500 km) belterületen halad. A közúthálózat sűrűsége megfelelőnek mondható. A teljes úthálózat 135 ezer km, amelyből 105 ezer km a helyi önkormányzati út, és 30 ezer km az országos (állami) közút.

A közúthálózat hiányossága a kistelepülések közti közvetlen összeköttetést biztosító szilárd burkolatú utak hiánya (zsákszerű települések). Emiatt ezek a települések mind a tömegközlekedés, mind a teherszállítás esetében kiesnek az átmenő forgalom által biztosított potenciális lehetőségekből. Ezen túl a helybeli vállalkozások kialakulásának is alapvető korlátja a szállítás idő- és költségtöbblete.

A vidéki területek agrárgazdasági potenciálját tovább gyengíti, hogy a települések külterületi úthálózata sok esetben nem igazodik a megváltozott tulajdonviszonyokhoz. Komoly problémát jelent az utak igen rossz állapota, amely az év egyes időszakaiban megközelíthetetlené teszi a belterületeken kívüli mezőgazdasági üzemeket, illetőleg magukat a termőterületeket (szántóföldi, hegyi és erdei utak). Ezek hiánya, illetőleg nem megfelelő állapota az egyébként meglévő idegenforgalmi lehetőségek kihasználását is akadályozza.

A vasúthálózat sűrűsége és kiépítettsége (7.800 km) meghaladja a nyugat-európai átlagot. Az országnak csak Szlovéniával nincs közvetlen vasúti kapcsolata, ennek kiépítése megkezdődött. Az elmúlt 10 évben a vasúti szállítások volumene az orosz gazdasági válság és a délszláv konfliktus miatt a korábbi érték harmadára csökkent. A mezőgazdasági termékek szállítását lehetővé tevő vasúti tehervagonok száma alacsony.

Hazai vizeink mintegy 1600 km-en hajózhatók. Kereskedelmi hajózás a Dunán, illetve kis mértékben a Tiszán van. Eseti terményszállítás a Körösökön is folyik. Más vízi utakon csak a turizmus, a sport- és személyhajózás működik. A Balatonon a sportcélú és idegenforgalmi hajózás feltételei a vitorlázókikötő-hálózat kiépítetlensége miatt nem felelnek meg a növekvő igényeknek. A csepeli, a bajai, valamint a mohácsi kikötő alkalmas nagy mennyiségű gabona ki- és berakodására, ugyanakkor az országban nem működik egyetlen – a nemzetközi forgalomban is jelentős – korszerű kikötő sem.

Vízellátás és szennyvízkezelés

1998-ban a lakosság 98%-a részesült *vezetékes vízellátásban*. Az 1998. évi adatok szerint a települések 99,3%-a, a lakások 89,1%-a volt bekapcsolva a közüzemi vízellátásba. Ez a szint nyugat-európai mértéket mutat. A vízellátásba bekapcsolt lakások mutatóit figyelembe véve az észak-magyarországi régió a legelmaradottabb (84,3%) és a nyugat-dunántúli térség a legfejlettebb (95,5%). Az ivóvízellátás mennyiségi szempontból gyakorlatilag megoldott, a minőség tekintetében egyes térségek vízbázisai elmaradnak a megkívánt színvonalról (arzénos-nitrátos vizek az Alföldön).

A *csatornázottság* helyzete ennél lényegesen rosszabb képet mutat. Az ország 3134 településéből 724-en van kiépített csatornahálózat és a népesség 58,3%-a él ezeken a településeken. A csatornára kötött lakások aránya csupán 48% volt 1998-ban. Súlyos gond továbbá, hogy az összegyűjtött szennyvizek 53%-a tisztítás nélkül jut a befogadóba, és a tisztított szennyvizeknek is csak 33%-át kezelik megfelelően. 450 településen üzemel szennyvíztisztító telep (1998).

Az aprófalvas területeken a fejlesztés magas költségigénye miatt akadályt jelent és sok esetben nem is indokolt a regionális szennyvízkezelő rendszerre való csatlakoztatás. Ezeken a területeken (2000 fő alatti települések) a szennyvízkezelés alternatív helyi formájának fejlesztése jelenthet ésszerű megoldást.

Energiaellátás

A hazai *energiarendszer* országos és nemzetközi kooperációt biztosító hálózata európai mércével is korszerűnek tekinthető. Az ország saját energiahordozó-készlete a jelenlegi igényeket sem mennyiségi, sem minőségi szempontból nem tudja kielégíteni, ezért import szükséges. Az energiaellátás biztosításához a korábbi kelet-európai hálózaton túl új, nemzetközi hálózati kapcsolatok létesültek; csatlakoztunk a nyugat-európai villamos energia rendszerhez (UCPTE). Ugyanakkor a tanyás térségekben az elektromos hálózat kiépített, de kapacitása a megnövekedett igényekhez képest nem elégséges.

Jelentősen bővült a *vezetékes gázellátás*ban részesülő települések és a bekapcsolt hálózatok köre.

A *megújuló energiahordozók* hasznosítása egyelőre elenyésző mértékű (1% körüli), bár jó adottságokkal rendelkezünk. Az országban a napsütéses órák száma átlagosan 2000 óra/év. A biomassza, biobrikett, bio-üzemanyag, és a geotermikus energia felhasználása messze elmarad a lehetőségektől. A vidéki területek kistelepülésein, illetve a külterületi mezőgazdasági üzemek esetében – ahol az országos energiahálózatra való csatlakozás csak igen nagy költséggel valósítható meg – felmerülhet a helyi energiaforrások (biomassza, termálvíz és geotermikusenergia) felhasználási lehetőségeinek továbbfejlesztése. Ilyen esetekben szélesebb körű használatuk költségmegtakarítást és egyben jövedelemkiegészítést is jelenthet.

1.1.5. Kulturális örökség, idegenforgalom, falusi vendéglátás

Kulturális örökség

Magyarország gazdag és sajátos kulturális hagyományokat ápol, jelentős értékeket mondhat magáénak. A vidékfejlesztés szempontjából kiemelkedő fontosságúak a néprajzi, kultúr-antropológiai hagyományok, szellemi és tárgyi emlékek, valamint a régészeti és az épített örökség részét képező műemlékek, kultúrtájak, faluképek. Mindezek a kulturális teljesítmények erősítik a lokális és nemzeti közösségek identitását és integrációját, s gazdagítják az európai kulturális örökséget.

Magyarországon a kulturális javak védelméről, a régészeti lelőhelyekről és a muzeális intézményekről a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL törvény rendelkezik, míg az 1997. évi LIV. törvény rendelkezik a műemlékekről, a műemlékvédelem funkciójáról. E törvények szerint hazánk történelmének, kultúrájának és művészetének pótolhatatlan örökségét képezik azok az alkotások, amelyek a környezet kiemelkedő értékeiként az ország és az egyes települések arculatának jellegzetes meghatározói, kulturális hagyományainak hordozói, s egyben a történelmi és nemzettudat formálói.

Magyarországon 10400 országosan védett (klasszifikált) műemléket tartanak nyilván, ezen kívül egyre növekvő számban védik a helyi önkormányzatok saját épített örökségük értékeit. A magyar állam 263 műemléket fokozott védelemben részesít, ezek az állam tulajdonából ki nem adhatók. Jelentős az egyházi műemlékek aránya. Ezek elidegenítése tilos.

Az ország településeinek mintegy 70%-ában találhatók veszélyeztetett műemlékek (népi, ipari, mezőgazdasági műemlékek, kastélyok, kúriák). A veszélyeztetettség oka a műszaki állapoton túl az, hogy legnagyobb részük kihasználatlanul áll. A külterületi műemlékek száma 831, ezeknek több mint fele a szőlőkultúrához kapcsolódó építmény (Országos Műemléki Hivatal, 1998).

Idegenforgalom, falusi turizmus

Magyarországon az idegenforgalmi ágazat fontos és egyre jelentősebb részt vállal a nemzeti össztermék előállításában. Az idegenforgalmi ágazat tevékenysége azonban erős térségi és regionális egyenlőtlenségeket takar.

Idegenforgalmi adatok régióként és a terület jellege szerint (1997)

Régiók	1000 főre jutó kereskedelmi	
	szállásférőhelyek	vendégéjszakák
	száma	
<i>Budapest (főváros)</i>	20,9	2461,2
<i>Közép-Magyarország</i>		
alapvetően vidéki terület	4,0	253,4
jellemzően vidéki terület	12,3	508,9
<i>Közép-Dunántúl</i>		
alapvetően vidéki terület	81,9	2443,0
jellemzően vidéki terület	56,4	2896,4
<i>Nyugat-Dunántúl</i>		
alapvetően vidéki terület	29,5	2184,3
jellemzően vidéki terület	53,7	3537,4
<i>Dél-Dunántúl</i>		
alapvetően vidéki terület	43,1	1591,2
jellemzően vidéki terület	84,1	3392,9
<i>Észak-Magyarország</i>		
alapvetően vidéki terület	17,7	830,8
jellemzően vidéki terület	28,9	1354,8
<i>Észak-Alföld</i>		
alapvetően vidéki terület	23,7	1194,8
jellemzően vidéki terület	19,7	756,1
<i>Dél-Alföld</i>		
alapvetően vidéki terület	12,6	422,9
jellemzően vidéki terület	25,3	1370,1
Magyarország összesen	30,5	1721,3

Forrás: KSH

Az elhagyott épületek különös tekintettel az előbb tárgyalt veszélyeztetett épületekre, valamint a szintén jelentős számú természeti érték feltárása, fenntartása és látogathatóvá tétele fontos tényezői az idegenforgalom fejlesztésének.

Jelenleg az idegenforgalomnak a hagyományos, tömegturizmus igényeit kiszolgáló formája az, amelyik a bevételek jelentős részét termeli az ország néhány kiemelkedő idegenforgalmi nevezettségére építve. A falusi turizmus alkalmas egyrészt ezeknek a területeknek a tehermentesítésére és az idegenforgalom szezonális jellegének ellensúlyozására. Másfelől a természetes és természeteshoz közel álló területek nagy kiterjedése, a még fellelhető vagy újjáéledő tradíciók megfelelő alapul szolgálnak az egyre növekvő arányú pihenő, illetve zöld turizmus kifejlesztéséhez. A műszaki infrastrukturális hátrányok mellett a vidéki területeken a sokszínű, tartalmas falusi vendéglátás elterjedésének legnagyobb akadálya a térségi együttműködéssel kialakított komplex kínálat, a piacra jutást elősegítő szolgáltatási- és marketing-hálózat, valamint a vendéglátók széles körű képzettségének hiánya.

Természeti értékek

Magyarországon kevés természetes, érintetlen élőhely maradt fenn. Másodlagosan kialakult, folyamatos emberi beavatkozással fenntartott, természetvédelmi szempontból is értékes területek, élőhelyek a következők:

- 680 ezer ha természetvédelmi célt szolgáló legelőterület (pl. a hortobágyi szikes puszták). Száraz pusztagyepeink, sziklagyepeink a Kárpát-medence legsajátosabb tájképi értékei, a legtöbb endemikus növény- és állatfajunk élőhelyei.
- Erdőterületek az ország 19%-át borítják, ezek kb. 70%-a természetes erdő: 3115 ha magterülettel 65 erdőrezervátum biztosít speciális védeltséget.
- A védett területek aránya az ország területéhez képest nyugat-európai összehasonlításban is igen kedvező. Országos jelentőségű védeltséget élvez 790 919,3 ha, ez 8,5 %-a az ország területének. A védett területek 13,7%-a fokozottan védett minősítésű. Ezek a védett területek figyelembe lesznek véve a Natura 2000 hálózatába.
- Vizes élőhelyeink az árvízmentesítési munkálatok következtében kis területre szorultak vissza. Igen érzékeny ökoszisztémák, védelmükre a mai napig 21 Ramsari területet hoztak létre az országban. A folyószabályozások során közel 400 nagy természetvédelmi jelentőségű holtág keletkezett, mintegy 70 km² összterülettel.
- Ritka képződmények: síksági tőzegmohalápok, szikes tavak, alföldi erek, kopolya típusú morotvák.
- Az ország gazdag geomorfológiai alakzatokban: karsztjelenségek, karsztformációk, csaknem 3000 ismert barlang (az Aggteleki cseppkőbarlang Európa egyik legjelentősebb cseppkőbarlangja), tanúhegyek, kőtengerek.

Az ország területéből a mezőgazdaságilag művelt védett természeti terület mindösszesen 3 % (2. táblázat). Részben a védett területekhez kapcsolódóan, ám jobbra azokon kívül találhatók olyan természeti értékek, amelyek megóvása közös érdek, s amelyek a mezőgazdálkodásban speciális megoldásokat igényelnek. Ilyenek a Nemzeti Ökológiai Hálózat (NECONET) tervezett elemeinek területei, az Érzékeny Természeti Területek (ESA) vagy magyarországi megfelelőik, az Érzékeny Természeti Területek, a vizes élőhelyek, a nemzetközi jelentőségű madár élőhelyek (IBA) és a

veszélyeztetett mezei madárfajok számára fontos élőhelyek. E területek az agrár-környezeti program intézkedéseinek elsődleges célterületei.

Ezek az adottságok megfelelő lehetőséget teremtenek az ökológiai, illetve a kevésbé intenzív technológiákat alkalmazó termelési módszerek elterjesztéséhez, munka-intenzív, különleges minőségű termékek előállításához, illetve a falusi és ökoturizmus fejlesztéséhez is, amely egyben ezen termékek helyi-regionális felvevőpiacaként is működtethető. Az ország számos területén már működnek ilyen kezdeményezések, azonban ezek ismertsége és állami támogatottsága csekély. E tevékenységek nagyobb méretekben való elterjesztéséhez szükséges a megfelelő speciális ismeretek elterjesztése, a termelő infrastruktúra, valamint a feldolgozás és marketing fejlesztése.

1.1.6. A mezőgazdaság² jellemzői és struktúrája

Magyarországon a mezőgazdaság nemzetgazdaságban betöltött szerepe az elmúlt évtizedekben fokozatosan csökkent. A mezőgazdaság súlya – folyó áron számolva –1994-ben a GDP-ből 6%-ot tett ki, 1998-ra a mezőgazdasági GDP aránya 5,0%-ra mérséklődött. Az EU tagországaiban – Görögország és Írország kivételével – ez az arány 1–5% között van.

Az élelmiszeriparral együtt a nemzetgazdaságon belüli GDP-arány már 9-10%, míg a teljes agrobusiness-re (mint pl. műtrágya- és növényvédőszer-gyártás, mezőgépgyártás, csomagolóanyag-gyártás, mezőgazdasági termékek külkereskedelme, szállítás, oktatás, kutatás stb.) vetítve 15–18%-ot mutat.

Az agrárgazdaság nemzetgazdasági súlyát a következő táblázat adatai érzékeltetik:

**Az agrárgazdaság aránya a nemzetgazdaságban
folyó áron számolva**

Év	A mezőgazdaság részaránya [%]					Külkeres- kedelmi forgalom egyenlege*, milliárd Ft
	A GDP- terme- lésben***	A fogyasz- tásban*	Az exportban*	A beruházás- ban	A foglalkozta- tottságban**	
1990.	12,5	37,0	21,2	8,6	17,5	88,9
1992.	6,5	29,3	21,8	2,9	13,5	135,6
1994.	6,0	28,7	20,6	2,9	8,7	111,9
1995.	5,9	28,4	22,0	2,9	8,0	227,6
1996.	5,8	27,3	18,4	3,4	8,3	244,7
1997.	5,2	26,9	13,0	3,6	7,9	295,6
1998.	5,0	26,5	10,5	3,6	7,5	314,7

* Mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek

** A munkaerő-felmérés adatai

*** Nemzetgazdasági viszonyítás, metodikai korrekcióval

Forrás: KSH

² „Mezőgazdaság” alatt a mező- és erdőgazdaságot, a vadgazdálkodást és halászatot együtt értjük.

Humán erőforrások, foglalkoztatottság, kereseti viszonyok

1990-ben a mezőgazdaság 955 ezer főnek, az összes foglalkoztatott 17,5%-ának, 1998-ban közel 280 ezer főnek, az összes foglalkoztatott 7,5%-ának adott munkát, tehát a mezőgazdasági foglalkoztatottság jelentősen csökkent. Az élelmiszeriparban pedig mintegy 35%-kal csökkent a foglalkoztatottak száma, 200 ezer főről 129 ezer főre. A csökkenések az üzem- és tulajdoni struktúra átalakulása, illetve a gazdasági, és piaci változásokat követő termelésvisszaesés miatt jelentkeztek.

A mezőgazdasági és az élelmiszeripari foglalkoztatásból kikerült munkaerő – főként annak kevésbé képzett, és idősebb korosztályokhoz tartozó része – nem volt képes elhelyezkedni, mert általánosan, de különösen a falvakban, csökkent a munkaerő iránti kereslet. A falvakban a foglalkoztatottság szintje jelentősen elmarad az országos átlagtól. 1998-ban a munkanélküliségi ráta országosan 10,4% volt, a falvakban 13,8%, ezen belül az 500 főnél kisebb lélekszámú falvakban 20,3% (részletes kifejtés az 1.1.7 fejezetben.) A vidéki területeken a csökkenő munkaerő-szükségletből fakadó helyzetet tovább nehezíti az ipari foglalkoztatásból kikerült tartós munkanélküliek betelepülése. Ez a csoport többnyire szociális teherként jelenik meg a vidéki helyi önkormányzatok számára, mivel szociális ellátásban részesül, illetve alkalmi munkát vállal vagy önellátó tevékenységet végez.

A foglalkoztatottak számának csökkenése nem javította a mezőgazdaságban dolgozók korstruktúráját, sőt a fiatalabb korosztályok aránya csökkent.

A mezőgazdasági aktív keresők kor és iskolai végzettség szerinti összetétele

	1990	1996
Kor szerinti megoszlás		
14-29	23,5	21,8
30-39	31,0	25,9
40-54	38,6	46,7
55 fölött	6,9	5,6
Összesen	100,0	100,0
Iskolai végzettség szerinti összetétel		
Általános iskolai végzettség	55,3	42,4
Középiskolai végzettség	39,2	50,4
Felsőfokú végzettség	5,5	7,2
Összesen	100,0	100,0

Forrás: KSH

A mezőgazdaságban dolgozó aktív keresőknek 7,2%-a felsőfokú iskolát (egyetemet, főiskolát), 50,4%-a középiskolát, 42,4%-a általános iskolát végzett. Gond azonban, hogy az új gazdálkodók, és a gyakran kényszerből vállalkozók jelentős része nem rendelkezik a gazdálkodáshoz szükséges megfelelő ismeretekkel. Egyébként a mezőgazdasági aktív keresők iskolai végzettség szerinti megoszlása ma kedvezőbb, mint az évtized elején volt, magasabb a közép- és felsőfokú iskolát végzettek aránya.

A szakképzés kiterjedtsége és általános színvonala jó, ugyanakkor az átalakult tulajdoni, gazdálkodási és termelési struktúra által megkövetelt változásokat a képzési rendszer nem minden területen követi megfelelő rugalmassággal. Mindenekelőtt a termeléshez szükséges legújabb ismeretek, piaci trendek, szabványok és a hatékony gazdálkodáshoz nélkülözhetetlen gazdálkodási, pénzügyi gyakorlati ismertek átadásának hatékony módszerei hiányoznak. Szintén fontos, hiányzó láncszem a gazdaság egyéb ágaiból kikerült munkavállalók átképzése, és problémát jelent az egyes új tevékenységekhez kapcsolódó, esetleg kis létszámot érintő speciális képzési formák hiánya is.

A mezőgazdasági keresetek jellemzően alacsonyabbak a nemzetgazdasági átlagnál, illetve az ipari átlagnál. 1998-ban a mezőgazdasági keresetek (48.762 Ft/fő/hó) a gazdasági ágak átlagától (67.764 Ft/fő/hó) 28%-kal, az ipari átlagtól (69.839 Ft/fő/hó) 30%-kal elmaradnak.

A mezőgazdaságban dolgozók bruttó keresete a nemzetgazdaság más ágazatcsoportjaihoz viszonyítva¹⁾

Megnevezés	1990	1992	1994	1996	1998
Bruttó átlagkereset ²⁾ (Ft/fő/hó)					
- a mezőgazdaságban	11 268	15 317	24 609	34 992	48 762
- az iparban	13 700	22 038	33 422	50 223	69 839
- a gazdasági ágak átlagában	13 446	22 294	33 309	47 491	67 764
A mezőgazdasági bruttó kereset					
- az ipari kereset %-ában	82,2	69,5	73,6	69,7	69,8
- a gazdasági ágak átlagának %-ában	83,8	68,7	73,9	73,7	71,3

¹⁾Az 1992 január 1- től érvényes ágazati osztályozási rendszer szerint; a mezőgazdaság a vad- és erdőgazdálkodással, halászattal együtt

²⁾A 20 fő feletti létszámú gazdasági szervezetek teljes munkaidőben foglalkoztatott dolgozóinak adatai szerint
Forrás: KSH.

Tulajdon- és üzemstruktúra

A termőföld 88%-a magán, 10%-a állami, 2%-a pedig szövetkezeti tulajdonban van. Az állami tulajdonú termőföld kisebb hányadát a tartósan állami tulajdonban maradó gazdasági társaságok, nagyobb részét az ugyancsak állami tulajdonban lévő erdőgazdaságok használják.

A magántulajdonosok többsége nem használja földterületét, hanem bérbe adja, így a földtulajdon és a földhasználat szerkezete lényegesen eltérő. A földtulajdonosok száma 2,2 millió fő, egy földtulajdonosra átlagban 3,65 hektár termőterület, illetőleg 2,14 hektár szántóterület jut. A földbérlő egyéni gazdálkodók és gazdálkodó szervezetek egy bérbeadótól átlagosan 2,5 hektár területet bérelnek, de a tartós földbérlet nem elterjedt. A megművelt földterület becslések szerint kb. 60%-a bérelt föld. 2000-től a földhivatalok a bérleti szerződéseket is nyilvántartják.

A földhasználatban a rendszerváltást követő törvények teremtettek döntő fordulatot (kárpótlási, szövetkezeti átalakulási, földtörvény). 1998-ban a földterület 44%-át gazdálkodó szervezetek (vállalatok, gazdasági társaságok és szövetkezetek), 51%-át egyéni gazdálkodók, 5%-át pedig

egyéb földhasználók (önkormányzatok, alapítványi gazdaságok) használták. Az egyéni gazdálkodók használatában lévő földterület aránya 1998-ra 1990-hez képest több mint háromszorosára nőtt, az általuk használt földterület fele bérelt terület (3. táblázat).

A földhasználat üzemméret szerinti megoszlását nézve³, látható, hogy a termőterület mintegy 56%-át nagyméretű gazdálkodó szervezetek, 32%-át kisméretű egyéni gazdaságok, 11%-át közepes méretű egyéni gazdaságok használják, ez utóbbi csoport aránya az elmúlt években növekedett (4-5. táblázat).

A kisméretű egyéni gazdaságok a hagyományos művelési formákkal önmagukban nem képesek a családok megélhetésének biztosítására. Megoldást jelenthet a struktúraváltás, azaz nagyobb hozzáadott értéket hordozó termékek előállítás, illetve kiegészítő jövedelemforrások biztosítása.

A jelenleg rendelkezésre álló adatok⁴ szerint az egyéni gazdaságok száma 1,2 millió, a használatukban lévő földterület 1,4 millió hektár (a mezőgazdasági terület 22,6%-a)⁵, egy gazdaság átlagos területe 1,1 hektár. A gazdaságok 81,4%-a egy hektárodnál kisebb területű, ezek használták a földterület 16,8%-át, átlagterületük 0,2 hektár. Az 1 hektárnál kisebb földbirtokok (ház körüli-, hobbi és üdülőtelek), alapvetően nem jövedelemszerzésre, hanem saját ellátásra szolgálnak (6-7. táblázat) Tulajdonosaik általában nem a mezőgazdaságban, hanem egyéb ágazatokban foglalkoztatottak, valamint nyugdíjasok, esetenként munkanélküliek.

Az egyéni gazdálkodóknak 1996-ban csupán 3,4 %-a volt főfoglalkozású (teljes munkaidős), 96,6 %-a részmunkaidős. Az egyéni gazdaságok nagyobb része önellátásra termel, általában kevés állatot tartanak, jórészt családi szükségletre. Nagytestű állatok tartása az egyéni gazdaságok csak szűk körére jellemző.

Termelési struktúra, a termékek mennyisége, átlaghozamok

A magyar mezőgazdaság bruttó termelése az 1990-es évek elején a rendszerváltással együtt járó piaci és üzemszerkezeti változások következtében számottevően csökkent. A csökkenés az állattenyésztést és a növénytermesztést is érintette, az állattenyésztésben a visszaesés nagyobb mértékű volt. A bruttó termelés nagyobb hányada (1998-ban 52,7%-a) a növénytermesztésből, kisebb része (1998-ban 47,3%-a) az állattenyésztésből származik (8 táblázat).

1990 és 1998 évek között nézve szembetűnő, hogy az állattenyésztés termelési értéke az 1990 évinek nem érte el a 70%-át, az állattenyésztésen belül minden ágazatra jellemző a visszaesés. A legnagyobb mértékben a juhászatot (34,8%-ra) és a sertéstartást (51,2%-ra) érintette. A növényi termékek termelési értéke ebben az időszakban 84,4%-ra csökkent, a legnagyobb mértékű visszaesés a gyümölcsféléknél (66,5%-ra), valamint a szálas- és a tömegtakarmányoknál (75,1%-ra) tapasztalható.

Magyarország területének (9,3 millió hektár) 86,3 %-a (8 millió hektár) termőterület, 66,6%-a (6,2 millió hektár) mezőgazdasági hasznosítású, 50,6%-a (4,7 millió hektár) szántó (9. táblázat), tehát a

³A gazdaságbesorolás kritériumai a 4. táblázatnál találhatóak.

⁴Gazdaságszerkezeti összeírás 1994-ben volt. Az Általános Mezőgazdasági Összeírásra 2000. március 31-i időponttal kerül sor, melynek adatai ősze várhatóak.

⁵Csak az úgynevezett „gazdaság méretű” háztartások (családok), a kritériumokat lásd: a 6. táblázatban.

mezőgazdasági hasznosítású terület és a szántóterület aránya is lényegesen magasabb, mint a legtöbb európai országban.

A vízjogilag engedélyezett öntözhető terület 323 ezer hektár (a mezőgazdasági terület 5%-a), de a ténylegesen öntözött terület 136 ezer hektár, a mezőgazdasági terület 2,2%-a.

A szántóterület legnagyobb részén (1998-ban 62,7%-án) gabonaféléket termelnek. A jelentősebb növények vetésterületi aránya: búza 27,5%, kukorica 22,9%, napraforgó 9,6%, árpa 8,2%, lucerna 4,9%, silókukorica 2,9%, zöldségfélék 2,6%. A vetésszerkezetben 1998-ban 1990-hez képest nőtt a gabonafélék és a napraforgó, csökkent a hüvelyesek, cukorrépa és a szálatakarmányok, valamint a silókukorica aránya. A szántóföldi termelésben azonban igen nagy jelentősége van az olyan kisebb kultúráknak (pl. fűszernövények, gyógynövények, vetőmagvak, madáreleségek), melyek nagy élőmunka igényűek és végterméküknek könnyű piacot találni (10. táblázat).

A növénytermesztésben növekvő a biotermeléssel (organikus gazdálkodás) hasznosított terület, napjainkban 25 ezer hektár körüli, a mezőgazdasági terület mintegy 0,5%-a.

A fontosabb növények betakarított területe, termésmennyisége és termésátlaga a 11. táblázatban található. Kiemelésre érdemes, hogy a termésátlagok a legtöbb ágazatban stagnálnak, és alacsonyabbak, mint másfél évtizeddel ezelőtt voltak. Az alacsony fajlagos hozamok oka többek között a biológiai alapok romlása és a műtrágyázás alacsony szintje. 1990-ben a magyar mezőgazdaság 764 ezer tonna vegyes műtrágyát (hatóanyagban kifejezve) használt, 1998-ban 328 ezer tonnát, vagyis a műtrágya-felhasználás kevesebb mint felére csökkent. 1990-ben a mezőgazdasági terület egy hektárjára vetítve 104 kg, 1998-ban csupán 53 kg volt a műtrágya-felhasználás.

A magyar állattenyésztésre hagyományosan jellemző a szarvasmarha, a sertés, a juh és a baromfitartás. Az említett ágazatok közül azonban ma csak a baromfitartás mérete közelíti meg az 1990. évi szintet, a többi ágazat a termelés romló jövedelmezősége, az üzem- és tulajdoni struktúra változása és a korábbi piacokról való kiszorulás következtében drasztikusan (felére, kétharmadára) csökkent. Növekedés csak a házinyúlánál (a mai állománya 15 millió) és a kecskénél (mai állománya 108 ezer) található. A gazdálkodók 1998-ban 873 ezer szarvasmarhát, 5,5 millió sertést, 909 ezer juhot és 30 millió tyúkfélét tartottak (13. táblázat). Az állattartásban ugyanakkor a termelés mennyiségét tekintve a nem nagy ágazatok (pl.: húsgalamb, méhészet, prémes-állatok) is rendkívül fontosak, mert a falun élők számára jelentős kiegészítő jövedelemszerzést biztosítanak.

Az állati termékek termelésének visszaeséséhez hozzájárult egyrészt az állomány csökkenése, másrészt a fajlagos hozamok visszaesése, a nem megfelelő tartási-, takarmányozási viszonyok és a minőségi tenyészanyag használatának elmaradása. Az 1998. évi vágóállat-termelés 1,4 millió tonna volt (38%-kal kevesebb, mint 1990-ben), a tejtermelés 2045 millió liter (26%-kal kevesebb, mint 1990-ben), a nyers gyapjú 3046 tonna (59%-kal kevesebb, mint 1990-ben) (14. táblázat).

A fontosabb mezőgazdasági termékek termelése egy hektár mezőgazdasági területre vetítve azt mutatja, hogy a gabonatermelés kivételével minden termék fajlagos mennyisége, következésképp a mezőgazdaság teljesítménye is csökkent (15. táblázat).

Az állatsűrűségi mutatók 1997-ben (100 hektár mezőgazdasági területre jutó állat): szarvasmarha 14,1 db, sertés 79,6 db, juh 13,9 db, ló 1,2 db, felnőtt baromfi 378,1 db.

Magyarországon csak édesvízi haltermelés folyik, döntő hányada régebben létesített, korszerűsítésre szoruló halastavakban, melyek nagy része az Alföldön található. A halastavak összes területe mintegy 33 ezer hektár, ebből 25 ezer hektáron folyik áruhal-termelés, a többi terület turisztikai és rekreációs célokat szolgál. Az évi áruhal-termelés 17 ezer tonna, ennek felét egyéni gazdaságok állítják elő. Évente egymilliárd forint értékű halat (élő és feldolgozott) exportálunk, 70%-át az Európai Unióba.

Ültetvények

Az ültetvényes gazdálkodás⁶ különösen jelentős, egyrészt magas fajlagos élömunka-igénye, másrészt a belföldi ellátásban és az exportban betöltött szerepe miatt.

A szőlőterület 131 ezer hektár, ebből a termőültetvény 99,7 ezer hektár. Magyarországon elsősorban borászati céllal termelnek szőlőt. A termőhelyi adottságok számos kistájon, különösen a borvidékek területén, igen kedvezőek a szőlőtermelés számára. A bor fontos kiviteli termék, a hagyományos piaca Kelet-Európa, de a minőségi borokból az EU tagországok piacára is kerül. Értékesítési gondok miatt a termőterület és termésmennyiség is csökkent a korábbi évtizedekhez képest. Az ültetvények kor- és fajtaösszetétele kedvezőtlen, több mint egy évtized óta nem volt megfelelő mennyiségű új telepítés. Hagyományosan jellemző, hogy a szőlőtermelés elsősorban kisgazdaságokhoz, a feldolgozás pedig nagyüzemekhez kötődik, de az utóbbi években a kisüzemi borászat jelentősen bővül.

Az évente megtermelt szőlő mennyisége 550-650 ezer tonna között, az átlagtermés 4,8-6,3 tonna/hektár között, az előállított bor mennyisége 3,5-4,5 millió hektoliter között változik.

A gyümölcsösök területe – több évre visszatekintve – 93-95 ezer hektár körül alakul, a terület 25%-a nem termő gyümölcsös. Az összes és a termőgyümölcsös 71%-a egyéni gazdaságok használatában van. A gyümölcsstermelés termőtájakhoz kötődik, olyan helyekhez, ahol a kiváló minőség előállításához megvannak az ökológiai feltételek, és a termelésnek is komoly múltja van. Az ültetvények többsége régi telepítésű, a korszerűnek mondható gyümölcsösök aránya alig éri el a 20%-ot, faj- és fajta szerinti összetételük sem megfelelő. A fajlagos hozamok alacsonyak.

Az összes megtermelt gyümölcsnek (több év átlagában 1 millió tonna) 65-70%-a alma és körte, 16%-a cseresznye és meggy, 10-11%-a szilva, a többi egyéb gyümölcs.

Erdőterület, erdőhasználat

Magyarország erdőterülete 1998-ban 1,77 millió hektár volt, az erdősültség 19%. Az erdősültség a termőhelyi adottságok és a domborzat szerint változó, síkvidékek erdősültsége alacsonyabb (9%), a hegy- és dombvidékeké magasabb (27%). Az ország erdősültsége fokozatosan növekszik. A további erdősítések a Nemzeti Erdőtelepítési Program alapján történnek, elsődlegesen a mezőgazdasági termelésre kevésbé alkalmas, illetve védelmi funkciót ellátó területeken.

Az összes erdő 79,4%-a gazdasági rendeltetésű (78,4% fakitermelést, 0,3% szaporítóanyag-termelést, 0,7% vadgazdálkodást szolgál), 16%-a védelmi célú (elsősorban talajvédelem és természetvédelem), 2,4%-a közjóléti, 2,2%-a egyéb rendeltetésű.

⁶ A termésmennyiség és termésátlag adatai a 11. táblázatban találhatók.

1998-ban a nettó fakitermelés elérte az 5,3 millió köbmétert. A kitermelt fa 54%-a ipari, 46%-a tűzifa volt. Az összes fakitermelésből az állami tulajdonú erdőgazdasági társaságok részesedése 62-63%. A kitermelt fa nagyobb hányadát kemény lombos fajok adták, a fenyők aránya 12,6%. A fatermelésben a fafajok aránya az évek során csak kisebb mértékben változik.

Évente 7-9 ezer hektár erdősítésére kerül sor (a hosszú távú program ennek kétszeresével számol), 1998-ban mintegy 8200 hektáron történt új erdőtelepítés és fásítás.

A termelés műszaki-technikai feltételei

A magyar mezőgazdaság üzemeinek döntő többsége vegyesprofilú. A két főágazat (a növénytermesztés és az állattenyésztés) eredményessége egymással szorosan összefügg. Az egyes ágazatok jövedelmi helyzete számottevő eltéréseket mutat. A jövedelmezőséget alapvetően meghatározó tényező a költség szerkezet alakulása. A tesztüzemi adatok szerint a tejtermelésben az összes termelési költség 45%-a, vágómarhánál 64%-a, tojástermelésnél 55%-a, húscsirke-termelésnél 64%-a, vágósertéstermelésben 75%-a takarmányköltség. A növénytermelés színvonala, a termelés és tárolás viszonylag magas veszteségei az állattartás jövedelmezőségét alapvetően rontják.

Az árutermelés szempontjából fontosabb termékek esetében 1998-ban a jövedelmezőségi mutatók a következőképpen alakultak:

Főbb termékek termelésének jövedelmezősége a társasvállalkozásokban, 1998-ban

100 Ft összes költségre jutó ágazati eredmény	
Őszi búza	-17,77
Őszi árpa	-25,97
Szemeskukorica	-11,96
Tej	21,86
Vágómarha	-21,56
Étkezési tojás	7,03
Pecsenyecsirke	2,37
Vágósertés	11,07

Forrás: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet: A tesztüzemek 1998. évi gazdálkodásának eredményei.

A gazdálkodás jövedelmezőségét alapvetően meghatározó tényező az árviszonyok alakulása. Az 1990-es években jelentős különbség számszerűsíthető a mezőgazdasági eredetű termékek felvásárlási árainak és a mezőgazdaságban felhasznált termelési eszközök árainak változása között. A termelési eszközök, anyagok árnövekedését a mezőgazdasági termékek értékesítési árai nem követték, ebből következően az agrárrolló jelentősen nyílt.

Az adatok azt mutatják, hogy 1998 végére 1990-hez képest mintegy 40%-kal nyílt az agrárrolló. Ez egyben azt jelenti, hogy a termeléshez felhasználásra kerülő egységnyi termékért, anyagért évről évre több mezőgazdasági terméket kell előállítani.

A mezőgazdasági termékek termelésének folyó termelő-felhasználása, árindexek, agrárrolló

Megnevezés	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
<i>A folyó termelő-felhasználás volumenindexei, 1990=100,0</i>									
Mezőgazdasági eredetű termelő-felhasználás	100,0	86,2	59,3	50,3	63,1	63,5	65,9	65,8	55,2
Ipari eredetű termelő-felhasználás	100,0	97,1	78,8	77,9	77,0	78,1	78,6	72,8	77,9
Mezőgazdasági szolgáltatási díjak	100,0	85,9	68,7	68,7	68,7	70,0	76,9	75,3	68,8
Összesen	100,0	86,8	67,2	64,0	67,2	68,0	69,4	66,0	65,2
<i>Árindexek, 1990=100,0</i>									
Termelői-felvásárlási árindex	100,0	99,1	107,6	127,5	159,3	202,4	260,0	294,8	306,3
Termeléshez felhasznált iparcikkek árindexe	100,0	132,6	143,2	171,8	202,9	250,9	351,7	404,8	425,9
Ebből:									
ipari takarmányok	100,0	113,0	121,3	153,0	180,7	204,9	308,9	345,7	338,5
üzem- és világítóanyagok	100,0	156,2	173,2	195,4	224,4	268,2	359,2	433,7	494,8
műtrágya	100,0	151,7	146,7	158,9	199,2	274,5	373,9	408,3	421,3
növényvédőszer	100,0	128,0	160,8	181,2	202,7	256,7	324,7	359,4	389,6
állatgyógyászati készítmények	100,0	130,8	150,6	172,2	197,9	250,9	316,2	347,5	379,8
Agrárrolló	100,0	133,8	133,0	134,7	127,4	123,9	135,3	137,3	139,0

Forrás: számítás a KSH adatok alapján

Az üzemek jövedelmi helyzetét elemezve megállapítható, hogy a jövedelmezőségi mutatók igen erőteljes szóródást mutatnak. Az üzemeket a jövedelmezőségük alapján három csoportra osztva (alacsony, átlagos, illetőleg magas jövedelmi szintűek) az látszik, hogy a legkisebb eredményt mutató harmadban a legrosszabb az eszközellátottság, és ebben a körben a legerőteljesebb az eszközök elavultsága.

A mezőgazdasági termelők alacsony jövedelemhelyzete és az agrártámogatások behatárolt nagysága csak részben adnak lehetőséget a termelési eszközök megújítására. Az elmúlt évtized beruházásai adatait elemezve látható, hogy a folyó áron számolt beruházási érték 1992-ben volt a legalacsonyabb. Ezt követően évről évre emelkedett, de még folyó áron számolva is csak 1996-ra haladta meg az 1990. évi értéket (ezen időszak alatt az agrárrolló 35%-ot nyílt). Változatlan áron számolva, tehát figyelembe véve az inflációs hatásokat, az évtized elejéhez képest igen jelentős a

viSSzaesés. A legnagyobb évről évre halmozódó elmaradás az építési beruházásoknál számszerűsíthető.

Beruházások alakulása a mezőgazdaságban

Megnevezés	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
<i>A beruházások értéke folyó áron, millió Ft</i>									
Összes beruházás	32505	21190	16259	19771	24860	29899	46201	61833	77519
ebből: építés	14789	7218	5866	6776	7493	10101	15748	22709	29122
gép	14950	9760	7271	9589	12739	17324	26301	34461	42870
egyéb	2766	4212	3122	3406	4628	2474	4152	4663	5527
<i>A beruházás változása folyó áron, 1990=100%</i>									
Összes beruházás	100,0	65,2	50,0	60,8	76,5	92,0	142,1	190,2	238,5
ebből: építés	100,0	48,8	39,7	45,8	50,7	68,3	106,5	153,6	196,9
gép	100,0	65,3	48,6	64,1	85,2	115,9	175,9	230,5	286,8
egyéb	100,0	152,3	112,9	123,1	167,3	89,4	150,1	168,6	199,8
<i>A beruházás változása változatlan áron, 1990=100%</i>									
Összes beruházás	100,0	49,2	34,9	35,4	37,7	36,7	40,4	47,0	56,0
ebből: építés	100,0	36,8	27,7	26,7	25,0	27,2	30,3	37,9	46,2
gép	100,0	49,2	34,0	37,3	42,0	46,2	50,0	56,9	67,3
egyéb	100,0	114,8	78,8	71,7	82,5	35,6	42,7	41,6	46,9

Forrás: KSH alapadatok alapján számított

Az ágazat eszközparkját vizsgálva megállapítható, hogy 1990 óta számában növekedett az eszközállomány, azonban állapotáról, elhasználódottságáról nincs pontos képünk. Az erőgépek elavultságát mutatja, hogy az FVM (Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium) Műszaki Intézeti bázisgazdaságaiban az erőgépek átlagos használati ideje 12-13 évre tehető. Az átlagos használati idő fokozatosan növekszik, az 1981-1985 évek átlagában még csak 7,0 év volt. Az átlagos használati idő különösen magas a magajáró betakarító gépeknél (15,2 év) és a 41-75 kW teljesítménycsoportba tartozó traktoroknál (12,1 év).

Az üzemi és termelési struktúra megváltozása rontotta a korábbi termelőkapacitások kihasználását, leginkább az állattartásban. Az állatállomány csökkenésének mértékéből arra következtethetünk, hogy az állattartó kapacitások kihasználtsága legfeljebb 60-70% körüli. A kihasználatlan eszközök állaga rohamosan leromlott. Az elmaradt felújítások miatt igen alacsony a korszerűnek mondható eszközök aránya, az épületek-építmények eszközcsoportban csupán 2-7%-ot ér el.

Főbb épületkapacitások 1996-ban

Megnevezés	Az épületek kapacitásának				Az összesenből az 1991.I.1. után üzembe helyezettek aránya, %
	mérték- egysége	mennyisége			
		a gazdálkodó szerveze- tekben	az egyéni gazdasá- gokban	összesen	
Szarvasmarha-istállók	férőhely	998 987	611 651	1 610 638	2,0
Sertés-férőhelyek	férőhely	2 897 984	6 880 756	9 778 740	1,5
Juhhodály	férőhely	682 198	940 368	1 622 566	4,1
Baromfi-istállók	1000 m ²	3 073	7 131	10 204	2,9
Magtár külön épületben	1000 t	6 721	1 354	8 075	5,0
Gabonasiló	1000 t	1 023	17	1 040	2,0
Burgonyatároló	1000 lég m ³	377	1 586	1 963	2,6
Zöldségtároló	1000 lég m ³	57	814	871	3,6
Hagymatároló	1000 lég m ³	60	29	89	5,6
Hűtött tároló	1000 lég m ³	432	13	445	6,8

A mezőgazdaság tulajdoni és szervezeti átalakulása nyomán a korábbi nagyüzemek eszközállományának egy része (pl. szakosított állattartó telepek, takarmánykeverők) az új üzemstruktúrában nem hasznosulnak, állaguk erősen leromlott, vagy elpusztultak. A létrejött egyéni gazdaságok – részben kisebb méretűk, részben eltérő termelési struktúrájuk miatt – az adottságaikhoz igazodóan eltérő eszközigénnyel jelentkeznek. Ebből következően megnőtt az igény a viszonylag kisméretű gazdaságok eszközökkel való felszerelése iránt. A kezdő vállalkozások, illetve a rendszerváltást követően indult egyéni vállalkozások azonban különösen tőkeszegények, és ezt a beruházásokat elősegítő eddigi hazai költségvetési támogatások nem tudták számottevően mérsékelni.

Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása és kereskedelme

Az élelmiszeripar a nemzetgazdaság jelentős ágazata, amely 1300 milliárd forintot meghaladó éves termelési értékével a bruttó hazai termék (GDP) mintegy 4%-át állítja elő. Jelentőségét főleg az határozza meg, hogy a mezőgazdasági termékek mintegy 75 %-át dolgozza fel, és ezzel több százezer mezőgazdasági tevékenységgel és árutermeléssel foglalkozó család jövedelmi viszonyát alapvetően befolyásolja. A belföldi kereskedelemben forgalmazott élelmiszerek, italok, valamint dohányárúk 92 %-át a hazai élelmiszeripar állítja elő, és az aktív keresők mintegy 3-4%-át foglalkoztatja. A feldolgozókapacitások döntő többsége vidéki környezetbe, zömében a megyék székhelyére települt.

Az élelmiszer, az ital és dohánytermék árufőcsoport a nemzetgazdasági export mintegy 12%-át, az import 3,7%-át tette ki 1998-ban. Az ágazat külkereskedelmi egyenlege pozitív, további fejlesztések és a marketing-színvonal javítása révén az exportteljesítmény tovább bővíthető (18. táblázat).

A mintegy 8700 működő vállalkozás 95%-a az 50 főnél kevesebbet foglalkoztató mikro- és kisvállalkozási körbe tartozik, és mindössze 108 vállalkozás (1,3 %) foglalkoztat 300 főnél több alkalmazottat.

Az élelmiszerfeldolgozás az elmúlt időszakban egyenlőtlenül fejlődött. Egyes szakágazatok privatizált vállalatainak szerkezetátalakítása és modernizációja következtében az ágazat helyzete javult (pl. ásványvíz- és üdítőital-gyártás, édesipar, növényolajipar, söripar, szeszipar, dohányipar). Ezekben a szakágazatokban a 250 főnél nagyobb létszámú vállalatok a technikai fejlesztés, az előírásoknak való megfelelés, a minőségfejlesztés tekintetében, valamint üzemgazdasági mutatóikban közelítenek az EU színvonalához, vagy elérik azt. Más – főként a mezőgazdasági termeléssel közvetlen kapcsolatban álló – szakágazatokban még folyamatban van a strukturális átalakulás, ami az adott szektorok piaci versenyképességét hátrányosan befolyásolja. Ezen túlmenően mindenekelőtt a hazai tulajdonú helyi (regionális) ellátásra termelő kis- és középvállalkozások esetében a tőkehiány akadályozza az üzemek fejlesztését, az élelmiszer-előállításra vonatkozó alapvető élelmiszerbiztonsági, higiéniai, környezetvédelmi és állatvédelmi előírások feltételeinek megteremtését. Az előírásoknak való megfelelés hiánya az üzemek jelentős részének működését teszi kérdésessé. Reális veszély az, hogy a piacokról ezek a vállalkozások jelentős számban kiszorulnak. Ezek a szakágazatok a mezőgazdasági és halászati termékek elsődleges feldolgozását végzik (agri-food szektor), amelyek közül a legjelentősebb a hús-, a hal-, a baromfi-, a tojás-, a tej-, a zöldség-gyümölcsfeldolgozók, valamint a bortermelés. Az agri-food szektor a 34 élelmiszer-feldolgozó szakágazatból 15 szakágazatot, valamint 2860 vállalkozást érint, amelyen belül 2780 foglalkoztat 250 főnél kevesebbet.

A SAPARD program által érintett élelmiszeripari szakágazatok helyzetének, valamint javasolt fejlesztéseinek rövid ismertetése

A **húsfeldolgozással** foglalkozó 429 vágóüzemből 16 felel meg az EU előírásoknak, ami a sertésvágó-kapacitás 60%-a, az ISO+HACCP tanúsított üzemek az összes kapacitásból közel 40%-kal részesednek. A versenyképességet kedvezően befolyásoló koncentráció, és a vágóhídi, illetve a feldolgozók közötti szakosodás még nem történt meg. Különösen kedvezőtlen a kis- és középvállalkozások helyzete.

A SAPARD program keretében a támogatásra javasolt fejlesztések iránya elsősorban az EU élelmiszerbiztonsági, higiéniai, környezetvédelmi, valamint az állatvédelemmel összefüggő feltételek megteremtése. A támogatott fejlesztések kiterjednek a hűtéstechnológia korszerűsítésére, a magasabb feldolgozottságú termékek gyártásához szükséges feltételek megteremtésére, különös tekintettel a csomagolás, az anyagmozgatás és a tárolás modernizációs beruházásaira.

A **baromfifeldolgozó ipar** termékskálája világviszonylatban is szélesnek tekinthető, vállalkozási struktúrája összetett. Meghatározó a nagyüzemek súlya, amelyek nemzetközi versenyképessége jó színvonalú. A feldolgozó szektor gyengesége az elsődleges feldolgozás többletkapacitása, valamint a kis- és középvállalkozók nemzetközi összehasonlításban kimutatható versenyhátránya.

A SAPARD program keretében a támogatásra javasolt fejlesztések iránya az előírásoknak való megfelelés biztosítása, a versenyhátrány csökkentése. További fejlesztési cél a kapacitások belső összhangjának megteremtése, valamint a tovább-feldolgozással kapcsolatos minőség központú modernizációs beruházások megvalósítása.

A **tejiparban** az elmúlt években jelentős tulajdoni koncentráció jött létre. A nagy tejfeldolgozó üzemekben még nem alakultak ki a korszerű, hatékony technológiai rendszerek. A fejőházak-tejházak és a tejgyűjtő csarnokok műszaki állapota nem kielégítő. A tejtermelés és a tejkezelés gépei, berendezései elavultak, modernizációjuk mindenképpen szükséges. A nagy feldolgozó-kapacitású üzemeknél megkezdődött az elsődleges tejfeldolgozás koncentrálódása, a veszteségesen működő termelőüzemek bezárása, a termelés racionalizálása.

A SAPARD program keretében a támogatott fejlesztések elsősorban az elavult technológiai vonalak és berendezések cseréjére irányulnak, figyelembe véve az élelmiszerbiztonsági, a higiéniai és a környezetvédelmi követelményeket, illetve az EU előírásokat. Növelni kell a javított tárolási stabilitású és tartós termékek gyártását, illetve ehhez kapcsolódóan meg kell teremteni a korszerű tárolási, hűtési és logisztikai feltételeket.

Jelenleg Magyarországon nem épült ki az EU előírásoknak megfelelő **tojásforgalmazási** csatorna. A jelenlegi feldolgozóüzemi háttér fejletlen, kapacitása, termékválasztéka nem megfelelő. A SAPARD program keretében a támogatott fejlesztések elsősorban a tojásosztályozó-csomagoló állomások és a hozzájuk kapcsolódó feldolgozó üzemek kialakítására irányulnak. Az osztályozást és a csomagolást követő feldolgozás kapacitásainak bővítése is támogatható fejlesztési célkitűzés, mivel a hűtött, folyékony tojástermékek, valamint a jó minőségű tojáspor és egyéb feldolgozott termékek piaci pozíciója folyamatosan javulhat korszerű élelmiszerbiztonsági, higiéniai és környezetvédelmi feltételek mellett.

A **borászat-szőlőfeldolgozás** vállalkozói szerkezetét a piacgazdaság kialakulása nagymértékben megváltoztatta. A borvidékeken meghatározó szereppel bíró nagyüzemek többsége külföldi illetve hazai magántulajdonba került, vagy megszűnt. Az így magánosított vállalatokhoz tartozó kis- és középüzemeket az új tulajdonos értékesítette; a megszűnt nagyüzemek helyét közepes méretű, döntően magántulajdonban lévő vállalkozások vették át. A kis- és középüzemek a borvidékek termelői integrációjában kezdeményező szerepet vállaltak.

A fehérborok piacán a megváltozott minőségi követelményekhez a külföldi tőkével támogatott, jelentős piaci részesedéssel bíró nagyüzemek könnyebben alkalmazkodtak, míg a kis- és középüzemek csak lassan tudják megvalósítani a szükséges fejlesztéseket.

A SAPARD program keretében megvalósítandó legfontosabb feladat a fehérborkészítés területén tapasztalható technológiai lemaradás csökkentése (musttisztítás, irányított erjesztés, musthűtés), amely szorosan összefügg higiéniai és környezetvédelmi fejlesztésekkel. Ezek a fejlesztések magukban foglalják a HACCP irányelvekre épülő higiéniai rendszerek műszaki, technikai és laboratóriumi háttérének biztosítását, a bortárolás és a kezelések higiénikus feltételeit megteremtő rozsdamentes acél tárolótér arányának növelését, valamint a hidegsteril töltés higiéniai, technikai feltételeinek biztosítását. Környezetvédelmi célokat szolgál a szénacél berendezések cseréje (kékderítés folyamatos megszüntetése), illetve a szűrőanyag-mentes szűrési technikák elterjedése.

A **gyümölcs- és zöldségfeldolgozás** vállalkozásai széles termékprofiljukkal egy-egy termék kibocsátására vonatkozóan - nemzetközi összehasonlításban - a közepes kapacitású vállalatok középső-alsó harmadába tartoznak. A konzervipar esetében a legfontosabb kapacitások kihasználtsága nem éri el a 60%-ot. A szárítmány gyártó kapacitások kihasználtsága szintén alacsony, noha a magyar termékeket a nemzetközi piacon a jobb minőségűek közé sorolják. A gyümölcs- és zöldségfeldolgozó vállalkozások nem szakosodtak és viszonylag kevés hozzáadott értékű terméket állítanak elő.

A SAPARD program keretében a támogatásra javasolt fejlesztések iránya elsősorban a mezőgazdasági alapanyag értékesítés új struktúrájaként kialakuló TЭСZ-ek közrendszerének kialakítása és az EU előírásoknak való megfeleltetése. Javasolt prioritás az egyedi, megkülönböztethető jelleget viselő termékek (organikus, márkázott, földrajzi eredetmegjelölt) kifejlesztésének és termelési feltételei kialakításának támogatása, a hozzáadott érték növelését elősegítő berendezések és követelményrendszerek bevezetése, elterjesztése.

A hazai **halfeldolgozó** üzemek többsége korszerűtlen, műszaki színvonala alacsony, higiéniai és környezetvédelmi szempontból nem felelnek meg az EU előírásoknak. Jelentős fejlesztések szükségesek ahhoz, hogy az EU-ban is elfogadható, korszerű halfeldolgozó üzemek működjenek Magyarországon.

A SAPARD program keretében a támogatásra javasolt beruházások elsősorban a meglévő és az új üzemek élelmiszerbiztonsági, higiéniai, környezetvédelmi fejlesztése, az EU előírásoknak történő megfeleltetése. További fejlesztési prioritás a halfeldolgozás technológiájának modernizációja, a csomagolásfejlesztés, valamint a gyorsfagyasztó- és a hűtőkapacitás bővítése. A hazai halfogyasztás tartósan alacsony színvonala a szektor átfogó marketingprogramjának kialakítását is szükségessé teszi.

A megcélzott támogatási területek összhangban vannak az Európai Unió strukturális támogatásaival, a csatlakozást megelőző időszakra vonatkozó közösségi támogatás alapvető célkitűzéseivel és prioritásaival, valamint a csatlakozási tárgyalások átvilágítási szakaszában vállalt kötelezettségekkel.

A mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása és kereskedelmi értékesítésének javítása a vidékfejlesztésnek is fontos összetevője. A többi nemzetgazdasági ágazatra – elsősorban a mezőgazdasági alapanyag-termelésre – gyakorolt magas „multiplikátor” (fajlagos termékkibocsátást befolyásoló) hatása miatt az agri-food szektor versenyképességének növelése fontos tényező a vidékfejlesztés gazdasági és társadalmi céljai megvalósításában.

1.1.7. Makrogazdasági viszonyok

Foglalkoztatás, munkanélküliség

A munkavállalási korú népesség 1990-1998 között 180 ezer fővel (5,9 millióról 6,1 millió főre) nőtt, egyrészt a demográfiai hullám hatásaként, másrészt a nyugdíjkorhatár fokozatos felemelése miatt. Ezzel párhuzamosan a munkavállalási koron túl lévő népesség körében a foglalkoztatás 20,2%-ra esett vissza, azaz közel 400 ezer nyugdíjkorú munkavállaló kikerült a munkaerőpiacról. A két népességcsoport gazdasági aktivitásának ellentétes mozgása 1990-1998 között összességében 200 ezer fővel (3,2%-kal) csökkentette a nemzetgazdaság munkaerőforrását.

Az 1990-es években a társadalmi-gazdasági átalakulás és a munkaerőpiac kölcsönhatásainak következményeként szűkültek a munkavállalás, a foglalkoztatás lehetőségei, ezek – eltérő mértékben – a nemzetgazdaság valamennyi ágazatát érintették. Az országban közel 1,5 millió munkahely szűnt meg, ennek következményeként a foglalkoztatottak száma 27,2%-kal csökkent. A létszámcsökkenés közel 90%-a nagyon rövid idő alatt, 1990-1994 között következett be.

A munkahelyek elvesztése miatt drasztikusan nőtt a munkanélküliségi ráta az 1990. évi 0,5%-hoz képest, a mélypont 1993-ban volt 12,6%-kal. Ezt követően nagysága 1996-1997-ben 10-11%-ra

mérséklődött, 1998-ra 10% alá csökkent, majd 1999-ben némileg tovább mérséklődött. A munkaalkalmak hiánya különösen hátrányosan érinti azokat, akik a kilencvenes évtized első éveiben váltak munkanélkülivé, de elhelyezkedni azóta sem tudtak. Ezek közé tartozik a mezőgazdasági foglalkoztatásból kikerültek jelentős része is. Ez a réteg munkanélküli ellátásban már nem részesül, emiatt a nyilvántartott munkanélküliek számában sem szerepel.

Az uniós számbavétel szabályai szerint számított munkanélküliség ráta csökkent Magyarországon, de ugyanakkor 1990-1998 között *a munkavállalási korú inaktív népesség* mintegy 86%-kal növekedett, és jelenleg mintegy 1,7 millió fő. Arányuk a potenciális munkaerő-forrást jelentő népességen belül az 1990. évi 14,6%-ról 28,2%-ra nőtt. A munkapiacon kívül rekedt népesség igen alacsony színvonalon él, legfeljebb alkalmi munkát talál, társadalombiztosítási, nyugellátási, valamint munkajogi garanciák nélkül.

Kedvezőtlenül alakult Magyarországon a népesség gazdasági aktivitása, az össznépességhez viszonyított foglalkoztatási arány 1990-ben 52,7% volt, 1998-ban 39,3% (az EU átlaga 40,3%). Ugyancsak hasonló mértékben csökkent az aktív korú népességhez viszonyított foglalkoztatási arány is 54,1%-ra (az EU átlaga 61,1%).

A munkanélküliek közel 80%-a fizikai munkakörökből került ki, és többségük alacsony iskolai végzettségű. A munkavállalók ezen köre veszítette el legkorábban munkahelyét, és közöttük a legnagyobb azoknak az aránya, akik több év elteltével sem tudtak elhelyezkedni. A felsőfokú végzettségű munkanélküliek aránya az évtized egészében 3% alatt maradt.

A munkaerő-felhasználás és a gazdasági aktivitás változása, 1990-1998

(1000 fő)

Megnevezés	1990	1996	1997	1998	A változás mértéke: (1990=100%)
Népesség összesen	10 374,8	10 212,3	10 174,4	10 135,4	97,7
Munkavállalási korú népesség ^{1/}	5 956,8	6 080,7	6 144,8	6 136,9	103,0
Munkavállalási koron kívüli gazdaságilag aktív népesség	488,4	134,1	108,4	101,2	20,7
Munkaerő-forrás összesen	6 445,2	6 214,8	6 253,2	6 238,1	96,8
Foglalkoztatottak ^{2/}	5 471,9	3 974,3	3 975,1	3 986,0	72,8
Gazdaságilag aktív népesség ^{3/}	5 496,1	4 470,2	4 452,6	4 450,0	81,0
Munkavállalási korú nem aktív népesség	945,5	1 721,6	1 776,6	1 761,1	186,3
Munkanélküliségi ráta ^{4/} (%)	..	10,6	10,3	9,1	-
Aktivitási ráta ^{5/}					
- az össznépességhez viszonyítva (%)	52,7	38,9	39,1	39,3	-
- a munkavállalási korú népességhez viszonyítva (%)	91,9	65,4	64,7	65,0 ^{6/}	-

^{1/} Munkavállalási korú népesség: a férfiaknál a 15-59 éves, a nőknél 1996-ig a 15-54 éves, 1997-től a 15-55 éves népesség

^{2/} Foglalkoztatottak: aktív keresők és a nyugdíj mellett munkát vállalók együtt

^{3/} Gazdaságilag aktív népesség: foglalkoztatottak és a munkanélküliek együtt

^{4/} A munkanélküliségi ráta az adott év júniusára vonatkozik

^{5/} Aktivitási ráta: a foglalkoztatottak az összes, illetve a munkavállalási korú népességhez viszonyítva

^{6/} Az EU-ban alkalmazott korstruktúra megosztással, munkavállalási korú népesség: 15-64 év számolva ez a mutató 54,1%

Forrás: KSH.

A munkanélküliek összlétszámán belül csökkent a pályakezdő munkanélküliek aránya (1998-ban 6,7%). Ez a képzési idő meghosszabbodására, a fiatal korosztályok továbbtanulási szándékának növekedésére vezethető vissza, ami kedvező jel, mert a képzettségi szint emelkedése, a szakmai ismeretek megszerzése javítja a pályakezdők elhelyezkedési esélyeit. A nemek szerinti megoszlás azt mutatja, hogy a munkanélküliségi ráta alacsonyabb a nők körében.

Jelentősen átrendeződött a foglalkoztatás ágazati szerkezete. A mező- és erdőgazdaság részesedése mintegy 8%-ra esett vissza, az ipar részaránya 30% alá csökkent. Részarányát tekintve ugyan 46%-ról 60%-ra nőtt a szolgáltatásban foglalkoztatottak aránya, de létszámban ebben az ágazatban is csökkenés volt. A foglalkoztatottak száma a gazdasági- és társadalmi változások nyomán a nemzetgazdaság valamennyi ágazatában csökkent, tehát más ágazatok sem voltak képesek a mezőgazdaságból felszabaduló munkaerő foglalkoztatására.

A foglalkoztatottak száma és megoszlása a nemzetgazdaság főbb ágazatcsoportjaiban* (1990-1998)

Megnevezés	A foglalkoztatottak				A változás mértéke 1990-1998 között	
	száma 1000 fő		megoszlása %			
	1990	1998	1990	1998	1000 fő	%
Mezőgazdaság	955,0	310,9	17,5	7,9	-644,1	-67,4
Élelmiszeripar	203,0	122,0	3,8	3,2	-81,0	-39,9
Ipar, építőipar	1773,8	1149,5	32,5	28,7	-624,3	-35,2
Szolgáltatás	2540,1	2403,6	46,2	60,2	-136,5	-5,4
Összesen	5471,9	3986,0	100,0	100,0	-1485,9	-27,2

* Az 1992. január 1-től érvényes ágazati besorolás szerint, az időszak egészére a régi, 1998 január 1-ig érvényes számítási mód alapján.

Forrás: KSH

A foglalkoztatás csökkenése, a tevékenység jellegéből adódóan, a vidéki településeken élőket érintette legerőteljesebben, különösen azokban a térségekben, ahol más munkalehetőség hiányában korábban is a mezőgazdaság volt a fő foglalkoztató.

A foglalkoztatási helyzet regionális különbségeket is mutat. A területei differenciáltságot tekintve az egyes megyék sorrendje 1993 óta lényegében változatlan. A kilencvenes évtizedben legkedvezőbb foglalkoztatási helyzetben mindvégig a főváros és a közép-magyarországi régió volt. Továbbra is az észak-magyarországi és az észak-alföldi régiók foglalkoztatási helyzete a legkritikusabb. Ezekben a térségekben a foglalkoztatási arány 30% alatti, a munkanélküliségi ráta tartósan az országos átlag másfélszerese. A munkanélküliség mértéke azokban a régiókban magas, ahol jelentős a kedvezőtlen korstruktúrájú, az alacsony képzettségű, fizikai foglalkozású rurális népesség hányada.

A településtípusok között a falvak kedvezőtlen helyzetét mutatja, hogy miközben az ország népességének egyharmada él községekben, addig a munkanélküliek 45,4%-a a falusi lakos. A munkanélküliség a falvak lélekszámának csökkenésével fokozódik. Legnehezebb helyzetben az 500 főnél kevesebb lakosú aprófalvak vannak, ahol az 1998 júniusában regisztrált 20,3%-os munkanélküliségi ráta csaknem kétszerese volt az országos átlagnak (10,4%). Helyenként azonban előfordul 30-40%-os munkanélküliségi ráta is.

A munkanélküliség kedvezőtlen területi differenciáltsága a hagyományostól eltérő, úgynevezett atipikus foglalkoztatási formák tudatosan ösztönzött térnyerésével javítható. Ezek közül a határozott időre szóló szerződéskötés, a mezőgazdaságban jelenleg még többnyire alacsony életszínvonalat biztosító önfoglalkoztatás és az alkalmi munkavállalás terjedése említhető.

A gazdasági és a regionális politika fő elemei

A területfejlesztés, a tudatos térszervezés céljai, intézményei és eszközei az egész ország teljesítőképességének javítását, az egyes régiók versenyképességének erősítését szolgálják.

Magyarországon a regionális különbségek mértéke, az eltérő adottságok okai többnyire hasonlóak Nyugat-Európa országaihoz. Míg Nyugat-Európában az elmúlt két évtizedben a régiók között a jövedelemtermelésben a különbségek fokozatosan csökkentek, addig Magyarországon növekedtek. Másrészt a gazdasági növekedés meghatározó erőforrásainak (az üzleti és pénzügyi szolgáltatásoknak, a K+F szervezeteknek) területi koncentrációja a fejlett piacgazdaságokban mérséklődött, Magyarországon viszont a főváros évszázados domináns részesedése nem változott, sőt számos tevékenységben erősödött.

Az új magyar területi stratégia és regionális politika egyrészt érvényesíti a *piacgazdaság követelményeit*, másrészt adaptálja az *Európai Uniónak és tagállamainak a regionális politika harmonizálására megfogalmazott célkitűzéseit*, végül hasznosítja a *globális európai folyamatok általános tapasztalatait*, többek között az interregionális és határ menti együttműködések kohéziós szerepének felértékelődését, az európai együttműködés irányításának decentralizálódását, valamint a régiók fokozatos funkcióbővülését.

A magyar területfejlesztés komplex törvényi szabályozása, intézményrendszere úttörő jellegű Kelet-Közép-Európában. Az 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről arra törekszik, hogy megfeleljen a társadalmi igazságosság, a méltányosság és a szolidaritás elveinek, az általános kohéziós céloknak. Az Országos Területfejlesztési Koncepció szerkezete, regionális fejlesztési orientációja részben kielégíti a nemzeti fejlesztési program követelményeit, a hosszú távú fejlesztési célok összhangban vannak az európai elképzelésekkel.

A vidéki térségek stratégiai fejlesztési programjainak összehangolása az agrártárca hatáskörébe tartozik. A programok kidolgozása a helyi közösségek feladata, végrehajtásuk pedig a nemzeti agrárstratégiával és a régiók fejlesztési koncepcióival szoros összhangban, azok szerves részeként történik. Az operatív koordináció az ágazati és a regionális hatóságok feladata.

A területfejlesztés fontos – Magyarországon kiépülőben lévő – irányítási eleme a decentralizált és a regionális források hatékony felhasználását szervező, alulról építkező fejlesztési stratégiát érvényesítő regionális fejlesztési tanács (és a mellette működő operatív szervezet). A területfejlesztés többi intézményének funkciói is módosulnak, az új munkamegosztásnak megfelelően átalakulnak. A hét tervezési-statisztikai régió megfelel az EU NUTS II. szintnek.

A gazdasági növekedés alakulása és jellemzői

A magyar gazdaság - más közép- és kelet-európai országokhoz hasonlóan - a rendszerváltást követően, a kilencvenes évek első felében, súlyos transzformációs válságon esett át. Ez egyebek mellett a gazdasági teljesítmény számottevő mértékű szűkülésében is megmutatkozott.

A mélyreható gazdasági-társadalmi átalakulás első éveit, az 1989 és 1993 közötti időszakot, az előző rendszer termelési-piaci viszonyainak lebomlása, a korábbi koordinációs és együttműködési mechanizmusok gyökeres átalakulása jellemezte. A rendszerváltás után megindult átalakulás miatti gazdasági visszaesés törvényszerű volt. A bruttó hazai termék 1989 és 1993 között 18%-kal zsugorodott. Az átalakulás komoly gazdasági-társadalmi áldozatokkal járt. A fogyasztás és az export visszaesett, mérséklődtek a beruházások, az ország külpiaci kapcsolatrendszere jókora megrázkódtatással átstrukturálódott. Néhány év alatt egyharmaddal csökkent a foglalkoztatottak száma, közel másfél millió munkahely szűnt meg.

A gazdasági növekedés újbóli megindulásának jelei 1993-ban mutatkoztak, először az ipar bizonyos területein és a szolgáltatásokban. Azonban az 1998. évi GDP az 1989. évinek még csak a 95%-át érte el. Magyarországon mintegy 4700 dollár az egy főre jutó GDP.

A bruttó hazai termék (GDP) változása (1990-1998)

Év	Bruttó hazai termék ¹⁾		Az egy főre jutó bruttó hazai termék ³⁾		
	folyó áron milliárd Ft	volumen változása 1990=100%	forint	USD	ECU
1991	2 299,0	88,1	241 476	3 228	2 613
1992	2 624,3	85,4	285 040	3 608	2 789
1993	3 142,3	84,9	344 707	3 745	3 207
1994	3 919,4	87,4	425 365	4 046	3 409
1995 ²⁾	5 614,0	88,7	548 836	4 367	3 374
1996	6 893,9	89,9	676 315	4 433	3 538
1997	8 540,7	94,0	841 039	4 504	3 987
1998*	10 085,7	104,9	1 006 575	4 694	3 970

¹⁾ Alapáron;

²⁾ 1995-től az új számítási mód szerinti érték;

³⁾ A GDP folyó beszerzési áron számbavett értékéből számított mutatók

* előzetes

Forrás: KSH

A kilencvenes évekbeli gazdasági visszaesés, majd növekedés regionális megoszlása nem volt egyenletes. Ezt tükrözi az egy főre jutó GDP alakulása is (26. táblázat). A közép-magyarországi és a nyugat-dunántúli régiókban az országos átlagot meghaladó értékek mutatkoznak, míg a közép-dunántúli, a dél-alföldi és a dél-dunántúli régiók mutatói kisebb, az észak-magyarországi és az észak-alföldi régiók mutatói nagyobb mértékben maradnak el az országos átlagtól. Az 1990 és 1996 közötti változásokat tekintve kitűnik, hogy a fejlettebb az elmaradottabb régiók közötti különbségek növekedtek, mint ahogyan a legfejlettebb főváros és a legszegényebb Nógrád és Szabolcs megyék közti eltérés is.

A rendszerváltás után a mezőgazdaság és az élelmiszeripar piacai, termelési és üzemi struktúrája, tulajdonosi szerkezete is alapvető változásokon ment keresztül. Ezeket a kilencvenes évek elején bekövetkezett változásokat a mezőgazdaság még nem heverte ki teljesen. Az átalakulást követő földtulajdon-bejegyzések elhúzódtak, a birtokrendszer lassan formálódott, éppen ezért az új intézményrendszer kiépülése is lassan halad.

A mezőgazdaság szerepe csökkent, azonban a hazai feldolgozóipar közel harmada – élelmiszer-feldolgozás, műtrágya- és növényvédőszer-gyártás, mezőgépgyártás, csomagolóeszköz-ipar – termelési biztonsága továbbra is azon múlik, hogy mennyire számíthatnak a magyar mezőgazdaságra. Közvetetten azonban még nagyobb a mezőgazdaság gazdasági potenciálra,

növekedési esélyekre ható szerepe azáltal, hogy az egyik legfontosabb kultúraformáló: a táj (és a tér) kultúráját az ágazat rendje döntően befolyásolja.

Gazdasági és társadalmi jólét – jövedelmi viszonyok

A kilencvenes évek elejétől bekövetkezett gazdasági-társadalmi átalakulás, majd az elmúlt években megindult gazdasági növekedés eltérő módon érintette a különféle társadalmi rétegeket. Az életkörülmények szemmel láthatólag differenciálódtak társadalmi rétegek, valamint régiók és településtípusok szerint is.

A gazdasági fejlődés hagyományos mutatója (GDP) és a társadalmi jólétet (well-being) illusztráló mutatók együttesen fejezik ki az emberek számára a hétköznapiakban érzékelhető életkörülményeket. A nemzetközi gyakorlatban legáltalánosabban használt ilyen jóléti mérce az ún. HDI (Human Development Index - az Emberi Fejlődés Indexe). A HDI egy olyan összesítő mérőszám, amely a születéskor várható élettartamot, az iskolázottságot és a GDP vásárlóerőparitáson mért értékét együttesen fejezi ki.

A halandóság társadalmi csoportonként is változik, a hátrányosabb helyzetű társadalmi csoportok életesélyei rosszabbak. A születéskor várható élettartam is kedvezőtlenül alakult. A nőké (75,18 év) ugyan emelkedett, de a férfiaké változatlanul a 66 év körüli alacsony szinten stagnál. A születéskor várható élettartam (főleg a férfiak esetében) messze elmarad a fejlett országok mutatójától. Az egészségügyi és mentális viszonyokat jól kifejező csecsemőhalandóság sokat javult, jelenleg már 9 ezrelék alatti értékű.

A nyolcvanas években megkezdődött, majd a gazdasági-társadalmi átalakulás nyomán a kilencvenes években jelentős mértékben felgyorsult a *jövedelmek differenciálódása*. A jövedelmi különbségek napjainkra elérték a nagy jövedelmi egyenlőtlenségeket mutató nyugat-európai országok szintjét (például Franciaország, Nagy-Britannia), de alatta maradnak a dél-európai országok (Portugália, Görögország) mutatóinak. A kilencvenes évek elején az egy főre eső jövedelem alapján képzett alsó és felső 10%-os kategóriába tartozók átlagjövedelmeinek eltérése 6,7-szeres volt, s ez 1997-re 8-szorosra emelkedett. A különbség fokozódását több tényező magyarázza: a munkaerőpiac, az aktivitási ráta rétegenkénti szóródása, a szociálpolitikai juttatások visszaszorulása, de mindenekelőtt a piaci jövedelmek (bér- és tőkejövedelmek) differenciálódása.

A sokgyermekes családokat jobban fenyegeti a szegénység, mint másokat. Ez több generációs távlatban is csökkenti társadalmi beilleszkedési esélyeiket, iskolázottsági szintjüket. A fiatal munkanélküliek körében már ma is magas arányt képviselnek a képzetlenek és a hátrányos társadalmi helyzetűek, akiket a munkaerőpiactól való tartós elszigetelődés is fenyeget.

Egyes területeken és régiókban, bizonyos településtípusokban jóval nagyobb a családok elszegényedésének valószínűsége. Ilyenek a kisközségek, ahol a legalacsonyabb jövedelműek aránya jóval magasabb, mint az átlag és mint korábban volt, s ahol a jobb módúak aránya folyamatosan csökken. Az 50 ezer főnél nagyobb településeken épp ellentétes tendencia rajzolódik ki. A főváros magas jövedelműek koncentrációját jelző előnye a többi nagyvároshoz képest kisebb lett, ez utóbbiak javuló helyzete okán.

1.2. Összehasonlítás az Európai Unióval. Az eltérések elemzése

1.2.1. Alapvető infrastruktúra

A közüzemi *vízhalózatra* kapcsolt háztartások aránya 99,3%, ami megfelel a nyugat-európai színvonalnak. A vízellátásban a gondot a minőségi paraméterek jelentik. A *közsatornára* kötött háztartások aránya (48%) és a tisztított szennyvizek aránya (53%) tekintetében európai összehasonlításban komoly elmaradás tapasztalható.

A nagy európai *közlekedési* hálózattal való kapcsolatunk a vasút esetében megfelelő, gyorsforgalmi hálózatunk még hiányzó elemei miatt ugyanez a közutak vonatkozásában nem mondható el, noha ennek fejlesztése a nemzetközi áruszállítási részvételünk szempontjából döntő tényező.

A hazai *energiarendszer* országos és nemzetközi kooperációt biztosító hálózata európai mércével is korszerűnek minősíthető. A megújuló energiahordozók hasznosítása a saját lehetőségeinktől is elmarad.

A *távközlésben* a 90-es évek elején megindult hálózati fejlesztések és a párhuzamosan fejlesztett mobil kommunikációs rendszerek, az Internet és más szolgáltatások gyors térnyerése révén korábbi lemaradásunk eltűnően van.

1.2.2. Emberi erőforrások

Vidéki térségeink humán erőforrásairól nem állnak rendelkezésre részletes statisztikák. Az ország egészére vonatkozó demográfiai adatok alapján Magyarország leginkább Portugáliával, Ausztriával, Finnországgal és Franciaországgal mutat hasonlóságot.

- Az ország népsűrűsége megfelel az európai átlagnak. A városi és vidéki népesség aránya az erősen koncentrált, városhálózatában a főváros dominanciájával jellemezhető országokkal mutat rokonságot. A népességszám az Európai Unió tagállamaival való összehasonlításban erőteljesen csökken. A születések számának csökkenésével párhuzamosan a népesség egészét tekintve nő a halálozási ráta. A születéskor várható élettartam az Európai Unió országaiban tapasztaltnál lényegesen alacsonyabb. A halálozási arányszámok és a halálokok alapján nem csupán a népesség Nyugat-Európához képest jelentős mértékben leromlott fizikai egészségi állapotára következtethetünk, de az öngyilkosságok kiemelkedő mértéke a mentális problémákra is felhívja a figyelmet.
- Viszonylag magas a nők iskolai végzettsége. Európában csupán Portugáliában, Írországban, Finnországban és Svédországban bizonyul a nők átlagos iskolai végzettsége magasabbnak.
- Megváltozott a 90-es években a foglalkozási szerkezet is. Jelentősen közeledtünk az Európai Unió átlagához. A mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya alapján Ausztriával, Olaszországgal és Finnországgal kerülhetünk egy csoportba. A 100 hektár művelt területre jutó mezőgazdasági munkaerő alapján is a közepes kategóriába tartozunk. A magyar statisztikai adatok az alkalmazottakra, a egyéni vállalkozókra és segítő családtagjaikra vonatkoznak. A megélhetésüket csak részben a mezőgazdaságból biztosítók (nők, östermelők, munkanélküliek) aránya vidéki területeken jelentős (96%), ez azonban csak kis részben jelenik meg a statisztikákban.
- A foglalkoztatásban a különböző vállalkozási szektorok szerepének megítéléséhez is csak szűk körű adatok állnak rendelkezésre. Míg az Európai Unióban a kis- és közepes vállalkozások a foglalkoztatottak közel 2/3-át fedik le (különösen a mediterrán országokban magas a

részesedésük) és az iparban is meghaladja az 50%-ot az arányuk, Magyarországon mindössze az ipari foglalkoztatottak 38%-ának ad munkát ez a szektor.

- Magyarországon alacsonyabb az aktív korú népességhez viszonyított foglalkoztatási arány: 1998-ban 54,1%, az EU átlagában pedig 61,1%-os volt.

Szakképzés, továbbképzés

Az agrárstruktúra jelenleg folyó változásai során várhatóan több pólusú, vegyes üzemnagyságú rendszer alakul ki, vagyis egymás mellett kell élni és dolgozni a kisebb mezőgazdasági üzemnek, a családi gazdaságoknak, a termelői csoportosulásoknak és a nagyüzemi termelési formációknak.

A korábbi, döntően a nagyüzemi termelési struktúrára alapozott gazdaság igényeinek kielégítésére a 90-es évek elejéig a szakképzési rendszer döntően a specializált képzést folytatta, az oktatott ismeretanyag mintegy 60-70%-ban elméleti oktatásból állt, a gyakorlati oktatás részben az intézmények tanüzemeiben, részben a partner nagyüzemekben folyt.

A megnövekedett gyakorlati igények kielégítése - különösen az önálló családi gazdaságokban való munkavégzésre felkészítő programok esetén - jelentős problémát okoz, ezek ugyanis jól felszerelt tanüzemeket és bemutató gazdaságokat igényelnek. Ezzel összefüggésben a szakképző intézmények saját gazdaságai jelentős fejlesztésre szorulnak, és szükséges a speciális technológiák megismertetésére a bemutató gazdaságok hálózatának kiépítése is.

1.2.3. Termelő szektor

A magyar agrárgazdaság szerepvállalása a nemzetgazdaságban sokkal erőteljesebb, mint az Európai Unióban, hiszen Magyarországon a bruttó hozzáadott értékből 1997-ben 5,2%-kal, az Európai Unióban (EU 15) 1,6%-kal részesedett. A magyar mezőgazdaság nemzetgazdaságban betöltött szerepe az elmúlt évtizedekben fokozatosan csökkent, – folyó áron számolva – 1990-ben a GDP-ből 14,5%-ot tett ki, 1998-ra 5,0%-ra mérséklődött. Az EU tagországaiban hasonló arányok Görögországban, Írországban és Portugáliában fordulnak elő. Magyarországon a kivitelből az ágazat 1998-ban mintegy 12%-kal részesedett, az EU-ban ez az arány 6,5%.

Az ország területéből 66,5% a mezőgazdasági terület (EU15 átlag 42,3%). A mezőgazdasági területből magas a szántó részesedése, 76,2% (EU15: 55,7%).

Lényegesen alacsonyabb viszont Magyarország erdősültsége (19%, EU15: 33%). Ugyancsak alacsonyabb – 18,6% – a gyepművelési ág aránya is (EU15: 37,2%).

Az agrárgazdaságban az Európai Unióhoz viszonyítva tartósan rendkívül alacsony a jövedelmezőség. 1997-ben a 100 Ft befektetett eszközre jutó adózás előtti eredmény 6,5 Ft, a 100 Ft saját tőkére jutó eredmény 5,2 Ft volt. Bár a nemzetgazdasági beruházásokból a magyar mezőgazdaság hasonló arányban részesedik, mint az Európai Unió átlagában (1999-ben 3,4%, EU15 átlaga 2,9%), de a korábbi évek fejlesztési hiányosságai miatt képtelen az eszközállomány megújítására. Sújtja a magyar agrárgazdaságot, hogy 1990 és 1998 között a termeléshez felhasznált iparcikkek árindexe 426%-ra, a mezőgazdasági termékek felvásárlási árai 306%-ra növekedett, az évtized minden évére a nyíló agáröllő volt a jellemző. Ennek következménye, hogy az eszközállomány nagy mértékben elhasználódott. A technikai kapacitások szűkösek, Magyarországon például 100 ha mezőgazdasági területre 0,5 db traktor (az EU15 átlaga 4,8 db) traktor, 0,1 db kombájn (EU15 átlaga 1,4 db) jut.

Lényegesen kisebb a műtrágya-felhasználás is, 1 ha mezőgazdasági területre vetítve mintegy 53 kg hatóanyag (EU15 104 kg). A ráfordítások alacsonyabb szintje miatt kisebbek a fajlagos hozamok a növénytermesztésben és az állattenyésztésben egyaránt.

Magyarországon az egy tehénre jutó tejtermelés 15%-kal (4600 l/tehén, EU15: 5498 l/tehén), az egy tehénre jutó marha- és borjúhús-termelés 54%-kal (167 kg, EU15: 360 kg), az egy anyakocára jutó sertéshús-termelés 16%-kal (1092 kg, EU15 1300 kg) kisebb. A gabonafélék fajlagos hozama 24%-kal (4 t/ha, EU15: 5,6 t/ha), a répacukor-termelés 41%-kal (4,71 t/ha és 8 t/ha) alacsonyabb az Unió átlagánál. A napraforgó kivételével (ahol a magyar fajlagos értékek mintegy 10%-kal magasabbak) más növényeknél is jellemzően alacsonyabbak a hozamok.

Az utóbbi években kedvezőtlenül alakult a növénytermelés-állattenyésztés aránya a végső termelésből, a növénytermelés részesedése 53-58% között változik (EU15 átlaga 48-49%).

Magyarországon az egyéni gazdaságok között – a földhasználatban – jelentős arányt képviselnek az 1 hektár alatti, nem gazdálkodásra, árutermelésre használt területek (6. táblázat). Ugyancsak számottevő (27,4%) az 1-5 hektár közötti területet használók aránya. A 100 hektár felettiek részesedése az egyéni gazdaságok által használt földterületből mindössze 8,2% (EU15 közel 40%).

Az üzem- és tulajdonosi struktúra váltással egyidőben drasztikusan lecsökkent a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma. Így munkaerő-sűrűségben (területegységre jutó foglalkoztatottak száma) nincs számottevő különbség az EU tagországok átlagához viszonyítva (5,3 fő/100 ha, EU15 átlaga 5,5 fő/100 ha).

A magyar élelmiszerfeldolgozás kis- és középvállalatainak az EU-val történő összehasonlításban különösen a következő területeken vannak elmaradásai:

- Az élőmunka hatékonysága elmarad az európai versenytársakétól.
- A vállalkozások tartós tőkehiánya, valamint a nehéz hitelhez jutási feltételek miatt a szinttartó beruházások megvalósítása, a minőségi termékellátás feltételeinek javítása, továbbá az EU élelmiszerbiztonsági, higiéniai, minőségellenőrzési és környezetvédelmi előírásainak teljesítése is nehézségekbe ütközik.
- A termelők és a feldolgozók kooperációs kapcsolatai jelenleg formálódnak a szerződéses viszonyok stabilizálódásával, de a piacorientált minőségi nyersanyagbázis kiépítése még csak megkezdődött.
- A hazai élelmiszer-feldolgozásban a nemzetközi gyakorlatból ismert és az EU országok élelmiszeriparára is jellemző specializáció még alig alakult ki, nemzetközi összehasonlításban a hatékony üzemnagyság szakágazati követelményei még a nagyvállalati körben sem érvényesülnek.

1.3. Erősségek, gyengeségek, lehetőségek és veszélyek (SWOT)

1.3.1. A magyar agrárgazdaság erősségei, gyengeségei, lehetőségek és veszélyek

A magyar agrárgazdaság erősségei és gyengeségei – főként a leírtak alapján – az alábbiakban foglalhatók össze:

Erősségek:

- az ország földrajzi elhelyezkedése a piac szempontjából (Európa közepén, a keleti piacok határán, fontos szállítási útvonalak mentén) előnyös;
- Magyarország területének kiemelkedően magas hányada mezőgazdasági hasznosításra alkalmas;
- a népesség számához és az ország területéhez képest rendelkezésre álló földterület nem kényszerít arra, hogy a termelést túlzottan intenzifikáljuk;
- a termőterület közel kétharmadán kedvezőek az ökológiai, a termőhelyi adottságok;
- számos kistájon a versenynek kevésbé kitett, egyedi termékek, specifikumok előállítására alkalmas termőhelyek találhatók;
- az ország jelentős vízkészletekkel rendelkezik, ez tág teret nyit az öntözéses gazdálkodásra;
- rendelkezésre áll viszonylag olcsó munkaerő;
- van a munkaerőn belül egy viszonylag nagy hányad (főként a felsőfokú végzettségűek), amely igen jól képzett;
- több ágazatban kimagasló teljesítőképességű biológiai alapokkal (fajták, hibridek) rendelkezünk;
- az agrárgazdaság rendelkezik a nemzetközi piacon is versenyképes termékekkel és vállalkozásokkal;
- a termelés vertikális kapcsolatai (feldolgozás, értékesítés) terén vannak hasznosítható tapasztalataink;
- az alapanyag-termelés és feldolgozás kapacitásai között nincs nehezen feloldható feszültség;
- a mezőgazdaság viszonylag alacsony környezetterheléssel termel;
- a magyar tájra jellemző a széles biodiverzitás;
- az állattartásban nincs túlzott területi koncentráció;
- a növény- és állategészségügy, a törzskönyvezés intézményei kialakultak és működőképesek;
- a földhasználat racionalizálására (a földhasználat intenzitásának megváltoztatása, a védelmi funkciójú területek kiterjesztése, erdősítés) részletesen kidolgozott programjaink vannak;
- a privatizáció jogilag befejeződött;
- a feldolgozóipar (non-Annex I. termékeket előállító szakágazatok) a külföldi tulajdonosok révén a nemzetközi piacba integráltan működik;
- az élelmiszeripar külföldi tulajdonú részében jelentős műszaki fejlesztések valósultak meg;
- a termelés szellemi háttere (oktatás, kutatás, fajtanemesítés) magas színvonalú;
- a mezőgazdasági szakképzést folytató oktatási intézmények jól kiépített hálózata az ország teljes területét lefedi.

Gyengeségek, hátrányos vonások:

- az üzemsztruktúra „átmeneti” állapotban van, az átalakulás befejezetlen;
- a gazdasági átalakulás kapcsán bekövetkezett piaci pozíciók átrendeződése során jelentős veszteségeket szenvedett a magyar agrárszektor mind az exportpiacon, mind a hazai fogyasztásban;
- a nagyarányú falusi munkanélküliség foglalkoztatási kényszert gyakorol a mezőgazdaságra;

- a földtulajdon és földhasználat erősen elkülönült, túl sok az egyenként kis földterülettel rendelkező földtulajdonos, a birtokok parcellák szerint nagyon elaprózottak;
- a melioráció, a vízrendezés, az öntözésfejlesztés, az üzemi úthálózat kialakítása a korábbi nagyüzemi keretekben és az akkori feltételek szerint valósult meg, ezeken a területeken számottevő változás, beavatkozás nem történt;
- a felszíni vízkészletek 95%-a az országhatáron túlról származik, ez a vízfelhasználás kockázatát növeli;
- a tájtermelésben (egyedi termékek, specifikumok előállításában) rejlő lehetőségeket csak kismértékben használjuk ki;
- a mezőgazdasági termelésben általánosságban nem elterjedt a környezetkímélő módszerek alkalmazása;
- a gazdálkodók jelentős része a szakképzést eltérő társadalmi, gazdálkodási körülmények között kapta, nincsenek komplex gazdálkodási (üzemgazdasági) ismereteik;
- az egyéni gazdák „elszigetelten” termelnek, közöttük a szövetkezés (a beszerzésben és értékesítésben) nem elterjedt, hiányoznak a piacra jutásukat segítő szervezetek, de általában is hiányoznak a magyar mezőgazdaságból a Termelők Értékesítő Szervezetei (TÉSZ-ek);
- a termelést, feldolgozást, értékesítést segítő szolgáltatások (beleértve a pénzügyi szolgáltatásokat is) nem kellően fejlettek;
- a termelés hatékonysága nem kielégítő;
- általánosan megfigyelhető a tőkehiány, a termelés tartósan alacsony jövedelmezősége miatt a termelők és feldolgozók nem képesek a szükséges műszaki fejlesztések megvalósítására;
- elavult az eszközállomány, különösen az épületek, építmények és technológiai berendezések, az állattartási létesítmények jelentős hányada nem felel meg az EU állatelhelyezési feltételekre vonatkozó követelményeinek;
- az ültetvények előregedtek, faj- és fajta szerinti megoszlásuk a piaci igényeknek nem megfelelő;
- a termőhelyi adottságok és termelési szerkezet összhangja hiányos;
- fejletlen és elavult az infrastruktúra;
- az agrifood szektor strukturális gyengeségekkel küzd;
- a mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásában kialakuló, az EU-hoz hasonló vállalkozói struktúrában a még nem korszerűsített, elsősorban helyi vagy regionális ellátásban érdekelt kis- és középvállalkozások egy része nem felel meg az élelmiszerbiztonsági, higiéniai és környezetvédelmi előírásoknak és a szigorodó versenyképességi elvárásoknak;
- a gazdálkodói kör erősen differenciálódott a gazdálkodás eredményessége, fejlődőképessége szerint;
- a szakképzést folytató intézmények egy részének állapota, felszereltsége nem felel meg a jelenlegi igényeknek, követelményeknek, a képzés elméletorientált, hiányoznak a speciális bemutatóhelyek.

Lehetőségek:

- a mezőgazdaság kedvező természeti, termőhelyi adottságai lehetővé teszik, hogy a pótlólagos befektetések versenyképesen hasznosuljanak;
- a SAPARD források segítségével megvalósuló fejlesztések, korszerűsítések lehetővé teszik a meglévő munkahelyek megtartását, újak létrehozását;

- a bővülő támogatási keret további lehetőséget biztosít a magasabb minőségi követelményeknek megfelelő termékek arányának növelésére;
- az agrár-környezetvédelmi intézkedések bevezetésével lehetőség nyílik a különböző környezetkímélő módszerek elterjesztésére és kiegyensúlyozott földhasználati struktúra kialakítására;
- a szántóföldön a gépesítés növelése lehetővé teszi, hogy a talajmunkákat, a növényvédelmet és a betakarítást a növények igényeinek megfelelő időben végezhesék el a gazdálkodók;
- az állattenyésztésben a termékkibocsátás struktúrája a meglévő eszközkapacitások korszerűsítésével, új kapacitások létrehozása nélkül is javítható;
- a támogatással megvalósuló rekonstrukció során korszerűsített telepeken az állattartás, állattelhelyezés feltételei megfelelnek az EU-ban érvényesülő szabályozásoknak;
- a bővülő források lehetőséget biztosítanak arra, hogy a rekonstrukciókkal a mezőgazdasági termékfeldolgozók nagyobb hányada feleljen meg az EU higiéniai, környezetvédelmi előírásainak;
- a piacokon keresett speciális magyar termékek aránya bővíthető;
- a mezőgazdaság veszteségei a termékek tárolási feltételeinek javításával (a meglévő tárolók korszerűsítésével, újak létesítésével) csökkenthetők;
- a szövetkezések révén a termelők (különösen az egyéni gazdák) elszigeteltsége csökkenthető, ami növeli piacra jutási esélyüket;
- a képzés, oktatás egyes területeinek rugalmasabbá tételével az igényekhez jobban igazodó speciális ismeretek elsajátítása válik lehetővé.

Veszélyek:

- a fejlesztések, korszerűsítések elmaradásával a hazai és külső piacokon a magyar termékek és így a magyar termelők versenyhátránya tovább növekszik, mely piacvesztést eredményez;
- a mezőgazdasági vállalkozások nehezen jutnak hitelhez;
- a technikai fejlesztésekhez, a piaci igényekhez alkalmazkodni nem tudó termelési szerkezetben csökken a minőségi követelményeknek megfelelő, magasabb árpozíciójú termékek aránya, ezáltal a magyar termékek leértékelődnek;
- az agrár-környezetvédelem terén az esetleges elmaradó fejlesztések tartósan konzerválják a környezetkárosító termelési eljárások meglétét;
- a környezetkímélő gazdálkodási módszerek késedelmes bevezetése fokozza a környezeti állapot leromlását és hátráltatja a racionális földhasználat egyensúlyának helyreállítását;
- az elmaradó fejlesztések további jelentős jövedelemdifferenciálódáshoz vezetnek;
- a piacvesztés és a termékek leértékelődése a gazdaságok, üzemek bezárásához vezet, ami kedvezőtlenül befolyásolja a foglalkoztatottságot;
- a támogatási források hiánya különösen a kevésbé korszerű egyéni gazdaságok számára zárja ki a hatékony fejlődési lehetőségeket;
- a termékfeldolgozó üzemek egy részének bezárásához vezethet, ha támogatási források hiányában nincs lehetőség higiéniai és környezetvédelmi fejlesztéseikre;
- források hiányában nem kellő ütemben bővül a termelő szervezetek száma, így nem növelhető a termelés szervezettsége;

- az oktatás, képzés nem megfelelő fejlődése esetén nem emelhető a képzettségi színvonal, ami szűkíti a humán erőforrás lehetőségeit;
- a mezőgazdasági és vidékfejlesztési befektetések elmaradása az agrárgazdaság minőségi termelésének további lemaradását eredményezi;
- a mezőgazdaság strukturális átalakulása miatt a vidéki vállalkozásoknak nem lesz lehetőségük egyéb bevételekre abban az esetben, ha a gazdaságok diverzifikációját segítő támogatások elmaradnak;
- a szakképzési rendszer csak részben elégíti ki a változó üzemi igényeket;
- a hosszútávra szóló (a bérelő és bérbeadó számára egyaránt biztonságot nyújtó) földbérleti rendszer még nem honosodott meg.

1.3.2. A vidéki térségek adaptációjának erősségei és gyengeségei

A vidéki térségek, amelyeket elsősorban az alacsony népsűrűség (átlagosan 59 fő/km²) jellemez, egyaránt hordoznak előnyös és hátrányos vonásokat. Magyarországon, a terület túlnyomó része vidéki jellegű és a népesség nagy része is ilyen térségekben él (alapvetően és jellemzően vidéki térségek az ország területének 96,1%-a, a népesség 73,6%-a). A vidéki térségek között igen jelentős eltérések figyelhetők meg.

A vidéki területek adaptációjának szempontjából a hátrányok és előnyök bemutatását a természeti, a gazdasági és a humán tényezőket külön értékelve végezzük el:

Erősségek

Természeti tényezők:

- természetközeli életlehetőségek;
- összetett táji adottságok (domborzat, talajtípusok, kitettség);
- nagyfokú biodiverzitás;
- viszonylag kis mértékű környezetterhelés;
- lehetőség egészséges életmód kialakítására;
- napsütéses órák magas száma;
- öntözésre és rekreációra egyaránt alkalmas felszíni és felszín alatti vizek;
- gazdag termálvízkincs.

Gazdasági tényezők:

- szabad munkaerő-kínálat;
- nyersanyagok (fa, kő, homok, kavics, agyag, nád stb.);
- egyedi, különleges tájjellegű termékek megléte (állattartás, zöldség-gyümölcs, kézművesség);
- kiemelkedő idegenforgalmi vonzerő és lehetőségek.

Emberi tényezők:

- gazdag kulturális örökség, még élő tájhagyományok;
- termelési tapasztalatok megléte;

- hagyományos, tájjellegű szakismeretek;
- a sokrétű gazdasági tevékenység feltételei adottak;
- hagyományos vendégszeretet;
- kialakult munkakultúra.

Gyengeségek

Természeti tényezők:

- természetvédelmi oltalom miatti művelési korlátozások ⁽¹⁾;
- természeti katasztrófák általi veszélyeztetettség (ár- és belvíz);
- talajerózió;
- aszály;
- a szennyvíz és hulladékkezelés megoldatlansága miatti környezeti veszélyek;
- talaj-savanyodás;
- veszélyeztetett ivóvízbázisok.

Gazdasági tényezők:

- a gazdasági folyamatok központjaitól való elszigeteltség ⁽²⁾;
- az információhoz való hozzáférés nehézségei ⁽³⁾;
- korszerűtlen, kihasználatlan korábbi ipari kapacitások;
- alacsony szintű infrastruktúra ⁽⁴⁾;
- a humán szolgáltatások alacsony szintje ⁽⁵⁾;
- egyoldalú mezőgazdasági szerkezet;
- alacsony jövedelemszint ⁽⁶⁾;
- alacsony vállalkozási potenciál (tőkehiány miatt vállalkozási kedv hiánya).

Emberi tényezők:

- elnéptelenedés;
- öregedő korstruktúra;
- alacsony képzettségi szint ⁽⁷⁾;
- magas a tartós munkanélküliség aránya ⁽⁸⁾;

(1) *Az ország területének közel 9%-a természetvédelmi oltalom alatt van (KSH, 1998.).*

(2) *A kistérségek 63%-ának a komplex, minősített elérhetősége több mint 30 perc (VÁTI – OTO; TERRA Studio Kft., 1998.)*

(3) *100 főre jutó telefon fővonalak száma 35,4 (KSH – TSTAR adatbázis, 1998.).
A szatellitokkal együtt 107 működő teleház (Magyar Teleház Szövetség, 1999..)*

(4) *Közcserőnként kötött lakások aránya 48% (KHVM, 1998.).
Biológiailag tisztított szennyvíz aránya 53% (KHVM, 1998.).*

(5) *Sürgősségi betegellátásban az Országos Mentőszolgálat kérésre ideje 24%-ban meghaladja a 15 percet (Országos Mentőszolgálat, 1998 évi beszámoló).*

Magyarország 1800-2100 fő/orvos; Nyugat-Európa 155 fő/orvos (KSH – TSTAR, 1997.).

100 lakosra jutó rendelőintézeti rendelési idő 1500-3300 óra a centrumokban, 900 óra a perifériás térségekben (KSH – TSTAR, 1997.).

- (6) *A mezőgazdasági bruttó kereset az átlag 70%-a (KSH, 1998; OMMK Gyorsjelentés, 1999.).*
- (7) *0 osztályt végzett az ország népességének 0,7%-a, befejezett középiskolai képzettséggel rendelkezik 34,7%, befejezett felsőfokú képzettséggel rendelkezik 12,1% (KSH Mikrocenzus, 1996.).*
- (8) *10% alatti munkanélküliség a centrumokban, és ennek a többszöröse a periférikus térségekben (KSH, 1997.).*

Lehetőségek

- egyedi, különleges, minőségi termékek bővülő piaca;
- növekvő igény a szermaradvány-mentes/bio-termékek iránt;
- a jövedelemviszonyok javulásával növekvő igény a minőségi szolgáltatások iránt;
- növekvő hazai és nemzetközi igény a szelíd- és ökoturizmus iránt;
- új tevékenységekhez kapcsolódó mobil tőke és támogatások bevonása.

Veszélyek

- az intenzív telenelés tömegtermékeinek piaca csökken (túlermelés, EU-kvóták, WTO);
- korszerű ismeretek, információáramlás (szakmai, üzleti) terén a lemaradás növekedése;
- a vidéki területek humánpotenciájának további romlása;
- forráshiány (piaci hitelek, önkormányzatok korlátozott bevételi lehetőségei);
- termelési és értékesítési integráció hiányában a kis- és középvállalkozások elveszthetik versenyképességüket;
- a gazdaság a jobb infrastrukturális ellátottságú (városi) térségekbe áramlik.

A vidéki térségek előnyeinek és hátrányos vonásainak mérlege a természeti tényezőket tekintve pozitívnak mondható. Egyoldalúan negatív a gazdasági folyamatokra vonatkozóan és kevésbé negatív az emberi tényezők esetében. Halmozottan hátrányos helyzetű kistérségek az ország minden régiójában előfordulnak.

1.3.3. Magyarország környezeti állapota. A legjelentősebb környezeti problémák áttekintése

Magyarországon a környezet állapota az EU átlaghoz képest jónak tekinthető. Az alábbiakban bemutatásra kerülő állapotfelmérés az 1996-ban elfogadott és beindított Nemzeti Környezetvédelmi Programhoz készült, és elsősorban a problémákat tárja fel, kisebb mértékben jeleníti meg a környezet állapotának általános jellemzőit.

A környezet állapota

A természeti erőforrásokkal történő, sokszor átgondolatlan gazdálkodás, a természeti környezet adottságait és törvényszerűségeit figyelmen kívül hagyó fejlesztési koncepciók, a megfelelő ellenőrzés esetenkénti hiányosságai, a , fenntartható gazdálkodás követelményeit mellőző egyoldalúan anyagiassá szemlélet következményeként csökkent a természetes erdőállományok, a vadon élő növény- és állatvilág élőhelyeinek területe, erőteljesen romlott minősége. Fontos körülmény, hogy a veszteség, a sokféleség csökkenése, az egyetemes értékek pusztulása, állapotromlása *közvetlenül* nem számszerűsíthető.

Talaj

Magyarországon 38 genetikai talajtípus fordul elő. A talajok termékenységét (súlyosabb esetekben létét) veszélyeztető részben ember által okozott, részben ezáltal felgyorsított természeti folyamatok az alábbiak:

A víz- és szélérozió által sújtott területek aránya az utóbbi évtizedben tovább növekedett. Romlott a talajok fizikai, kémiai és biológiai állapota is. Ennek okai az ésszerűtlen tájhasználatban, a nagyméretű táblák kialakításában, erdőkben a tarvágásos véghasználat elterjedésében, a talajvédelmi eljárások visszaszorulásában, a lejtésviszonyoknak nem megfelelő művelési módokban keresendők.

Az erózió 2,3 millió hektárnyi hegy- és dombvidéki területet károsít, a deflációval veszélyeztetett területek kiterjedése kb. 1,4 millió hektár. Síkvidéken a sokévi átlagos belvízi elöntés 85 ezer hektárnyi területet érint, amely szélsőséges esetekben elérheti a 600 ezer hektárt.

Az elmúlt 30 év során a talajok ötven százalékának pH-ja csökkent, s ez számottevő termékenységsökkenést eredményezett. A talajok savanyodása az elmúlt két évtized során felgyorsult. A kritikus 4,5 pH alatt a toxikus elemek (nehézfémek) felvehetővé válnak, aminek folyamánként a talajviszonyok a növénytermesztés számára kedvezőtlené, majd alkalmatlanná válnak. A talajsavanyodás felerősödésében a szakszerűtlen műtrágyázásnak, a légköri savas ülepedésnek, a különböző savas kémhatású ipari melléktermékeknek, hulladékoknak és a nem kellően erőteljes meszezésnek van szerepe.

Azokon a területeken, ahol az elmúlt évtizedekben intenzív kemizálás folyt, súlyos kárt szenvedett a talajélet, a mezőgazdasági talajok mikroflórája és faunája, s ennek megfelelően erőteljesen csökkent a talajok biológiai aktivitása.

Felszíni és felszín alatti vizek

A mai vízkészletek mennyiségére és minőségi állapotára a fentiekén túl az éghajlati tényezők, a felettünk fekvő (ún. felvízi) országok utóbbi években megvalósult víztározási létesítményeinek üzemelési gyakorlata, a felszín alatti vizek egyre erőteljesebb kitermelése, illetve a felszíni vizekbe visszavezetett szenny- és használtvizek minősége is számottevő hatással bírnak.

A vízfolyáshálózat viszonylag ritka, vízhozamuk ingadozó, egyes folyók vízjárása szélsőségesse vált. Figyelmet érdemel, hogy a múlt századi folyószabályozások előtt a mai Magyarország területének 24 %-a ártér volt, ma a töltésezett folyók hullámtere 150 ezer hektár, időszakos elöntésű a töltés nélküli folyószakaszok mentén mintegy 70 ezer hektár, a patakok és kisvízfolyások mentén pedig 430 ezer hektár. Az állóvizek vízmennyiségének csökkenése egyre súlyosabb.

Hasznosítható felszíni és felszín alatti vízkészleteink hozama jelentősen csökkent, minőségük pedig erősen romlott.

Felszíni vizek

Az ország medence jellegéből következően a hazánk területén átfolyó évi átlagos vízmennyiség (120 milliárd m³/év) egy lakosra vetített értéke a világon a legmagasabb. Magyarország a vizeket illetően is jellegzetesen tranzit ország, vízkészletei mind mennyiségileg, mind minőségileg döntő mértékben függenek a szomszédos országokban tett beavatkozásoktól. A vizes élőhelyek sorozata az ökológiai (zöld-) folyosó rendszer jellegzetes, meghatározó részét képezi. A lápok, láprétek vagy a mocsarak, mocsárrétek mint a vízi és szárazföldi tartomány közötti, átmeneti élőhelyek roppant érzékenyek és nemzetközi összevetésben is kiemelkedően értékesek, sajnos állapotuk kedvezőtlenül változott.

A lápok, mocsarak, állandó és időszakos vízborítású vizes-nedves élőhelyeink a kiszáradás, az eutrofizáció és a korábban kizárólag műszakilag tervezett beavatkozások (lecsapolások, foglалások, a talajvízszintet radikálisan megváltoztató tározóépítések, természetes partszakaszok betonagyba terelése, morotvák lefűzése stb.) együttes hatásaként ma különösen veszélyeztetettek.

A Dunában változatlanul növekszik az időszakos algásodás, és nem csökken a bakteriális szennyezettség. A Duna-víz nitráttartalma évről évre növekszik. Egyes körzetekben a mederüledékben megfigyelhető a toxikus szennyező-anyagok felhalmozódása.

A Tiszában a legtöbb állapotjelző javulása mellett az orto-foszfát tartalom nagymértékben növekedett. Az utóbbi években jelentősen megnövekedett a veszélye a külföldről érkező, főleg ipari eredetű szennyeződéseknek, melyek esetenként komoly károkat okoznak a folyó élővilágának és fizikai állapotának egyaránt.

Jelentős szennyező forrás, hogy míg a lakosság 96-97 %-a közműves vízzel ellátott területen él, addig a csatornázott területen élő lakosok számaránya csak 57 %, tehát az ún. "közműömlő" közel 40 százalékos.

A szennyvizek jelentős részét egyáltalán nem vagy nem kielégítő mértékben tisztítják. Különösen nagy az elmaradás a fővárosban és néhány nagyobb városunkban. A szennyvíztisztítás során keletkező iszapok kezelése, ártalommentes elhelyezése általában nem megoldott.

Felszín alatti vizek

A talajvízszint-süllyedés az ország síkvidéki területein az utóbbi egy-két évtizedben átlagosan 0,1 m/év volt, a Duna-Tisza közén a 0,3 m/év-et is meghaladta, az eddig bekövetkezett talajvízszint-süllyedés itt helyenként megközelíti az 5 m-t. A Szigetközben a Duna elterelése következtében jelentkezett talajvízszint süllyedés. A talajvízszint süllyedések hatására a mezőgazdasági károkon kívül a nedves élőhelyek, talajvíz tavak vízkészlete csökkent, a roskadásra hajlamos felszín közeli rétegekkel jellemezhető területeken épületkárok következtek be.

A felszín alatti vizek szennyeződése a rendszeresen mért komponensek körében elsősorban a nitrátosodásban mutatkozik meg, többek között a települések és az állattartó telepek csatornázatlansága, a műtrágyázás és szerves trágyázás nem pontszerű hatásaként.

Vízminőségi problémákat okoz a bányászati tevékenység, ahol fennáll a közvetlen szennyeződés veszélye; a szennyező-anyagok, hulladékok szakszerűtlen szállítása, elhelyezése, tárolása és a már nem üzemelő, ellenőrizhetetlen hulladéklerakók léte.

A parti szűrésű vízbázisoknál a háttér talajvizeinek szennyeződése mellett egyes területeken vízminőség-romlás lépett fel a folyók medrében finomszemcsés lerakódások által okozott anaerob folyamatok következtében is.

Növényvilág

Magyarországon csaknem háromezer növényfaj él, a növénytársulások száma 361. Ismereteink szerint 36 növényfaj, köztük egy, csak nálunk előforduló bennszülött faj (*Puccinella pannonica*) pusztult ki. 41 faj a közvetlen kipusztulás szélére jutott, ezek szinte mindegyike ún. reliktum faj (lápi, alpi stb.).

Az egyes jellemző életközösségek közül mind kisebb területekre szorulnak vissza a természetes erdők, nádasok, lápok, a különböző típusú rétek és legelők. A főbb típusokat illetően megállapítható, hogy csökkennek a nádasok, mocsarak és kaszálórétek. Erőteljesen visszaszorulnak a homok- és löszpuszták, pusztafüves lejtők és szárazgyepek.

Természetes növényvilágunk 45 %-a erdőben, a többi faj pedig döntően a legelőkön, illetve kaszálókon és a különböző vizes területeken fordul elő, ezért semmiképpen nem engedhető meg, hogy ezen élőhelyek kiterjedése tovább csökkenjen.

Különös figyelmet kell fordítani azokra az élőhelyekre, amelyek természetes, vagy emberi tevékenység hatására kialakult "szigetek" és olyan fajokat és társulásokat őriznek, amelyek másutt nem fordulnak elő. Pl.: szántók közé szorult ősgyepek, hegyi kaszálórétek stb.

Füves területek

Védett területeink jelentős hányada ide tartozik, és legnagyobb számban itt fordulnak elő endemikus növény- és állatfajaink. S itt nemcsak a Hortobágy és a Kiskunság legelőterületeire, néha már szinte félsivatagi jelleget hordozó pusztagyepeire kell gondolnunk, hanem dolomit térszíneink, karsztjaink és vulkánikus hegyeink különleges flórájú és faunájú szikláira, lejtőire is. A hazánkból kipusztult vagy eltűnt gerinctelen állatfajok legnagyobb része a száraz, talajvédő gyepek lakója volt.

Az állapotromlás legfőbb oka az élőhelyek megszűnése: a gyepfeltörés, a gyomosodás, a beerdősítés stb. A hatvanas-hetvenes évek fordulójához, de még inkább a korábbi állapotokhoz képest jelentősen változtak sziki gyepeink is, mindenekelőtt mozaikosságuk csökkenése miatt.

Nedves és félszáraz rétjeink, kaszálóink állapota főleg az utóbbi 20-25 év során számottevően romlott és a rohamosan fogyatkozó legelő állat eltűnése folytán a jelenlegi gazdasági változások tendenciái sem ígértesek.

Állatvilág

Magyarországon több mint 43.000 állatfaj él. Ezek döntő hányada, mintegy 40.000 faj ízeltlábú. A hazai gerinces állatfajok között 81 hal, 16 kételtű, 15 hüllő, 366 madár és 85 emlősfaj található. Állatvilágunk gazdagsága a különböző faunaterületek kárpát-medencei találkozásával magyarázható. Megőrzésük elválaszthatatlan az élőhely illetve a táj védelmétől. Az utóbbi évszázadban száznál több állatfaj tűnt el, a gerinces fajok közül bizonyítottan 15 faj pusztult ki.

A fauna pusztításával járó közvetlen veszélyek a monokultúras mező- és erdőgazdaságban, a gyepterületek, a vízterek, vizes élőhelyek túlzott használatában, helyenként az intenzív vadgazdálkodásban rejlenek. Súlyos károkat okoz az élőhelyek leromlása, a degradált területekre a természetvédelmi szempontból nem kívánatos fajok, populációk betelepítése. A természet-közelі területek szétdarabolódása és azok elszigetelődése különösen az Alföld térségében jelentős.

Tájak

A területhasználat változásának közvetett hatásai, és a globális környezetváltozás következtében tájaink állapotában is jelentős, általában nemkívánatos módosulási folyamatoknak vagyunk tanúi, amelynek jól látható eredménye a karakterisztikus elemek eltűnése, a táj rontottá, sematikusá válása. Így a nem hasznosított legelőkön, felhagyott vágásterületeken megjelenő növénytársulások sokszor tájidegen, adventív vagy éppen ruderalis fajokból tevődnek össze, amelyek kompetitívebbek a területre korábban jellemző őshonos fajoknál. Ugyanez jellemző a felhagyott mezőgazdasági területekre és szőlőkre is. A hazai tájakat veszélyeztető legfontosabb degradációs folyamatok, illetve tényezők az alábbiak:

- az át nem gondolt területhasználat és építés (mezőgazdasági és ipari üzemek, nyomvonalas létesítmények) esztétikai színvonala, a tájba illesztés szempontjainak figyelmen kívül hagyása;
- a nagyüzemi mező- és erdőgazdaság uniformizáló hatása, a tájat gazdagító, változatos élőhelyeket biztosító tájelemek (fasorok, sövények, erdősávok) megszüntetése, az e tevékenységhez kapcsolódó leromlás;
- a termelési és kommunális hulladékok szervezetlen és illegális lerakása, a tájgondozás teljes hiánya.
- a kárpótlás nyomán jelentkező rendkívül nagymértékű területaprózódás;
- a beépített területek feltartóztathatatlanul tűnő terjeszkedése, spontán üdülőterületek kialakulása.

1.4. Az agrárstruktúra és vidékfejlesztés területén végrehajtott korábbi intézkedések áttekintése

1.4.1. A Közösségi forrásokkal korábban végrehajtott fejlesztések

Az agrárgazdasági Phare programok

Az agrárgazdaság 1990 óta kedvezményezettje a Phare programnak. 2000-ig öt program kivitelezése fejeződött be. Ezek összes Phare támogatása elérte a 78,5 millió eurót. A Phare programok végrehajtása követte az agrár-szektorban végbemenő gazdasági reformfolyamatot.

- Az első program (HU9004, támogatási keret: 20 millió euró) célja a szektor olyan intézményeinek a megerősítése, illetve kialakítása, amelyek vagy nem rendelkeztek a piactgazdasági körülmények közötti működéshez megfelelő kapacitással, vagy a korábbi struktúrában teljes mértékben hiányoztak.
- A második program (HU9104, támogatási keret 13 millió euró) a támogatást két területre koncentrált. Az első fontos beavatkozási terület az induló magyarországi agrárgazdasági privatizáció segítése volt. A Phare forrásból szerződött szakértők egyrészt helyzetjelentést, másrészt szektorstratégiákat készítettek a legproblematisabbnak mutakozó gabona-, tej- és

húsupari szektorban, valamint az erdészet és faipar területén. A segítség másik részét az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek átalakításához nyújtott szakértői tanácsadás formájában kaptuk.

- Az agrárágazat kulcsintézményeinek kezdeti megsegítése és az agrárgazdasági privatizáció megindítása után a harmadik program (HU9202, támogatási keret: 5 millió euró) abban segített, hogy létrejöjjön egy, a vidéki gazdaság finanszírozási feladatait ellátni képes pénzügyi/banki infrastruktúra.
- Miután az agrárszektorban a kedvező gazdasági környezeti feltételek kialakításához a fentiek szerint járultak hozzá, a negyedik program (HU9304, támogatási keret: 30,5 millió euró) a szektor vállalkozóinak és az általuk végrehajtandó beruházások megvalósításához kívánt segítséget nyújtani.
- Az 1993 júniusában megtartott Koppenhágai csúcsértekezlet döntött a társult kelet-közép-európai államok csatlakozásának feltételeiről, miután 1994 áprilisában Magyarország hivatalosan is beadta az Európai Gazdasági Közösség számára a csatlakozási kérelmét. Az ötödik program (HU9505, támogatási keret: 10 millió euró) az agrárágazat legfontosabb intézményeinek integrációs felkészítésére koncentrált.

A fenti programok lezárása a 2000. év elejére megtörtént, így eredményeik ismertek. Jelenleg még két agrárgazdasági Phare program van kivitelezés alatt és a harmadik, ami a 2000. Évi Országprogramban szerepel, jelenleg a brüsszeli Management Committee jóváhagyására vár.

A 16 millió eurós Phare-támogatással finanszírozott 1998-as program elemeinek kiválasztása már a közösségi vívmányok átvételét célzó Nemzeti Program prioritásai alapján történt. A fő projektelemek a következők:

- Az állategészségügyi határállomások fizikai infrastruktúrájának megerősítése az ország keleti és déli határán, különös tekintettel az ukrán és a szerb szakaszokra. Az állategészségügyi informatikai rendszer továbbfejlesztése. A diagnosztikai laboratóriumok megerősítése.
- A növény-egészségügyi határellenőrző pontok működését segítő diagnosztikai laboratóriumok eszközparkjának feljavítása. A növény-egészségügyi informatikai rendszer továbbfejlesztése.
- A Közös Agrárpolitika átvételéhez szükséges intézményfejlesztési stratégia kidolgozása és a támogató informatikai rendszer kiépítésének megkezdése. Az agrárinformatikai, agrárstatisztikai rendszerek EU-konform továbbfejlesztése. A parcella mélységű földinformációs rendszer kiépítésének megkezdése.
- Az agrárszektorban működő minőségbiztosítási rendszer erősítése és a mezőgazdasági elsődleges termék-feldolgozás versenyképességének javítása érdekében az Országos Borminősítő Intézet és az Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet laborkapacitásának javítása. Országos élelmiszeripari szerkezetátalakítási program készítése.
- A vidékfejlesztési intézményrendszer fejlesztése (rendszerkialakítás, informatikai fejlesztés) és az agrár-környezetgazdálkodási programok tervezési-, kivitelezési intézményrendszerének kialakítása (oktatás, informatikai fejlesztés).

Az 1999-es program kivitelezése ez év elejével kezdődött meg. Az összesen 8,9 millió eurós forrásból 6,2 millió euró Phare-támogatással megvalósul a földhivatali intézményrendszer informatikai fejlesztésének utolsó lépése (mind a 19 megyének /plusz a fővárosnak/ van egy-

egy megyei földhivatala, melyek irányítják és ellenőrzik a területi földhivatalokat, melyek biztosítják az aktuális tulajdonjog regisztrálását.) Ezáltal az ország 116 területi földhivatala után a 19 megyei földhivatalban, valamint a fővárosban is megtörténik az új elektronikus adatkezelési rendszer bevezetése. 2,7 millió euró-val pedig a növény-egészségügyi intézményrendszer azon részének fejlesztését támogatjuk, amely a termőhelyi biztonság megerősítéséért és fenntartásáért felelős. A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumnak a 2000. évi Országprogramba tett projektjavaslata további Phare segítségnyújtást irányoz elő az állategészségügyi szolgálat részére a következő területeken:

- Twinning program (1,4 millió euró) az FVM és a Hatósági Állategészségügyi Szolgálat segítségére:
 - az élelmiszerhigiéniai és ellenőrző rendszerek harmonizációjában (Csatlakozási Partnerség 4.1 és 4.2, az élelmiszerellenőrzés adminisztrációjának megerősítése; ANP I/B/1: az élelmiszerhigiéniai és minőségellenőrző laboratóriumok és azok monitoring tevékenységének folyamatos fejlesztése) és
 - az állatvédelem rendszereinek harmonizációjában (ANP I/C: Az EU normáinak megfelelő állatvédelmi és állatjóléti ellenőrzőrendszer kialakítása.)
- Laboratóriumi eszközök beszerzése (3 millió euró) a Hatósági Állategészségügyi Szolgálat fővárosi és megyei élelmiszervizsgáló laboratóriumainak. (Csatlakozási Partnerség 4.1 és 4.2, az élelmiszerellenőrzés adminisztrációjának megerősítése; ANP I/B/1: az élelmiszerhigiéniai és minőségellenőrző laboratóriumok és azok monitoring tevékenységének folyamatos fejlesztése).
- A sertés és juh információs rendszerének felállítása (1,9 millió euró) Magyarországon (CsP 4.2 Állatazonosítás teljes rendszere; ANP I/A/1: Az állategészségügyi információs rendszer további fejlesztése).
- A határállomások megerősítése (1,7 millió euró) a jövőbeli harmadik országok határain (CsP 4.1 A vizsgálati intézkedések összehangolásának és frissítésének folytatása, különös tekintettel a jövőbeli külső határokon és 4.2 Teljeskörű vizsgálati rendszerek az EU jövőbeli határain.)

A Nemzeti Programban leírt és a Csatlakozási Partnerségi Dokumentumra hivatkozott intézményfejlesztés előreláthatóan Phare források felhasználásával fog továbbra is történni Magyarország EU-hoz való csatlakozásának időpontjáig

A már befejezett programok értékelése:

Az alábbiakban néhány kiemelten fontos befejezett projekt eredményeit ismertetjük. Ezen projektek segítséget nyújtanak a SAPARD program fejlesztési elemeinek biztonságos kivitelezéséhez.

- Az Agrárvállalkozási Hitelgarancia Alapítványt (RCGF) 1991 novemberében alapították 20 millió euró-val. Az RCGF működésének 8 éve alatt 7080 hitelkérelemre vállalt garanciát 81,2 milliárd Ft értékben. Az elmúlt 8 évben 260 esetben kellett a garanciát beváltani ami 1,8 milliárd Ft veszteséget okozott. Az Alapítvány garantoméltó tőkéje 1999. január 1-én 10,8 milliárd Ft volt (43,2 millió euró), azaz megduplázta induló tőkéjét.

Jelzáloghitel hiányában az RCGF fennállása óta eltelt 8 év alatt bizonyította, hogy jelentős segítséget tud nyújtani a vidéki térségek vállalkozóinak a vállalkozásuk működtetésében. Ennek segítségével a SAPARD program keretében olyan beruházásokkal is biztonságosan lehet pályázni, amelyek megvalósításához a saját erő és a támogatás mellett banki hitelre is szükség lesz.

- A földhivatali intézményrendszer (11 millió euró) az elektronikus rendszerre történő átállással nagy fejlődést ért el az ingatlantulajdonok nyilvántartásában, valamint a gyors és biztonságos adatszolgáltatásban. A Phare és a központi költségvetés 50-50%-os arányú finanszírozási hozzájárulása segítségével az éveken keresztül folyamatosan történő informatikai fejlesztés következményeként az ország 116 körzeti földhivatala 1997 óta számítógéppel kezeli a tulajdoni lapokat, és 2000 márciusától kezdődően a számítógépes adatkezelés a térképészeti információkra is kiterjed.

A Földhivatalokban az elmúlt nyolc évben elvégzett és a Phare program által is jelentős mértékben támogatott fejlesztések nagyban rövidítették az új tulajdonosok bejegyzésének időszükségletét, illetve megnyitották a tulajdoni állapotokról történő azonnali információszerzés lehetőségét. Ez a fejlesztés növeli a SAPARD programban résztvevő beruházók és beruházásaik biztonságát.

- A Phare által finanszírozott mezőgazdasági hitelesatornák (11 millió euró) kialakításának intézkedései két célt szolgáltak: Egyrészt az országban működő 238 takarékszövetkezet az országot behálózó, közel 2000 helyi fiókjával együtt egy vidéki bankhálózatot hoztak létre. Másrészt az Országos Takarékszövetkezeti Intézetvédelmi Alap létrehozatalával és egy központi kiszolgáló banknak a rendszerbe állításával megteremtették az integrált bankhálózat biztonságos működésének feltételeit.

Az új szerkezet biztosította a Takarékszövetkezetek számára a bankkonszolidációs programban való részvételt és a sorozatos bankcsődök elkerülését. Mindemellett az Agrárvállalkozási Hitelgarancia Alapítványhoz való csatlakozással növelni tudták a vidéki gazdaságok finanszírozásában való részvételi arányukat. Ezért joggal számíthatunk arra, hogy a SAPARD program kivitelezéséhez szükséges pénzforgalom egy részét a vállalkozókhoz legközelebb eső pénzintézet, vagyis az integrált takarékszövetkezetek végzik majd.

- Az agrár- és élelmiszeripari ágazat szerkezetátalakítási stratégiájának kidolgozása keretében (7 millió euró) nemzetközi szakértők felmérték az állami tulajdonú gabona-, hús-, tej- és faipari/erdészeti szektort és jelentést készítettek aktuális helyzetükről, privatizációs lehetőségeikről, valamint a javasolt szerkezetátalakítási stratégiáról. Ezen felül a szakértők segítettek az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek átalakítási koncepciójának kialakításában.

A mezőgazdaság és élelmiszeripar területén végrehajtott privatizáció megnyitotta a lehetőséget az élelmiszeripari és mezőgazdasági struktúraváltáshoz szükséges külső finanszírozási források bevonásához. A SAPARD programban biztosított támogatás ezt a már megindult folyamatot erősíteni tudja.

- A hatósági állategészségügyi szolgálatok megerősítését célzó intézkedések (5,3 millió euró) a járványügyi és az állategészségügyi határszolgálat, valamint az állategészségügyi információs rendszer és az élelmiszeripari ellenőrzés megerősítésére koncentráltak.
 - Magyarország járványügyi ellenőrzésére szolgáló kapacitásnövekedés következtében a nemzeti diagnosztikai intézetek laboratóriumi eszközrendszere megújult, és kialakításra került a budapesti Országos Állategészségügyi Intézetben a száj- és körömfájás laboratórium. A száj- és körömfájás, a sertéspestis és a szalmonella elleni mentesítési program is elkészült. Hatósági állatorvosok külföldi képzéseken (tanfolyamokon) vettek részt.
 - A határellenőrzési pontok fejlesztését célzó intézkedések magukban foglalták Nemzeti Határállomás Ellenőrző Kézikönyv kiadására tett előkészületeket, a határállomásokon

szolgálatot teljesítő állatorvosok képzését, a határállomások informatikai fejlesztését és a szükséges állatorvosi felszerelések beszerzését, valamint egy szerződést, melynek keretein belül egy EU-szakértő a Magyarországgal szomszédos országok (Ukrajna, Szerbia és Horvátország) határain elhelyezkedő határállomások állategészségügyi szolgálata infrastruktúrájának fejlesztésére tesz javaslatot. Az átalakítás a 2000 folyamán kezdődik meg és 2003-ra be is fejeződik.

- Magyarország elkezdte az állategészségügyi információs rendszer hardware és software fejlesztését. Phare segély biztosította az Országos Állategészségügyi Intézet és a megyei Állategészségügyi és Élelmiszeripari Ellenőrzési Állomások informatikai fejlesztését, valamint a szarvasmarha információs rendszer informatikai fejlesztéséhez szükséges eszközöket.
- Az Országos Élelmiszerellenőrző Intézet a megyei Állategészségügyi és Élelmiszerellenőrzési Állomásokkal együtt felelős az élelmiszerellenőrzési feladatok végrehajtásáért. A Phare projekt finanszírozta a mintavételi és kémiai maradékanyagok feltárását végző eszközállomány beszerzését is a fenn említett intézmények számára. Az állatorvosok számára munkaértekezletet tartottak a szakértők, elkészült egy oktatási kézikönyv és korlátozott számban külföldi ismeretszerzésre is volt lehetőség.
- A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) egy speciális projektjavaslatot nyújtott be a kelet-közép európai országok agrárgazdaságában történő beruházások előkészítésének és elősegítésének céljából (6,3 millió euró). A projekt alapvető koncepciója az volt, hogy kiválasztott mezőgazdasági vállalkozásokat segítsen beruházási döntéseik meghozatalában és hitelképességük javításában. A nyújtott segítség kiterjedt volna a projektek végső értékelésére is. A Bizottság végül a projektet nem támogatta, ezért az egy egyszerű mezőgazdasági hitelprogrammá módosult, ahol a Phare segély arra szolgált, hogy a befektetők saját forrását kiegészítse, ahol kereskedelmi banki kölcsön szükséges a beruházási program végrehajtására.

A projekt végrehajtása közben a minisztériumban és a vállalkozói szférában a Közösségi forrásokhoz történő hozzájárulás és felhasználás területén felgyülemlett tapasztalatokat, illetve a program forrásából finanszírozott beruházói kézikönyv által szállított ismereteket a SAPARD program végrehajtása folyamán a beruházók és a minisztérium köztisztviselői jól tudják majd hasznosítani.

- *Az Európai Unióhoz való csatlakozást* elősegítő és a Phare-programok kezelésére való felkészítést segítő projektekre fordított mintegy 5,3 millió eurós Phare támogatási keret segítségével kialakult a minisztériumban az a programtervezési és kivitelezési ismeretanyag, amely egyrészt ma lehetővé teszi, hogy a minisztérium a Phare-forrásokhoz jusson, másrészt pedig azt, hogy meg tudja birkózni a SAPARD program tervezésével és kivitelezésével kapcsolatos feladatokkal.

Az ágazati intézményeknek az integrációra való felkészítését segítő projektek segítséget nyújtottak az FVM számára a minisztériumi harmonizációs csoportok létrehozására és a munkacsoportoknak és a munkacsoportokban résztvevő intézményeknek a csatlakozási tárgyalásokra való felkészülésben. A Phare-források felhasználásával megszerzett ismeretekre alapozódott a SAPARD program tervezése és összeállítása.

A múltbeli tapasztalatokból leszűrhető tanulságok:

- Az elmúlt nyolc év alatt a Phare programok tervezése és kivitelezése folyamán azt tapasztaltuk, hogy azok a projektek voltak a legsikeresebbek, amelyeknél a beavatkozási területen alapos problémafeltárás történt, meghatározásra került a legcélszerűbb beavatkozási módszer, és rendelkezünk információkkal a beavatkozás mértékével arányos várható eredményekről is. (Agrár-vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány, vidéki hitelszövetkezetek, földhivatali számítógépesítés).
- Általában a több éves programok voltak sikeresek, mert azok lehetőséget adtak a tervezés és a végrehajtás között eltelt viszonylag hosszú idő alatt bekövetkező változásoknak megfelelő projektkorrekcióra (állategészségügyi projekt, agrárinformatikai fejlesztés).
- A nagyobb értékű, illetve egy szűkebb területre koncentrált segítségnyújtás tudott látványos, illetve mérhető eredményt elérni (földhivatali számítógépesítés, gabonaminősítési rendszer fejlesztése).

A vidékfejlesztési Phare programok – a területfejlesztési Phare programokon belül

A területfejlesztési Phare programok 1992 óta a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítványon és a helyi Vállalkozásfejlesztési Irodák hálózatán keresztül kerültek megvalósításra.

- Első program (HU 9210) a „Vidéki települések közötti kooperáció erősítése” volt. Ennek a programnak a keretében alakult meg a Településközi Együttműködési Alap, 1,8 millió ECU támogatással. A sikeres pályázatok fő feltétele volt az együtt-pályázó települések földrajzi és gazdasági egysége. Ez a program fontos szerepet játszott a települések közötti erős és életképes szövetségek kialakulásában.
- A második program (HU 9507) egybeesett és részét képezte a kormány szerkezetváltási programjának észak-kelet Magyarországon. Ennek a programnak egyik alprogramja volt a „Turizmus Fejlesztése”, 850 ezer eurós költségvetéssel. A program célja a turizmusban rejlő lehetőségek jobb kihasználása volt BAZ megyében. Ezen alprogram keretében felújításra került öt hazai fürdőhely és támogatáshoz jutott az Aggteleki Természetvédelmi Terület. Másik alprogramja a „Kistérségi Alap” volt. A program célja egyfelől a munkahelyteremtés volt, kiaknázva a különböző területek egyéni fejlesztési lehetőségeit, másfelől csökkenteni a távoli területek migrációját. E célok elérése érdekében létrehoztak egy fejlesztési alapot a kistérségek részére BAZ megyében. Az eredménye 8 kistérségi stratégiai program, 5 kistérségi fejlesztési projekt (4 vidéki turizmus, 1 fafeldolgozás) és 10 gazdaságfejlesztési projekt elkészülte, összesen 770 ezer euró felhasználásával.
- A harmadik program (HU 9606) keretében három célrégió (Dél-Dunántúl, Dél-Alföld és Észak-Magyarország) lett kiválasztva „pilot” programok végrehajtására. Az alprogramok között szerepel a programozási gyakorlat erősítése, munkahelyteremtés, fiatalok továbbképzése és regionális statisztikai rendszer fejlesztése.
- A negyedik program (HU9705) beindításához szükséges dokumentumokat az EU Bizottsága 1999. december 31-ig nem írta alá. (Így a pályázókkal kötendő támogatási szerződések aláírását bizonytalan ideig el kellett halasztani.) A HU9705-ös program vidékfejlesztési alprogramja öt komponensből áll.

1) Termékfejlesztés, alternatív jövedelemszerző tevékenységek elősegítése 2) Falusias térségek turizmus fejlesztése, falusi kézművesipar fejlesztése, kulturális örökség megőrzése 3) Az

együttműködés új formái a termelés és értékesítés területén 4) Erdősítési intézkedések 5) Innovatív közösségfejlesztés

A regionális Phare programok eredményeinek összefoglaló értékelése

A hazai támogatási rendszerben a vidékfejlesztés támogatási rendszere teljesen új, önálló célkitűzésekkel és intézkedésekkel 2000-ben jelenik meg először. Az agrárgazdaság versenyképességét célzó támogatásokat az agrártámogatási rendszer tartalmazta, míg a vidéki területek adaptációját elősegítő intézkedései a területfejlesztés támogatási és intézményrendszeréhez tartoztak. Így a területfejlesztésben felhalmozott vidékfejlesztést érintő intézkedések és működési tapasztalatok széleskörűen hasznosíthatók.

A PHARE programok igen jelentős szerepet játszottak a hazai területfejlesztési politika továbbfejlesztésében. Közreműködtek az új típusú intézményrendszer - megyei és regionális fejlesztési tanácsok és fejlesztési ügynökségek - felállításában, az új intézmények működési rendjének kialakításában. Az addicionalitás elvének alkalmazásával az egyes programok finanszírozása során, valamint a területfejlesztés eszközrendszerének decentralizációja révén a magyar kormány támogatáspolitikájában jelentős előrelépés történt az Európai Unió gyakorlat felé.

Fontos eredmény a programozás gyakorlatának egyre szélesebb körben történő alkalmazása. A programok katalizátor szerepet töltek be a településközi és a térségi együttműködés serkentésében, a források koncentrált és hatékony felhasználásában a határmenti térségek együttműködésének elősegítésében, a régió intézményének kialakulásában.

A Program Alap működtetése újfajta pályázati rendszert vezetett be, amelyből nemcsak a pályázók, hanem a pályázatot elbírálók és a projekteket levezénylők is sokat tanultak. Nem elhanyagolható eredmény az sem, hogy a programokkal érintett térségekben összesen mintegy 500 millió Ft összegű fejlesztésre nyílt lehetőség.

A Phare kísérleti területfejlesztési programok során a megyékben és a régiókban a fejlesztési tanácsoknál és a mellettük működő megyei és regionális fejlesztési ügynökségeken felhalmozódott mindaz az ismeretanyag és jártasság, amely az EU előírásainak megfelelő pályázati és végrehajtási tevékenységekhez szükséges. Ezek a tapasztalatok pótolhatatlan segítséget jelenthetnek a SAPARD program pályáztatása és végrehajtása során.

Az elért eredmények ellenére felmerült néhány probléma, ami abból adódott, hogy egy program keretein belül kellett tervezni és dolgozni, ami viszont szükséges Magyarország csatlakozásra való felkészítéséhez. A területfejlesztési típusú Európai Unió elő-csatlakozási programok (Phare, ISPA, SAPARD) a továbbiakban is úttörő szerepet kell betölteniük az Európai Unió strukturális politikai elveinek magyarországi meggyökereztetésében.

Jelenleg folyamatban lévő területfejlesztési Phare programok:

HU9606 program az 1992-ben kezdeményezett kombinált megközelítést alkalmazza a magyar régiók modelljének felállítása során, amellyel egy decentralizált, partnerségen és átláthatóságon alapuló regionális fejlesztési módszert szándékszik létrehozni (10 + 8 millió euró);

HU9705 program a magas hosszantartó munkanélküliséggel és szerkezetátalakítási problémákkal küzdő térségeket támogatja (35 millió euró);

HU980801 speciális felkészítő program 7 millió euróval támogatja az intézményi háttér már megkezdett fejlesztését.

HU980605 - A Strukturális alapok és az agrár-környezetvédelmi politikákra vonatkozó tervezési kapacitás fejlesztése

A szakképzés területén EU támogatással megvalósított programok

- a Leonardo Program keretében nyújtott lehetőségek igénybevétele, számos mezőgazdasági szakképző intézmény bekapcsolódása a nemzetközi együttműködésben folyó szakképzés-fejlesztési munkákba,
- az egyes Uniós tagállamok segítségnyújtásának igénybevétele, központi és intézményközi kapcsolatok kiépítése, tananyagok korszerűsítése, EU agrárgazdasági ismeretek átadása, nyelvi képzés korszerűsítése,
- az egyes Uniós tagállamok tárcaközi kapcsolatok keretében történő segítségnyújtása farmgyakornok programok lebonyolítása érdekében,

1.4.2. Az agrárgazdaság területén megvalósult világbanki programok

Magyarországnak a Világbankhoz történő 1982. július 7-i csatlakozása óta öt világbanki agrárprogram valósult meg.

1. Gabonaprogram (Gabonatárolási és mezőgazdaság gépesítésfejlesztési program)

1983-ban került aláírásra, ez volt az első magyarországi világbanki program. Célja a gabonatermelés és a tárolás fejlesztése volt, ennek keretében gépek cseréje, egyéb inputok (műtrágya, növényvédőszer, alkatrész) beszerzése, tárolók építése, korszerűsítése történt.

A világbanki kölcsön összege: 130,4 millió USD.

Lezárult 1987-ben.

2. Integrált Állattenyésztési és Feldolgozási Program 1985-ben került aláírásra

Célja: állattenyésztő telepek (szarvasmarha, sertés, juh) építése, korszerűsítése, (takarmányüzemek, sertéstelep rekonstrukció, tejgazdaság korszerűsítése), valamint a hús- és tejipar exportképességének javítását elősegítő termelő kapacitások korszerűsítése (vágóhíd, tejüzem)

A világbanki kölcsön összege: 80 millió USD.

Lezárult: 1991-ben

3. Növénytermesztés Fejlesztési Program Aláírás: 1986-ban.

Hitellehetőséget biztosított a szántóföldi növénytermelést – beleértve a szántóföldi zöldség és takarmánynövényeket is – fejleszteni kívánó gazdálkodók részére, gépbeszerzéshez, talajjavításhoz.

A világbanki kölcsön összege: 100 millió USD.

Lezárult: 1991-ben

4. Agráripari Korszerűsítési Program A hitelszerződés aláírása 1988-ban.

A termékminőség és versenyképesség növelését és ezen keresztül a gazdaságosabb exportszerkezet kialakítását célozta. Fejlesztések elsősorban az élelmiszeriparban valósultak meg

A világbanki kölcsön összege: 48,1 millió USD.

Lezárult: 1993-ban

5. Integrált Mezőgazdasági Export Program Aláírásra került 1990-ben.

Célja a mezőgazdaság egész vertikumának fejlesztése, a termelés hatékonyságának javítása, az exportképesség növelése. A keretében megvalósult jellemző fejlesztések: szántóföldi növénytermesztéshez, zöldség- gyümölcsstermeléshez gépek vásárlása, ültetvénytelepítések, sertéshús előállításához, tejtermeléshez, szarvasmarha hizlaláshoz, juhászathoz, baromfitartáshoz épületek, gépek illetve takarmányvásárlás, nagyobb részt magánvállalkozásban megvalósuló sörfőzde, pékség, vágóhíd, tejfeldolgozó, borfeldolgozó, hűtő és konzervipari tevékenység, vendégfogadással, vendéglátással kapcsolatos beruházások stb.

A világbanki kölcsön összege: 99,2 millió USD.

Lezárult: 1996-ban

Jelenleg nincs világbanki finanszírozású agrárgazdasági program.

1.4.3. EBRD finanszírozású agrárprogramok

A **Mezőgazdasági Átalakítási Program** 1993-ban indult és 1999-re fejeződött be. Keretében az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) a Kormány garanciavállalása mellett nyújtott hitelt a mezőgazdaság átalakításához, a magántulajdonú, piacorientált agrárgazdaság kialakításának elősegítéséhez. A hitel összege induláskor összesen 103 millió USD volt, amely magyar kezdeményezésre 1996 elejére 158 millió USD-re emelkedett.

A Program kedvezményezettjei az agrárgazdasági magángazdálkodók voltak. Finanszírozási lehetőséget biztosított az átalakuló mezőgazdasági üzemekből használt berendezések megvásárlására is. A hiteleket főleg növénytermesztéshez (42%) és állattenyésztéshez (32%) vették fel.

Jelenleg nincsen EBRD finanszírozású program az agrárgazdaságban.

1.4.4. EU támogatás nélkül megvalósult programok

Az agrárgazdaság területén

Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. törvény garanciákat tartalmaz arra, hogy az agrárgazdaság az 1998. évi bázishoz viszonyítottn a bruttó hazai termék évenkénti növekedési ütemével arányosan megemelt összegű támogatást kap. Ezt a garanciát különösen indokoltta teszi, hogy bár a támogatási összegek folyó áron az 1990-es években növekedtek, azonban az inflációs hatások következtében a reálérték mintegy negyedével csökkent.

Az agrárgazdaság központi költségvetési támogatásának megoszlási aránya

(%)

Jogcím	1995	1996	1997	1998
Piacrajutási támogatás	60,3	48,7	44,2	38,7
Költségsökkentő támogatás	14,7	17,7	21,0	26,1
Fejlesztési típusú támogatások	22,7	29,8	29,4	33,7
Reorganizációs program	9,5	11,8	4,7	2,6
Beruházási támogatás	11,4	16,6	22,6	29,3
Melioráció, öntözésfejlesztés	1,8	1,4	2,1	1,8
Erdészet támogatása	2,0	1,5	2,2	1,2
Egyéb támogatások	0,3	2,3	3,2	0,3
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

Az agrártámogatásokra rendelkezésre álló költségvetési keretből a beruházások támogatására felhasználható összeg részarányában és folyó áron is folyamatos növekedést mutat. A beruházások zömében támogatással valósulnak meg. A beruházási támogatások iránti igény évről évre meghaladja a rendelkezésre álló forrásokat. A létesíthető új kapacitások és rekonstrukciók tényleges mennyiségét azonban az árváltozások agrárgazatra nézve igen kedvezőtlen alakulása, az agrárrolló folyamatos nyílása jelentősen csökkenti.

A magyar fejlesztéspolitikát, a beruházási támogatások prioritásait a mezőgazdaság stabilizálása, fejlődési pályára állítása, valamint az EU csatlakozáshoz szükséges felkészülés szempontjai határozzák meg. Általános cél az agrárgazdaság versenyképességének, jövedelemtermelő-képességének javítása, a minőségi termelés feltételeinek biztosítása, ehhez pedig elengedhetetlen a folyamatos technikai-technológiai korszerűsítés. A támogatási rendszer olyan beruházások megvalósításának elősegítését célozza meg, amelyek igazodnak a megváltozott üzemi és tulajdoni struktúrához, és egyben az EU állategészségügyi és élelmiszerhigiéniai előírásaihoz történő felzárkózást, az állatjóléti feltételeknek való megfelelést biztosítják.

A beruházási támogatáson belül a legfontosabb támogatási jogcímek az építésre, az ültetvénytelepítésre, továbbá a gépbeszerzésre vonatkoznak. Ezek keretében elsősorban a meglévő kapacitások korszerűsítését, a technológia cserés rekonstrukciót (az állattenyésztésben), továbbá a termények, termékek helyi tárolását, és a feldolgozottság növelését szolgáló létesítmények kapnak támogatást. Fokozottabb mértékű támogatásban részesülhetnek a kedvezőtlen adottságú agrárkörzetekben megvalósuló beruházások.

A jelenleg is érvényben lévő támogatási prioritások alapvetően 1995-től érvényesek, amióta dinamikusan nőtt az állam szerepvállalása a beruházások támogatásában.

Ennek megfelelően a következő támogatási célok és prioritások érvényesülnek:

- Mezőgazdasági erő- és munkagépek, technológiai berendezések vásárlásának, lízingelésének, támogatása. E támogatási jogcím keretében külön hangsúlyt kap a családi, valamint a kis- és közepes vállalkozások gépvásárlásának támogatása. A hazai mezőgazdasági erőgéppállomány

technikai színvonala szükségessé teszi, hogy 2000-ben a SAPARD Program kapcsán rendelkezésre álló támogatási források egy jelentős részét gépbeszerzés támogatására fordítsuk. Ennek egyik alapvető oka a nagyfokú elhasználódottság. Másrésztől közvetlen indok, hogy a többnyire volt szocialista relációból származó, a nagyüzemi gazdálkodás agrotechnikai sajátosságainak figyelembevételével kialakított erőgéppállomány nem felel meg az új birtokstruktúrának. A géppállomány korszerűsítése az egyik legfontosabb fejlesztési prioritás, amelynek megvalósításához – a hazai támogatási keret kiegészítésére – SAPARD forrást is igénybe kívánunk venni.

- Az ültetvénytelepítési beruházások támogatásának célja a faj- és fajtaösszetétel átalakítása, elsősorban az előregedett ültetvények lecserélésével, ezáltal az igényeknek megfelelő, piacképes árualap előállítási feltételének megteremtése mind mennyiségi mind pedig minőségi oldalról. Az ültetvénytelepítések megvalósítása során kiegészítő támogatásban részesülhet az a termelő, aki az integrált növényvédelem többletkritériumait is vállalja.
- Az építési jellegű beruházások támogatása lehetővé teszi a kis- és közepes méretű vállalkozások versenyképességének, piaci hatékonyságának növelését, alapvetően a meglévő állattartó létesítmények korszerűsítésével, a tartástechnológia modernizálásával. A SAPARD források bevonása e támogatási körbe hozzájárul ahhoz, hogy a megvalósuló beruházások megfeleljenek a szigorú környezetvédelmi előírásoknak, a higiéniai feltételeknek, valamint az állatjóléti körülményeknek is.

E támogatási körbe tartozik az élelmiszeripari üzemek fejlesztésének elősegítése is. A SAPARD forrásokat (mint az 1.1.6. pontban részletesen kifejtettük) a kis- és közepes élelmiszeripari vállalkozások korszerűsítésére kívánjuk felhasználni.

A vidéki területek adaptációjának elősegítését célzó intézkedések 1995-1998 között:

- önkormányzati címzett és céltámogatások,
- területfejlesztési céllelőirányzat,
- egyes elmaradott térségek kiegészítő támogatása,
- gazdaságfejlesztési céllelőirányzat,
- egyes agrártámogatások,
- környezetvédelmi támogatások,
- turisztikai céllelőirányzat,
- munkaerőpiaci alap,
- közmunkavégzés támogatása,
- szociális földprogram,
- falugondnoki hálózat kialakítása.

A szakképzés területén:

- a képzési struktúrában szereplő szakmák tananyagának korszerűsítése, a szükséges pénzügyi, gazdálkodási, értékesítési ismeretekkel történő kiegészítés,
- az EU integráció és jogharmonizáció mezőgazdasági kihatásainak beépítése az oktatási anyagba, a Közös Agrárpolitika megismertetése,
- a szaktanárok nyelvi képzésének erősítése a nemzetközi kapcsolatok működtetésének megkönnyítése és a folyamatos ismeretszerzés feltételeinek biztosítása céljából,

- új, az EU agrárgazdálkodási rendszerére történő átállás következtében szükséges mezőgazdasági szakképzések tantervének kidolgozása és bevezetésre történő előkészítése. Az új szakmák száma mintegy 30, az OKJ-ben szereplő szakképesítések pedig összesen 164 szakmát tartalmaznak.

1.4.5. Az agrárfejlesztéseket szolgáló hitelezés

Magyarországon már 1987-ben kialakításra került a kétszintű bankrendszer, ami szerepet játszott abban is, hogy a rendszerváltás után rövid idő alatt kialakult a pénzügyi infrastruktúra. Jelenleg a bankok száma 40 körüli, alig változik. Tulajdonosi súlyukat tekintve, mintegy kétharmad részben külföldi tulajdonban vannak, túlnyomóan univerzális bankokként működnek. Adottak ehhez a törvényi feltételek is, az Állami Tőkepiaci és Bankfelügyelet szerepe és tapasztalatai is nőnek.

A vállalkozások – így az agrárgazdaság szereplői – szempontjából két fejlesztési irány nagyon fontossá vált. Az egyik a bankhálózat kiszélesítése a kis- és középvállalkozások felé. PHARE segélyprojekt megpályázásával az agrártárca ebben vezérszerepet vállalt. Ennek keretében 11,5 millió ECU-s segélyprogram segítette szakmailag és anyagilag 238 takarékszövetkezet integrációját, és 6,5 millió ECU támogatta az integráció intézményvédelmi alapját.

A fejlődés másik igénye a garancia-intézmények létrehozatalára illetve fejlesztésére alakult ki. Sem az új vállalkozások, sem a régi (elsősorban átalakult termelőszövetkezetek) nem rendelkeztek elég hitelfedezettel a hitelképességhez. Ezért kiépült a hitelfedezeti intézmények illetve garanciák hierarchiája.

Szintén PHARE segély igénybevételével a tárca néhány – az agrárgazdaság hitelezésében domináns – bank részvételével létrehozta az Agrárvállalkozási Hitelgarancia Alapítványt. Ennek révén a jó üzleti tervvel bíró, de fedezeti hiánnyal küzdő vállalkozások hiteleit 80%-ban garantálják. Az intézmény sikeresen működik.

A rövidlejáratú hitelek fedezése érdekében került korszerűsítésre a közraktári törvény. Kialakításra került a jelzálog-hitelezés intézménye, ennek révén a hitelből vásárolt termelőeszközök részben fedezetül szolgálnak a vásárlásukra felvett hitelhez.

Megszületett a földjelzálog-hitelezést szolgáló intézetre és a záloglevélre vonatkozó törvény is, de jelenleg a termőföld mint jelzálog, még nemigen használatos, aminek elsődleges oka, hogy nem alakult ki a földforgalom.

A pénzügyi infrastruktúra összefoglalóan úgy jellemezhető, hogy viszonylag fejlett. Egyéb intézményei és jogszabályi hátterei is kialakultak. Gyengének jelenleg a kockázati tőke működtetése tekinthető. Hiányoznak az innovációt finanszírozó kockázati vállalkozások. Az ún. garanciaszövetkezetek most jelentek meg.

Ami a hitelezés pénzügyi oldalát illeti, az agrárgazdaság hitelképességét időben és üzletpolitikájuk szerint az egyes bankok másként ítélik meg. Az agrárgazdaság hitelezésében a bankok mintegy fele (18-20) érdekelt. Az agrárgazdaságot a pénzügyi intézetek egyre javuló partnernek tekintik, bár a kis- és közepes méretű vállalkozások hitelezését kockázatosabbnak tekintik.

A jelenlegi hitelezési rendszer keretében bonyolíthatóak a SAPARD programhoz kapcsolódó hitelezések is.

1.4.6. Koordináció a fejlesztési tervek (Előzetes Nemzeti Fejlesztési Terv, Átfogó Fejlesztési Terv), a PHARE 2000 és a SAPARD program között

2000-től a csatlakozásig Magyarország részese az Európai Unió három előcsatlakozási programjának (PHARE, SAPARD, ISPA). Mindhárom program általános célja csökkenteni a társadalmi és gazdasági különbségeket Magyarország és az EU között, és előkészíteni a csatlakozást. Magyarországon az Európai Unió által finanszírozott programok szigorúan követik a három pénzügyi előcsatlakozási intézmény koordinációjára vonatkozó Vademecum 5. mellékletében leírtakat.

Az Előzetes Nemzeti Fejlesztési Terv előfutára a jövőbeni Nemzeti Fejlesztési Tervnek, amely az Átfogó Fejlesztési Terv (továbbiakban: ÁFT) alapján készül.

Az ÁFT a magyar gazdaság egészének a 2000-2006 közötti időszakra (mely megegyezik a SAPARD tervezési időszakával) vonatkozó középtávú fejlesztési terve, amely a nemzeti fejlesztési célok és elképzelések mellett figyelembe veszi az EU fejlesztési irányelveit is. Az ÁFT tartalmazza az EU által társfinanszírozott programokat és a kizárólag hazai forrásból finanszírozott programokat is egyben. Az EU-ban meghonosodott szerkezetet követi, vagyis a helyzetértékelésből kiindulva történik a fejlesztési célok meghatározása és ezek alapján a fejlesztési programok kimunkálása. Nyolc fejlesztési programot jelöl ki a Terv, melyeknek egyike az agrárgazdaság és vidékfejlesztés programja.

Az Előzetes Nemzeti Fejlesztési Terv összhangban a PHARE és a Strukturális Alapok iránymutatójával, az Európai Területfejlesztési Perspektívával, valamint a régiók helyzetértékelésével, az ÁFT-nek megfelelően négy átfogó célt határoz meg. E célok elérését támogatják az EU előcsatlakozási programjai és a nemzeti társfinanszírozás. A SAPARD program felöleli Magyarország egész területét, míg a PHARE csak három régióban⁷ lesz elérhető, intézményfejlesztést és regionális fejlesztési programokat támogatva. A PHARE által nem támogatott régiókban a fejlesztési források a hazai költségvetésből lesznek biztosítva. Itt a fejlesztések összhangban lesznek az ÁFT nyolc programjával.

A Tanács 1266/1999. számú rendeletének megfelelően az elő-csatlakozási programok közötti összhang biztosítva lesz nemzeti és regionális szinten is az Előzetes Nemzeti Fejlesztési Terv keretében. Az említett rendelet 4.2. cikkében részletezett kivételek alapján azok az intézkedések, melyek PHARE-ből kerülnek finanszírozásra, SAPARD-ból nem kaphatnak támogatást, és viszont. A két program közötti koordinációt az alábbiak biztosítják:

- A SAPARD Terv 6.1 fejezetében leírtak alapján a pályázati kiírásban szerepel, hogy az a projekt, amely a PHARE 2000 programból, valamint a 2000 után induló PHARE programokból támogatást kap, az SAPARD-ból nem nyerhet forrást, és ugyanez viszont is érvényes. Minden egyes pályázónak nyilatkozatot kell csatolnia pályázati anyagához, megerősítve azt, hogy az adott projekt megvalósításához nem kapott forrást egyéb EU finanszírozta programból. A célrégiókban az alábbiak biztosítják a párhuzamos finanszírozás elkerülését:
 - *Nemzeti szinten:* A PHARE és a SAPARD monitoring bizottságai rendszeres jelentéseket írnak a saját tevékenységi körükbe tartozó projektekről. Mindkét program titkársága – együttműködve a PHARE Nemzeti Koordinátorával aki mindkét bizottság tagja – biztosítja

⁷ Észak-Alföld, Dél-Alföld, Észak-Magyarország

az egyes projektekre vonatkozó információk megfelelő és rendszeres áramlását a monitoring bizottságok között.

- *Regionális és helyi szinten:* A SAPARD Ügynökség a SAPARD intézkedéseire beérkezett – elfogadásra javasolt – pályázatokat a három célrégióban egyeztetve az érintett regionális és megyei fejlesztési tanácsokkal, melyek a PHARE projektek kiválasztásáért felelősek.

Jogi háttér:

Az Átfogó Fejlesztési Terv (ÁFT) kidolgozásáról a támogatási rendszerünk EU-konform átalakításáról szóló 2307/1998 (XII. 30.) Kormányhatározat rendelkezik. Ennek (1.b) pontja szerint: "a fejlesztési támogatások koncepciója alapján, a gazdaságpolitikai stratégiába és az elfogadott makrogazdasági sarokszámokhoz illeszkedve Átfogó Fejlesztési Tervet (ÁFT) kell kidolgozni, amely figyelembe veszi az EU csatlakozási felkészülés stratégiai szempontjait, alapját képezi a Nemzeti Fejlesztési Tervnek (NFT) és felöleli azokat a támogatásokat is, amelyek a csatlakozást követően sem válnak az EU által társfinanszírozható rendszer részévé". (2.b) pontja szerint: „a SAPARD program koordinációjáért a PHARE programokat koordináló tárca nélküli miniszter és a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter a felelős”.

A 2171/1999. (VII.8.) kormányhatározat alapján létrejött Fejlesztéspolitikai Koordinációs Tárcaközi Bizottság (FKTB) feladatai között szerepelnek az alábbiak:

- a fejlesztéspolitikában és a fejlesztési támogatások rendszerének működtetésében érintett központi közigazgatási szervek fejlesztéspolitikai tevékenységének összehangolása,
- az Átfogó Fejlesztési Terv, a Nemzeti Fejlesztési Terv előkészítésének és a horizontális, ágazati és regionális strukturális tervezésnek a koordinálása és elfogadását követően végrehajtásának folyamatos ellenőrzése.

(Az FVM részéről két helyettes államtitkár, tagként vesz részt a Bizottság munkájában.)

A támogatási rendszerünk EU konform átalakításának soron következő feladatairól szóló 2134/1999. (VI.11.) Kormányhatározat mellékletének 3. pontja szerint: „Be kell illeszteni a SAPARD programot az Átfogó Fejlesztési Tervbe, az ANP-be és az éves költségvetésbe.”

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumon belüli koordináció

Az FVM-en belül is felállításra került egy Fejlesztési Koordinációs Bizottság, melynek tagja a minisztérium összes érintett főosztálya és egyéb szervei. A Bizottság szoros kapcsolatot tart a Fejlesztéspolitikai Koordinációs Tárcaközi Bizottsággal, valamint annak Tervezési Albizottságával.

Az FVM-en belül a regionális programok irányítását és koordinációját a Területfejlesztési Főosztály végzi. A Közgazdasági Főosztály az ÁFT-n belüli agrárgazdasági és vidékfejlesztési fejezetet koordinálja, adatokat szolgáltat, valamint részanyagokat készít.

2. A SAPARD Terv

2.1. A SAPARD Terv általános céljai

Az Európai Unió Tanácsa 1268/99/EK rendeletének 1. cikkével összhangban a magyar agrárgazdaság és a vidék fenntartható fejlesztése szempontjából az egyik legfontosabb feladat a mezőgazdasági termelés hatékonyságának javítása, a megváltozott üzem- és tulajdoni struktúrához szükséges fejlesztések megvalósítása és a termelési struktúra korszerűsítése. Mindezeknek egyben azt is kell szolgálniuk, hogy az alapanyag-termelésben és az élelmiszer-feldolgozásban is bővüljön a minőségi termékek aránya. Fontos cél az is, hogy a termelés-feldolgozás-értékesítés vertikumai megszerveződjenek, a termelők közötti együttműködések bővüljenek és erősödjenek.

A vidéki települések számos területen meglévő hátrányát csökkenteni kell (elsősorban az infrastruktúra fejlesztéssel, a tevékenységi körök és a mezőgazdaság diverzifikációjával, az új ismeretek elterjesztését szolgáló szakképzés bővítésével). Mindezek együtt szolgálják az EU vidékfejlesztési elveinek hazai alkalmazását, ezen belül a vidék gazdasági bázisának megszilárdítását, bővülését, a vidéki foglalkoztatás javítását. A szilárd gazdasági bázis, a korszerű agrárgazdaság teszi lehetővé a vidéki népesség társadalmilag elfogadható egzisztenciáját, a munka és kereseti viszonyok bővítését. A vidék így képes betölteni alapvető társadalmi funkcióit, beleértve a kultúrtáj fenntartását is.

Az előcsatlakozási alapok segítségével Magyarország folytatja a taggá válás feltételeinek megteremtését. Felkészül arra, hogy a közösségi vívmányokat átvegye és a csatlakozásig az alkalmazáshoz szükséges intézkedéseket megtegye. Adminisztrációs rendszerét a közösségi előírások szerint átalakítja, a termelő szférát felkészíti a tagság következtében jelentkező új kihívások leküzdésére. Érvényesítjük azt az elvet is, hogy az Európai Unióban a vidékfejlesztés a KAP második pillére.

A mezőgazdasági üzemek, vállalkozások és foglalkoztatottak egy jelentős része ma még nem tartozik a versenyszférába. A vidékfejlesztés eszközei megteremtik annak lehetőségét, hogy azok a gazdálkodók és gazdasági tevékenységek is életképessé váljanak, amelyek ma még nem tartoznak a versenyszférába, de erre esélyük van.

Jelen terv az előcsatlakozási folyamatnak azt a fontos tanulási fázisát képezi, amelyben Magyarország elsajátítja a programkészítés és végrehajtás tennivalóit. A SAPARD Program alapot nyújt arra, hogy az agrárgazdaság fejlesztésén túl a gyakorlatban alkalmazzuk az EU versenyelőírásait, a környezetvédelemmel, a közbeszerzéssel és a nemek egyenlő esélyeinek uniós vívmányaival egyetemben.

A SAPARD Terv megvalósításával olyan fejlesztések történnek, melyek eredményeként a mezőgazdaságban és az élelmiszer-feldolgozásban mintegy 25 ezer munkahely stabilizálása (megtartott és létesített) történik meg. Ez tekinthető a különböző intézkedések aggregált hatásindikátorának, mivel az összes intézkedésben közös a foglalkoztatás megtartásra való törekvés, bár ez nem számszerűsíthető minden esetben. További eredmény, hogy a mezőgazdasági termelés mintegy 10%-át érintő korszerűsítések valósulnak meg. Az egyes intézkedések főbb hatásai a 4. fejezetben részletesen szerepelnek.

Speciális célok

A SAPARD Terv olyan intézkedéseket fogalmaz meg, melyek speciális céljai:

- a mezőgazdasági termelés piaci hatékonyságának növelése;
- az élelmiszerbiztonsági, higiéniai, környezetvédelmi, állatvédelmi előírások feltételeinek megteremtése;
- a magasabb minőségi követelményeknek megfelelő és feldolgozottsági fokú termékek arányának növelése;
- a környezetterhelés csökkentése;
- az ágazat termelőinek szövetkezését (producer groups), amelyek az egyes termelők jobb piacrajutási feltételeit segítik elő;
- munkahely megőrzés és munkahelyteremtés a vidéki térségekben;
- a vidéki területek népességmegtartó képességének erősítése.

A SAPARD forrásainak felhasználása eredményeként, a SAPARD rendeletnek (1268/1999 EC 4. cikk) megfelelően a következő hatásokat akarjuk elérni.

- A mezőgazdaság erőgéppálmánya korszerűbb lesz, a szarvasmarha, sertés és baromfitartás feltételei javulnak, a korszerűsített telepeken az állattelhelyezés feltételei megfelelnek az EU követelményeknek, bővül a magasabb minőségű termékek aránya, javul a termékek piaci pozíciója, alacsonyabb lesz a környezetterhelés.
- A termelői csoportok biztonságosabbá és hatékonyabbá teszik az egyéni gazdaságok termelését, segítik a munkahelyek megőrzését.
- A foglalkoztatási feszültségekkel küzdő vidéki térségekben a tevékenységek diverzifikációja által stabilizálódik a foglalkoztatottság, nő a gazdálkodók szakismerete, valamint erősödik a vidék népességmegtartó képessége.
- Az agrár-környezetvédelmi intézkedések eredményeként nő a környezeti és termőhelyi adottságokat fokozottan figyelembevevő gazdálkodásra átálló gazdaságok aránya.

2.2. Földrajzi kiterjedés

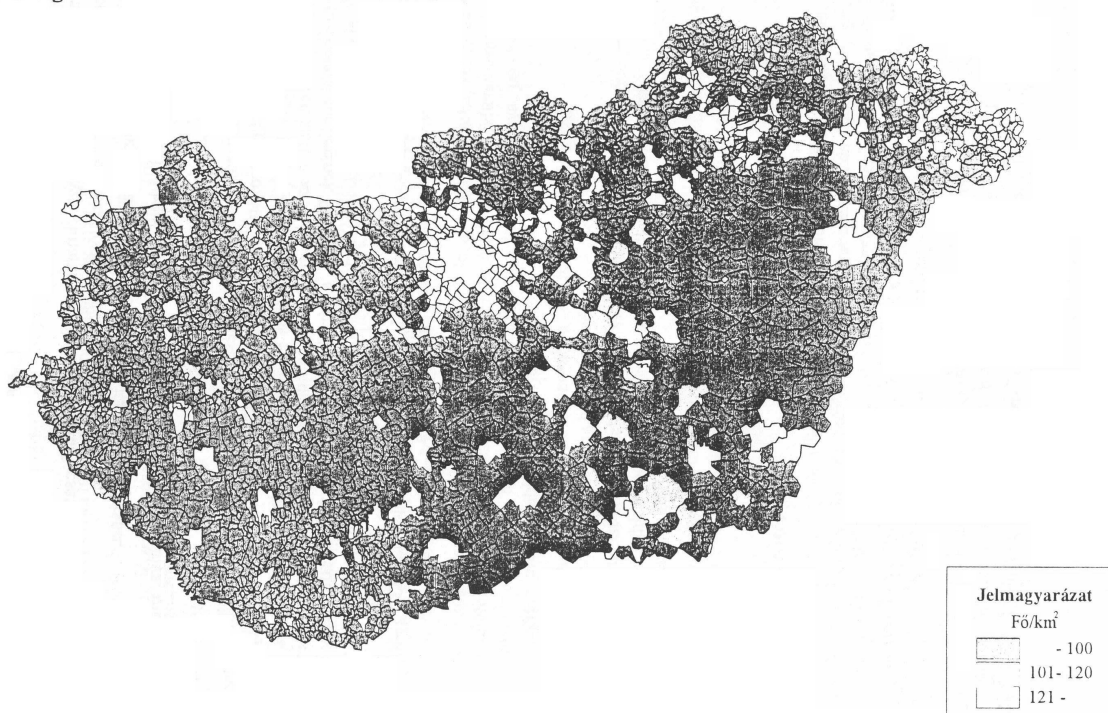
Az *agrárgazdaság területén* a SAPARD program keretében tervezett intézkedések horizontális működésűek, tekintve, hogy az intézkedések indítékai a mezőgazdaságra általánosan jellemzőek, így az intézkedéseknek földrajzi korlátozása nem lesz. A mezőgazdaságnak viszont vannak ágazat-specifikus problémái, ezért a támogatások csak a leginkább kritikus helyzetű ágazatokra, illetve tevékenységekre irányulnak.

A *vidéki területek* adaptációjának elősegítését célzó intézkedések a meghatározott feltételek alapján vidékinek minősülő területeken alkalmazhatók. A ruralitás szempontjai:

- demográfiai kedvezőtlen helyzet (természetes szaporodás, népsűrűség);
- elöregedés és tartós elvándorlás (vitalitási index, vándorlási különbözet);
- gazdaságilag átlagos vagy elmaradott (1000 lakosra jutó gazdasági szervezetek és egyéni vállalkozók száma);
- infrastrukturálisan átlagos vagy elmaradott (vízhálózatra jutó csatornahossz, 1000 lakosra jutó személygépkocsik és távbeszélő fővonalak száma);
- dinamikában átlagos vagy elmaradott (egy állandó lakosra jutó SZJA);
- általában (komplex mutató) átlagos vagy elmaradott (munkanélküliek aránya, mezőgazdasági aktív keresők aránya).

A ruralitást reprezentáló vizsgált mutatók összesítése a következő eredményt hozta: a ruralitás komplex mutatója által meghatározott terület megegyezik a 120 fő/km² vagy az alatti népsűrűségű települések területével. A népsűrűség jelzőszáma tehát a vidéki jelleg jó indikátora. Ezért a koncentráció elvét érvényesítve az 1.1.1 pont alatt bemutatott alapvetően és jellemzően vidéki térségekből (az ország területének 96,1%-a, a népsűrűség 73,6%-a) a 120 fő/km² vagy az alatti népsűrűségű települések kerülnek kiválasztásra. Magyarország SAPARD terve a vidéki területek adaptációját célzó intézkedések tekintetében ezekre a területekre összpontosít. Az így meghatározott vidéki térségek összterülete 77.921 km² (az ország területének 83,7%-a). Az ott élő népesség 3 883 212 fő, ami az ország népességének 38,3 %-a.

Népsűrűség 1998



2.3. A SAPARD Terv javasolt stratégiája

A vidékfejlesztésben olyan stratégiát követünk, mely összhangban áll a nemzetgazdaság átfogó fejlesztési tervével, az agrárgazdaság és a vidékfejlesztés kidolgozott hazai koncepciójával, a nemzeti agrár-környezetvédelmi programmal, valamint az EU törekvéseivel.

A helyzetfeltárásunkból is megállapítható, hogy Magyarországon a vidék és az agárgazdaság általános hanyatlása tapasztalható. A mezőgazdasági termelők kényszerűségeiből úgy próbálták működőképességüket fenntartani, hogy csökkentették a ráfordításaikat (műtrágya, növényvédő szer, megfelelő minőségű vetőmagvak, szaporítóanyagok), és nem jutott elegendő forrás az eszközállomány korszerűsítése sem. A műszaki színvonal mezőgazdaságunk korábbi szintjéhez és az EU átlagához képest is leromlott. Csökkent a mezőgazdaság foglalkoztatási szerepe, nőtt a mezőgazdaságban foglalkoztatottak diszparitása más nemzetgazdasági ágazatokhoz képest. A falvakra a nagyarányú munkanélküliség általánosan jellemző. A központi támogatási források és az alacsonyabb falusi jövedelmek miatt romlott a falvak állapota, a falusi életfeltételek nem megfelelőek.

A magyar vidék és agárgazdaság áttekintett és vázolt problémáinak figyelembe vételével a SAPARD Terv általános stratégiája a következő három nagy prioritásra épül:

- az agárgazdaság versenyképességének növelése,
- a környezetvédelem szempontjainak előtérbe helyezése,
- a vidéki térségek adaptációs képességének elősegítése.

Ezek a prioritások szinkronban állnak az Európai Unió vidékfejlesztési elveivel.

Az agrárgazdaság modernizációja elsődlegesen a meglévő termelőkapacitások korszerűsítésében jelentkezik. Mindez a környezetvédelem, a környezetkímélő termelési eljárások, a minőségi és élelmiszerbiztonsági, továbbá higiéniai előírások alkalmazásában testesül meg. A vidéki térségek adaptációjának elősegítése pedig a vidéken élők életfeltételeinek és foglalkoztatási (megélhetési) körülményeinek javítása miatt szükségesek.

A stratégia támaszkodik az üzemek és a vidéken élők kezdeményező készségére, az agro-ökopotenciál lehetőségeinek kihasználására, a helyi igények és helyi szükségek által motivált fejlesztések felkarolására.

2.4. A SAPARD Terv előzetes véleményezése

A Tanács 1268/99/EK rendeletében lefektetetteknek megfelelően Magyarország SAPARD Tervét a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem munkatársainak egy – több tanszékhez kapcsolódó – csoportja az Operációkutatási Tanszék vezetésével előzetesen értékelte. A feladatban résztvevő szakértők a következők voltak:

- Dr. Temesi József (egyetemi tanár, Operációkutatás Tanszék – a projekt vezetője): módszertani értékelés, indikátorok és kvantifikálásuk
- Dr. Bara Zoltán (tanszékvezető egyetemi docens, Összehasonlító Gazdaságtan Tanszék): makrogazdasági vonatkozások, összhang a magyar gazdaságpolitikával

- Dr. Ferenczi Tibor (egyetemi docens, Agrárgazdaságtan Tanszék): magyar és nemzetközi agrárgazdasági összefüggések, EU- vonatkozások

A független értékelők nem vettek részt a Terv kidolgozásában. Az előzetes értékelést teljes munkaidőben végezték, az összes munkaidő-ráfordítás mintegy 384 ember-óra. Munkájukat az Egyetem tanszéki „infrastruktúrája segítette (könyvtár, számítógépek stb.). Az értékelést a „SAPARD: a Program-javaslatok előzetes értékelése” című dokumentummal (kiadta a Mezőgazdasági Főigazgatóság F.II.4 részlege 1999 novemberében) összhangban készült, különös tekintettel az I. mellékletre: „Az előzetes értékelés kulcselemei”.

Az előzetes értékelés magyar, az agrárgazdaságról és vidékfejlesztésről szóló, valamint a SAPARD Programról és Magyarország EU csatlakozásáról szóló közösségi dokumentumokra épült. Az előzetes értékelés fő célja az volt, hogy javítsa és erősítse a készülő terv végső minőségét. Ennek megfelelően az értékelés folyamata alatt konstruktív párbeszéd alakult ki a szakértői csoport és a Terv írásáért felelős személyek között. Az értékelésről munkájuk segítése érdekében a minisztériumi szakértők részanyagot kaptak, hogy az értékelők megjegyzéseit beépíthessék a terv végső változatába.

Az előzetes értékelés az alábbi részeket tartalmazza:

A/ Értékelés

1. A jelenlegi helyzet elemzése
2. A javasolt stratégia relevanciájának és konzisztenciájának értékelése
3. A kiválasztott prioritások várható hatásainak kvantifikálása és értékelése
4. A megvalósítást szolgáló elképzelések tervezetének verifikációja

B/ Összegezés

C/ Javaslatok

A teljes elemzés egy 30 oldalas jelentésben olvasható.

Az előzetes értékelés rövid összefoglalása

Az értékelés megállapítja, hogy a SWOT-elemzés eredményei – bár sok helyen csak implicit módon – beépülnek a tervezett intézkedések indoklásaiba. Véleményükben a szakértők hangsúlyozták a fejezetek, illetve a Terv elemei közötti összhang szükségességét, amit a terv írói figyelembe is vettek.

Az értékelők javaslatának megfelelően a Terv pontos voltára fokozott figyelmet fordítottak a készítők.

Azon általános célt illetően, amely a családi önellátó gazdálkodás támogatására irányul, az értékelés fenntartásokat fogalmazott meg. A vidékfejlesztés eszközeinek meg kell teremteniük annak lehetőségét, hogy azok a gazdálkodók és gazdasági tevékenységek is életképesse váljanak, amelyek ma még nem tartoznak a versenyszférába, de erre esélyük van. Ez a megközelítés a vonatkozó intézkedésbe beépítésre került.

A speciális célokat illetően az értékelők teljes mértékben egyetértettek azzal, hogy azok összhangban vannak a mezőgazdaság és a vidék jelenlegi helyzetével. Úgy ítélték meg, hogy a javasolt intézkedések megfelelőek a feltárt gyengeségek enyhítésére.

Az értékelés megállapította, hogy a két fő fejlesztési irányra jut a teljes forráskeret 98,5%-a, fennmaradó 1,5%-ot szaktanácsadásra fordítják. A mezőgazdaság fejlesztésére fordítják az EU-s források mintegy 62%-át, vidékfejlesztésre 36,5 %-át. Ez az alapvető forrásmegosztási arány megfelel az intézkedések relatív jelentőségének (ld. táblázat).

Az értékelést végzők ajánlásait figyelembe véve az 1. fejezet teljes mértékben átdolgozásra került (azaz le lett rövidítve és jobban a SAPARD Program területére fókuszálva), a 8. és 9. fejezeteket mélyebben kidolgozták a készítőik. A többi fejezetbe több részlet és adat került.

Az intézkedésekre jutó EU források részaránya

Az intézkedések ágazati besorolása	Intézkedések száma	Az intézkedés megnevezése	EU-forrás részaránya
Mezőgazdasági intézkedések			
	111.	Mezőgazdasági beruházások	28,46%
	113.	Szakképzés	1,79%
	114.	Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása és értékesítése	20,53%
	116.	Agrárkörnyezet-védelem	4,27%
	117.	Termelői csoportok felállítása	7,35%
Mezőgazdaság (összesen)			62,40%
Vidékfejlesztési intézkedések			
	1305.	Falufejlesztés	9,06%
	1307.	Alternatív jövedelemszerzés, tev. diverzifikáció	15,46%
	1308.	Infrastruktúra-fejlesztés	11,98%
Vidékfejlesztés (összesen)			36,50%
Szaktanácsadás			1,10%
Mindösszesen			100,0%

2.5. Egyeztetés szakmai és civil szervezetekkel a Terv készítése során

A Terv készítésének folyamatában a minisztérium szakemberei folyamatos konzultációk formájában vették figyelembe a különböző szakmai szervezetek, termelői érdekképviseltek szempontjait, véleményét. A Terv kidolgozásában kutatási anyagaikkal és elemzéseikkel különböző szakmai intézmények működtek közre. Ennek során felmérésre kerültek az agrárgazdaság egyes

ágainak erősségei és gyengeségei, valamint a vidéki területek adaptációs képességének hiányosságai, lehetőségei és akadályai. Az országban folyó integrált kistérségi programozási eredmények és mutatók is felhasználásra kerültek a terv elkészítésének folyamatában.

A mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és kereskedelmének javítására irányuló intézkedés előkészítése és tervezése az érdekelt szakmai szervezetek és terméktanácsok széleskörű bevonásával készült.

A 2000. évi magyar támogatási rendszer egyeztetése során rendszeresen napirenden szerepelt a SAPARD program ismertetése, tekintettel annak kapcsolódásaira a hazai támogatásokhoz.

A program előkészítése céljából 1999. április 22-én egyeztetést tartottunk az Élelmiszerfeldolgozók Országos Szövetsége (ÉFOSZ) főtitkárával és a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Agrárgazdaságtan Tanszékének vezetőjével.

Ezt követően 1999. április 29-én, illetve május 3-án az Élelmiszeripari Főosztály értekezleten tájékoztatta az állati termékek, illetve a növényi termékek feldolgozásával foglalkozó vállalkozások szakmai szövetségeinek, illetve terméktanácsainak képviselőit a SAPARD Program céljáról és a felkészülés feladatairól. A szóbeli tájékoztatás mellett a résztvevők a SAPARD Programot és az FVM elképzeléseit ismertető írásbeli anyagot is kézhez kaptak.

A meghívott szervezetek az FVM kérésére rövid írásbeli értékelést készítettek szakágazatuk helyzetéről, gyenge és erős pontjairól, a fejlesztési igényekről. Ezt a munkát az ÉFOSZ koordinálta, valamint összefoglaló értékelést nyújtott a teljes ágazat helyzetéről.

A Terv készítése során az egyes szakágazatok helyzetének és fejlesztési igényeinek részletekbe menő felmérése kérdőívek és személyes interjúk segítségével a szakmai szervezetek aktív részvételével történt.

A mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és kereskedelmének javítására vonatkozó intézkedési terv e felmérések alapján, szintén a szakmai szervezetek részvételével és egyetértésével készült.

A Terv készítése során az FVM Növényvédelmi és Agrár-környezetgazdálkodási Főosztálya – a 4.4 „Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése” intézkedés kidolgozása közben – folyamatosan kapcsolatot tartott olyan környezetvédelmi hatóságokkal és szervezetekkel, mint a Talajvédelmi Hatóság, a Környezetvédelmi Hatóság és a Növényegészségügyi és Talajvédelmi Állomás, mely az FVM területi szerve.

A Terv stratégiájának és intézkedéseinek vázlata elkészültével – 1999. novembere - a civil szervezeteket tömörítő Vidék Parlamentje fogta össze mintegy 800 működő civil szervezet véleményét. A tervezetet a tagszervezeteknek megküldte, majd a velük való konzultációt követően gazdag véleményanyagot mellékelte a Terv véglegesítéséhez.

A Vidék Parlamentje által kidolgozott legfontosabb megállapítások:

- Javasolta az intenzív technológiákra épülő mezőgazdálkodás struktúrájának szükséges átalakítása során a munka-intenzív, tudásigényes termelési és ehhez kapcsolódó feldolgozás-marketing ágazatok fejlesztését az igényes piacok megcélzására.

- Felhívta a figyelmet a vidéki területeknek az informatikai hálózatba való bekapcsolásával megteremthető munkahelyek lehetőségére.
- Kiemelte a vidéken élő emberi erőforrások és közösségek sokoldalú fejlesztésének szükségességét, a fejlesztési intézkedések egymásra épülését, egymás hatásainak erősítését.
- Hangsúlyozta a helyi közösségek (kistérségek) szereplőit, programkészítőit és a végső kedvezményezetteket, valamint az ágazati politikák és programok végrehajtási intézményrendszere (hivatalok) közti élő kapcsolatok és visszacsatolási lehetőség szükségességét.
- Kifogásolta a másodlagos termelői szervezetek támogatását, az élelmiszeripari üzemméret nagyságát, valamint hiányolta a nők és fiatalok lehetőségeinek preferálását.

A Terv elkészítése során a Vidék Parlamentje által képviselt civil szervezetek javaslatai közül egyesek már a stratégiai elemek meghatározásakor, mások a részletek kidolgozása során, mint kiegészítések vagy módosítások kerültek bele a Terv-be.

2000. március 1-én tárcaközi egyeztetésre került sor a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumban, ahol a Terv első változata került megvitatásra az érintett tárcák közreműködésével a Bizottságtól kapott észrevételek tükrében. Ennek az egyeztetésnek köszönhetően került a Környezetvédelmi Minisztérium javaslata a Tervbe, miszerint az elbírálás kritériumai közé kerüljön be a projekt környezeti hatása.

A SAPARD Terv 1999 végén elkészült első változatát 30 civil és érdekegyeztető szervezet (ld. lista csatolva) kapta meg véleményezésre. 2000. március 2-án a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumban tartott találkozón a szervezetek ismertették a Tervvel kapcsolatos észrevételeiket, véleményüket, majd ezt követően többen írásos anyagot is küldtek. Az észrevételek többsége a kedvezményezettek körét, a kiválasztási kritériumokat és az intézkedéseket érintették.

Az FVM a javaslatok egy részét figyelembe vette a Terv véglegesítésénél. Voltak azonban olyan javaslatok is, melyek nem voltak összhangban azokkal a törekvésekkel, miszerint az anyag legyen kiegyensúlyozott, másrészt, hogy próbáljuk meg elkerülni az eszközök (intézkedések) szétforgácsolását. Meg kellett találnunk az összhangot a Csatlakozási Partnerségi dokumentummal, illetve koordinálni kellett a különböző fejlesztési alapokból elérhető forrásokat. A kis- és középvállalkozások támogatása prioritást élvez az FVM stratégiájában elősegítve felzárkózásukat. Így nem tudtuk figyelembe venni azokat a kéréseket, melyek arra irányultak, hogy ne élvezzenek előnyt a pályázatok elbírálásánál.

A legfontosabb észrevételek – melyek nem kerültek be a Tervbe - a következőkben foglalhatók össze:

Vágóállat és Hús Terméktanács és Magyar Húsiparosok Szövetsége:

Támogatásra javasolt a vágósertések vágás utáni minősítésének korszerűsítése is.
Nem foglalkozik a Terv kellő hangsúllyal a hulladékkezelés korszerűsítésével.

Gabona Terméktanács: A világkereskedelem a koncentráció felé halad, ennek ellenére a Terv intézkedései jórészt a kis- és középvállalkozásokat támogatják.

Rendkívül pozitív az élelmiszerbiztonsági, higiéniai, környezetvédelmi, állatjóléti és a hozzáadott érték növelésének megjelenése a kiválasztási kritériumoknál.

Élelmiszerfeldolgozók Országos Szövetsége: Az élelmiszeriparban is támogatni kellene a regionális termelői közösségek, valamint marketing és logisztikai központok kialakulását.

Mezőgazdasági Termelők Országos Szövetsége: Kevés forrás lett biztosítva a mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatására. A SAPARD előirányzat legalább 60%-át erre az intézkedésre kell fordítani úgy, hogy az első években mintegy 80%-os legyen a termelői részesedés, mely arány az évek során fokozatosan csökkenhet.

Magyar Agrárkamara: Kevés forrás lett biztosítva a mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak és az agrár-környezetvédelmi intézkedések megvalósítására. A SAPARD előirányzat legalább 60%-át a mezőgazdasági termelők beruházásainak támogatására kell fordítani úgy, hogy az első években mintegy 80%-os legyen a termelői részesedés, mely arány az évek során fokozatosan csökkenhet. A program ne részesítse előnyben a kis- és középvállalkozásokat, azon belül az egyéni vállalkozókat.

Az elbírálás pontrendszere bonyolult. A támogatás elbírálásánál az legyen a döntő, mennyire korszerű a beruházás. Az agrár-környezetvédelmi előírásoknak való megfelelés legyen a beruházás alapfeltétele.

Mivel a falufejlesztésre, az alternatív jövedelemszerzés kialakítására, valamint a vidéki infrastruktúra fejlesztésére egyéb források is rendelkezésre állnak, ezért ezekre a célokra a források mintegy 15%-át kellene csoportosítani.

Hegyközségek Nemzeti Tanácsa: Az ágazati részanyagot már a Terv készítésének idején is ismerték.

A termelői csoportok körébe be kellene vonni a szőlő-bor ágazatot, nevesíteni kell a pincészeteket. Ugyanis problémát jelent, hogy a jelenlegi atomizált tulajdonú és heterogén technológiai színvonalon működő vállalkozások nem tudnak versenyképesek maradni. A nagy beruházást igénylő speciális szőlészeti-borászati berendezések kapacitása megfelelő üzemméret alatt nem használható ki.

A mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatásában nevesíteni szükséges a szőlőművelést, mivel a termék minősége alapvetően függ a technológiától.

Az agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek között kiemelten kell foglalkozni a szőlőműveléssel. A szőlő - gazdasági jelentőségén túl - a táj alakításában is szerepet játszik.

Magyar Zöldség-Gyümölcs Terméktanács: Jól ismerik és elfogadják az ún. termékpályás szövetkezési modell előnyeit, azonban fontos megjegyezni, hogy a zöldség-gyümölcs piac saját kritérium rendszere a többi agrárágazattól eltérő termelészabályozási és támogatási gyakorlata olyan mértékű elkülönülést jelent, melyet sem a magyar termelőknek, sem az irányításért felelősséget vállaló vezetőknek figyelmen kívül hagyni nem szabad. Fontos lenne, hogy a zöldség-gyümölcs termelői szervezetek megalakítása és működőképessé tétele pozitív diszkriminációt kapjon.

A „Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” című fejezetbe kérjük bevonni a zöldség-gyümölcs és gomba ágazatot.

Magyar Gabonafeldolgozók, Takarmánygyártók és –kereskedők Szövetsége: A támogatás szükségessége miatt javasoljuk a preferált célokat a következőkre szűkíteni: élelmiszerbiztonsági,

higiéniai és környezetvédelmi követelményeknek való megfelelés. Az értékelési szempontoknál az 50 fő alatti vállalkozást ebben az iparágban nem célszerű ösztönző pontszámmal honorálni.

A gabonafélék feldolgozása alatt a malmi, takarmánygyártási és térszotyártási feldolgozást értünk, s a pályázatoknak ezekre kellene kiterjedni.

Baromfi Terméktanács: A Tervből az tűnik ki, hogy a versenyképes vállalkozások nagy része ki van zárva.

Információsztoláltatás

A lehetséges pályázók, azok szakmai és érdekképviselői, valamint a közvélemény számára a következő fórumokon áll rendelkezésre tájékoztatás:

- Az FVM Internetes honlapján folyamatosan bővülő információközlés a SAPARD program jellegéről, a rendelet tartalmáról, a várható összegéről és a felhasználási területekről,
- Az FVM rendszeres sajtótájékoztatói a SAPARD terv előkészületi munkáiról, az azzal kapcsolatos változásokról,
- Rendszeres regionális, megyei és kistérségi fórumok, konferenciák, ahol az FVM munkatársai adnak tájékoztatást a SAPARD program célkitűzéseiről, annak tervezett intézkedéseiről, a várható támogatás mértékéről és annak intézményrendszeréről.
- Szakmai és érdekképviselői, valamint civil szervezetek által szervezett tájékoztatókon szintén rendszeresen részt vesznek a Terv kidolgozásában részt vevő szakemberek.

A továbbiakban a Technical Assistance felhasználásával a tájékoztatás körének bővítése és színvonalának további javítását tervezi a minisztérium. Ennek körében:

- Az Interneten hozzáférhető információk körének jelentős bővítése szükséges. Ezzel párhuzamosan elő kell segíteni a lehetséges pályázók számára az Interneten elérhető információkhoz való hozzáfutást.
- Rendszeres átfogó, valamint az egyes intézkedésekhez tartozó információkat tartalmazó kiadványok készítése és terjesztése. Ennek keretében készül el a közeljövőben a SAPARD támogatások országos szintű megismertetésére tájékoztató jellegű átfogó cikksorozat, amely várhatóan országos, és helyi napilapokban is megjelenik. A szélesebb közönség tájékoztatására a televízió és a rádió igénybevetését is tervezzük.
- A szakmai, érdekképviselői szervek és szolgáltató szervezetek közreműködésével a széles nyilvánosság (helyi közösségek) részére adott eseti tájékoztatáson túl szükség van a lehetséges kedvezményezettek körének alapos tanácsadói, felkészítő programok biztosítására.

A tájékoztató előadások, valamint az összeállított anyagok bemutatják a pályázati lehetőségeket, ismertetést adnak a szükséges gyakorlati információkról. A későbbiek során a már megvalósult sikeres projektekről és a program egészének megvalósításáról is rendszeres és részletes tájékoztatást kívánunk adni.

A vonatkozó intézkedések részleteiről Magyarország folyamatosan tájékoztatja a Bizottságot.

3. Stratégia és prioritások az EU támogatáshoz

3.1. Fejlesztési stratégia

Az 1.3 fejezetben feltárt a vidék és az agrárgazdaság erősségeit és gyengeségeit. Az általános és speciális célok a 2.1. pontban, az általános fejlesztési stratégia pedig a 2.3 pontban került megfogalmazásra. Jelen fejezet azt mutatja be, hogy a leírt és alkalmazni kívánt fejlesztési stratégiánk mennyire alkalmas a gyengeségek megoldására, az általános és speciális célok megvalósítására. Bemutatjuk azt is, hogy a SAPARD keretében tervezett eszközrendszer mennyire alkalmas a célok megvalósítására, a prioritások érvényesítésére, az EU elveinek (struktúrapolitika, KAP) érvényre juttatására.

A SAPARD keretében tervezett intézkedések a vidék és a mezőgazdaság fogyatékosai közül, az általános fejlesztési stratégiában megfogalmazottaknak megfelelően, az alábbiak mérsékléséhez nyújt – addicionális forrásaival – segítséget:

- a vidéki foglalkoztatási lehetőségek bővítését a termelés diverzifikációján és a termelés biztonságosabbá tételén keresztül;
- az általánosan jellemző tőkehiányból eredő hátrányok mérséklését, mely intézkedés segíti a műszaki fejlesztést, közvetve a termelés biztonságát és jövedelmezőségét;
- az elavult technológiák korszerűsítésével a termékek minősége, biztonsága és piacképessége javul;
- a termelői csoportok szervezése, az egyéni gazdák piacrajutásának esélyeit javítja, a nagyobb szervezethez és a magas minőségű termékek előállításához keresztül;
- a szakképzés és szaktanácsadás az új üzemszervezés termelőinek képzettségi színvonalát emeli;
- az élelmiszeripar korszerűsítésével az élelmiszer-feldolgozók hátránya mérséklődik a versenytársakhoz képest;
- az infrastruktúra fejlesztések javítják a vidéki életkörülményeket, és az általános termelési feltételeket
- a fajlagos termelési mutatók és a minőség javulása.

Az agrárgazdaság hasznosító erősségei közül

- az ország kedvező földrajzi elhelyezkedését,
- a kedvező termőhelyi adottságokat,
- a viszonylag bőségesen rendelkezésre álló, olcsó munkaerőt

az addicionális forrásokkal képes lesz:

- a vidéki foglalkoztatási lehetőségek bővítésére;
- az általánosan jellemző tőkehiány mérséklésére, a termelés a műszaki feltételeinek korszerűsítésére,
- a termelés biztonságának és jövedelmezőségének, a termékek piacképességének növelésére.

Mindezek együttesen szolgálják a SAPARD Tervben megfogalmazott célok közül a termelés hatékonyságának javítását, a vidék gazdasági és foglalkoztatási bázisának erősítését.

Az agrárgazdaság hasznosítva erősségei közül :

- a korábban meglévő hatékony vertikális kapcsolatok tapasztalatait,
- a magántulajdonon alapuló termelés és feldolgozás lehetőségeit,

az addicionális forrásokkal képes lesz:

- az egymástól elszigetelt termelők integrálására,
- integrációban közös kapacitások fejlesztésére.

Mindezek a SAPARD Tervben megfogalmazott célok közül a termelők értékesítési biztonságának növelését, a foglalkoztatás bővítését, az agártermelők társadalmilag elfogadható szintű egzisztenciájának megteremtését szolgálják.

Az élelmiszer-feldolgozás fejlesztésére tervezett források, hasznosítva az erősségek közül:

- a hatékonyan termelhető és jó minőségű alapanyagokat,
- a rendelkezésre álló és jó képzettségű munkaerőt,
- a termékei iránt jelentkező, és várhatóan növekvő fogyasztói keresletet,

az addicionális forrásokkal képes lesz:

- bővíteni a minőségi és a magasabb feldolgozottsági fokú termékek arányát,
- mérsékelni a környezetterhelést,
- javítani az élelmiszer előállítás biztonságát és a termelés higiéniá színvonalát.

Mindezek együttesen szolgálják a SAPARD Tervben megfogalmazott célok közül a termelés-feldolgozás-kereskedelem összhangjának javítását, a vidéki gazdasági bázis megszilárdítását, a népesség foglalkoztatási lehetőségeinek megszilárdítását, és a környezetterhelés csökkentését.

Az agrárgazdaság hasznosítva erősségei közül:

- a viszonylag alacsony környezetterheléssel megvalósuló termelést,
- a magyar tájra jellemző széles biodiverzitást,
- a bőségesen rendelkezésre álló földterületet,
- a bőségesen rendelkezésre álló viszonylag olcsó munkaerőt,

az addicionális forrásokkal képes lesz:

- az ökológiai termelés jelentős területeken való bevezetésére,
- az érzékeny területek környezet-, és természetkímélő hasznosítására.

Mindezek együttesen szolgálják a SAPARD Tervben megfogalmazott célok közül a környezetkímélő és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek bevezetését.

A vidék fejlesztésére és adaptációjának elősegítésére tervezett intézkedések

- a rendelkezésre álló és viszonylag jól képzett munkaerőt,
- a speciális termékek előállítására alkalmas termőhelyek adottságait,
- a speciális termékekben megtestesülő egyedi értékek kedvező értékesítési feltételeit hasznosítva,

az addicionális forrásokkal képes lesz:

- a fejletlen és elavult vidéki infrastruktúra fejlesztésére,
- a foglalkoztatás bővítésére,

- a vidéki területek népességmegtartó képességének javítására.

Mindezek együttesen segítik a SAPARD Terv céljai közül a vidék gazdasági bázisának megszilárdítását, a foglalkoztatási lehetőségek bővítését, a vidéki népesség életkörülményeinek javítását.

Az itt bemutatott kapcsolódások is mutatják, hogy Magyarország azokra a elvekre helyezi a fő hangsúlyt, melyek az Európai Unióban – az utóbbi években lezajlott reformfolyamat következményeként – a vidékfejlesztési politikában sokkal hangsúlyozottabban érvényesülnek.

3.2. A támogatás prioritásai

A SAPARD Terv általános stratégiája keretében három prioritást foglalmaztunk meg: az agárgazdaság versenyképességének növelését, az agrár-környezetvédelem előtérbe helyezését és a vidéki térségek adaptációs képességének elősegítését. Ezek a prioritások szinkronban állnak az Európai Unió vidékfejlesztési elveivel.

A SAPARD forrásainak felhasználásával:

A piaci hatékonyság növelése érdekében megvalósítandó intézkedések

- a mezőgazdasági vállalkozások beruházásának támogatása;
- a mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése;
- a termelői csoportok felállításának, működtetésének támogatása.

Az agrárgazdasági prioritások érvényesülésével javul a termelés jövedelmezősége, és biztonsága, korszerűsödik a mezőgazdaság eszközállománya, bővül a termelők közötti együttműködés, bővül a minőségi termékek aránya, az EU előírásainak megfelelő, és ezáltal javuló piacképességű élelmiszerek aránya. Mindezek eredményeként javul a vidéki népesség jövedelemhelyzete, egzisztenciája, biztonságosabbá válik a vidék jövője. A képzettebb, a piac követelményeit ismerő gazdálkodók könnyebben képesek alkalmazkodni az egységes piacon érvényesülő éles versenyhelyezethez.

A korszerűsített élelmiszer-feldolgozók termékei jobban bírják a piaci versenyt, megfelelnek a állat- és növényegészségügyi feltételeknek, a környezetvédelmi előírásoknak.

A környezetvédelmi szempontok fokozott érvényesítése érdekében:

- az agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése

szerepel.

A környezetbarát termelési eljárások szélesebb körű alkalmazása mérsékli a környezetterhelést, bővíti az egészségesebb élelmiszerek kínálatát.

A vidéki területek adaptációjának és fejlesztésének elősegítésében a SAPARD forrásainak felhasználásával:

- a falvak megújítása és fejlesztése, illetve a vidéki hagyományok és a tárgyi értékek ápolása és védelme,

- a tevékenységek diverzifikálása alternatív jövedelemszerzési lehetőségek biztosítása érdekében,
- a vidék infrastruktúrájának fejlesztése

A prioritások érvényesülésének eredményeként végső soron a vidéki népesség életfeltételei javulnak, mérséklődik a vidéki térségekből történő migráció, csökken a vidéki térségek elnéptelenedésének veszélye, és ez egyben hozzájárul a vidéki természeti és társadalmi értékek megőrzéséhez is.

Az SAPARD Terv célkitűzéseinek megfelelően a fent megfogalmazott prioritások hatékony megvalósításának egyaránt alapvető feltétele

- a szakképzés bővítésének, az igényekhez igazításának prioritásként való megfogalmazása, amelynek segítségével a többi prioritás mentén kiválasztott intézkedés hatékony működése biztosítható.

4. A SAPARD terv keretében megvalósítandó jogosult intézkedések

A Tanács 1999. június 21-i 1268/1999/EK SAPARD rendelet általános prioritásaival (a piaci hatékonyság, az EU minőségi, egészségügyi és környezetvédelmi előírásának teljesítése, illetve új munkahelyteremtés) összhangban az említett rendelet 2. cikkében felsorolt támogatható intézkedések közül a stratégiai megalapozás tükrében az alábbi intézkedések kiválasztására került sor:

111	Mezőgazdasági vállalkozások beruházásai
114 és 154	Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése
113	Szakképzés
116	Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek
117	Termelői csoportok felállítása, működtetése
1305	Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése
1306	A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése
1308	A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása
41	Technikai segítségnyújtás

(A táblázatokban az éves értékek összege és az összesen közötti esetleges eltérés a kerekítésekből adódik.)

4.1. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása

Intézkedés kódja: 111

Intézkedés elnevezése: *Mezőgazdasági vállalkozások beruházásai*

Az intézkedés indoklása:

Az 1.1.6. (A mezőgazdaság jellemzői és struktúrája) és az 1.3.6. (SWOT analízis) fejezetekben feltártuk, hogy a termelés alacsony jövedelmezősége, a reálértékben csökkenő beruházási támogatások és a nyíló agrárrolló együttesen azt eredményezték, hogy a mezőgazdaság eszközállománya erősen elhasználódott. Ezenkívül a kialakuló egyéni gazdaságok az adottságaikhoz és méretükhöz igazodó eszközállományt igényelnek. Az eszközállomány általános és gyors korszerűsítésére nincs reális esély, így az intézkedés a szűkös forrásokat az állattenyésztés legjelentősebb ágazataira, továbbá a takarmánytermelés szempontjából fontos növénytermesztésre koncentrálja. Az állattenyésztésben legfontosabb a tartástechnológiai berendezések, trágyakezelési eljárások és takarmánytárolók, növénytermesztésben pedig az erőgépek és betakarítógépek állományának korszerűsítése.

A programcsomag a magángazdaságok meglévő létesítményeinek és eszközállományának korszerűsítését, a termelés minőségének és jövedelmezőségének javítását szolgálja.

Az intézkedés három alapelvet tart szem előtt a mezőgazdasági beruházások területén, ezek a következők:

- 1) A kis- és közepes méretű – különösen kiemelten az 50 fő alatti – agrárvállalkozások versenyképességének, piaci hatékonyságának növelése.

A nyolcvanas évtized második felétől kezdődően a termelési feltételek romlása miatt fokozatosan növekedett a gazdálkodók versenyhátránya. A termelés alacsony jövedelmezősége és a szerény állami támogatások, valamint az agrárrolló hatásainak következtében a gazdálkodók rendelkezésre álló fejlesztési forrásai a meglévő eszközök szinttartásához sem elegendőek. Ennek következményeként az eszközállomány elöregedett, korszerűtlen, ami drágítja a termelést, növeli a termelési és tárolási veszteségeket, rontja a minőségi termékek előállításának az esélyét, és fennáll a környezetkárosítás veszélye.

Az erő- és munkagépek állománya az elmúlt években ugyan jelentős mértékben nőtt, de a farmgazdálkodás igényeihez igazodó gépellátottság még nem megfelelő. A géppark elöregedett, amortizálódottsága jelenleg átlagosan 65-70%-os. Különösen nagy hiány tapasztalható korszerű munkagépekből.

A gazdaságilag életképes és hosszú távon jövedelmező kis- és közepes méretű agrárvállalkozások támogatásánál kiemelt jelentőséggel bír a fiatal gazdálkodók megkülönböztetett kezelése. Az intézkedés támogatja továbbá a kedvezőtlen adottságú (17 AK alatti) területeken történő beruházásokat, azok versenyképességének, és népességmegtartó szerepének fenntartása céljából.

- 2) A mezőgazdasági termékek minőségének javítása.

A termelés technológiai színvonalának javítása, valamint a termények szakszerű raktározása és kezelése révén a kis- és középgazdaságok termelése a minőségi termelés irányába tolódik el, csökken a tárolási veszteség. Az állattartó épületek technológiai színvonala, a tartási feltételek, főleg a kis gazdaságoknál legtöbbször nem kielégítőek és nem felelnek meg az EU előírásainak. A szükséges modernizáció javítja az egészségügyi és a higiéniai feltételeket, és javítja az állatok tartási és elhelyezési körülményeit.

- 3) A környezetkímélő eljárások szélesebb körű alkalmazása. Az állattenyésztésben a környezetbarát trágyakezelés és -felhasználás egyben hozzájárul a „Nitrát” direktívában megfogalmazottak megvalósításához is (676/1991/EU irányelv).

Az intézkedés célkitűzései:

A program a mezőgazdasági létesítmények, gépek, eszközök, technológiai berendezések korszerűsítésére irányul, egyrészt a meglévő építmények felújítása, korszerűsítése (rekonstrukció), másrészt pedig új gépek és eszközök termelésbe állítása révén.

Főbb célkitűzései a következők:

- 1) a gazdaságok eszközellátottságának növelése,
- 2) a technológiai színvonal emelése,
- 3) a gazdaságok versenyképességének növelése, piaci hatékonyságának fokozása,
- 4) a termékek minőségi paramétereinek javítása,
- 5) az EU higiéniai és állatjóléti előírásainak való megfelelés,
- 6) a meglévő munkahelyek megőrzése, új foglalkoztatási lehetőségek kialakítása,
- 7) az EU környezetvédelmi előírásainak való megfelelés.

Az intézkedés részletes leírása, keretei:

A program keretében három konkrét cél kerül megfogalmazásra, ezek:

1111 Gépbeszerzés

1113 Épületfejlesztés

1114 Egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházások

A gépbeszerzési beruházások (1111) hatására javul a gépállomány korösszetétele és technikai színvonala, hatékonyabbá válik a termelés és csökken az energiafelhasználás. Az alintézkedés (1111) kedvezményezettjei a növénytermesztés ágazatai.

- 1) Az intézkedés célja az életképes üzemmérethez igazodó új munka- és erőgépek beruházásának elősegítése. A technológiai gépek és berendezések támogatására a 1113. és az 1114-es alintézkedéseken belül kerül sor.
- 2) Az épületfejlesztés (1113) a meglévő szarvasmarha, baromfi és sertés állattartási létesítmények korszerűsítését és kapacitásbővítéssel nem járó nem okozó új létesítmények építését és a tartástechnológia modernizálását szolgálja. A modernizáció konkrétan az épületek, a technológia, valamint a trágyakezelési eljárások olyan átalakítását jelenti, amelyek hatására a létesítmények megfelelnek a szigorú környezetvédelmi előírásoknak, a higiéniai feltételeknek,

és javítják az állatok tartási és elhelyezési körülményeit az EU gazdasági haszonállatok tartására vonatkozó előírásai szerint.

- 3) Az egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházások (1114) a növénytermesztési ágazatnál a tárolási feltételek javítását, valamint a megtermelt termények minőségjavulását eredményezik. Ezek a gazdálkodáshoz szükséges meglévő terménytárolók, kapcsolódó terményszárítók és takarmánykeverők felújítását, korszerűsítését vagy újak létesítését szolgálják. A fejlesztések eredményeként az érintett üzemekben környezetkímélő és hatékony technológiák váltják fel az elavult technológiákat.

A kedvezményezettek köre, a pályázatok kiválasztási kritériumai:

Az intézkedés kedvezményezettjei azok az agrártermeléssel foglalkozó természetes és jogi személyek és jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok, melyek árbevételének legalább 50%-a mezőgazdasági tevékenységből származik, és amelyeknél megvan az esély, hogy a beruházás megvalósulásával gazdaságilag életképesek és versenyképesek lesznek.

A pályázat értékelési eljárása során először a jogosultság kritériumait ellenőrzik. Ha a pályázat ezeknek megfelel, elbírálásuk egyrészt az üzleti terv, másrészt az értékelő táblázatban részletezett elbírálási kritériumok alapján történik, biztosítva, hogy a projekt megfeleljen az intézkedésben megfogalmazott célkitűzéseknek.

A jogosultság kritériumai:

- földtulajdon vagy érvényes – legalább 5 évre szóló – földhasználati (bérleti) szerződés, vagy állattartást szolgáló egyéb mezőgazdasági ingatlan (épület, építmény) tulajdonjoga, illetőleg – legalább 5 évre szóló – bérleti szerződése;
- természetes személyek esetében mezőgazdasági szakirányú képzettség⁸ vagy legalább 5 év szakmai gyakorlat, vagy fiatal agrárvállalkozók esetében kötelezettségvállalás szakirányú képzettség megszerzésére. Ez a türelmi időszak a gazdálkodás megkezdésétől számított öt éven belül érvényes;
- nyilatkozat a szükséges saját erő meglétéről;
- köztartozás-mentesség;
- üzleti terv, amely egyértelműen bizonyítja a beruházás gazdasági életképességét a beruházás befejezésekor és a megtérülés megalapozottságát;
- értékelést kell adni arról, hogy miért szükséges a fejlesztéshez támogatás és hogyan érhető el, hogy a vállalkozás nyereségesse váljon;
- az állattartó telepek beruházásai megyei szinten nem eredményezhetnek kapacitásbővülést⁹;
- szakhatósági engedélyek, műszaki terv, építési engedély;
- megfelelés a gazdaságilag életképes üzem kitételének:

A gazdasági életképességet a pályázó üzleti terve alapján kell elbírálni. Az üzleti terv elfogadhatóságát a SAPARD Hivatal fogja kiértékelni a tesztüzemi rendszer adatainak

⁸ Legalább mezőgazdasági szakközépiskolai vagy technikumi végzettség.

⁹ A megyei állategészségügyi és élelmiszerellenőrző állomások gondoskodnak a kapacitások nyilvántartásáról.

felhasználásával. A gazdasági életképességet a pályázó üzleti terve alapján kell elbírálni, a pénzügyi szektorban alkalmazott általános kritériumok így különösen a fizetőképesség és az átláthatóság alapján. Részletes rendelkezést a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium a SAPARD Hivatallal egyetértésben fogalmaz meg.

Ennek ellenőrzéséhez a pályázatban a 217/1998. (XII. 30.) Korm. rendeletben előírtak szerint közölni kell

A jelenlegi állapotról:

- az üzem nettó árbevételét;
- mérleg szerinti eredményét;
- a teljes munkaidős létszámot (fő).

A benyújtást követő 5. évről:

- az üzem nettó árbevételét, és ebből a fejlesztés eredményeként elért árbevételt;
 - mérleg szerinti eredményét, és ebből a fejlesztés hatásaként megvalósult eredményt;
 - a teljes munkaidős létszámot (fő), és ebből a fejlesztésből adódó bővülést.
- a környezetvédelmi előírásoknak való megfelelés vállalása;
Mellékelni kell a területileg illetékes környezetvédelmi hatóság projektekre vonatkozó szakvéleményét. Információkat kell adni a projekt lehetséges környezeti hatásairól (pl. zajszint, vegyi anyagok alkalmazása, levegő-, víz- és talajszennyező anyagok, veszélyes hulladék) és azok kiküszöböléséről, kezeléséről, különösen a környezeti szempontból érzékeny területeken. A környezetre összességében negatív hatást kifejtő projekt nem támogatható.
 - Állattartótelep rekonstrukciójához, illetve új állattartási épületek kialakításához e program keretében csak akkor adható támogatás, ha a pályázó az állattartásban képződő szerves trágyát megfelelően tudja tárolni, és úgy tudja felhasználni, hogy az az EU „Nitrát” direktívában szereplő határértéket nem haladja meg. Az állattartótelepek esetében a képződő trágya felhasználásával kapcsolatos előírás, hogy az elhelyezés során az egy hektár területre jutó N mennyisége nem lépheti túl a 170 kg-ot.

Ehhez a pályázónak:

- nyilatkoznia kell, hogy a gazdaságban évente keletkezett szervesztrágya mennyiségének legalább 50%-át a környezetvédelmi előírásoknak megfelelő tárolótérben képes elhelyezni, vagy a projekt tartalmazza ilyen tárolótér megépítését is;
 - kimutatást kell készíteni a használatában álló földterületről (tulajdon vagy legalább 5 éves időtartamú földbérlet);
 - ki kell számítani, hogy az állatállomány nagysága és az alkalmazott tartástechnológia figyelembevételével mennyi szerves trágya képződik évente, és ennek mennyi a N tartalma (a pályázati felhívás a számításhoz részletes útmutatást fog tartalmazni);
 - ha a pályázó nem rendelkezik a szükséges földterülettel, akkor csatolnia kell egy írásos nyilatkozatot egy másik termelőtől, amelyik megfelel a fenti követelményeknek, hogy hajlandó megvásárolni a keletkezett szerves-trágya azon részét, amelyet a pályázó a fenti előírásoknak megfelelően nem tud hasznosítani.
- A pályázónak igazolnia kell, hogy a pályázat benyújtásának idején az állatvédelmi és állattelhelyezési hatályos nemzeti minimum előírásokat betartja. Ennél fogva a beruházást megvalósító üzemnek meg kell felelnie az 1998. évi XXVIII. az állatok védelméről és

kíméletéről szóló törvény, továbbá a mezőgazdasági haszonállatok tartásának szabályairól szóló 20/2002. (III.14.) FVM rendelettel módosított 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet előírásainak.. Ez a rendelet 1999. április 1-jén lépett hatályba és alkalmazandó az ezt követően épített vagy felújított épületekre. Ez a jogszabály harmonizál:

- a ketreces tojótyúk tartásának minimális feltételeiről szóló 113/86. EK irányelvvel;
 - a borjak védelmének minimális feltételeiről szóló 629/91. EGK és a 02/97 EK irányelvvel;
 - a sertések védelmének minimális feltételeiről szóló 630/91. EGK irányelvvel
 - a gazdasági haszonállatok védelméről szóló 58/98. EK irányelvvel;
 - a ketreces tojótyúk tartásának minimális feltételeiről szóló 74/99. EK irányelvvel
-
- a beruházást minimum 5 évig üzemeltetni kell, tekintettel a 8. fejezet 2.9 c) pontjában foglaltakra;
 - a beruházás eredményeként megvalósuló létesítménynek meg kell felelni a vonatkozó EU szabványoknak.

A pályázathoz mellékelni kell az illetékes állategészségügyi hatóságnak a projektre vonatkozó szakvéleményét.

Az elbírálás kritériumai:

a) A 1111 (Gépbeszerzés) al-intézkedés esetén:

Megnevezés	Adható pontszám
Fiatal gazdálkodó ¹⁰	15
A termelés hatékonyságát javító komplett technológiai fejlesztés	10
A megvásárolni tervezett gép rendelkezik – a mezőgazdasági gépek funkcionális vizsgálatára szakosodott és az ISO 9001/2000 minősítéssel rendelkező – intézmény minősítésével	10
A gazdaság tevékenységi körének bővülését elősegíti	10
Termelői szervezet tagja (TÉSZ, BÉSZ, termelői csoport)	10
Kedvezőtlen termőhelyi adottságok között gazdálkodik (17 AK alatt)	20
Agrár-környezetvédelmi célprogramhoz való kapcsolódás	10
50 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalkozás	5
Egyértelmű bizonyítása annak, hogy a mezőgazdasági üzem növénytermesztésének vagy takarmány-felhasználásának hatékonysága a beruházás következtében javul	10
Összesen	100

¹⁰ Fiatal gazdálkodó, aki:

- 40. életévét nem töltötte be a pályázat benyújtásáig,
- tevékenységét egyéni vállalkozásban vagy főfoglalkozásban végzi,
- legalább 5 évig rendeltetésszerűen hasznosítja a beruházást,
- szakirányú középfokú végzettséggel rendelkezik, illetve vállalja ilyen irányú szakiskola elvégzését.

b) Az 1113 (Épületfejlesztés) és az 1114 (Egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházás) alintézkedések esetén:

Megnevezés	Adható pontszám
Fiatal gazdálkodó	10
Új munkahelyet létesít vagy a régit megtartja	10
A gazdaság tevékenységi körének bővítését elősegíti	5
Termelői szervezet tagja (TÉSZ, BÉSZ, termelői csoport)	5
Kedvezőtlen termőhelyi adottságok között gazdálkodó (17 AK alatt)	10
Agrár-környezetvédelmi célprogramhoz való kapcsolódás	5
50 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalkozás	5
A épület- és technológiai beruházás megtérülése az üzleti terv szerint (maximum)	15
baromfi esetében: technológia 5 éven, épület 10 éven belül	(15)
sertéstartás esetében: technológia 5 éven, épület 15 éven belül	(15)
szarvasmarha és egyéb beruházás: technológia 5 éven, épület 15 éven belül	(15)
baromfi esetében: technológia 5 év, épület 11 év felett	(10)
sertéstartás esetében: technológia 5 év, épület 16 év felett	(10)
szarvasmarha és egyéb beruházás: technológia 5 év, épület 16 év felett	(10)
A beruházás csökkenti az üzemeltetés környezetkárosító hatását: 1113 alintézkedés, vagy a 1114 alintézkedésnél: a tárolási veszteségek jelentősen (legalább 30%-kal) csökkennek	15
A környezetvédelmi és állatjólléti követelmények javulását elősegítő beruházások a sertés és baromfi szektorban	20
Összesen	100

Az intézkedést érintő nemzeti jogszabályok:

A kizárólagosan nemzeti költségvetésből finanszírozott agrártámogatási rendszer részletes szabályait miniszteri- és kormányrendeletek tartalmazzák. A SAPARD program végrehajtására külön jogszabály kiadására kerül sor. Az a rendelet, amely a mezőgazdasági támogatások felhasználásának általános feltételeit szabályozza, rendelkezik a nem előírásszerűen – az intézkedésben foglaltakkal ellentétesen – felhasznált támogatások visszafizetéséről is.

A program végrehajtását szolgáló általános és speciális rendelkezések az 5. pont alatt szerepelnek.

Pénzügyi rendelkezések

A mezőgazdasági vállalkozásokkal kapcsolatos intézkedés pénzügyi összefoglalója:

Összes támogatás 128 586 801 euró (45%)
ebből:

- nemzeti támogatás 32 146 700 euró
- EU támogatás 96 440 101 euró

Saját forrás: 157 161 646 euró (55 %)

Összes forrás: 285 748 447 euró (100 %)

A források éves becsült megoszlása a programozási időszakban:

Évek	euró				
	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi támogatás	Nemzeti támogatás	Saját forrás
	1 2+5	2 3+4	3	4	5
2000	35 802 779	16 111 251	12 083 438	4 027 813	19 691 529
2001	39 019 224	17 558 651	13 168 988	4 389 663	21 460 573
2002	35 683 188	16 057 435	12 043 076	4 014 359	19 625 753
2003	63 657 381	28 645 821	21 484 366	7 161 455	35 011 559
2004	40 126 507	18 056 928	13 542 696	4 514 232	22 069 579
2005	35 361 618	15 912 728	11 934 546	3 978 182	19 448 890
2006	36 097 751	16 243 988	12 182 991	4 060 997	19 853 763
Összesen	285 748 447	128 586 801	96 440 101	32 146 700	157 161 646

A források megoszlása az egyes részintézkedések között a programozási időszakban:

Intézkedés	euró				
	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi támogatás	Nemzeti támogatás	Saját forrás
	1 2+5	2 3+4	3	4	5
Gépek	30 531 038	13 738 967	10 304 226	3 434 742	16 792 071
Épületfejlesztés	176 748 962	79 537 033	59 652 774	19 884 258	97 211 929
Egyéb beruházás	78 468 447	35 310 801	26 483 101	8 827 700	43 157 646
Összesen	285 748 447	128 586 801	96 440 101	32 146 700	157 161 646

A támogatás mértéke és forrásösszetétele:

A támogatás mértéke gépbeszerzés (1111) alintézkedés esetében 40% (EU 30%, nemzeti költségvetés 10%) épületfejlesztés (1113) és egyéb gazdasági épület beruházás (1114) alintézkedések esetében 50% (EU 37,5%, nemzeti költségvetés 12,5%). A program keretében nyújtott támogatás vissza nem térítendő tőkejuttatás.

A támogatható beruházás legnagyobb bekerülési költsége 310 millió Ft (kb. 1.27 millió euró), amely a programidőszak egészére érvényes. Ez az összeg teszi lehetővé, hogy az életképes üzemek integrált, több tevékenységet átfogó fejlesztéseket (takarmánytermelés, tárolás, állattartási technológia, szennyvízkezelés) is megvalósíthassanak.

A támogatás felső összege egy projektre:

150 millió Ft (kb. 614 ezer euró)

Az intézkedés várható hatásai, fejlődésmutatói:

A megvalósulás mérőszámai:

a) Eredmény mérőszámok (monitoring indikátorok):

Alintézkedések	Mérték- egység	Kapacitások			Korszerűsített kapacitások aránya
		meglévő	korszerűsí- tett	összesen	%
Állatférőhelyek korszerűsítése					
szarvasmarha	férőhely	1 610 638	137 000	1 610 638	8,5
sertés	férőhely	9 778 740	358 700	9 778 740	3,7
baromfi	1000 m ²	10 204	600	10 204	5,9
Egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházások					
gabonátároló	1000 tonna	8 075	152	8 227	1,8
Erőgépek (traktorok)	db	92 215	2 573	94 788	2,7
	1000 kW	4 867	154	5 021	3,1

A fejlesztések által érintett üzemek száma: 1100 db

A program eredményeként megőrzött (kb. az összes 2/3-a) és létrehozott

(kb. az összes 1/3-a) munkahelyek száma:

6400 fő

A fejlesztések által érintett üzemek aránya az összes üzemből:

2%

A fejlesztés által érintett üzemekből a kedvezőtlen termőhelyi adottságú területen található üzemek aránya:

35%

A nők által vezetett üzemek aránya az érintett üzemekből:

4%

A fiatal gazdálkodó által vezetett üzemek aránya az érintett üzemekből:

9%

b) *Hatásmutatók:*

Az összes megvalósult beruházás a tervezett beruházáshoz képest, üzemi- és eszközcsoport, illetve üzemforma szerint:

Beruházástípusok	Tervezett	Megvalósult	
	fejlesztések		
	kapacitása	kapacitása	arány (%)
(a)	(b)	(c)	(d) ^{1/}
Szarvasmarha férőhely			
Sertés férőhely			
Baromfi férőhely			
Gabonátároló			
Beszerzett traktor (db)			
Beszerzett traktor (kW)			
A program keretében támogatott üzemek száma			
A fejlesztés által érintett üzemekből: kedvezőtlen adottságú			
nők által vezetett			
fiatal gazdálkodók által vezetett			
Megőrzött és létrehozott munkahelyek			

$$^{1/} = (c/b) * 100$$

További értékelési szempontok:

- a fejlesztések üzemi hatékonysága (jövedelemtermelő képesség, minőségjavulás);
- a programban részt vevő üzemek hatékonysági mutatói összehasonlítva az összes üzem átlagával;
- a fejlesztések, korszerűsítések környezeti terhelést csökkentő hatása.

4.2. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése

Intézkedés kódja: 114
154

Intézkedés elnevezése: *Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése*

Az intézkedés indoklása:

Az intézkedés meghatározásának alapelve a fenntarthatóság és a környezetvédelem szempontjainak érvényesítése, pillérei pedig:

1) A piaci hatékonyság növelése.

A kis- és közepes méretű élelmiszer-feldolgozók versenyképességének, piacrajutási esélyének növelése, a termékek minőségének javítása érdekében alapvető, hogy az élelmiszer-feldolgozás technológiája megfeleljen az EU élelmiszerbiztonsági követelményeinek. Élelmiszeriparunk az elmúlt időben egyenlőtlenül fejlődött. Egyes szakágazatokban a sikeres privatizáció és modernizáció következtében az ágazat helyzete javult (pl. ásványvíz és üdítőital-, édes-, növényolaj-, sör-, szesz-, dohányipar). Ugyanakkor főként a mezőgazdasági termeléssel közvetlen kapcsolatban álló szakágazatokban elmaradt a strukturális átalakulás. Ide tartoznak mindenekelőtt a kis- és középvállalkozások, ahol a tőkehiány akadályozza az üzemek fejlesztését, alapvetően az élelmiszer-előállításra vonatkozó biztonsági, higiéniai, környezetvédelmi és állatvédelmi előírások teljesítését. Az előírásoknak való megfelelés hiánya több ezer üzem működését teszi kérdésessé.

2) Az EU mezőgazdasági termékfeldolgozásra vonatkozó előírásainak való megfelelés.

Nem adható támogatás termelő kapacitás növelésére. Ehelyett a program támogatást kíván nyújtani az, élelmiszerbiztonsági, higiéniai, környezet-, valamint állatvédelmi előírásoknak megfelelő termék-előállításához, feldolgozáshoz és értékesítéshez, kiemelt figyelemmel a különleges és egyedi termékek piacra történő bevezetésére.

3) A termékek feldolgozása során okozott környezeti terhelés csökkentése. A technológiai színvonal javítása, a környezet védelmére vonatkozó előírások érvényesítése révén mérséklődik a környezetszennyezés.

4) A foglalkoztatottság. A munkahelyek megőrzése és új munkahelyek teremtése a vidéki térségekben kiemelt fontosságú.

Az intézkedés célkitűzései:

Az intézkedés célkitűzéseinek és a támogatásban részesülő szektoroknak a meghatározása során az alábbi, Magyarország integrációs felkészülésére vonatkozó dokumentumokat vettük figyelembe:

Csatlakozási partnerség - 1999 – amely rövid távú feladatként (2000-re) kitűzi „a hús- és tejüzemek korszerűsítésének folytatását annak érdekében, hogy megfeleljenek az Európai Unió higiéniai és közegészségügyi előírásainak”, középtávú feladatként pedig az „élelmiszerfeldolgozó szektor átalakításának folytatását” jelöli meg.

Az Európai Bizottság Magyarországról szóló Éves Jelentése – 1999. – amely szerint „az elsődleges feldolgozás (hús, baromfi, gabona, gyümölcs és zöldség) területén az élelmiszerbiztonság, a higiénia és minőség teljeskörű harmonizációjához még további lépések szükségesek.”

A screening során készült dokumentumok az élelmiszeriparra vonatkozó alábbi legfontosabb fejlesztési területeket emelik ki:

- Húsipar - vágóhidak higiéniai előírásai, állatvédelem (állatszállítás, pihentetés, kábítás, szűrés-véreztetés) (2. screening);
- Tejüzemek higiéniai előírásai (2. screening);
- Halászati termékek előállítása (2. screening);
- Tojásmínősítés/osztályozás, csomagolás (6. screening);
- Hagyományos, adott földrajzi térséghez kötődő, organikus termékek termelése, feldolgozása, kereskedelmi forgalmának elősegítése (extenzív módszerekkel előállított élelmiszerek termelésének és piaci előnyeinek elősegítése) (5. screening).

Magyarország pozíciós dokumentuma - amelyben Magyarország átmeneti mentességet kér a 64/433/EGK irányelvben rögzített egyes üzemkialakítási követelmények alól.

A Csatlakozási Partnerség rövidtávú célkitűzéseinek megfelelően, valamint a 64/433/EGK irányelvben foglalt előírásoknak való megfelelés érdekében (amelyre vonatkozóan a fent említett derogációs igényt nyújtottunk be) a program első szakaszában a hangsúlyt a húsfeldolgozás, a tej- és tejtermék-feldolgozás higiéniai körülményeinek javítására, továbbá a tojás minősítés/osztályozás és csomagolás fejlesztésére fektetjük.

Tekintettel az élelmiszeripar 1.1.6. fejezetben vázolt helyzetére, az 1.3.1. fejezetben felsorolt gyengeségeire és a csatlakozásra való felkészülés ezekből adódó, a fenti dokumentumokban valamint az Acquis Átvételének Nemzeti Programjában is rögzített feladatokra, a támogatás felhasználásának fő prioritásai az alábbiak:

1. Az előírásoknak való megfelelés

- 1.1. Az élelmiszerbiztonság, az EU higiéniai előírásainak való megfelelés technikai feltételeinek megteremtése;
- 1.2. A környezetvédelem, a hulladékgazdálkodás korszerűsítése, feltételeinek javítása;
- 1.3. Az EU állatvédelmi (animal welfare) előírásainak teljesítése.

2. A versenyképesség és a minőség javítása

- 2.1. A versenyképesség javítása a technológia fejlesztése és a termékek minőségi színvonalának növelése révén.

A támogatás eredményeként:

- növekszik azoknak az üzemeknek a száma, amelyek megfelelnek az EU élelmiszerbiztonsági, higiéniai és állatvédelmi előírásainak,
- javul a vállalkozások és a hozzájuk kapcsolódó mezőgazdasági termelők piaci pozíciója,
- erősödik a fogyasztók bizalma és biztonsága,
- csökken a környezet szennyező anyagokkal való terhelése,

- az adott térségben javulnak a foglalkoztatás esélyei.

Az intézkedés részletes leírása, keretei:

Célcsoport	Intézkedési terület	Megvalósítandó beruházás
1.1. Élelmiszerbiztonság, higiénia	Élelmiszerbiztonság feltételeinek javítása Az EU higiéniai előírásainak teljesítése	Üzemi laboratóriumok korszerűsítése Fizikai szennyeződést megakadályozó technológia és berendezések beszerzése és üzembeállítása, hőmérsékletmérő és regisztráló eszközök és rendszerek beszerzése és üzembeállítása Higiéniai előírásokat biztosító berendezések, gépek üzembeállítása Vízellátó rendszerek korszerűsítése Előírásoknak megfelelő öltözők és egyéb szociális helyiség kialakítása Nagy hatékonyságú korszerű takarítási rendszerek kiépítése Termelési környezet (épület, burkolat, vezeték) korszerűsítése, technológiai vonal higiéniai előírásoknak megfelelő kialakítása (tisztaság és szennyes övezet elkülönítése)
1.2. Környezetvédelem	Hulladékkezelés Szennyvízkezelés	Környezetkímélő technológiák üzembeállítása Technológiai hulladékok szelektív kezelése és folyamatos elhelyezésük megszervezése Technológiából adódó veszélyes hulladékok leválasztása és garantált elhelyezésük megszervezése Nem technológiából származó veszélyes hulladékok kezelése Szennyvíz-kibocsátást csökkentő technológia bevezetése Szennyvízkezelés „kerítésen belül” Víz tisztító és recirkuláló technológia alkalmazása Szennyvíziszap kezelése
1.3. Állatvédelem	Élőállat fogadás és pihentetés Élőállat leölés	Rendszerek, berendezések, terek EU előírásoknak megfelelő kialakítása: - Megfelelő tér az állatok fogadására - Állatpihenő - Etetőrendszerek - EU előírás szerinti kábító rendszerek - Véreztetési rendszerek - Vérgyűjtő rendszerek

Célcsoport	Intézkedési terület	Megvalósítandó beruházás
2.1. Technológia modernizálása, szektor átalakítása	- Modernizáció - Kapacitás összhang biztosítása - Informatikai fejlesztések	Technológiai berendezések üzembeállítása Új technológiai megoldások és beruházások Meglevő technológiák rekonstrukciója Alapanyagbeszállítást és elhelyezést javító beruházások Hűtőtárolók - egyéni EU export számmal - felújítása, bővítése Készárutárolók (hűtött és normál hőmérsékletű) rekonstrukciója Termelésirányítási és logisztikai informatikai rendszerek beszerzése, üzembeállítása Vállalati tevékenységek informatikai támogatásának fejlesztése
2.2. Minőségjavítás	- Új termékek bevezetése a piacra - Korszerű osztályozás, jelölés, csomagolás alkalmazása - Magasabb hozzáadott értékű termékek	Korszerű csomagolt termékek gyártását, friss élelmiszerek áruvá készítését, nagyobb feldolgozottságú termékek gyártását, valamint magas hozzáadott értékű termékek gyártását lehetővé tévő technológiák beszerzése és üzembe állítása

A kedvezményezettek köre, a pályázatok kiválasztási kritériumai:

Az intézkedés kedvezményezettjei:

Természetes személyek, jogi személyek, jogi személyiségű és jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok, illetve társulásaik, amelyek elsődleges termékek feldolgozását végzik. Az alábbi termékek feldolgozása támogatható: marha-, borjú-, sertés- és egyéb húsok, baromfi, tej, tejtermék, tojás, bor, zöldség-gyümölcs és halászati termékek. A pályázat beadásakor a vállalkozásnak teljesítenie kell az alábbi hazai jogszabályokban előírt minimum követelményeket:

Az élelmiszerekről szóló 1995 évi XC. törvény

Az élelmiszerek előállításának higiéniai szabályiról szóló 17/1999 (II.10) FVM-EüM rendelet

A környezetvédelemről szóló 1995 évi LIII. törvény

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997 évi LXXVIII. törvény

Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998 évi XXVIII. törvény

A jogosultság kritériumai:

- A beruházás a Szerződés I. mellékletében felsorolt mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozására és értékesítésére kell irányuljon, és érvényesítsék az intézkedés célkitűzéseéhez kapcsolódó prioritásokat. A halászati termékek származhatnak a közösség és a társult országokon kívüli országokból is (2356/2000/EK bizottsági rendelet 1. cikk).
- A beruházás járuljon hozzá az adott mezőgazdasági termelési alágazat helyzetének javításához. Biztosítsa az alaptermékek termelői számára a gazdasági haszonból való megfelelő részesedést. (1257/99/EK tanácsi rendelet 26. cikk (2) bekezdés). Az értékelés a következőket foglalhatja magában: a felhasznált nyersanyag mennyisége; az a követelmény,

hogy ha a projektet termelő működteti, a felhasznált alapanyag több mint 20%-át más elsődleges termelő szállítsa; szerződéses megállapodások az alapanyag szállítására és az alapanyag árára vonatkozóan; megtartott vagy új munkahelyek.

- Szolgáltatasson kielégítő bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy az érintett termékek számára megfelelő értékesítési lehetőségek találhatók. (1257/99/EK tanácsi rendelet 26. cikk (3) bekezdés). Nem támogatható folyadék-tej feldolgozó, tejpor, kazein és vaj előállító valamint sertés-, marha- és baromfivágó kapacitás bővítése, csak abban az esetben, ha országos szinten nem növekszik a feldolgozó kapacitás.
- Nem támogatható továbbá a szőlőfeldolgozó kapacitás bővítése.
- A gyümölcs- és zöldségfeldolgozás, a tojásfeldolgozás, valamint a halfeldolgozás területén az 1.1.6. fejezetben leírt szakágazati helyzetértékeléseknek megfelelően bizonyos kapacitásbővítések támogathatók. A pályázatok értékelése során figyelmet fordítunk arra, hogy ne jöjjenek létre fölösleges kapacitások országos szinten.
- Mellékelni kell a területileg illetékes állategészségügyi, és környezetvédelmi hatóságnak a projektre vonatkozó szakvéleményét. Információkat kell adni a projekt lehetséges környezeti hatásairól (pl. zajszint, vegyi anyagok alkalmazása, emisszió, levegő-, víz- és talajszennyező anyagok, veszélyes hulladékok) és azok kiküszöböléséről, kezeléséről, különösen a környezeti szempontból érzékeny területeken.
- A vállalkozás fejlesztéssel érintett része a beruházás befejezésének időpontjára feleljen meg a vonatkozó közösségi élelmiszerbiztonsági, higiéniai, környezetvédelmi és állatjóléti előírásoknak.
- Igazolható legyen a vállalkozás gazdasági életképessége (1257/99/EK tanácsi rendelet 26. cikk (1) bekezdés) a pályázathoz mellékelt üzleti terv alapján. Magyarázatot kell adni arra vonatkozóan, hogy miért nem lehet végrehajtani a fejlesztést támogatás nélkül, várhatóan milyen módon lesz a vállalkozás nyereséges, és hogyan származik megfelelő és tartós haszna a fejlesztésből az alaptermékek termelőinek.
- Álljon rendelkezésre a beruházásra vonatkozó élelmiszerbiztonsági, higiéniai és környezetvédelmi szakhatósági engedéllyel rendelkező építési és/vagy műszaki terv.
- Nyilatkozat a szükséges saját erő meglétéről.
- A vállalkozásnak ne legyen köztartozása.

Támogatásra nem jogosultak az alább beruházások:

- kiskereskedelmi szintű beruházások;
- nem tagjelölt országokból vagy a Közösségből származó alapanyagok feldolgozásának vagy értékesítésének javítására irányuló beruházások;

Az elbírálás kritériumai:

Kritérium	max. pontszám	min. pontszám
A. MEGFELELÉS AZ INTÉZKEDÉS CÉLKITŰZÉSEINEK		
1. Megfelelés az előírásoknak		
1.1, 1.3 Élelmiszerbiztonsági és állatjóléti követelményeknek való megfelelés		
A vonatkozó EU előírásoknak való megfelelés szintje a fejlesztés hatására	20*	10**
1.2. A környezetvédelmi, hulladékgazdálkodási követelményeknek való megfelelés		
A környezettudatos gazdálkodás megvalósulása, a környezetterhelés jelentős csökkentése, a vonatkozó EU jogszabályi feltételeknek való megfelelés a fejlesztés hatására	20*	10**
2. Versenyképesség és minőség		
2.1. Technológia modernizálása		
Modernizáció	5	0
Kapacitásösszhang biztosítása	3	0
Informatikai fejlesztések	2	0
2.2. Minőségjavítás		
Új termékek bevezetése	4	0
Korszerű osztályozás, jelölés, csomagolás alkalmazása	3	0
Magasabb hozzáadott értékű termékek	3	0
A. ÖSSZESEN:	60	
B. EGYÉB SZEMPONTOK		
3. A mezőgazdasági termelők beszállítói helyzete		
Többéves, állandó szerződéses kapcsolat	3	0
TÉSZ kapcsolati rendszer	2	0
4. Piaci pozíció		
Regionális vagy nemzeti ellátás	2	0
Jelentős export (20% felett)	3	0
5. Foglalkoztatás		
Munkahelyek megtartása ill. kis- és középvállalkozás (250 fő alatt)	5	0
Munkahelybővítés (1-10 fő = 3 pont, 10 fő felett 5 pont)	5	0
6. Pénzügyi-gazdasági megtérülés		
Költség-haszon mutató	10*	0
Nettó jelenérték	10*	0
B. ÖSSZESEN:	40	
AZ ELBÍRÁLÁS KRITÉRIUMAI MINDÖSSZESEN	100	

*

Adott pontszám		Értékelés
1. megfelelés az előírásoknak	6. pénzügyi-gazdasági megtérülés	
20	10	kiemelkedően megfelel a kritériumnak
15	7	jól megfelel a kritériumnak
10	5	megfelel a kritériumnak
5	3	kismértékben felel meg a kritériumnak
0	0	a kritérium szempontjából nem értékelhető

** Az elérendő minimum pontszámot automatikusan megkapja az a pályázó, amelynek vállalkozása a pályázat benyújtásakor már megfelel a vonatkozó EU előírásoknak.

Az intézkedést érintő nemzeti jogszabályok:

A program végrehajtását szolgáló általános és speciális rendelkezések az 5. pont alatt szerepelnek.

Pénzügyi rendelkezések

A mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése intézkedés pénzügyi összefoglalója:

Összes támogatás 89 517 797 euró (40,0 %)
ebből:

- nemzeti támogatás 22 379 449 euró
- EU támogatás 67 138 348 euró

Saját forrás: 134 276 696 euró (60,0 %)
Összes forrás: 223 794 493 euró (100 %)

A források megoszlása a programozási időszakban:

euró

Évek	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi támogatás	Nemzeti támogatás	Saját forrás
	1 2+5	2 3+4	3	4	5
2000	40 078 120	16 031 248	12 023 436	4 007 812	24 046 872
2001	58 019 150	23 207 660	17 405 745	5 801 915	34 811 490
2002	43 104 737	17 241 895	12 931 421	4 310 474	25 862 842
2003	32 445 887	12 978 355	9 733 766	3 244 589	19 467 532
2004	20 074 373	8 029 749	6 022 312	2 007 437	12 044 624
2005	19 906 037	7 962 415	5 971 811	1 990 604	11 943 622
2006	10 166 190	4 066 476	3 049 857	1 016 619	6 099 714
Összesen	223 794 493	89 517 797	67 138 348	22 379 449	134 276 696

A források megoszlása az egyes részintézkedések között a programozási időszakban:

euró

Alintézkedések	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi támogatás	Nemzeti támogatás	Saját forrás
	1 2+5	2 3+4	3	4	5
Marha, sertés és egyéb húsok feldolgozása	63 824 637	25 529 855	19 147 391	6 382 464	38 294 782
Baromfifeldolgozás	28 270 765	11 308 306	8 481 229	2 827 076	16 962 459
Tej- és tejtermék feldolgozás	52 130 634	20 852 253	15 639 190	5 213 063	31 278 380
Tojásfeldolgozás	5 970 096	2 388 039	1 791 029	597 010	3 582 059
Bortermelés	15 181 687	6 072 675	4 554 506	1 518 169	9 109 012
Gyümölcs- és zöldség feldolgozás	54 633 560	21 853 424	16 390 069	5 463 356	32 780 136
Halászati termékek feldolgozása	3 783 114	1 513 245	1 134 934	378 311	2 269 868
Összesen	223 794 493	89 517 797	67 138 348	22 379 449	134 276 696

Az összes forrás évenkénti megoszlása a programozási időszakban

euró

Részintézkedések	2000	2001	2002	2003
Marha, sertés és egyéb húsok feldolgozása	14 748 025	21 582 985	15 920 759	4 771 763
Baromfifeldolgozás	4 053 318	5 724 622	4 347 204	5 474 649
Tej- és tejtermék feldolgozás	12 039 757	17 379 876	12 924 170	4 038 814
Tojásfeldolgozás	802 703	1 161 839	863 798	1 217 685
Bortermelés	2 009 114	2 906 298	2 159 583	3 136 145
Gyümölcs- és zöldség feldolgozás	6 026 335	8 684 211	6 460 917	12 891 040
Halászati termékek feldolgozása	398 868	579 319	428 306	915 791
Összesen	40 078 120	58 019 150	43 104 737	32 445 887

Részintézkedések	2004	2005	2006	2000-2006
Marha, sertés és egyéb húsok feldolgozása	2 969 738	2 936 364	1 524 956	63 824 637
Baromfifeldolgozás	3 390 588	3 364 143	1 712 066	28 270 765
Tej- és tejtermék feldolgozás	2 495 027	2 475 783	1 264 410	52 130 634
Tojásfeldolgozás	750 941	744 936	380 184	5 970 096
Bortermelés	1 939 225	1 923 616	978 661	15 181 687
Gyümölcs- és zöldség feldolgozás	7 964 342	7 900 804	4 020 019	54 633 560
Halászati termékek feldolgozása	564 512	560 391	285 894	3 783 114
Összesen	20 074 373	19 906 037	10 166 190	223 794 493

A támogatás mértéke és forrásösszetétele:

A támogatás mértéke maximum 40% (amelyből 75% SAPARD, 25% nemzeti forrás)

A program keretében nyújtott támogatás vissza nem térítendő tőkejuttatás.

A támogatás felső határa egy projektre:

250 millió Ft (kb. 1 millió euró)

Az intézkedés várható hatásai, fejlődésmutatói

Becslés szerint 600-800 projekt várható a 2000-2006. közötti időszakban.

A felzárkóztatásra és a versenyképesség javítására vonatkozó fejlesztések hatása

Megnevezés	Programot megelőzően	Programot követően
1. Az előírásoknak való megfelelést biztosító intézkedések		
1.1 Az EU élelmiszerbiztonsági, higiéniai előírásainak megfelelő üzemek száma (db)	80	400
1.2. Az állatvédelmi előírásoknak megfelelő üzemek száma (db)	35	130
1.3. Tanúsított ISO 14000 rendszer, EMAS bevezetése (db)	-	15
1.4. A bevezetett HACCP rendszerek száma	50	400
1.5. Vízelkezési eljárások, vízfelhasználás, szennyvízkibocsátás csökkenése, szennyvíztisztítás üzemben belüli megvalósítása (db)	-	30
1.6. Technológiai hulladék szelektív gyűjtése, szervezett elhelyezése (db)	-	40
1.7. Veszélyes hulladék leválasztása, elhelyezésük, megsemmisítésük megszervezése (db)	-	30
1.8. A környezetgazdálkodási feladatokat ellátó új munkahelyek	10	25
2. A versenyképesség javítására vonatkozó intézkedések		
2.1. Minőségjavítás		
• bevezetett új technológiák (db)	-	80
• bevezetett új nyersanyag beszállítási és átvételi rendszerek (db)	-	40
2.2. Hozzáadott értéknövelés		
• igazolt minőségű termékek száma (db)	30	400
• földrajzi eredet-jelöléssel ellátott termékek száma (db)	-	20
• organikus termékek száma (db)	15	80
• új, márkázott termékek száma (db)	-	10
3. Mezőgazdasági alapanyag beszállítók pozíciója		
• mezőgazdasági termékeket értékesítő szövetkezetekkel kialakított feldolgozóipari kapcsolatok (db)	1	20
• mezőgazdasági alapanyagot termelő üzemek már működő minőségbiztosítási rendszerekkel (db)	12	60
4. Foglalkoztatás		
• új munkahelyet teremtő üzemek száma (db)	-	100
5. A fejlesztések megtérülése		
hozzáadott értéknövekedés (%)	-	+30
árbevétel-arányos eredményesség (a nettó árbevétel és az adózott eredmény viszonyszáma, %)	-	+20

Az EU rendeleteknek megfelelő üzemek darabszáma, illetve kapacitása a jelenlegi teljes feldolgozó kapacitás százalékában (változás kizárólag a SAPARD program hatására)*

Megnevezés	a programot megelőzően		a programot követően	
	üzem db	kapacitás %	üzem db	kapacitás*** %
Marha, sertés és egyéb húsok	14	30	120	60
Baromfi	20	70	60	80
Tej és tejtermékek	20	80	30	85
Tojás	3	10**	10	40**
Bor	3	30	30	40
Gyümölcs és zöldség	7	50	50	70
Halászati termékek	0	0	4	50
összesen/átlag	67	50	304	70

* higiénia, élelmiszerbiztonság, környezetvédelem, állatjólét

** a szükséges kapacitás százalékában

*** a programban nem szereplő üzemek egy része a csatlakozás időpontjáig nemzeti támogatás, hitel ill. saját erő felhasználásával végzi a felzárkózáshoz szükséges fejlesztéseket. Az EU rendelkezéseknek megfelelni nem tudó kapacitások folyamatosan leépülnek.

4.3. A szakképzés támogatása

Intézkedés kódja: 113

Intézkedés elnevezése: *A szakképzés támogatása*

Az intézkedés indoklása:

A SAPARD Program sikeres végrehajtása, valamint az EU csatlakozásra való felkészülés számos új ismeret elsajátítását igényli az agrárgazdaságban tevékenykedőktől. Az új ismeretek egyrészt szükségesek a gazdaságok, a multifunkcionális vállalkozások gyakorlati működtetéséhez (pénzügyi, piaci, menedzser ismeretek), a piaci helyzet stabilizálásához, valamint az alternatív és kiegészítő munka- és jövedelemszerzési lehetőségek megismeréséhez (vidéki turizmus, kézművesség stb.).

A munka-intenzív, különleges, egyedi termékek a magas minőségi színvonalú, előfeldolgozott, értékesítésre előkészített áru előállítása szerteágazó, alapos ismereteket igényel. A humán erőforrás fejlesztése a piaci hatékonyság egyik alapfeltétele. A változó piaci körülményekhez való alkalmazkodás módja az is, hogy az ismeretek elsajátítása több különböző területen (termékpályás gazdálkodás, megújuló erőforrás termékek, marketing, informatika, környezetvédelem, vendégfogadás, szervezés, nyelvismeret, idegenforgalom, kézművesség, vállalkozási ismeretek stb.) is lehetséges. A mezőgazdaságból és a vidéki munkaerőpiacról kiszoruló népesség jövedelemszerzési esélyeinek javulása várható a tovább- és átképzést biztosító tréningektől, mert így az adaptációs képesség növelhető.

Az új gazdálkodási módszerek (biogazdálkodás, tájgazdálkodás) bevezetése egyaránt szolgálja a helyi adottságokhoz való jobb alkalmazkodást és a környezetterhelés csökkentését, továbbá valamennyi SAPARD intézkedéshez kapcsolódó humán erőforrás fejlesztés a terv megvalósításának sikerét segíti elő.

Hazánkban a szakmai alapképzés kiforrott bázisa megtalálható, amely az elsősorban a fiatalok megalapozott szakmai képzését valósítja meg, országosan elismert szakképesítésekkel. Nincs hagyománya és kialakult rendszere azonban a vállalkozó gazdák - EU követelmények megismertetésére, és a tevékenységek diverzifikálásának támogatására irányuló - át- és továbbképzésének, a gazdálkodást elősegítő rövidebb idejű képzéseknek, és a vidéki élet egyéb területeit (pl. alternatív jövedelemszerzés lehetőségeit, stb.) magába foglaló ismeretátadásnak.

Az intézkedés célja a fenti hiányosságok megszüntetésére irányuló, államilag nem finanszírozott képzési formák elindítása és fenntartása.

Az intézkedés célkitűzései:

Az intézkedés célja az agrárgazdaságban és a vidéki területek adaptációjában tevékenykedők szakmai ismereteinek, hozzáértésének fejlesztése, az EU tagsághoz kapcsolódó speciális szakképzési igények kielégítése. A program a SAPARD Tervben szereplő intézkedések megvalósítását célzó humán erőforrás fejlesztésre és a gazdák részére nagy számban történő, iskolarendszeren kívüli tanfolyamos képzés lebonyolítására irányul.

A képzésekben különös hangsúlyt kell fektetni a termelési szerkezet átalakításához kapcsolódó ismeretek elsajátítására. Ezek közé tartozik a gazdasági hatékonyság növelése, a termékek minőségi színvonalának emelése, a higiéniai és állatjóléti előírások és a környezetkímélő módszerek és az alternatív gazdálkodási lehetőségek megismertetése, alkalmazásuk elsajátítása.

A program keretében segítséget kell nyújtani az erdőtulajdonosok és az erdészeti tevékenységet végző más személyek felkészítésében az erdők gazdasági, ökológiai, illetve társadalmi funkcióit továbbfejlesztő erdőgazdálkodási gyakorlat alkalmazásában.

A képzés során fejleszteni kell a gyakorlati-, valamint a farm-menedzsment ismereteket, az egyéb kiegészítő tevékenységeket és a vidéken élők, falusi nők jövedelmének kiegészítését segítő készségek fejlesztését.

Az intézkedés részletes leírása, keretei:

Az intézkedés a térségi igények figyelembe vételével kidolgozásra kerülő megyei képzési tervek megvalósításával – szakmai képzések, továbbképzések, átképzések formájában - az alábbi területekre terjed ki:

- agrárgazdálkodás gyakorlata, alternatív gazdálkodás, biogazdálkodás,
- vállalkozási ismeretek, farm-menedzsment, termelés, feldolgozás, értékesítés,
- erdőgazdálkodás,
- innováció a vidéki gazdaságban, innovatív megoldások a termelésben, termelési és értékesítési csoportok,
- jövedelemkiegészítő termelés és szolgáltatás (kapcsolódási pontok: kézművesség, turizmus, termékfeldolgozás stb.),
- társadalom és környezet az Európai Unióban, környezetbarát termelési módszerek.

A fenti célok aktuális elemeinek kiemelt tárgyalása mellett a képzések során szakképesítést adó – és a vállalkozási készségeket erősítő – speciális felnőttképzési programok is szervezhetők. A támogatások mind szélesebb körénél ugyanis a szakképzettség meghatározott szintje az igénybe vétel feltétele, amelynek a gazdálkodók jelentős része jelenleg nem tud megfelelni.

A képzés általában a fenntarthatóságot, a magas minőségi és egészségügyi színvonalú termékek előállításának fontosságát, a piaci hatékonyság növelésére való törekvést és a környezetvédelmi előírások alkalmazásának formáit kell, hogy közvetítse a résztvevőknek.

Az intézkedés kedvezményezettjei

Az intézkedés kedvezményezettje a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium szakképzésért felelős főosztálya.

Az intézkedés végső kedvezményezettjei gazdálkodók és más mezőgazdasági, erdészeti vagy ehhez kapcsolódó tevékenységgel foglalkozó személyek ill. azok, akik olyan tevékenységet folytatnak, mely – a Technikai Segítségnyújtás c. intézkedés kivételével- a program bármely más intézkedése keretében támogatásra jogosult.

Az intézkedés végrehajtásának módja

Az intézkedés tervezési szakaszában a minisztérium – szakképzési háttér intézménye, az FVM Képzési és Szaktanácsadási Intézet bevonásával – országos SAPARD képzési programot dolgoz ki, majd ennek megvalósítására az EU közbeszerzési eljárás szabályai alapján tender felhívást tesz közzé. Az országos program kidolgozásánál az FVM igényfelmérést végez, amely során figyelembe veszi a megyei agrárkamarak és a Megyei Szaktanácsadási Bizottságok, agrárérdekképviselői szervezetek, valamint szakképzési szakértők javaslatait, és az elkészült országos SAPARD képzési tervet a Magyar Agrárkamarával és a Magyar Iparkamarával véleményezteteti. A terv véglegesítését követően a minisztérium intézkedéseket tesz arra vonatkozóan, hogy az felmérések alapján jelentős számban igényelt, de képzési programmal nem rendelkező tanfolyamok szükséges tantervei kidolgozásra kerüljenek.

A programok elszámolása során csak a képzések lefolytatásához közvetlenül kapcsolódó költségek érvényesíthetők.

A képzés időtartama az 1 évet nem haladhatja meg.

A program megvalósítására a minisztérium az egyes megyék összesített képzési programjának végrehajtására az EU közbeszerzési eljárás szabályai alapján tender felhívást tesz közzé.

A jogosultság kritériumai:

- Megyei képzési program megvalósítására pályázatot minden, a magyar jogszabályoknak megfelelően regisztrált munkaerő-piaci képzés folytatására jogosult – jogi személyiséggel rendelkező – szervezet, vagy ilyen szervezet vezetésével létrejött konzorcium benyújthat, függetlenül attól, hogy Magyarországon, EU tagországban, vagy társult országban került-e nyilvántartásba vételre.

A vállalási ajánlat kidolgozása során figyelembe kell venni a képzés idő-, szakember- és ráfordítás igényét azzal, hogy a támogatás felső határa képzés esetén 90.000Ft/támogatott fő. Az elbírálás kritériumait a minisztérium által kiírásra kerülő tender felhívás tartalmazza.

Jogosult költségek:

A képzési tevékenység a pályázati dokumentumban megjelölteknek megfelelően tartalmazza a képzési szolgáltatásra vonatkozó rendelkezéseket. A sikeres pályázatok azon költségei jogosultak támogatásra, melyek megfelelnek a program, a Többéves Pénzügyi Megállapodás és a közbeszerzési eljárás szabályainak. A szakképzési támogatás nem vonatkozik olyan képzésekre, melyek a középiskolai vagy magasabb szintű mezőgazdasági és erdészeti normál képzési program vagy rendszer részét képezik.

Az intézkedést érintő nemzeti jogszabályok:

- a szakképzésről szóló 1993. évi LXXVI. törvény,
- az országos képzési jegyzékről szóló többször módosított 7/1993. (XII. 30) MüM rendelet.
- 3/2001 (VIII. 17.) FVM rendelet „Magyarország SAPARD Terve 2000-2006” kihirdetéséről
- 45/1999. (XII. 13.) OM rendelet, a szakképzés megkezdésének és folytatásának feltételeiről
- 1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról
- 48/2001 (XII.29.) OM rendelet a felnőttképzést folytató intézmények nyilvántartásba vételének részletes szabályairól

- 2001. évi CI. törvény a felnőttképzésről

Pénzügyi rendelkezések

A szakképzés támogatása c. intézkedés pénzügyi összefoglalója:

A támogatás mértéke a képzéssel összefüggő dokumentált költségek **100%-a**.

Összes támogatás 4 600 953 euró (100,0 %)
ebből:

- nemzeti támogatás 1 150 238euró (25%)
- EU támogatás 3 450 715euró (75%)

A források megoszlása a programozási időszakban:

euró

Évek	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi támogatás	Nemzeti támogatás	Saját forrás
	1 2+5	2 3+4	3	4	5
2000	0	0	0	0	0
2001	0	0	0	0	0
2002	1 131 385	1 131 385	848 539	282 846	0
2003	0	0	0	0	0
2004	1 162 524	1 162 524	871 893	290 631	0
2005	1 157 123	1 157 123	867 842	289 281	0
2006	1 149 921	1 149 921	862 441	287 480	0
Összesen	4 600 953	4 600 953	3 450 715	1 150 238	0

A támogatás formája: vissza nem fizetendő juttatás.

Eredmény mérőszámok:

Közvetlen mutatók:

- | | |
|--|----|
| 1. Az elkészült képzési programok száma | db |
| 2. A szervezett tanfolyam száma | db |
| 3. A képzésben résztvevő gazdák száma | fő |
| 4. A képzésben részt vevő nők száma | fő |
| 5. A képzésben résztvevők száma összesen | fő |

A mutatók várható alakulása:

Mutatók	2003	2004
1. Az elkészült képzési programok száma	25	0
2. A szervezett tanfolyam száma	100	100
3. A képzésben résztvevő gazdák száma	2200	3000

4.4. Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése

Az intézkedés kódja:

116

Az intézkedés elnevezése:

Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek

Az intézkedés indoklása:

A századforduló új kihívásai a mezőgazdaságban is komoly feladatok, reformok megvalósítását teszik szükségessé. Ezek között elsők között szerepel az európai mezőgazdasági modell, a multifunkcionális mezőgazdaság gyakorlati megvalósítása, amelyet az AGENDA 2000 is központi jelentőségüként deklarált. A többfunkciós mezőgazdálkodás az erősen kemizált, iparszerű rendszertől eltérő megoldásokat követel. Ez különösen igaz egy olyan országban, mint Magyarország, amelynek agro-ökológiai adottságai kiválóak, gazdálkodási, agrikulturális hagyományai gazdagok, ugyanakkor energiahordozókban szegény, vidéke pedig jelentős munkanélküliséggel küzd. Az új stratégia az úgynevezett „multifunkcionális” mezőgazdálkodás, a környezet- és tájgazdálkodás lehet, melynek feladatait két nagy körbe sorolhatjuk:

- az alapvetően a piac által szabályozott termelési feladatok, melyek az élelmiszerek előállításán túl a nem élelmiszer célú termékek (megújítható nyersanyagok, energiaforrások stb.) előállítását is egyre inkább magukba foglalják, valamint
- a környezettel, a tájjal, a földdel kapcsolatos környezeti, társadalmi és kultúrfeladatok.

Ez utóbbi „nem importálható funkciók” olyan közjavakat (élelmezésbiztonság, a kultúrtáj ápolása, a társadalmi és biológiai élettér megőrzése, az ökológiai és műszaki infrastruktúra fenntartása, ökológiai stabilitás, népességmegtartás, munkaerő kiegyenlítés, a vendégfogadás és idegenforgalom alapjának biztosítása, paraszti értékek ápolása stb.) testesítenek meg, amelyek a piac hagyományos eszközeivel, az árakon keresztül nem szabályozhatók. Ezek ugyanakkor a vidék társadalmának és környezeti egyensúlyának fenntartásában növekvő szerepet töltenek be, így e teljesítményeket közvetlen kifizetések formájában a társadalomnak honorálnia kell.

Mindezekre figyelemmel került kialakításra és elfogadásra Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (2253/1999. X. 7. Korm. hat.), amelynek elsődleges törekvése egy olyan mezőgazdasági gyakorlat elterjesztése, amely a természeti erőforrások fenntartható használatán, a természeti értékek, a biodiverzitás megőrzésén, a táj értékeinek megóvásán valamint egészséges termékek előállításán alapszik, és az alábbi célkitűzéseket fogalmazza meg:

- a környezetkímélő mezőgazdasági termelési módszerek széleskörű elterjesztése, ezáltal a környezetvédelmi célkitűzések ágazati megvalósulása, természeti értékeink, a táj, a termőföld és a vízkészletek állapotának megőrzése és javítása;
- hozzájárulás egy fenntartható mezőgazdasági földhasználat, ésszerű területhasználati rendszer, illetve Magyarország agro-ökológiai adottságainak megfelelő kiegyensúlyozott és stabil földhasználati, termelési struktúra kialakításához;
- piacképes, kiváló minőségű, értékes termékek termelésének növelése, és ezáltal a mezőgazdasági exportlehetőségek javítása;

- a vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, vidéki életminőség javulásához való hozzájárulás, alternatív jövedelemszerzési lehetőségek kialakítása;
- a turisztikai potenciál fejlesztése, kihasználása elsősorban a vidék, a táj képének javítása, az ökoturizmus, falusi turizmus feltételeinek javulása révén;
- hozzájárulás egyéb vidékfejlesztési intézkedések sikeréhez, a vidéki népesség, a gazdálkodók termelési-környezeti ismereteinek fejlődéséhez, szemléletváltás elősegítéséhez.

Az Agrár-környezetvédelmi Program kiválasztott célprogramjainak környezetileg érzékeny mintaterületeken való bevezetése nemcsak az EU agrár-környezetvédelemhez közvetlenül kapcsolódó joganyagának (Council Regulation 2078/92, 746/96, 1257/1999.) átvételét és megvalósítását jelenti, de igen jelentős természet- és környezetvédelmi irányelvek (Nitrát-direktíva, Élőhely-direktíva, Madárvédelmi-direktíva /NATURA 2000 hálózat kialakítása!/) megvalósulását is segíti.

Az intézkedés célkitűzései:

- 1) hozzájárulás a környezetkímélő mezőgazdasági termelési módok széleskörű elterjesztéséhez;
- 2) elősegíteni a mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációját;
- 3) a vidéki foglalkoztatás javításához való hozzájárulás;
- 4) a kiválasztott mintaterületek részletes környezet és természetvédelmi (élőhely-védelem, növényfaj-védelem, madárvédelem, tájvédelem, talaj és vízvédelem stb.) célkitűzéseinek megvalósítása.

Részletes célkitűzések

Talajvédelem

Magyarország területének mintegy 85%-a a talajok termékenységétől függően különböző mező- és erdőgazdasági célú hasznosításra alkalmas. Más oldalról közelítve a termőtalajok hazánk egyik legfontosabb természeti kincsét jelentik, melynek mennyiségi és minőségi védelme sokkal nagyobb figyelmet érdemel. Annak érdekében, hogy még a manapság is bőséggel rendelkezésre álló termőföldek termőképességét megőrizzük és a talajokat érő kedvezőtlen hatásokat, szennyezéseket a lehető legkisebbre csökkentsük, átfogó intézkedésekre van szükség. A mezőgazdaság a legnagyobb területhasználó Magyarországon, és a talajok termékenysége, minőségi és mennyiségi védelme érdekében alapvető talajvédelmi intézkedések bevezetésére van szükség a mindennapi gyakorlatban ahhoz, hogy megállítsuk termőtalajaink degradációját. Termőtalajaink minőségének romlása (talajdegradációs folyamatok: víz és szél okozta talajerózió, savanyodás, szikesedés, fizikai degradáció, tömörödés, szervesanyag-tartalom csökkenése) egyes területeken (lásd mellékelt térképet) olyan mértéket kezdett ölteni, hogy komolyan veszélyezteti a mezőgazdasági tevékenységek természeti feltételeinek fennmaradását. Amennyiben nem akarjuk, hogy az egyik legjelentősebb természeti erőforrásunk kimerüljön, azonnali és átfogó cselekvési tervet kell készítenünk a talajvédelem területén a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program keretében.

Felszíni és felszín alatti vizek védelme

Felszíni és felszín alatti vizeink állapota meglehetősen sok vitára ad alapot, mind mennyiségi mind minőségi szempontból jelentkeznek problémák, esetenként kritikus helyzetek is kialakulnak. Bár vizeink szennyezéséért nem csak a mezőgazdaság a felelős, nem szabad lebecsülni azt a hatást, amit a nem körültekintően – néha felelőtlenül – végzett mezőgazdasági tevékenység okozhat. Ezt súlyosbítja az a tény is, hogy a mezőgazdasági szennyezések, terhelések (eutrofizációt okozó tápanyagterhelés növekedése, nitrát-terhelés, növényvédő-szerek bemosódása) általában diffúz jellegű hatás, ami ellen különösen az érzékeny területeken (lásd mellékelt térképet) nagyon nehéz védekezni. Bár nem

közvetlenül vizeink védelméhez, hanem a vízzel kapcsolatos védelemhez tartozik, az utóbbi évek árvizei és belvizes helyzetei felhívták a figyelmet a mezőgazdasági vízgazdálkodás problémáira is, amelyek szintén megoldásra várnak. Összességében elmondható, hogy körültekintőbb, racionálisabb területhasználatra és a vizek védelmét figyelembe vevő környezettudatos agrártevékenység elősegítésére van szükség, s ezt a Program pilot projektjei a kiválasztott célterületeken jelentősen segítheti.

Levegő tisztaság védelem

Habár a mezőgazdaság által okozott levegőszennyezés csekély, az állattartó telepek, a folyékony műtrágya felhasználása, valamint bizonyos növénytermesztési tevékenységek okozhatnak olyan jellegű szennyezést, amelynek a megoldása intézkedéseket igényel. A mezőgazdaságban elsősorban a klímaváltozást okozó gázok emissziójának csökkentésével kell foglalkozni. Ezen a területen a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program környezetkímélő intézkedései jelentős segítséget nyújtanak.

Természetvédelem

A természetvédelem az élő és élettelen természeti értékek és azok rendszereinek megóvását célozza. Egyik fő célja a biológiai sokféleség megőrzése, amelynek alapja a természetes és természet-közelbeli élőhelyek működőképes állapotban történő megóvása. Az élőhelyek védelme nem szorítkozhat ugyanakkor a védett területeken található biotópokra, hanem minden természetvédelmi szempontból jelentős élőhely-típusra ki kell terjeszteni. Sok természetvédelmi szempontból kifejezetten értékes élőhely emberi tevékenység, mezőgazdálkodás hatására jött létre és maradt fenn. Magyarországon valóban természetes, teljesen érintetlen élőhely nagyon kevés van, az ország erdei réjtjei, kaszálói és legelői évszázadok óta művelés alatt állnak. Természetileg értékes területeink nagy részén a fenntartás, az állapot javítása elválaszthatatlan a mezőgazdasági hasznosítástól. Éppen ezért lényeges, hogy azokon a területeken, ahol – tekintet nélkül arra, hogy természetvédelmi oltalom alatt áll, avagy sem – értékes élőhelyek maradtak fenn, vagy eredeti állapotukba visszaállíthatók, olyan mezőgazdasági hasznosítást kell biztosítani, amelynek elsődleges feladata az értékek védelme a termelési szempontokkal szemben. A kizárólag jogi védelemre, tiltásra alapozott természetvédelem lehetőségei korlátozottak, a meglévő eszközrendszer közgazdasági ösztönzőkkel (támogatásokkal) való kombinálása révén egy sokkal hatékonyabb rendszer alakítható ki, amelynek feltételeit az érzékeny természeti területeken (lásd mellékelt térképet) az agrár-környezetvédelmi pilot projektek megteremthetik és hozzájárulnak ezen rendszer fokozatos kiterjesztéséhez. A kiválasztott pilot projektek többsége a különböző típusú értékes természetvédelmi szempontból fontos és veszélyeztetett terület (élővilág)* megóvását szolgálja.

Tájvédelem

A tájvédelem szempontjából alapvető célkitűzés a fenntartható fejlődést biztosító, többcélú tájhasznosítás új formáinak bevezetése, a komplex tájpotenciál védelme, amely a tájvédelmi szemlélet fejlesztésével, a tájvédelmi szempontoknak az általános és szakpolitikákba való integrálásával segíthető elő. A takarékos erőforrás-használat, az alkalmazkodó területhasznosítás, a tájesztétikai értékek védelme és egyes kedvezőtlen irányú folyamatok megállítása érdekében már rövidtávon is eredményes intézkedések meghozatalára van szükség. A tájvédelmi szempontokat, az értékvédelmet és a tájak terhelhetőségéből származó korlátokat az eddigieknél sokkal következetesebben és szigorúbban figyelembe kell venni az ország teljes területén. Mivel a mezőgazdaság a legnagyobb „tájhasználó”, az ágazaton belül fokozottan érvényesíteni kell a komplex tájhasznosítás, illetve a tájesztétikai értékek

* Vörös Könyv és IUCN, ECNC publikációk alapján

védelmének szempontjait, amelyet a kiválasztott célterületeken bevezetésre kerülő agrár-környezetvédelmi intézkedésekkel kívánunk bemutatni és elterjeszteni.

Az intézkedés részletes leírása, keretei:

Ez az intézkedés azon kísérleti programcsomagok és bemutató farmok támogatására irányul, amelyek a Kormány 2253/1999. (X.7.) számú határozata által elfogadott Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program részei, és amelyeket a kísérleti területeken kívánnak bevezetni és kiterjeszteni.

Résztvételi alapelvek

- A programban részt venni kívánó gazdálkodó csak teljes gazdálkodási csomag megvalósítására vállalkozhat, nem ragadhat ki elemeket.
- Az egyes gazdálkodók a területükre 1, vagy több programcsomag megvalósítására is jelentkezhet.
- Támogatás kizárólag a vonatkozó szerződésben előírtak szerint ténylegesen elvégzett agrár-környezetvédelmi intézkedésekért és kezelésért fizethető.

Általános feltételek

A a terület agrár-ökológiai adottságainak felmérése (monitoring alapadatok)

B agrár-környezetvédelmi és természetvédelmi szaktanácsadás az 5 éves gazdálkodási terv elkészítése

C képzési programban való részvétel

- a gyakorlatban közvetlenül felhasználható termesztési ismeretek átadása szükséges (tápanyag-gazdálkodási, növényvédelmi, fajtaválasztási, öntözési, természetvédelmi elvek és ismeretek);
- a speciális, védelem miatti technológiák ismertetése, összehasonlítása a régivel. Ismertetni kell a gazdákkal, hogy mit kap – szaktanácsot, növényvédő-szer jegyzéket, stb. - neki konkrétan mit kell tenni, ha bármelyik programhoz csatlakozik.

D A tevékenységekről napló vezetése

- praktikus napló formát ki kell találni, előre nyomtatott naplókat ki kell osztani.
Ebben a szükséges alapadatoknak és várhatóan keletkező, gyűjtendő, feltüntetendő adatoknak a rögzítésére helyet, rubrikát kell kialakítani.
- a naplónak tartalmaznia kell a régi rendszer szerinti táblatörzskönyvi adatokat;
 - ⇒ alapadatok:
 - Területazonosító
 - Terület jellemző
 - Talajvizsgálati adatok
 - ⇒ művelési adatok:
 - Talaj-előkészítés
 - Tápanyag-gazdálkodás: mit, mikor, mennyit, milyen módon
 - Vetés (fajta, jellemzők)
 - Növényápolási
 - Növényvédelmi
 - Betakarítás (mennyiség, minőség)
 - Egyéb

E A terület gyommentesen tartása, agresszív fajok irtása

F Mezőgazdasági utak kezelése

G Fasor- és/vagy sövény telepítése, ha az fontos a területre nézve (szél-erózió, földhasználat stb. következtében)

- **H** Az alábbi kiegészítő projektekre van lehetőség: fasor- és/vagy sövénytelepítés
- szántóból gyepra konverzió, gyümölcsös, illetve ártéri gyümölcsös telepítése,
- az állattartáshoz kapcsolódó építés megvalósítása,
- eszköz, illetve járulékos munkagép beszerzése,
- talajvédelem, talajjavítás.

Programcsomag javaslatok

A) Ökológiai szántóföldi termelési módszerek

ökológiai termesztés szabályainak betartása (2092/91 EC Reg., 140/1999. Korm. rend.)

- ökológiai termesztésű vetőmag használata (lehetőség szerint);
- legalább 4 növényből álló vetésszerkezet kialakítása a tájegységi adottságokra való tekintettel;
- okszerű vetésváltás;
- vetésszerkezeten belül az alábbi arányok betartása:
 - gabonafélék – max. 60%,
 - gyökér és gyök gumós növények - max. 10%,
 - ipari növények – max. 10%,
 - hüvelyesek, pillangósok, egyéb takarmánynövények – min. 25%
- termőhelyi adottságokkal szembeni tűrőképes fajták alkalmazása;
- egy vagy több (jelentős) kártevővel szemben ellenálló fajták használata;
- talajvizsgálaton alapuló, tervezett ökológiai tápanyag-gazdálkodás a talaj tápanyag-szolgáltató képessége és növény tápanyag-igénye alapján:
 - legalább 5 évente (ill. a programba lépéskor) talajvizsgálat elvégzése,
 - szerves trágya használata,
 - talajminőséget kímélő műtrágyák alkalmazása;
- talajszerkezetet védő agrotechnika alkalmazása (forgatás nélküli művelés, „conservation tillage”, tarlóhántás, tarlóápolás, biológiai beérés elősegítése, stb.);
- erózió és deflációcsökkentő talajművelés/táblaszél-gyepesítés, talajtakarás, köztes vetés stb;
- meszezés, talajjavítás, ásványi kolloidok alkalmazása;
- 5 évente legalább egyszer periodikus mélyművelés (talajlazítás);
- kultúrállapotra jellemző ökológiai gyomszabályozás (lehetőség szerint mechanikai módon) ökológiai növényvédelem - „zöld” kategóriájú növényvédőszer alkalmazása.

B) Extenzív gyephasznosítás

- vegyszerhasználat, feltörés, felülvetés, műtrágya, trágya, öntözés mellőzése;
- 0,5-1,2 szamosállat /ha (juh, marha, ló, kecske stb.);
- tisztító és gyomirtó kaszálás, (max. 2x) avas fű eltávolítás;
- rehabilitációs intézkedések, fajvédelmi intézkedések (növényzet rehabilitációja szántóföldeken, mozaikos földhasználat, legelő rehabilitáció, fészekrakó helyek védelme, kaszálás csökkentése fészkelési idő alatt);

- téli legeltetés tilalma;
- égetés tilalma;

vagy

- vegyszerhasználat, feltörés, felülvetés, műtrágya, trágya, öntözés mellőzése;
- tisztító, gyomirtó és cserjeirtó kaszálás, (max. 2x) avas fű eltávolítás;
- rehabilitációs intézkedések, élőhely védelmi intézkedések (növényzet rehabilitációja szántóföldeken, mozaikos földhasználat, legelő rehabilitáció, fészekrakó helyek védelme, kaszálás csökkentése fészkelési idő alatt);
- égetés tilalma;
- téli legeltetés tilalma;
- rotáló, vetelő természetvédelmi kaszálási rend betartása (az első kaszálás ideje máj. 1 - máj. 22. között történik, egyszerre csak a terület egyharmadát kaszálják, melynek folytatása minimum egy hét után lehetséges, a fű elszállítása csak száraz időben történhet a károk elkerülése miatt, a füvet 30 napon belül kell elszállítani).

C) Ökológiai vagy integrált gyümölcs és szőlőtermesztés

- vírusmentes szaporítóanyag;
- termőhelyi adottságokkal szembeni tűrőképes (toleráns/rezisztens) fajták alkalmazása egy vagy több (jelentős) kártevővel szemben ellenálló fajták használata;
- talajvizsgálaton alapuló, tervezett tápanyag-gazdálkodás a talaj tápanyag-szolgáltató képessége és növény tápanyag-igénye alapján:
 - legalább 5 évente (ill. a programba lépéskor) talajvizsgálat elvégzése,
 - szerves trágya használata,
 - talajminőséget kímélő műtrágyák alkalmazása;
- talajszerkezetet védő agrotechnika alkalmazása;
- erózió és deflációsökkentő módszerek alkalmazása, talajtakarás, köztes vetés stb.;
- kultúrállapotra jellemző gyomszabályozás (lehetőség szerint mechanikai módon);
- „zöld” ill. „sárga” kategóriájú növény-védőszerek alkalmazásának prioritása.

D) Vizes élőhely

- vizes élőhelyek körül 20 méteres kíméleti (vegyszermentes) sáv meghagyása;
- élőhelyek fenntartása, folyamatos vízborítás megtartása (lehetőség szerint);
- szántóművelés felhagyása, visszagyepesítés;
- a területen lévő nyíltvíz – hinaras - nád arányának optimalizálása;
- nád levágása környezetkímélő módon (I. eleje - II. vége között);
- extenzív halgazdálkodás;
- sásos, gyékényes mocsarak fenntartása;
- ökológiai szempontból optimális talajvízszint fenntartása.

E) Bemutató gazdaságok

- valamelyik felsorolt gazdálkodási csomag felvállalása;
- bemutatás, oktatás, képzés, ismeretátadás technikai feltételeinek kialakítása;

- bemutató gazdasági működési terv készítése (5 évre);
- legalább havonta látogatási lehetőség biztosítása;
- oktatási, ismeretterjesztési segédanyagok, kiadványok biztosítása.

A kísérleti területeken bevezetendő programcsomagok részletes szabályai akkor kerülnek kibocsátásra, amikor a támogatási pályázatok hozzáférhetővé válnak.

Az agrár-környezetvédelmi intézkedéseket kiválasztott célterületeken belül, korlátozott számú ún. pilot projektek formájában szándékozunk megvalósítani. A területek kiválasztásához a nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program megalapozásához elkészített földhasználati zonációs, agráralkalmassági-környezetérzékenységi vizsgálatokat* (tanulmányokat) használtunk fel. Ezek a vizsgálatok digitális térképi meta-adatbázisok felhasználásával készültek, és a vizsgálati eredmények meghatározták a korábbiakban említett természet-, táj-, víz-, talajvédelmi és komplex védelmi igényű, érzékeny területeket. A területek lehatárolása településszinten történt. A kiválasztott területek közel egyenletes elosztásban tartalmaznak egyes (természet-, táj-, víz-, talajvédelmi), és többes (komplex kettős illetve hármas) érzékenységi (védelmi) szempontok.

A kiválasztott Érzékeny Természeti Területek/mintaterületek (Environmentally Sensitive Areas -ESA) adatai

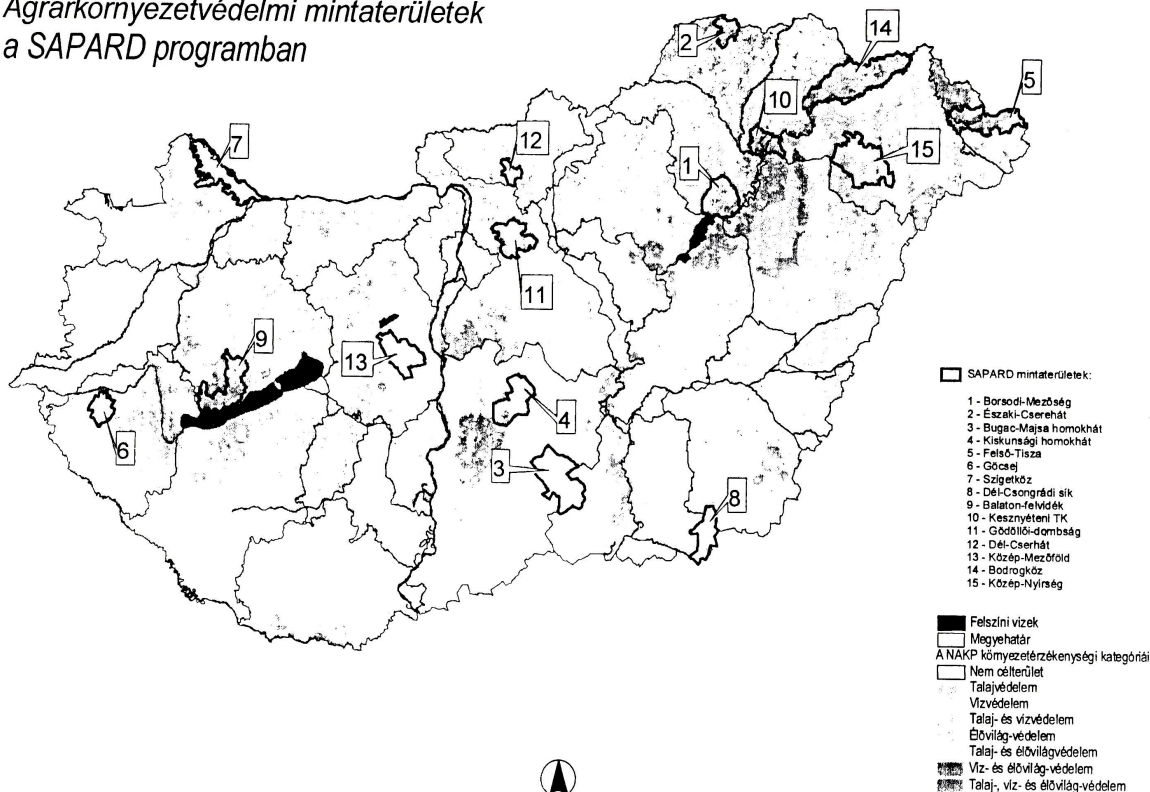
ESA/mintaterület	terület (ha)
1.Borsodi Mezőség	28 827
2.Észak-Cserehát	11 969
3..Bugac-Majsa homokhátság	48 375
4..Kiskunsági homokhátság	29 743
5.Felső Tisza	35 356
6..Göcsej	14 161
7.Szigetköz	40 344
8.Dél Csongrádi hátság	21 750
9.Balaton felvidék	33 899
10.Kesznyéteni puszta	16 403
11.Gödöllői dombság	24 529
12.Dél Cserhát	7 605
13.Közép Mezőföld	27 846
14.Bodrogköz	9 820
15.Közép Nyírség	48 949
összesen	399 579

* Magyarország földhasználati zónarendszerének kidolgozása az EU csatlakozási tárgyalások megalapozásához (www.ktg.gau.hu/~podma/zona/)

Az Agrár-környezetvédelmi Program bevezetéséhez szükséges célprogramok területi lehatárolásának módszertani vizsgálatai (www.ktg.gau.hu/~podma/akp/index.htm)

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program –a környezet védelmét és a táj megőrzését szolgáló mezőgazdasági termelési módszerek támogatására (<http://www.ktg.gau.hu/KTI/fmv/alapok/index.htm>)

*Agrárkörnyezetvédelmi mintaterületek
a SAPARD programban*



A gazdálkodási csomagok támogatási összegeinek kiszámításához az EU irányelveket vettük alapul (2078/92, 746/96 és a 1257/1999 számú rendeletek, EU tagállami gyakorlati tapasztalatok) és a bevételkiesés (a bevételről való lemondás) kompenzálása, a felmerülő többletköltségek megtérítése, és az intézkedések bevezetéséből és elterjesztéséből származó igény miatti 20% ösztönző támogatás összesítését követően alakult ki a csomaghoz mellékelt támogatási összeg. A számítások referencia bevételeken, költségeken és árakon alapulnak, melyeket a magyar tesztüzemi rendszer adatai biztosítottak, figyelembe véve, hogy a környezetkímélő mezőgazdasági gyakorlat (GAP) hivatalosan (jogilag) létezik. A gabonatermelés volt az összehasonlítás alapja (referencia) a szántó, a gyepek és a vizes élőhelyek (veszély faktor is egyben) esetében, és a szokásos gyümölcs/bor termelési technológiák az AE csomagoknál, általános állattenyésztési gyakorlat az utolsó esetben. A bemutatófarm támogatási kedvezményezettjeinek üzleti tervet kell készíteniük, amelyben a demonstrációs lehetőségek és alkalmazásuk költségeit megtervezik. Minden egyes programcsomag 20 % ösztönzőt tartalmaz, amely hozzájárul a környezetbarát technológiák bevezetéséhez kísérleti területeken.

A különböző csomagok támogatásai

Gazdálkodási csomag	Támogatás (euró/ha)	Támogatás (Ft/ha)
Ökológiai szántóföldi növénytermesztés	75	19 100
Extenzív legelőhasznosítás	28	7 200
Ökológiai vagy integrált gyümölcs/szőlő termesztés	166	42 000
Vizes élőhely-hasznosítás	82	21 000
Bemutató gazdaság	max. 31 300	max. 8 millió Ft

A Ft/ha-ban kifejezett támogatási összegek kiszámítását az ökológiai szántóföldi növénytermesztés példáján keresztül a 136. oldalon található táblázatban mutatjuk be.

A kedvezményezettek köre, a pályázatok kiválasztási kritériumai:

A pályázatok kiértékelése két lépcsőben történik: első lépésben megvizsgálják, hogy a pályázó megfelel-e a jogosultsági kritériumoknak, amelyek megfeleltek, azok vesznek részt az elbírálási folyamatban(2. lépés).

Az intézkedés kedvezményezettjei az agrár-környezetvédelmi intézkedéseket felvállaló, mezőgazdasági tevékenységet folytató

- egyéni gazdálkodók,
- agrár-vállalkozások,
- egyéb szervezetek (közhasznú társaság, alapítvány, stb.).

A jogosultság kritériumai:

- földtulajdon, vagy érvényes földhasználati szerződés a pilot programban való részvétel idejére;
- legalább 5 év szakmai gyakorlat, vagy szakirányú végzettség;
- minimálisan 10 ha terület szántó és gyepterület esetén, 1 ha állókultúrák esetén, minimum 10 szarvasállat állattartás esetén;
- kötelezettségvállalás a program előírásainak betartására (szerződéses alapon);
- gazdálkodási terv készítése;
- képzési programban való részvétel;
- bemutató gazdasági projektek esetében 5 éves működési terv elkészítése.

Az elbírálás kritériumai:

Megnevezés	Pontszám
Gazdálkodó - egyéni, főfoglalkozású	10
Egyéb agrár-vállalkozás	(6)
Egyéb jogosult gazdálkodást folytató szervezet (NGO, Kht., stb.)	(4)
Fiatalkodó – 30 év alatt	10
- 30-40 év között	(7)
- 45 év alatt	(4)
Piaci kapcsolat megléte (terméktanács /TÉSZ)	10
Hátrányos helyzetű térségben való gazdálkodás	10
Környezetkímélő gazdálkodási gyakorlat megléte - több mint 3 éve	10
- kevesebb mint 3 éve	(5)
A gazdaság környezetérzékenységi célterület - hármas érzékenység (természet-talaj-víz)	30
- kettős érzékenység (a fenti 3 elemből 2)	(20)
- egyszeres érzékenység (természet vagy talaj vagy víz)	(10)
Vidéki foglalkoztatáshoz való hozzájárulás (1 pont/új foglalkoztatási lehetőség)	10
Bemutató gazdasági szerep felvállalása	10
Maximális pontszám	100

Az intézkedést érintő nemzeti jogszabályok:

Az agrár-környezetvédelmi intézkedések alkalmazása nemcsak EU harmonizációs kötelezettségünk, hanem hatályos hazai jogszabályokban foglalt feladatok megvalósításához is kapcsolódik. Ily módon a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvényhez, a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvényhez és az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. törvényhez is kapcsolódik a NAKP bevezetése, amely lehetővé teszi a környezet, a természet és a táj védelmét szolgáló mezőgazdasági tevékenységek megfelelő szintű állami támogatását. A program kialakítása és bevezetése segíti a Nemzeti Környezetvédelmi Program és az Országos Területfejlesztési Koncepció megvalósítását is. Ilyen kapcsolódó feladat továbbá az Érzékeny Természeti Területek hálózatának kialakítása, amely részét képezi az agrár-környezetvédelmi program tervezett intézkedéseinek.

Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. törvény* 3. § 1. bekezdése az agrárgazdaságban a fő célkitűzések között jelöli meg az alábbiakat:

"(e) a termelőtevékenység összhangba hozása a természeti környezet megőrzéséhez fűződő társadalmi érdekekkel, az agrárgazdaság fenntartható fejlődésével".

* 1997. évi CXIV. törvény az agrárgazdaság fejlesztéséről

A törvény 4. § 1. bekezdése szerint: "az agrártermelés jogi és gazdasági feltételeinek kialakításakor a Kormánynak biztosítania kell, hogy: (d) a földtulajdoni és használati viszonyok alakulása a termőföld jobb hasznosítását eredményezze".

A törvény 5. § a Kormány által kialakítandó agrártámogatási rendszerrel kapcsolatban megállapítja, hogy az elsősorban a következő elemekre épül: "(g) a termőföld minőségének megőrzése, illetve javítása az erdővagyon fenntartásának, növelésének, védelmének, az agrárkörnyezet gazdálkodás minőségi javításának támogatása".

Az érzékeny természeti területek rendszerét a magyar természetvédelmi törvény (1996. évi LIII. tv.) az Európai Unió agrár-környezetvédelmi támogatási rendszere mintájára, a jogharmonizáció jegyében, ahhoz illeszkedően vezette be. Meghatározása szerint "érzékeny természeti terület az olyan extenzív művelés alatt álló terület, amely a természetkímélő gazdálkodási módok megőrzését, fenntartását, ezáltal az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség fennmaradását, a tájképi és kultúrtörténeti értékek megóvását szolgálja"⁴⁴. A természetvédelmi törvény 71.§ (2) a) pontja értelmében támogatást kell biztosítani a természetkímélő gazdálkodást folytatóknak.

1999 októberében a Kormány 2253/1999. (X.7.) számú korm. határozatban elfogadta a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programot. Habár a program teljeskörű bevezetéséhez bizonyos szabályozókat még részletesen ki kell dolgozni, mégis a program a legdirektebb törvényi eszköz az EU konform agrár-környezetvédelem hazai elterjesztéséhez.

Az intézkedés végrehajtására vonatkozó általános és speciális szabályozást az 5. fejezet tartalmazza.

Publikáció

Az intézkedések végrehajtási feltételeiről egy FVM határozatban döntenek, amelyet a kormány hivatalos lapjában, a Magyar Közlönyben, valamint mezőgazdasági szaklapokban hoznak nyilvánosságra.

Pénzügyi rendelkezések

Az agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése intézkedés pénzügyi összefoglalója:

Összes támogatás	8 229 673 euró (100 %)
ebből:	
– nemzeti támogatás	2 057 418 euró
– EU támogatás	6 172 255 euró
Saját forrás:	(0,0 %)
Összes forrás:	8 229 673 euró (100 %)

⁴⁴ 1996. évi LIII. törvény 53.§ (3) c) pont.

A források éves megoszlása a programozási időszakban:

Évek	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi támogatás	Nemzeti támogatás	Saját forrás
	1 2+5	2 3+4	3	4	5
2000	0	0	0	0	0
2001	0	0	0	0	0
2002	0	0	0	0	0
2003	0	0	0	0	0
2004	2 069 897	2 069 897	1 552 423	517 474	0
2005	2 064 496	2 064 496	1 548 372	516 124	0
2006	4 095 280	4 095 280	3 071 460	1 023 820	0
Összesen	8 229 673	8 229 673	6 172 255	2 057 418	0

Az alintézkedések (programcsomagok) támogatásának megoszlása

Alintézkedések	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi támogatás	Nemzeti támogatás	Saját forrás
	1 2+5	2 3+4	3	4	5
Ökológiai szántóföldi növénytermesztés	2 222 665	2 222 665	1 666 999	555 666	0
Extenzív legelőhasznosítás	1 783 217	1 783 217	1 337 413	445 804	0
Ökológiai/integrált gyümölcs/szőlő termesztés	1 561 677	1 561 677	1 171 258	390 419	0
Vizes élőhely hasznosítás	439 449	439 449	329 586	109 863	0
Bemutató gazdaság	2 222 665	2 222 665	1 666 999	555 666	0
Összesen	8 229 673	8 229 673	6 172 255	2 057 418	0

A támogatások a programokhoz önkéntes csatlakozó gazdálkodók részére előre kidolgozott agrár-környezetvédelmi gazdálkodási intézkedéscsomagok teljesítéséért járnak. Ezek keretében a gazdálkodó vállalja, hogy a program előírásai szerint tevékenykedik, tekintettel a talaj-, természet-, víz- és tájvédelmi szempontokra.

Az alkalmazott támogatások kiszámítása az EU 2078/92 illetve a 746/96 számú tanácsi rendeletek által előírt szabályok alapján történik: az elveszett jövedelem kompenzálása, többeltérő költségek megtérítése és maximum 20% ösztönző biztosítása révén. A számítást mutatja a szántó alapsomag példája. A bemutatógazdasági projektek finanszírozása a bemutatás/oktatás feltételeinek kialakítási és működési költségeit tartalmazzák a teljes periódusra. Az intézkedés során a finanszírozás 75% EU támogatási, 25% nemzeti támogatási arányban történik.

Szántó alapsomag

Referencia gazdálkodási mód bevétel (búza termesztés)	Alternatív gazdálkodási mód bevétel	Referencia gazdálkodási költségek Ft/ha (búza)		Alternatív gazdálkodási költségek Ft/ha		eredmény
100 % területen 5,1 tonna/ha termés 25 360 Ft/t tözsdei átlagár	- max. 30% öko gabona - min 25 % alternatív ökonövények - min. 4 növényes vetésforgó 80 % bevétel arány átlag a referencia gazdálkodáshoz képest	szántás	11 000	szántás	11000	kieső
		magágy-készítés	9500	magágy-készítés	9500	jövedelem: 14916
		(mű)trágyázás	3800	(mű)trágyázás	3900	többlet-költség: 1000
		vetés	5100	vetés	5100	
		növény-védelem	4300	ökonövény-védelem	2800	15916x1,2=
		gyom-szabályozás	1100	gyom-szabályozás	1400	
		betakarítás	12600	betakarítás	12600	
135 300 Ft/ha bevétel	120 384 Ft/ha bevétel					19 100 Ft/ha támogatás

A támogatás felső határa:

1000 ha terület, illetve 500 számosállatra vonatkozó támogatási összeg, illetve 8 millió Ft (31300 euró)/bemutató gazdaság, illetve 15 millió Ft (60000 euró)/kedvezményezett.

Az intézkedés várható hatásai, a fejlődés mutatói

- a környezetkímélő mezőgazdasági termelési módszerek széleskörű elterjedése, ezáltal a környezetvédelmi célkitűzések ágazati megvalósulása, természeti értékek, a táj, a termőföld és a vízkészletek állapotának megőrzése és javítása (a program időszak végére a nemzeti forrásokból finanszírozott NAKP kiterjesztésével a mezőgazdaságilag hasznosított területek illetve a gazdálkodók részvétele tekintetében, legalább 40%-os, optimális esetben 60-70 %-os arányt érjen el az környezetkímélő módszerek alkalmazása);
- földhasználati struktúraváltás, (a szántóterületek csökkenése, gyepterületek növekedése, vizes élőhelyek növekedése);
- az érzékeny területeken a mezőgazdaság által okozott diffúz szennyeződések, és az élőhely illetve talajdegradáció csökkenése;
- természeti szempontból fontos új élőhelyek keletkezése (25-30%-os növekedés);
- vizes élőhelyek rehabilitációja és növekedése;
- védett növény- és állatfajok számának növekedése, elsősorban füves és vízparti területeken (10-15%);
- a talaj fizikai, kémiai és biológiai állapotának javítása, talajerózió csökkentése (25-30%);
- legelő állatsűrűség optimalizálása;
- vidéki foglalkoztatás növekedése (10-15%) és a jövedelem stabilizálása a mintaterületeken;
- vidéki értékek és az esztétikai megjelenés gazdagítása, öko/falusi/agroturizmus feltételeinek javulása (15-20%), alternatív jövedelemforrás lehetősége;
- a környezetvédelem iránti érzékenység és a környezetkímélő mezőgazdasági gyakorlat megalapozása és elterjesztése;

- piacképes, magas minőségű termékek előállításának növekedése;
- feldolgozott termékek (elsősorban hungaricumok) arányának növekedése (25-30%).

Támogatott projektek száma (adott évben összesen)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Mintaterületek (pilot projektek)							
1.Borsodi Mezőség	20	20	20	20	20	20	40
2.Észak-Cserhát	10	10	10	10	10	10	20
3..Bugac-Majsa homokhátság	10	10	10	10	10	10	20
4..Kiskunsági homokhátság	10	10	10	10	10	10	20
5.Felső Tisza	20	20	20	20	20	20	40
6..Göcsej	20	20	20	20	20	20	40
7.Szigetköz	20	20	20	20	20	20	40
8.Dél Csongrádi hátság	10	10	10	10	10	10	20
9.Balaton felvidék	20	20	20	20	20	20	40
10.Kesznyéti puszta	10	10	10	10	10	10	20
11.Gödöllői dombság	10	10	10	10	10	10	20
12.Dél Cserhát	10	10	10	10	10	10	20
13.Közép Mezőföld	10	10	10	10	10	10	20
14.Bodroghöz	10	10	10	10	10	10	20
15.Közép Nyírség	20	20	20	20	20	20	40
összesen	210	210	210	210	210	210	420
Bemutató gazdaságok	15	15	15	15	15	15	30

A megvalósulás mérőszámai

a) Fizikai mutatók:

- a programban résztvevő gazdálkodók, gazdálkodó szervezetek száma,
 - termékcsoporthat
 - földhasználati mód (ha)
 - üzemméret
- a támogatásban részesült gazdaságok területi kiterjedése,
- végrehajtott agrár-környezetvédelmi intézkedések száma, típusa

b) Teljesülés mutatói:

- a projektekben résztvevő gazdálkodók jövedelme, a program kezdetén és végén
- jövedelmek emelkedése, annak összetétele a program előtt és után
- nem termelő típusú tevékenység aránya és jövedelme
- jövedelemszint, jövedelemstruktúra, termékkibocsátás, foglalkoztatás
- földhasználati ág változás (ha)

Egyéb mutatók:

a pilot projektek révén agrár-környezetvédelmi programhoz csatlakozott gazdálkodók területén felmérhető környezeti állapotjavulás mértéke (monitoring program eredményei) agrár-környezetvédelmi indikátorok alapján.

- biodiverzitás: állatfajok /orthoptera, coleoptera, pisces, amphibia, aves/ karakterisztikus, védendő, értékes fajok (fajdiverzitás és populációdinamika);
- biodiverzitás: növényfajok /vizes élőhelyek, szikes, füves vegetációk növény-társulásai/;
- élőhelyek kialakulása (száma);
- vízminőség (nitrát-tartalom, peszticidek);
- talajfolyamatok (degradáció, fiz./kém./biol.);
- tájjelemek állapota, számának növekedése;
- foglalkoztatás, turizmus fejlesztés, látogatók száma.

Az intézkedéssel kapcsolatos eljárásrend:

A program jogszabályokon alapuló pályázatos rendszerben működik. A folyamat részletes leírását a 8.2.2 fejezet tartalmazza. Az általános rendelkezésekhez az alábbi speciális kiegészítés tartozik:

A programban való részvétel feltétele egy agrár-környezetvédelmi kötelezettségvállaláson alapuló szerződés (ezt az EU előírások tartalmazzák) amely alapján évente lehet jelentkezni támogatásért.

A bemutató gazdaságok esetében egyszeri - a teljes periódust lefedő - támogatásról van szó.

A programok ellenőrzését a jelenlegi Növény-egészségügyi és Talajvédelmi Állomások hálózatára épülő agrár-környezetgazdálkodási hálózat fogja elvégezni.

Az intézkedés komplexitását és a „pilot” tevékenység természetét figyelembe véve, az intézkedés és a programcsomagok további részletei a későbbiekben lesznek meghatározva a Bizottság egyetértésével, de az intézkedés végrehajtásának megkezdése előtt.

A környezetkímélő mezőgazdasági gyakorlatra (GAP) vonatkozó összes részletezett szabály el lesz küldve a Bizottsághoz mihelyt ez lehetséges, de nem később, mint a program elfogadása után 4 évvel. A Bizottság ezt ellenőrzi, különösen azok gyakorlati használatát az agrár-környezetvédelmi rendszeren belül.

4.5. Termelői csoportok felállítása, működtetése

Intézkedés kódja: 117

Intézkedés elnevezése: *Termelői csoportok felállítása, működtetése*

Az intézkedés indoklása:

Az intézkedés alapelvei: a piaci hatékonyság és az EU minőségi szabványainak megfelelő termékfeldolgozás és értékesítés szempontjainak átvétele, érvényesítése.

1) A piaci hatékonyság növelése.

A gazdaságok jelentős része – viszonylag kis termelési volumenéből adódóan – erős függőségi viszonyban van a felvásárló szervezetekkel. A termelők elszigeteltsége azzal a veszéllyel jár, hogy a piacon a nagy versenytársakhoz képest romlik a versenyképességük. Ez végső soron a magángazdaságok termelésének visszaszorulásához, piaci részesedésük csökkenéséhez vezethet. A termelői csoportok működése révén erősödik, könnyebbé válik a termelők piacra jutása. Tovább erősíti a termelők piaci versenyképességét, ha együttműködésük vertikális kapcsolatok formájában (feldolgozás, értékesítés) is megvalósul.

2) A mezőgazdasági termelés és feldolgozás hatékonyságának növelése.

A termesztési technológia számos eleme - különösen a speciális eszközt, gépet igénylő - hatékonyabban korszerűsíthető, illetve az említett eszközök kihasználtsága javítható, ha egy-egy termelő nem elkülönülten, hanem szövetkezve használja.

3) A mezőgazdasági termékek állandó jó minőségének biztosítása.

A piaci elvárásoknak megfelelően a felvásárlók, áruházláncok egyenletes szállításokat és állandó minőséget igényelnek. A fokozott elvárásoknak a termelők csak együttműködve, termelői csoportokba szerveződve tudnak megfelelni.

4) Az egyedi jellegű, speciális termékek egységes, piacképes megjelenésének elősegítése.

A különleges minőséget adó termőanyagok, illetve más speciális termékek egységes, a tájjelleg előnyeit realizáló piaci megjelenése igényli a termelők együttműködését.

5) Hozzájárul a munkahelyek megőrzéséhez, esetenként új munkahelyek létrehozásához.

A magyar agrártámogatási rendelet lehetőséget biztosít a termelői szervezetek támogatására. A termelés piaci igényekhez való igazításában fontos szerepet kell kapjanak a nyugat-európai modellek alapján tevékenykedő szolgáltató, értékesítő, feldolgozó és raktározó szövetkezetek. Ezek megalakulása és működése segíti a termelők piaci pozíciójának javítását azáltal, hogy a termelést a kereslet mennyiségéhez és minőségéhez igazítja. Ezen túlmenően szerepet vállal a környezetbarát technológiák elterjesztésében, biztosítja a termékek tárolásához, áruvá történő előkészítéséhez és értékesítéséhez szükséges technikai hátteret.

A különböző termelési ágazatokban eddig összesen 499 szövetkezet alakult meg. E szövetkezetek évi tervezett árbevétele minimum 75 millió Ft (300 ezer euró), amely egyben kifejezi ezen szervezetek potenciálját is. 1999 óta az EU mintára alakult gyümölcs- és zöldségtermelő-, értékesítő szervezetek elismerése is folyamatos.

Nemzeti forrásból 1999 előtt kb. 300 millió Ft (1,2 millió euró) jutott évente a szövetkezetek támogatására. 1999-ben mintegy 3 Mrd Ft (12 millió euró) költségvetési támogatás került kifizetésre szövetkezetek alakulására és működtetésére.

Az intézkedés célkitűzései:

- 1) a termelők egységes, megfelelő nagyságrendet képviselő piaci megjelenése érdekében
 - termelői szervezetek létrehozása,
- 2) piaci megjelenés megnövelt versenyképességgel,
- 3) a jellegzetes terméket adótermőtájaknak, illetve az egyedi jelleggel bíró termékek előállítóinak - akik a termelői csoporthoz tartoznak - összefogása az eredetvédelem, a márkajegyek fokozottabb használata és védelme érdekében.

Az intézkedés részletes leírása, keretei:

A támogatás a termelői szervezetek felállításához és működtetéséhez, a zöldség-gyümölcs, a gabona, a dohány, a sertés és a tej ágazatban vehető igénybe. Ezek a magyarországi ökológiai és ökonómiai környezethez alkalmazkodó ágazatok volumenük, illetve a bennük rejlő fejlődési lehetőségek alapján lettek meghatározva.

Azokra a termelői csoportokra vonatkozik, amelyeket abból a célból állítottak fel, hogy tagjaik közösen alkalmazkodjanak a piaci követelményekhez a termelés és a kibocsátás terén, közösen juttassák a piacra termékeiket, központosítsák az értékesítést, az értékesítésre történő előkészítést és a nagybani vásárlók kiszolgálását, valamint közös termelői információszolgáltató rendszert működtessenek, különös tekintettel a betakarításra, a termékértékesítés megszervezésére.

A kedvezményezettek köre, a pályázatok kiválasztási kritériumai:

A kedvezményezettek köre

Jogi személyek, valamint jogi személyiség nélküli társaságok.

A jogosultság kritériumai:

- szándék-nyilatkozat a belépésről, és kötelezettség vállalása a szervezet létrehozására,
- üzleti terv és a szervezet működését tartalmazó szabályzat,
- köztartozás mentesség,
- 2000. január 1-je után létrejövő szervezetek,
- legalább 5 mezőgazdasági termelő, a zöldség-gyümölcs ágazatban működő termelői szervezetek esetén legalább 15 termelő,
- a tagok részére képzés biztosítása.

Az elbírálás kritériumai:

Megnevezés	Adható pontszám
A termelői csoport mérete	20
5-10 fő	(5)
11-20 fő	(10)
21-40 fő	(15)
40 fölött	(20)
Az értékesítés növekménye (volumen) a programozási időszakban	20
10% alatt	(5)
10-30%	(10)
30% felett	(20)
Zöldség, gyümölcs és állattenyésztési ágazatban	5
A termelés specifikus (egyedi) termékre irányul	15
A termék feldolgozottságának mértéke (saját feldolgozásban)	15
30%-ig	(5)
31-60%	(10)
60 % fölött	(15)
A termelés exporthányada 10% =1 pont	10
Más programokban való részvétel (pl. kistérségi és regionális mezőgazdasági struktúra, vidékfejlesztési program)	5
Összesen	100

Az intézkedést érintő nemzeti jogszabályok:

A program végrehajtását szolgáló általános és speciális rendelkezések az 5. pont alatt szerepelnek.

Az 1992. évi I. és II. törvény a szervezetekről.

A mindenkor érvényben lévő az agrártámogatásról szóló FVM miniszteri rendelet.

A 25/1999. (III. 5) FVM rendelet a zöldség-, gyümölcstermelői-, értékesítő szervezetekről,

A mindenkor érvényben lévő az agrártámogatásról szóló FVM miniszteri rendelet:

A nemzeti törvények alapján minden termelői csoport támogatást kaphat a nemzeti költségvetésből.

A termelői csoportoknak évente, az aktuális feltételek szerint kell pályázniuk. A nagy termelői potenciállal rendelkező, kiválasztott ágazatokban tevékenykedő termelői csoportok SAPARD támogatás elnyerésére is pályázhatnak. A SAPARD többéves program, amely hosszabb távon biztosít kiszámítható feltételeket a termelői csoportoknak.

Pénzügyi rendelkezések

A termelői csoportok felállítása, működtetése intézkedés pénzügyi összefoglalója:

Összes támogatás	12 132 816 euró (100 %)
ebből:	
– nemzeti támogatás	3 033 204 euró
– EU támogatás	9 099 612 euró
Saját forrás:	(0 %)
Összes forrás:	12 132 816 euró (100 %)

A források megoszlása a programozási időszakban:

Évek	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi támogatás	Nemzeti támogatás	Saját forrás
	1 2+5	2 3+4	3	4	5
2000	0	0	0	0	0
2001	0	0	0	0	0
2002	0	0	0	0	0
2003	0	0	0	0	0
2004	4 050 273	4 050 273	3 037 705	1 012 568	0
2005	4 044 872	4 044 872	3 033 654	1 011 218	0
2006	4 037 671	4 037 671	3 028 253	1 009 418	0
Összesen	12 132 816	12 132 816	9 099 612	3 033 204	0

A támogatás mértéke és forrásösszetétele, felső határa:

A támogatás vissza nem térítendő tökejjuttatás, amelynek összege a létrehozott termelői csoport éves árbevételének nagysága alapján kerül meghatározásra. Az szervezetek számára folyósítandó konkrét támogatási összeg kiszámítása az érvényes EU jogszabály (2759/99/EK rendelet) alapján fog történni.

Támogathatók azok a termelői csoportok, amelyek 2000. január 1-je után alakultak. A fix rátájú támogatás időtartama legfeljebb 5 év a megalakulás dátuma után. A támogatás az alakulási, működési költségek fedezetére fordítható.

A támogatás mértékének megállapítása minden szervezetnél egyénileg, az éves értékesített termelési érték alapján történik:

- amennyiben a bevétel 250 millió Ft (1 millió euró) alatt marad, úgy a támogatás összege az első, a második, a harmadik, a negyedik és az ötödik évben legfeljebb a bevétel 5%, 5%, 4%, 3%, 2%-a;
- amennyiben a bevétel a 250 millió Ft-ot (1 millió euró) meghaladja, úgy a támogatás összege az első, a második, a harmadik, a negyedik és az ötödik évben legfeljebb a bevétel 2,5%, 2,5%, 2%, 1,5%, 1,5%-a;

- de az egyes szervezetekre vonatkoztatva:
 - az első évben legfeljebb 25 millió Ft (100 ezer euró),
 - a második évben legfeljebb 25 millió Ft (100 ezer euró),
 - a harmadik évben legfeljebb 20 millió Ft (80 ezer euró),
 - a negyedik évben legfeljebb 15 millió Ft (60 ezer euró),
 - az ötödik évben legfeljebb 12,5 millió Ft (50 ezer euró),
 de pályázatonként legfeljebb 70 millió Ft (280 ezer euró).

A támogatás kifizetése éves részletekben történik.

Az intézkedés várható hatásai, fejlődésmutatói:

Az intézkedéstől a szövetkezési kedv erősödése várható. A piacképesség növekedése a szövetkezetek tagságának emelkedésével, illetve az értékesített termékek mennyiségével mérhető. A termelői szervezetek és azok szövetségei számának mintegy hétszeresre történő növekedése prognosztizálható a programozási időszak végére. A megalakuló termelői csoportok működése hozzájárul a vidéki foglalkoztatás megőrzéséhez, alapvetően az egyéni gazdálkodók termelési feltételeinek javítása révén.

A megvalósulás mérőszámai:

a) Eredmény mérőszámok:

Bázisszövetkezetek számának alakulása:

db

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Gabona szövetkezetek	80	85	85	88	90	95	97
Sertés szövetkezet	33	34	35	35	35	35	35
Tejszövetkezet	9	10	11	12	12	12	15
Dohány	1	3	3	3	4	4	4
Zöldség-gyümölcs szövetkezet	58	62	70	80	87	90	103
Összesen	181	194	204	218	228	236	254

b) Hatásmutatók:

- a csoportokon keresztül értékesített, beszerzett termékek aránya az összes értékesítésből és beszerzésből, főbb termékcsopontonként,
- a csoportokban résztvevő mezőgazdasági termelők aránya az összes termelő számához képest,
- egységes piaci megjelenés, piacbefolyásolási képesség növekedése.

4.6. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése

Intézkedés kódja: 1305

Intézkedés elnevezése: *Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése*

Az intézkedés indoklása:

Ez az intézkedés a 2.2 fejezetben meghatározott és a 2. térképen ábrázolt területekre vonatkozik. A fenti intézkedés a vidéki településeken a fenntartható gazdálkodás feltételeinek megteremtését, a kulturális örökség megőrzését, ezáltal az általános vállalkozási és életfeltételek javítását és az „élhető” települések kialakítását célozza. Mindezek hiányában nem állítható meg a vidéki térségekből történő további elvándorlás. A megfelelő fizikai és humán életkörülmények elősegítése mind a helyben élők, mind a településre érkezők számára olyan pozitív motivációt jelent, amely közvetlenül és áttételesen is alapvetően hozzájárul a helyi életlehetőségek bővüléséhez, a sokoldalú fejlődés megindulásához. Az életkörülmények javítása erőteljesen hozzájárul a fokozottan hátrányos helyzetű térségek és azok lakói számára az esélyegyenlőség megteremtéséhez, a gazdasági felzárkózás elindításához.

A természeti és épített környezeti elemek új funkciókkal való megtöltését megnehezíti azok rossz állapota. Az említett adottságok kihasználásának útjába további akadályt gördít a helyi közösségekben az együttműködési képesség hiánya. A megfelelően karbantartott, vonzó települések és az élő, működő közösségek új befektetéseket és a vidéki turizmus – mint kiegészítő jövedelemforrás – élénkülését eredményezhetik. Az épített és tágabb lakókörnyezet kulturált kialakítása, fenntartása és hasznosítása a környezet védelmének is fontos eleme.

Az intézkedés célkitűzései:

Az intézkedés célja

- a kistelepülések fejlesztésével és felújításával a jövedelemtermelő tevékenységet érintő intézkedések (lásd 4.2, 4.3, 4.7) alapfeltételeinek megteremtése, illetve hatásának kiegészítése a vidéki térségek népességmegtartó képességének fokozása érdekében;
- az épített és természeti környezeti elemek rehabilitációja, új funkciókkal való megtöltése, ezáltal a vállalkozási és foglalkoztatási lehetőségek biztosítása a helyi népesség számára.

Az intézkedés részletes leírása, keretei:

- a települési karaktert őrző és erősítő településszerkezet, utcák és közterületek felújítása, egységes falukép kialakítása, a települések idegenforgalmi vonzerejének javítása;
- a falvak történelmi és építészeti emlékeinek, értékeinek helyrehozatala, védelme, revitalizációja, betelepíthető új funkciók feltárása és telepítésük gazdaságossági vizsgálata, megszervezése;

- a falvakhoz tartozó táji elemek (fasorok, vízfolyások, tavak, csatornák stb.) revitalizálása, védelme, ökológiai és jövedelemtermelési (turizmus stb.) céllal.

A kedvezményezettek köre és a pályázatok kiválasztási kritériumai:

A kedvezményezettek köre: a vidéki települések és tanyák lakói, vállalkozói, önkormányzatai, civil szervezetei.

A jogosultság általános kritériumai

A pályázatok értékelése először a jogosultság szempontjából történik. A jogosult pályázatok értékelése ezután két lépcsőben történik. Az első lépcső a projekt tervet önmagában a célkitűzés érdemessége, a megvalósíthatóság, a költséghatékonyság és a projekt eredményessége alapján értékeli. A második lépcsőben az értékelés a kiválasztási kritériumok alapján történik, melyek a SAPARD terv céljainak hatékony megvalósulását, a támogatások koncentrált felhasználását, a projektek közötti célszerű összhangot biztosító, stratégiai alapokon, és partnerkapcsolatokon nyugvó hatásokat értékelik.

- a támogatás szükségességének és a fejlesztésre alkalmas helyi adottságok meglétének igazolása;
- a fejlesztés helyi és térségi összefüggéseinek, hatásainak bemutatása;
- az épített környezet megújítása esetén illeszkedés az érvényes településrendezési tervhez, szükség szerint műemlékvédelmi szakvélemény;
- részletes megvalósulási (üzleti) terv;
- az adott térségben lakás, vagy munkahely/vállalkozás megléte;
- köztartozás-mentesség;
- bázisadatok, mérhető tervezett eredmények feltüntetése.

Az elbírálás kritériumai

A következő elbírálási szempontok az intézkedés célkitűzéseiben és részletes leírásában megfogalmazott szempontokat érvényesítik.

Az első lépcsőben alkalmazott értékelési kritériumok:

Megnevezés	Adható maximális pontszám
A projekt összhangja az intézkedés célkitűzésével	5
A megvalósítás tevékenységtervének realitása (a feladatok, a szükséges szakértelmek és az időütemezés meghatározása alapján)	10
Hatékony költségvetés: feladatokra bontott költséghatékony pénzügyi terv	10
A menedzsment megszervezése és hitelessége	8
A tervezett új funkciók szükségességének és életképességének bizonyítottsága	10
A projekt várható eredményei	10
A projekt tervezett eredményeinek időtállósága	10
A projekt hatása a foglalkoztatottságra • megőrzött munkahelyek száma 2 pont/fő • létesített új munkahelyek száma 2 pont/fő	max. 16
Összesen, maximum	63+változó

A második lépcsőben alkalmazott értékelési kritériumok

partnerség a fejlesztésen belül	15
partnerség a fejlesztések között	10
illeszkedés a kistérségi agrárstruktúra és vidékfejlesztési stratégiához (ennek hiányában a releváns megyei területfejlesztési koncepcióhoz)	10
Összesen, maximum	35

Az intézkedést érintő nemzeti jogszabályok:

Az intézkedés végrehajtását szolgáló általános és speciális rendelkezések az 5. fejezetben szerepelnek.

- 1999. évi LXXVIII. törvény – Az épített környezet alakításáról és védelméről
- 1997. évi LVI. törvény – A műemlékvédelemről
- 161/1998 (IX.30) kormányrendelet – A nemzeti kulturális örökség miniszterének feladat- és hatásköréről

Pénzügyi rendelkezések:

A támogatás mértéke maximum 75%, (ezen belül 56,25% EMOGA és 18,75% nemzeti költségvetésből), magán gazdálkodó szervezetek által benyújtott pályázat esetében maximum 50%. A program keretében nyújtott támogatás vissza nem térítendő tőkejuttatás.

A támogatás mértékének indoklása

A helyzetfeltárás tanúsága szerint a települések közel egyharmadát (992 db, 31,7%) elnéptelenedés fenyegeti, és ugyancsak jelentős az alacsony népességszámú települések aránya (1000 fő alatt 1723 település, 55%). A települések és a népesség kis mérete gyakran takar halmozottan hátrányos helyzetet.

Ennek az intézkedésnek elsődleges kedvezményezettjei a települési önkormányzatok. A központi szervek és a helyi önkormányzatok között fennálló pénzügyi viszony azonban akadályt jelent a helyi források hozzáadásában. Jelenleg a helyben befolyó források, helyi adók, díjak és bírságok összegei a központi költségvetésbe kerülnek, ezeket évente újraosztják, így a helyi források legnagyobb része a különböző támogatási rendszerek közvetítésével közpénzzé alakul. A helyi adóknak és más bevételeknek csak kis hányada marad meg az önkormányzatok költségvetésében saját forrásként. Így a települési önkormányzatok nem képesek számottevő „saját” források felhalmozására a fejlesztési projektek finanszírozására. A települési önkormányzatok pénzügyi ereje növekedhet a sikeres vállalkozásokból befolyó bevételek hatására.

A falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése intézkedés pénzügyi összefoglalója:

Összes támogatás 22 475 843 euró (75,0 %)
ebből:

- nemzeti támogatás 5 618 961 euró
- EU támogatás 16 856 882 euró

Saját forrás: 10 697 778 euró (25,0 %)
Összes forrás: 29 967 790 euró (100 %)

A források megoszlása a programozási időszakban:

Évek	euró				
	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi támogatás	Nemzeti támogatás	Saját forrás
	1 2+5	2 3+4	3	4	5
2000	0	0	0	0	0
2001	0	0	0	0	0
2002	5 293 090	3 969 817	2 977 363	992 454	1 323 272
2003	0	0	0	0	0
2004	8 021 662	6 016 247	4 512 185	1 504 062	2 005 416
2005	8 004 857	6 003 643	4 502 732	1 500 911	2 001 214
2006	8 648 181	6 486 136	4 864 602	1 621 534	2 162 045
Összesen	29 967 790	22 475 843	16 856 882	5 618 961	7 491 948

A támogatás mértéke:

A közpénzráfordítás (támogatás) felső határa egy projektre: 50 millió Ft (kb. 204 ezer euró)

Az intézkedés várható hatásai, fejlődésmutatói:

Tervezett

Eredmény mérőszámok:

- felújított településrészek, (db)	40
- felújított, újjáépített épületek (db)	200
- felújított természeti, táji elemek: (db)	320
- felújított épített és természeti elemekhez kapcsolt működő új tevékenységek (vállalkozás, idegenforgalmi vagy gazdálkodási információs központ) (db)	780

Hatás mutatók:

- a környezetminőség javulása;
- a megtartott és új munkahelyek száma;
- elvándorlás csökkenése.

4.7. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése

Intézkedés kódja: 1306

Intézkedés elnevezése: *A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése*

Az intézkedés indoklása:

Ez az intézkedés a 2.2. fejezetben meghatározott és a 2. térképen ábrázolt területekre vonatkozik.

A mezőgazdaság jellemzői és struktúrája (1.1.6) című fejezet „Humán erőforrások, foglalkoztatottság, kereseti viszonyok” alfejezete részletesen elemzi a vidéki foglalkoztatottság és jövedelemviszonyok 1990 és 1998 közötti alakulását. Ezek alapján megállapítható, hogy a vidéki népesség jövedelemviszonyai jelentősen romlottak. Ezért a vidéki térségek felzárkózását célzó intézkedések közül különösen ettől az intézkedéstől a vidéki népesség foglalkoztatottságának megőrzése, illetve javulása várható, elsősorban részfoglalkoztatás és kiegészítő jövedelemszerzés révén, a 2.2 pontban rögzített földrajzi koncentrációval.

A vidékfejlesztés része a sokoldalú, a helyi adottságoknak megfelelő mezőgazdaság: tájspecifikus-, minőségi- termékek (pl. biotermékek) előállítás, feldolgozása és értékesítése. A hozzáadott érték növelése, a mezőgazdasági tevékenységekhez kapcsolódó kiegészítő tevékenységek és szolgáltatások, (pl. falusi turizmus), illetve a nem mezőgazdasági tevékenységek (kézműipar, geotermikus energia hasznosítása) képesek olyan kiegészítő jövedelemforrásokat és foglalkoztatási lehetőségeket teremteni, amelyek révén biztosítható a vidéki életszínvonal emelkedése.

A termékek feldolgozása és a piaci információhoz való könnyebb hozzájutás nagyobb esélyt jelent a mezőgazdaságból csak kiegészítő jövedelemben részesülők számára és ezáltal a helyben maradás alternatíváját nyújtják. Így nemcsak a korábban kizárólag mezőgazdaságból származó alacsony és bizonytalan jövedelem egészül ki és stabilizálódik, hanem a foglalkoztatottság is javulhat új munkahelyek létesülésével. Az új, nem mezőgazdasági jellegű gazdasági tevékenységek a jövedelemtermelő lehetőségek bővülését biztosítják. Az új gazdasági tevékenységek a már meglévő termékek és szolgáltatások értékesítését (pl. élelmiszer és falusi turizmus) és ez által a piaci hatékonyságot növelik.

A helyi (tájspecifikus) termékek kifejlesztése és az élelmiszer-feldolgozás technológiáinak és minőségének javítása tekintetében a 4.1 és 4.2 intézkedések és a jelen intézkedés közötti különbséget a beruházások mérete és a feldolgozandó termékek köre adják.

Abban az esetben, ha a beruházást nem a termelő végzi, vagyis a beruházás nem esik a mezőgazdasági üzemekbe történő beruházások kategóriájába, a különbség a jelen és a 4.2 intézkedés között az, hogy ez az intézkedés a kiegészítő tevékenységeket, mint jövedelemkiegészítő funkciót betöltő fejlesztéseket támogatja. Ennek megfelelően a beruházások maximális mérete viszonylag alacsony, 15 millió Ft(60 ezer euró), a támogatás felső határa projektenként 5 millió Ft (20 ezer euró).

Abban az esetben, ha a beruházást a termelő gazdálkodó végzi, a különbség a 4.1-es intézkedésben megfogalmazottaktól a fentiekén kívül (kiegészítő tevékenység, jövedelemkiegészítő funkció) az, hogy ez alatt az intézkedés alatt csak a Non-Annex I kategóriába eső termékek feldolgozása támogatható. A beruházások maximális méretére és a támogatások felső határára vonatkozó megkötések ebben az esetben is érvényesek.

Ezen intézkedés alatt támogatott beruházásoknak meg kell felelniük az ide vonatkozó hazai és Európai Unió élelmiszerminőségi, élelmiszerhigiéniai, környezetvédelmi és állatjóléti követelményeknek.

Az intézkedés célkitűzései:

Az intézkedés célja alternatív tevékenységek és jövedelemforrások létrehozása a vidéki térségekben, ezáltal a munkahelyek megőrzése és új munkahelyek biztosítása a vidéki népesség számára. A mezőgazdasági szezonális foglalkoztatás és a mezőgazdaság alacsony jövedelmezőségének ellensúlyozása, a több lábon álló gazdálkodás biztonságának erősítése, a szolgáltatások és a termékkínálat bővítése az önellátás és a piacra jutás esélyeinek javítása.

Az intézkedés részletes leírása, keretei:

Az intézkedés céljának megfelelően az itt tervezett beruházások

- jelen intézkedés alatt támogatott tevékenységekhez kapcsolódó termék- és szolgáltatásfejlesztés, marketing és a vállalkozások sokszínűsítése, piackutatás;
- a házi- és kézműipar termékek fejlesztése és értékesítése;
- a helyi (tájspecifikus) termékek kifejlesztése, az élelmiszer-feldolgozás technológiáinak és minőségének javítása a kis volumenű specifikus, jövedelem-kiegészítő funkciót betöltő vállalkozásokban;
- a falusi turizmus fejlesztése, amely magában foglalja a helyi termékek és szolgáltatások marketingjét és az adottságok fenntartható használatát (a természeti és épített örökség megóvásával).

A kedvezményezettek köre, a pályázatok kiválasztási kritériumai:

A kedvezményezettek köre: az érintett településen/térségben megvalósításra kerülő, illetve ott pozitív hatást kifejtő projektek tulajdonosai, a vidéki települések és tanyák lakói, a település/terület ingatlanainak tulajdonosai, vállalkozók, regisztrált mezőgazdasági termelők és szervezeteik, önkormányzatok, egyesületek, 120 fő/km² alatti népsűrűségű területek lakói.

A jogosultság általános kritériumai

A pályázatok értékelése először a jogosultság szempontjából történik. A jogosult pályázatok értékelése ezután két lépcsőben történik. Az első lépcső a projekt tervet önmagában a célkitűzés érdemessége, a megvalósíthatóság, a költséghatékonyság és a projekt eredményessége alapján értékeli. A második lépcsőben az értékelés a kiválasztási kritériumok alapján történik, melyek a SAPARD terv céljainak hatékony megvalósulását, a támogatások koncentrált felhasználását, a projektek közötti célszerű összhangot biztosító, stratégiai alapokon, és partnerkapcsolatokon nyugvó hatásokat értékelik.

- a tevékenység szükségességének és indokoltságának igazolása/dokumentálása;

- az adott térségben lakás, vagy munkahely/vállalkozás megléte;
- a szükséges saját rész igazolása;
- üzleti terv;
- köztartozás-mentesség;
- bázisadatok, mérhető eredmények feltüntetése.

Az elbírálás kritériumai

A következő elbírálási szempontok az intézkedés célkitűzéseiben és részletes leírásában megfogalmazott szempontokat érvényesítik.

Az első lépcsőben alkalmazott értékelési kritériumok.

Megnevezés	Adható maximális pontszám
A tervezett új termelés/szolgáltatás szükségességének és költséghatékonyságának bizonyítottsága	5
A megvalósítás tevékenységtervének realitása (a feladatok, a szükséges szakértelmek és az időütemezés meghatározása alapján)	10
Hatékony költségvetés: feladatokra bontott költséghatékony pénzügyi terv, és megfelelő megtérülési mutató	10
A menedzsment megszervezése és hitelessége	8
A projekttel megvalósított termelés és szolgáltatás jellemzőinek értékelése:	
Milyen szükségleteket elégít ki a termék/szolgáltatás	6
A termék/szolgáltatás értékesítési területe	6
A termelési folyamat környezeti hatásai	6
Példaadó, serkentő hatás a környezet gazdasági - társadalmi szereplőire	6
Jövedelemtermelő képesség	6
A projekt hatása a foglalkoztatottságra • megőrzött munkahelyek száma 2 pont/fő • létesített új munkahelyek száma 2 pont/fő	max 16
Összesen, maximum	63+változó

A második lépcsőben alkalmazott értékelési kritériumok

partnerség a fejlesztésen belül	15
partnerség a fejlesztések között	10
illeszkedés a kistérségi agrárstruktúra és vidékfejlesztési stratégiához (ennek hiányában a releváns megyei területfejlesztési koncepció)	10
Összesen, maximum	35

Az intézkedést érintő nemzeti jogszabályok:

Az intézkedés végrehajtását szolgáló általános és speciális rendelkezések az 5. fejezetben szerepelnek.

Pénzügyi rendelkezések:

A támogatás mértéke és forrásösszetétele:

A támogatás mértéke a beruházás költségének 50%-a (EU 37,5%, nemzeti költségvetés 12,5%).

Az alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése intézkedés pénzügyi összefoglalója:

Összes támogatás 36 398 273 euró (50,0 %)
ebből:

- nemzeti támogatás 9 097 318 euró
- EU támogatás 27 291 955 euró

Saját forrás: 36 389 273 euró (50,0 %)

Összes forrás: 72 778 547 euró (100 %)

A források megoszlása a programozási időszakban:

Évek	euró				
	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi támogatás	Nemzeti támogatás	Saját forrás
	1 2+5	2 3+4	3	4	5
2000	0	0	0	0	0
2001	0	0	0	0	0
2002	15 761 093	7 880 547	5 910 410	1 970 137	7 880 547
2003	0	0	0	0	0
2004	16 886 219	8 443 109	6 332 332	2 110 777	8 443 109
2005	20 692 136	10 346 068	7 759 551	2 586 517	10 346 068
2006	19 439 099	9 719 549	7 289 662	2 429 887	9 719 549
Összesen	72 778 547	36 389 273	27 291 955	9 097 318	36 389 273

A támogatás mértéke:

A közpénzráfordítás (támogatás) felső határa egy projektre: 15 millió Ft (kb. 60 ezer euró), a beruházás teljes bekerülési költségének felső határa egy projektre vonatkozóan 40 millió Ft (kb. 164 ezer euró).

Az intézkedés várható hatásai, fejlődésmutatói:

Eredmény mérőszámok:

	Tervezett
• újonnan piacra juttatott termékek, szolgáltatások (db)	820
• modernizált vagy új helyi élelmiszer-feldolgozó kapacitás (db)	600
• falusi turizmusra részben vagy teljesen átálló/új vállalkozások (db)	1060
• alternatív termelésre részben vagy egészben átálló/új vállalkozások (db)	620
• kisipari, kézműipari tevékenységre részben vagy egészben átálló/új vállalkozások (db)	420

Hatásmutatók:

- a 18 hónapon túl is működő támogatott vállalkozások száma (db vállalkozás);
- megőrzött és új munkahelyek száma;
- munkanélküliség csökkenése;
- a önkormányzati adóbevételek növekedése (jövedelemadó, iparűzési és idegenforgalmi adó stb.);
- belső (helyi és regionális) kereskedelmi forgalom növekedése;
- elvándorlás csökkenése.

4.8. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása

Intézkedés kódja: 1308

Intézkedés elnevezése: *A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása*

Az intézkedés indoklása:

Ez az intézkedés a 2.2 fejezetben meghatározott és a 2. térképen ábrázolt területekre vonatkozik. A mezőgazdasági infrastruktúra fejlesztését különösen a változó földtulajdoni és földhasználati viszonyok indokolják. A mezőgazdaság átalakulását kísérő tulajdoni és használati viszonyok megváltozásával szükségessé vált a meglévő mezőgazdasági utaknak és a hozzájuk tartozó épített környezeti elemeknek (csatornák, vízelvezető árkok stb.) az új struktúrákhoz igazítása, felújítása és karbantartása, valamint új utak kialakítása az egyes területek elérhetővé tétele érdekében. Új utak létesítése, illetve a meglévők felújítása, karbantartása egyúttal turisztikai célokat (például sétautak, lovas turizmus útvonalainak kialakítását) is szolgálhat. A vidéki (mezőgazdasági) infrastruktúra biztosításának fontos része a mezőgazdasági úthálózatot kísérő csapadék és talajvíz elvezető árkok és átereszek karbantartása, illetve, ahol ez szükséges, újak létesítése.

A legtöbb vidéki térség legnagyobb infrastrukturális lemaradását a települési közműháló nagy mértékű kinyílása, a vezetékes vízhálózat kiépítését nem kísérő szennyvízelvezetés és szennyvíztisztítás hiánya jelenti. Az ISPA és a nemzeti területfejlesztési források a nagy- illetve regionális beruházásokat támogatják, ugyanakkor a kistelepülések (2000-nél kisebb lélekszám) szennyvízproblémái továbbra is megoldatlanok. Ezekben az esetekben a legjobb helyi megoldást olyan alternatív technológiák (élő szervezetek szennyvíztisztítási hatásának felhasználása zárt rendszerekben, gyökérszívó szennyvíztisztítás stb.) alkalmazása jelenti, amelyek méretükben rugalmasan alkalmazkodnak az igényekhez (ezért nem igénylik a kis népsűrűségű vidéki térségekben csak aránytalanul nagy költséggel megvalósítható gyűjtőhálózatok megépítését), beruházási és fenntartási költségük egyaránt kisebb a hagyományos megoldásokénál és a vizet, mint az egyik legfontosabb környezeti elemet helyben újrahasznosíthatóvá teszik.

A vállalkozások és gazdaságok működésének egyik alapvető feltétele az energiaellátás. Mivel ez rendkívül költségigényes, ezért különös jelentősége van az alternatív energiaforrások (napenergia, biomassza stb.) alkalmazásának, mert ezek fenntartható, környezetbarát és költségkímélő megoldásokat kínálnak.

A termelés feltételeinek fejlesztésén kívül fontos a helyi termékek értékesítési feltételeinek megteremtése a helyi és távolabbi piacokon. Ebben fontos szerepet tölt be a vállalkozások magas szintű telekommunikációs infrastruktúrával való ellátása és a gazdasági tevékenységek, valamint a vállalkozások közötti együttműködést szolgáló adatbázisok kialakításának támogatása is.

Az infrastruktúra fejlesztése közvetlen hatást is gyakorol a foglalkoztatottságra, valódi hatása azonban áttételes módon jelenik meg a munkahelyek, vállalkozások számának növekedésében, illetve pótlólagos jövedelemforrások megjelenésében.

Az intézkedés célkitűzései:

Az egyes vidéki térségek gazdasági, kulturális és táji adottságainak, valamint szükségleteinek megfelelő helyi infrastrukturális fejlesztés annak érdekében, hogy az országos infrastruktúra rendszerekből nem ellátható térségek számára is biztosított legyen a vállalkozások működését segítő, valamint az élet- és munkakörülményeket javító megfelelő infrastrukturális háttér. Kapcsolódás a 4.1, 4.2, 4.3, 4.6, 4.7 SAPARD intézkedésekhez.

Az intézkedés részletes leírása, keretei:

Az intézkedés keretében megvalósítandó feladatok két csoportra bonthatók.

- *Helyi, műszaki infrastruktúra biztosítása*
 - mezőgazdasági úthálózat fejlesztése;
 - a vállalkozások célját szolgáló energiaellátás fejlesztése;
 - helyi szennyvízkezelés kiépítése, alternatív szennyvízkezelési eljárások alkalmazásával, a 2000 főnél kevesebb lakosú településeken;
 - helyi piacok és felvásárló helyek kialakítása és fejlesztése.
- *Informatikai, kommunikációs rendszerek fejlesztése*
 - informatikai csomópontok kialakítása a falusi és ritkán lakott térségekben a vállalkozók informatikai hálózatba való bekapcsolása;
 - teleházak, teleposta hálózatok, szaktanácsadási rendszer.

A kedvezményezettek köre, a pályázatok kiválasztási kritériumai:

A kedvezményezettek köre: mezőgazdasági termelők, vállalkozók és ezek integrációi, civil szervezetek, vidéki települések önkormányzatai.

A jogosultság általános kritériumai:

A pályázatok értékelése először a jogosultság szempontjából történik. A jogosult pályázatok értékelése ezután két lépcsőben történik. Az első lépcső a projekt tervet önmagában a célkitűzés érdemessége, a megvalósíthatóság, a költséghatékonyság és a projekt eredményessége alapján értékeli. A második lépcsőben az értékelés a kiválasztási kritériumok alapján történik, melyek a SAPARD terv céljainak hatékony megvalósulását, a támogatások koncentrált felhasználását, a projektek közötti célszerű összhangot biztosító, stratégiai alapokon, és partnerkapcsolatokon nyugvó hatásokat értékelik.

- a fejlesztés szükségességének és indokoltságának igazolása/dokumentálása;
- megvalósulási- és üzleti terv;
- az adott térségben lakás, vagy munkahely/vállalkozás megléte;
- nyilatkozat a szükséges saját erő meglétéről;
- a településrendezési tervvel (ha van) való egyeztetés dokumentálása;
- köztartozás-mentesség;
- bázisadatok, mérhető eredmények feltüntetése.

Az elbírálás kritériumai:

A következő elbírálási szempontok az intézkedés célkitűzéseiben és részletes leírásában megfogalmazott szempontokat érvényesítik

Informatikai, kommunikációs rendszerek fejlesztése

Az első lépcsőben alkalmazott értékelési kritériumok.

Megnevezés	Adható maximális pontszám
A tervezett új informatikai/kommunikációs szolgáltatás szükségességének és életképességének bizonyítottsága	5
A megvalósítás tevékenységtervének realitása (a feladatok, a szükséges szakértelmek és az időütemezés meghatározása alapján)	10
Hatékony költségvetés: feladatokra bontott költséghatékony pénzügyi terv, és megfelelő megtérülési mutató	10
A menedzsment megszervezése és hitelessége	8
A projekttel megvalósított szolgáltatás jellemzőinek értékelése:	
Milyen szükségleteket elégít ki a szolgáltatás	6
A szolgáltatás tervezett működési területe	6
Kapcsolódik-e a szolgáltatáshoz gazdaságszervezési, tanácsadási funkció	6
Példaadó, serkentő hatás a környezet gazdasági - társadalmi szereplőire	6
A projekt tervezett eredményeinek időtállósága	6
A projekt hatása a foglalkoztatottságra • megőrzött munkahelyek száma 2 pont/fő • létesített új munkahelyek száma 2 pont/fő	max 16
Összesen, maximum	63+változó

A második lépcsőben alkalmazott értékelési kritériumok

Partnerkapcsolatok kialakítása: ha más projektekkel közös SAPARD célokat valósít meg (a kitűzött cél és a bevontak körének összevetése)	15
A projektek egymást erősítő, stratégiai alapokon nyugvó hatása	10
Más projektekkel történő egyéb közös célok megvalósítása.	10
Összesen, maximum	35

Alternatív szennyvíztisztítás

Az első lépcsőben alkalmazott értékelési kritériumok.

Megnevezés	Adható maximális pontszám
A tervezett beruházás szükségességének (pl. veszélyeztetettség) bizonyítottsága:	8
A tervezett beruházás gazdaságosságának bizonyítottsága: bekerülési és fenntartási költségek a regionális szennyvíztisztításhoz képest	8
A megvalósítás tevékenységtervének realitása (a feladatok, a szükséges szakértelmek és az időütemezés meghatározása alapján)	10
Hatékony költségvetés: feladatokra bontott, költséghatékony pénzügyi terv, megfelelő megtérülési mutató	10
A menedzsment megszervezése, hitelessége	5
A projekttel megvalósított szolgáltatás jellemzőinek értékelése:	
A beruházás által kielégített szükségletek (alap, speciális)	8
A beruházás tervezett működési területe	8
Működési rugalmasság - kapacitás bővíthetőség	8
Melléktermék hasznosítás és ökológiai hatékonyság	10
Összesen	75

A második lépcsőben alkalmazott értékelési kritériumok

Partnerkapcsolatok kialakítása: ha más projektekkel közös SAPARD célokat valósít meg (a kitűzött cél és a bevontak körének összevetése)	5
A projektek egymást erősítő, stratégiai alapokon nyugvó hatása	10
Más projektekkel történő egyéb közös célok megvalósítása	10
Összesen, maximum	25

Mezőgazdasági úthálózat fejlesztése; vállalkozások célját szolgáló energiaellátás fejlesztése; helyi piacok és felvásárló helyek kialakítása és fejlesztése;

Az első lépcsőben alkalmazott értékelési kritériumok.

Megnevezés		Adható maximális pontszám	
A tervezett új beruházás szükségességének és életképességének bizonyítottsága		13	
A megvalósítás tevékenységtervének realitása (a feladatok, a szükséges szakértelmek és az időütemezés meghatározása alapján)		10	
Hatékony költségvetés: feladatokra bontott, költséghatékony pénzügyi terv, megfelelő megtérülési mutató		10	
A menedzsment megszervezése, hitelessége		5	
A projekttel megvalósított fejlesztés jellemzőinek értékelése:			
A beruházás által kielégített szükségletek (alap, speciális)		10	
Példaadó, serkentő hatás a környezet gazdasági - társadalmi szereplőire (multiplikátor hatás)		5	
Mezőgazdasági úthálózat fejlesztése; helyi piacok és felvásárló helyek kialakítása és fejlesztése;		Vállalkozások célját szolgáló energiaellátás fejlesztése;	
Megnevezés	Adható maximális pontszám	Megnevezés	Adható maximális pontszám
A beruházás tervezett működési területe, hatásának kiterjedése	12	Innovatív, alternatív energiaforrásokat felhasználó technológiák alkalmazása	8
Összesen, maximum	65	A beruházás tervezett működési területe, hatásának kiterjedése	4
		Összesen, maximum	65

A második lépcsőben alkalmazott értékelési kritériumok

Partnerkapcsolatok kialakítása: ha más projektekkel közös SAPARD célokat valósít meg (a kitűzött cél és a bevontak körének összevetése)	15
A projektek egymást erősítő, stratégiai alapokon nyugvó hatása	10
Más projektekkel történő egyéb közös célok megvalósítása	10
Összesen, maximum	35

Az intézkedést érintő nemzeti jogszabályok:

Az intézkedés végrehajtását szolgáló általános és speciális rendelkezések az 5. pont alatt szerepelnek.

Pénzügyi rendelkezések:

A támogatás mértéke és forrásösszetétele:

A támogatás mértéke a beruházás teljes költségének 75%-a (EU 56,25%, nemzeti költségvetés 18,75%).

A helyi piacok és felvásárló helyek kialakítása és fejlesztése esetében a támogatás mértéke a beruházás teljes összegének 50%-a (EU 37,5%, nemzeti költségvetés 12,5%).

A támogatás indoklása:

Az infrastruktúra fejlesztése önmagában nem jövedelemtermelő beruházás, viszont nélkülözhetetlen háttérét, alapját adja a vállalkozásoknak, ezért hatása elsősorban közvetett módon és hosszabb távon jelentkezik. Az ebben az intézkedésben támogatott beruházások (alternatív energiaforrások, innovatív szennyvízkezelés stb.) a 4.6 pontban az önkormányzatok forrásainak összetételéről megfogalmazottakra támaszkodva a vidéki települések és a vidéki népesség felzárkózását és versenyképessé válását segítik költséghatékony, a fenntarthatóságot és a környezetvédelem érdekeit szolgáló megoldások alkalmazásával. A szűkös anyagi eszközökkel rendelkező önkormányzatok jelentős támogatás nélkül nem képesek egyébként alapvető (környezetminőség biztosítása, magas minőségi színvonalú termékek előállítása alapfeltételeinek biztosítása) fejlesztések megvalósítására.

A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása intézkedés pénzügyi összefoglalója:

Összes támogatás	73 446 229 euró (75,0 %)
ebből:	
– nemzeti támogatás	18 361 557 euró
– EU támogatás	55 084 672 euró
Saját forrás:	<u>32 316 341 euró (25,0 %)</u>
Összes forrás:	105 762 570 euró (100 %)

A források megoszlása a programozási időszakban:

euró

Évek	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi támogatás	Nemzeti támogatás	Saját forrás
	1 2+5	2 3+4	3	4	5
2000	28 028 995	19 464 580	14 598 435	4 866 145	8 564 415
2001	16 456 616	11 428 205	8 571 154	2 857 051	5 028 410
2002	11 266 422	7 823 904	5 867 928	1 955 976	3 442 518
2003	18 745 150	13 017 465	9 763 099	3 254 366	5 727 685
2004	9 285 592	6 448 328	4 836 246	1 612 082	2 837 264
2005	9 771 425	6 785 712	5 089 284	1 696 428	2 985 713
2006	12 208 370	8 478 035	6 358 526	2 119 509	3 730 335
Összesen	105 762 570	73 446 229	55 084 672	18 361 557	32 316 341

A támogatás mértéke:

A közpénzráfordítás (támogatás) felső határa egy projektre:

- helyi, műszaki infrastruktúra biztosítása 62.5 millió Ft (mintegy 256 ezer euró)
- helyi piacok és felvásárlóhelyek kialakítása fejlesztés 6.25 millió Ft(mintegy 25.6 ezer euró)
- informatikai, kommunikációs rendszerek fejlesztése: 6.25 millió Ft(mintegy 25.6 ezer euró)

Az intézkedés várható hatásai, fejlődésmutatói:

Eredmény mérőszámok:

	Tervezett
• új/felújított mezőgazdasági és bekötőút (km);	230
• alternatív, helyi szennyvíztisztítóval ellátott kistelepülések száma (db)	80
• energiaellátással érintett vállalkozások száma (db)	190
• informatikai csomópontok száma (db)	520
• helyi piac, felvásárlóhely (db)	260

Hatás mutatók:

- termelési költségek csökkenése (szállítás, energia);
- megőrzött/új munkahelyek;
- vállalkozások jövedelmének növekedése;
- csökkenő környezetterhelés (tisztított szennyvíz m³).

4.9. A program lebonyolítását segítő tevékenységek (információnyújtás, nyilvánosság, előzetes tanulmányok, tanulmányutak, monitoring) támogatása

Intézkedés kódja: 41

Intézkedés elnevezése: *Technikai segítségnyújtás*

1. AZ INTÉZKEDÉS INDOKLÁSA

Az intézkedés a SAPARD Program hatékony lebonyolítását segíti elő. Feladata, hogy hozzájáruljon a 4. pontban felsorolt tevékenységek végrehajtása során felmerült költségek támogatásához.

Az intézkedés a Tanács 1268/1999 (EK) sz. rendeletének 2. cikkely 15. bekezdése¹¹ alapján biztosított technikai segítségnyújtásra vonatkozik (azaz nem érinti ugyanezen rendelet 7(4) cikkében szereplő tevékenységek támogatását¹²).

2. KAPCSOLAT MÁS INTÉZKEDÉSEKKEL

Ezen intézkedés biztosítja a Program valamennyi intézkedésének megvalósítása során szükséges technikai segítségnyújtással összefüggő igények kielégítését.

3. A TÁMOGATÁS CÉLKITŰZÉSEI

Jelen intézkedés célja az, hogy segítse a Program végrehajtását, folyamatos ellenőrzését, illetve esetlegesen a későbbi módosítását. Az alábbi fő célkitűzések megvalósításához járul hozzá az intézkedés:

- a Program folyamatos nyomonkövetésének támogatása;
- információnyújtás, a nyilvánosság folyamatos tájékoztatása;
- tanulmányok készíttetése, tanulmányutak és szemináriumok szervezése;
- külső szakértő igénybevételének támogatása;
- a program értékelésének támogatása.

4. A TÁMOGATÁS JOGOSULT TEVÉKENYSÉGEINEK KÖRE

¹¹ A Technikai segítségnyújtás című intézkedés a 1268/99-es sz. tanácsi rendelet hatálya alá tartozó intézkedések megvalósításához járul hozzá, beleértve például a program előkészítését, monitoringot és a közvélemény tájékoztatását.

¹² Az Európai Bizottság kezdeményezésére fogantatott intézkedések finanszírozása (pl. tanulmányok, tanulmányutak, értékelések, ellenőrzések)

A jelen intézkedés keretében az alábbi tevékenységek (illetve ezek költségei) jogosultak támogatásra abban az esetben, ha a SAPARD Monitoring Bizottság (SMB) elnöke jóváhagyta őket:

- a) A SAPARD Monitoring Bizottság üléseire fordított kiadások, beleértve a szakértők és egyéb résztvevők költségeit, amennyiben jelenlétük szükséges az SMB hatékony munkájához.
- b) Egyéb, az SMB feladatainak teljesítéséhez szükséges olyan kiadások, melyek az alábbi kategóriákba tartoznak:
 - szakértői segítségnyújtás a program főbb irányvonalainak és mutatóinak (indikátorainak) meghatározáshoz, felülvizsgálatához;
 - szakértői segítségnyújtás az SAPARD Monitoring Bizottság részére a monitoring tevékenység működtetéséhez, végrehajtásához;
 - munka-csoportok üléseivel és kiegészítő feladataival kapcsolatos költségek;
 - szemináriumok költségei.
- c) Általános tájékoztatásra és reklámkampányra fordított költségek, beleértve a nyomdai és terjesztési költségeket is.
- d) Az Európai Bizottság kérésére történt fordítás, illetve tolmácsolás költsége, mely nem foglalja magában azon eseteket, melyek a Többéves Pénzügyi Megállapodás 5. cikk (1) és az 5. (2) pontjának mondataiban szerepelnek.
- e) Nem az Európai Bizottság kezdeményezésére megvalósult tanulmány-utakkal (látogatásokkal) és szemináriumokkal kapcsolatos költségek. Az SMB számára minden tanulmány-útról, valamint szemináriumról jelentés formájában a résztvevőknek – az SMB ügyrendjében meghatározott határidőn belül – be kell számolniuk.
- f) Az Európai Bizottság kezdeményezésére történt (tanulmány-utak) látogatások és szemináriumok kapcsán felmerülő költségek.
- g) A Programban szereplő intézkedések előkészítése során felmerülő költségek. Az előkészítés célja az intézkedések – beleértve azokat is, melyek végrehajtása előreláthatólag később indul - hatékony megvalósításának biztosítása.
- h) A Többéves Pénzügyi Megállapodás B melléklet 10. cikkének rendelkezéseiben szereplő időközi értékelés költségei.

A fenti lista az Európai Bizottság útmutatása alapján készült. Jelen intézkedés végrehajtása során szerzett tapasztalatok fényében Magyar Köztársaság hatóságai felülvizsgálhatják a listán szereplő tevékenységeket és kérheti azok bővítését, amely a Program további módosítását teszi szükségessé.

A költségek kizárólag abban az esetben jogosultak, ha a 6. pontban leírt rendelkezéseknek megfelelnek.

5. VÉGSŐ KEDVEZMÉNYEZETT(EK)

A „Technikai segítségnyújtás” című intézkedés körébe tartozó tevékenységek kedvezményezettje az Irányító Hatóság. (Magyarországon az irányító hatósági feladatok ellátásáért a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Integrációs Főcsoportfőnöksége felelős.)

A keret felhasználása az Irányító Hatóság döntési hatáskörében történik, melyet a SAPARD Monitoring Bizottság felügyel.

6. A JOGOSULTSÁG KRITÉRIUMAI

Az éves végrehajtási jelentésben be kell számolni a jogosult költségek felhasználásáról, a technikai segítségnyújtás igénybevételéről. A költségek olyan átalányösszegeken is (például napidíj) alapulhatnak, amelyek összhangban vannak Magyarország közigazgatásában - a Közösség által nem társfinanszírozott - hasonló tevékenységek esetében alkalmazott feltételekkel és díjakkal. Az összes egyéb, szakértőkre és más résztvevőkre vonatkozó kiadások kizárólag azokra vonatkoznak, akik a tagjelölt országokból, ill. tagállamokból érkeznek, illetve azokba utaznak.

A twinning-megállapodások¹³, más PHARE vagy ISPA projektek keretében finanszírozott illetve előreláthatólag azokból finanszírozásra kerülő tevékenységek ezen intézkedés keretében nem jogosultak.

7. MUTATÓK (INDIKÁTOROK)

Az intézkedés keretében nyújtott támogatás pénzügyi és gyakorlati kivitelezésének folyamatosságát és hatékonyságát az alábbi mutatók segítségével kívánjuk mérni – a jogosult költségekre vonatkozó előírások sérelme nélkül:

- elkészített és kiosztott általános tájékoztatást nyújtó kiadványok száma (brosúrák, szórólapok, stb., db.);
- a közvélemény tájékoztatása, reklám-kampányok száma (db.);
 - televízióban (hirdetés, rövidfilmek, riportok)
 - sajtóban (pl. sajtóközlemények, cikkek)
 - egyéb (vásárok, szakkiállítások, fórumok, előadások)
- szakértői megbízások száma (db.);
- megrendezett konferenciák, szemináriumok, „workshop”-ok száma (db/év);
- az SAPARD Monitoring Bizottság üléseinek száma;
- az SMB tagjai, valamint az SMB titkársága részére szervezett tanulmányutak (képzések) száma (db)
- a Program intézkedéseinek kidolgozásáról és végrehajtásáról készített tanulmányok száma (db.)
- értékelő jelentések száma (db.).

¹³ Twinning megállapodások ún. iker-intézményi együttműködést jelentenek a jogharmonizáció különböző területein egy vagy több tagállam és a hazai intézmények között

8. PÉNZÜGYI RENDELKEZÉSEK

Bár az alábbi táblázatban a Technikai segítségnyújtásra megadott forrás mennyisége nagyobb összegre utal, a közösségi hozzájárulás mértéke az (a)–(e) és (g) pontokban megadott költségekhez az összes támogatás 80%-ára, valamint évente 150.000 euróra, plusz a megkötött éves pénzügyi megállapodás(ok)ban biztosított közösségi hozzájárulás 0,3%-ára korlátozódik. A Technikai segítségnyújtásra vonatkozó - jelen szabály szerint kiszámított - összeget az intézkedés végrehajtása során szerzett tapasztalatokat követően lehet módosítani a 4. pontban foglaltak figyelembevételével.

A (h) pontba tartozó kiadásokat tekintve a közösségi hozzájárulás az összes támogatás 80%-ára korlátozódik. Az (f) pontba tartozó kiadások esetében pedig a közösségi hozzájárulás mértéke az összes támogatás 100%-a is lehet, azonban ilyen esetekben figyelembe kell venni az Európai Bizottság által kezdeményezett tevékenységre vonatkozóan az általuk megadott feltételeket, illetve korlátozásokat.

A középtávú értékelés költségeit (100 ezer euró) a táblázat 2001. év vonatkozó sora tartalmazza.

Tájékoztató pénzügyi táblázat a Technikai segítségnyújtás című intézkedéshez (euróban)

Év	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi támogatás			Nemzeti támogatás					Magán hozzájárulás
						Összes nemzeti támogatás		Központi kormány- zati	Régió	Egyéb	
			Összesen	2. cikk utolsó bek. R.1268/99	Mér- téke (%)	2. cikk utolsó bek. R.1268/99	Mér- téke (%)	2. cikk utolsó bek. R.1268/99			
1	2 = 3+12	3 = 4+7	4 = 5	5	6 = 5 / 5+7	7	8 = 7 / 5+7	9	10	11	12
2000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2001	432 644	432 644	346 115	346 115	80	86 529	20	86 529	0	0	0
2002	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2003	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2004	341 799	341 799	273 439	273 439	80	68 360	20	68 360	0	0	0
2005	341 799	341 799	273 439	273 439	80	68 360	20	68 360	0	0	0
2006	341 799	341 799	273 439	273 439	80	68 360	20	68 360	0	0	0
Össze- sen:	1 458 040	1 458 040	1 166 432	1 166 432	80	291 608	20	291 608	0	0	0

5. A magyar SAPARD program megvalósítása során alkalmazott nemzeti szabályozás

5.1. A strukturális intézkedések közpénzből történő finanszírozásának általános jogszabályi alapjai

5.1.1. Az állami támogatásokra vonatkozó általános jogszabályok

1992. évi XXXVIII. törvény az államháztartásról

A törvény tartalmazza állami feladatokat ellátó és finanszírozó gazdálkodási rendszert: az államháztartás: a központi kormányzat, az elkülönített állami pénzalapok, a helyi önkormányzatok és a társadalombiztosítás .

Fontosabb tartalmi elemei:

- A Magyar Államkincstár feladatai;
- A központi költségvetés szerkezeti rendje, kiadásai;
- A központi költségvetéssel kapcsolatos hatásköri és eljárási szabályok (Országgyűlés Kormány, Pénzügyminiszter, felügyeleti szerve: Állami Számvevőszék);
- Elkülönített állami pénzalapok költségvetése;
- Önkormányzatok költségvetése;
- A költségvetési szervek gazdálkodási rendje.

Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény

A törvény hatálya kiterjed a gazdaság minden olyan résztvevőjére, amelynek működéséről magánszemélyek és jogi személyek tájékoztatást igényelnek. A törvény hatálya alá tartoznak:

- a) a vállalkozók,
- b) gazdálkodók
- c) államháztartás szervezetei
- d) az egyéb szervezetek

A törvény főbb rendelkezései:

- A gazdálkodó működéséről, vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről, az üzleti év könyveinek zárását követően, a törvényben meghatározott könyvvezetéssel alátámasztott beszámolót köteles - magyar nyelven - készíteni;
- beszámolás és könyvvezetés;
- az éves beszámoló
- egyszerűsített éves beszámoló
- egyszerűsített beszámoló
- összevont éves beszámoló
- sajátos beszámolási kötelezettségek

- számviteli szolgáltatás
- nyilvánosságra hozatal és közzététel
- könyvvizsgálat
- könyvvezetés, bizonylatolás
- jogkövetkezmények
- az Országos Számviteli Bizottság

2000.évi CXXXIII. törvény a Magyar Köztársaság 2001. és 2002. évi költségvetéséről

Az országgyűlés által elfogadásra kerülő törvény rendeli hozzá az évi támogatási célokhoz felhasználható állami pénzeszközöket költségvetési fejezetenként és intézkedésenként.

1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről

A területfejlesztés általános szabályairól rendelkező törvény tartalmazza a regionális fejlesztési tanácsok felállításáról szóló rendelkezést. A tanács tagjai:

- a tanács illetékességi területén működő megyei területfejlesztési tanácsok elnökei;
- a miniszter (FVM), a belügy-, a környezetvédelmi, a gazdasági, a közlekedési, hírközlési és vízügyi, a szociális és családügyi, az egészségügyi, az oktatási, az ifjúsági és sport-, valamint a pénzügyminiszter képviselője;
- az érintett területfejlesztési önkormányzati társulások megyénként egy-egy képviselője;
- a tanács illetékességi területén működő megyei jogú városok polgármesterei;
- a területileg illetékes Regionális Idegenforgalmi Bizottság elnöke;

(7) A térségi fejlesztési tanács és területfejlesztési önkormányzati társulások képviselői - akik nem tagjai a tanácsnak - a területüket érintő fejlesztési programok tárgyalása során a regionális fejlesztési tanácsban tanácskozási joggal vehetnek részt. A regionális fejlesztési tanács dönt a további állandó meghívottak köréről.

1990. évi LXV. törvény az önkormányzatokról

A jogszabály alaprendelkezéseket tartalmaz az önkormányzatok típusairól, szerveiről, feladatairól és gazdálkodásáról.

76/1999. (V. 26.) Korm. rendelet a vállalkozásoknak nyújtott állami támogatások előzetes bejelentési kötelezettségéről és annak az Európai Megállapodással való összhangjának vizsgálatáról.

198/2001. (X.19.) Korm. rendelet a 2002. évre szóló Országos Statisztikai Adatgyűjtési Programról

217/1998 (XII.30.) Kormány rendelet az államháztartás működési rendjéről

5.1.2. Az agrárgazdaság állami támogatásaira vonatkozó jogszabályok

1993. évi VI. törvény az agrárpiaci rendtartásról

Meghatározza az agrártámogatások általános rendjét, intézmény- és eszközrendszerét.

1997. évi CXIV törvény az agrárgazdaság fejlesztéséről

Meghatározza a magyar agrárpolitika fő irányait. Szintén meghatározza, hogy az agrártámogatásokra fordítható éves összeg reálértékben számított minimuma nem lehet kevesebb az előző évi összegnek az évi GDP növekedéssel korrigált értékénél.

139/2002 (VI. 25.) Korm. rendelet a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter feladatairól és hatásköréről.

2134/1999. (VI. 11.) Korm. határozat támogatási rendszerünk EU konform átalakításának során következő feladatairól.

215/2001. (XI. 17.) Korm. rendelet az agrártámogatások igénybe vételének általános feltételeiről. A rendelet meghatározza az általános, valamint a külön jogszabályokban foglalt támogatások fajtáit, a társfinanszírozás lehetőségét és a támogatások közzétételének rendjét.

236/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet a mezőgazdasági termelők agrártámogatás igénybe vételével összefüggő adatszolgáltatásáról és nyilvántartásba vételéről a 273/1997. (XII. 22.) Kormány rendelet felhatalmazása alapján – amely az 1999. évtől az agrártámogatások igénybe vételének alapfeltételévé teszi a termelők regisztrációját.

102/2001. (XII.16.) FVM rendelet az agrárgazdasági célok 2002. évi költségvetési támogatásáról (évente kerül kiadásra). Meghatározza az aktuális évi támogatási célokat és azok feltételrendszerét.

14/2000. (II.11.) Korm. rendelet a mezőgazdasági termelők agrártámogatás igénybe vételével összefüggő adatszolgáltatásáról és nyilvántartásba vételéről szóló 236/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet módosításáról

5.2. A program keretében az egyes intézkedések megvalósulását szolgáló jogszabályok

1993. évi LXXVI törvény a szakképzésről

1992. évi I. törvény a termelőszövetkezetekről

1998. évi XLVIII. törvénnyel módosított 1994. évi LV. törvény a termőföldről

1995. évi LIII: törvény a környezet védelmének általános szabályairól

1995. évi XC. törvény az élelmiszerekről

1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről

1996. évi LIII. törvény a természet védelméről

83/1997. (IX. 26) Országgyűlési határozat a Nemzeti Környezetvédelmi Programról

2253/1999. (X. 7.) Korm. határozat a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programról és a bevezetéséhez szükséges intézkedésekről

21/2001. (III.9.) FVM rendelet a növény- és talajvédelmi szolgálatokról

1997. évi LXXVIII törvény az épített környezet alakításáról és védelméről

1997. évi LVI törvény a műemlékvédelemről

161/1998. (IX. 30.) Korm. rendelet a nemzeti kulturális örökség miniszterének feladatairól és hatásköréről

1109/1999. (X. 22.) Korm. határozat a Phare 2000. évi magyarországi programjának prioritásairól

2171/1999. (VII. 8.) Korm. határozat Fejlesztéspolitikai Koordinációs Tárcaközi Bizottság létrehozásáról

2349/1999. (XII. 21.) Korm. határozat a SAPARD Program keretében nyújtott közösségi agrár- és vidékfejlesztési támogatások igénybevétele érdekében tett intézkedésekről, az intézményi háttér megteremtéséről

25/1999. (III. 5.) FVM rendelet a zöldség-, gyümölcsstermelői-, értékesítő szervezetekről

17/1999. (II. 10.) FVM-EüM e.rendelet az élelmiszerek előállításának higiéniai szabályairól

7/1993. (XII. 30.) MüM rendelet az Országos Képzési Jegyzékről

2134/1999. (VI. 11.) Korm. határozat támogatási rendszerünk EU konform átalakításának soron következő feladatairól

2188/2000. (VIII. 31.) Korm. határozat a SAPARD előcsatlakozási program intézményi hátterének megteremtéséről, valamint a 2349/1999. (XII.21.) Korm. határozat és a 2134/1999. (VI. 11.) Korm. határozat módosításáról

12/2001. (II.15.) FVM rendelet a SAPARD Hivatal létesítéséről

255/2000. (XII. 25.) Korm. rendelet az Európai Unió előcsatlakozási eszközök támogatásai felhasználásának pénzügyi tervezési, lebonyolítási és ellenőrzési rendjéről

178/2001. (X. 4.) Korm. rendelet a 255/2000. (XII. 25.) Korm. rendelet módosításáról

2124/2001. (V. 30.) Korm. határozat a SAPARD 2000. évi Éves Pénzügyi Megállapodás, valamint a SAPARD Többéves Pénzügyi Megállapodás jóváhagyásáról

116/2001. (VI. 30) Korm. rendelet a SAPARD 2000.évi Éves Pénzügyi Megállapodás kihirdetéséről

117/2001. (VI. 30) Korm. rendelet a SAPARD Többéves Pénzügyi Megállapodás kihirdetéséről

52/2000. (XII. 27.) PM-TNM együttes rendelet a PHARE, SAPARD és ISPA előcsatlakozási eszközökből finanszírozott beszerzések általános forgalmi adó alóli mentesítésének szabályairól

166/2001. (IX. 14.) Korm. rendelet a nemzetközi segélyek, támogatások felhasználásával megvalósuló programok megfigyelő és értékelő rendszerének kialakításáról

53/2001. (VIII. 17.) FVM rendelet "Magyarország SAPARD Terve 2000-2006." kihirdetéséről

5.3. Közösségi támogatás nélkül megvalósuló intézkedések hazai jogszabályi alapjai

1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról

21/1999. (IV. 28.) GM rendelet az aktív foglalkoztatási célok támogatására fejezeti kezelésű előirányzat felhasználásának és kezelésének részletes szabályairól

140/1999. (IX. 3.) Korm. rendelet a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek ökológiai követelmények szerinti előállításáról, forgalmazásáról és jelöléséről

50/2001. (VII. 20.) FVM rendelet a vidékfejlesztési célú előirányzat felhasználásának részletes szabályairól

102/2001. (XII.16.) FVM rendelet az agrárgazdasági célok 2002. évi költségvetési támogatásáról (évente új rendelet kerül kiadásra)

A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól szóló 20/2002. (III.14.) FVM rendelettel módosított 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet.

6. A közösségi támogatásra jogosultság feltételei

6.1. Általános kiválasztási kritériumok

A programokban azon projektek vesznek részt, melyek fejlesztései Magyarország területén valósulnak meg, és a támogatások felhasználása a SAPARD rendelet, valamint a hazai hatályos jogszabályok szerint történik. Minden pályázat értékelési eljáráson megy keresztül. Ennek során ellenőrzik a jogosultság kritériumainak való megfelelést.

Valamennyi intézkedésre vonatkozóan csak azok a projektek kerülhetnek elbírálásra:

- melyeket természetes személyek, valamint Magyarországon bejegyzett és Magyarországon működő jogi személyek, jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok, társadalmi szervezetek nyújtanak be (tekintettel az intézkedésre vonatkozó pályázati kiírásra);
- melyeket olyan gazdaságok, vállalkozások nyújtanak be, melyeknél megvan az esély, hogy hosszú távon is életképesek, versenyképesek lesznek.
- ahol a pályázó rendelkezik a projekt –áfat nem tartalmazó- költségének legalább 25%-ának megfelelő mértékű saját forrással, melyet hitellel is biztosíthat, amennyiben a hitelhez nem kapcsolódik kamat- támogatás;
- ahol a pályázónak nincs köztartozása;
- ahol a pályázó nem áll csőd, felszámolási, végelszámolási vagy adósságrendezési – természetes személy esetén végrehajtási – eljárás alatt;
- ahol a pályázó vállalja, hogy a támogatott tevékenységet a fejlesztés megvalósításától számított öt éven keresztül (tekintettel a 8. fejezet 2.9. c) pontjában foglaltakra) – a pályázatban meghatározott módon – tovább folytatja. Kivétel: Szakképzés és a Termelői csoportok felállítása, működtetése intézkedések.

Valamennyi intézkedésre vonatkozóan azok a projektek nem jogosultak támogatásra:

- amelyek megvalósítása megkezdődött a támogatási szerződés megkötése előtt;
- amelyek nem felelnek meg a nemzeti minimumként rögzített környezetvédelmi előírásoknak (lásd 5. fejezet);
- amelyek a 2000-től induló PHARE programok keretében támogatásban részesülnek;
- akik SAPARD vagy nemzeti támogatást jogosulatlanul vettek igénybe a pályázat benyújtását megelőző tizenkét hónapban;
- amelyek az Európai Unió, illetve a tagjelölt országokon kívül előállított eszközök, szolgáltatások beszerzését is magukba foglalják;
- amelynek révén csökkenne a foglalkoztatás (kivéve a „Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése c. intézkedés és az állattenyésztési beruházások.);
- amelyek olyan termékek termelésének növelésére irányulnak, amikből tartós piaci felesleg van, illetve piaci elhelyezésüket a projekt nem bizonyítja;
- melyek üzleti terve a hatékonyságot és a direkt megtérülést nem támasztja alá;

Az agrárgazdaság fejlesztését célzó intézkedések vonatkozásában elbírálásra azok a pályázatok kerülnek:

- melyek a meglévő eszközállomány korszerűsítését és/vagy a tevékenységek diverzifikációját szolgálják;
- melyek elősegítik a meglévő állattartási épületek korszerűsítését, tartástechnológiai modernizálását, hogy azok megfeleljenek az EU által előírt szigorú környezetvédelmi és higiéniai feltételeknek, és javítsák az állatok tartási és elhelyezési körülményeit,
- amelyek az élelmiszeripar területén arra irányulnak, hogy az üzem élelmiszer-előállítása és tárolási technológiája megfeleljen a higiénés követelményeknek és az EU szabványainak;
- melyek eredményeként csökken az élelmiszer-feldolgozók által okozott környezetterhelés, javul a termékek minősége, s ezáltal nő az agrártermékek feldolgozóinak piacrajutási lehetősége;

A vidéki területek adaptációját célzó intézkedésekre benyújtott pályázatoknál:

Támogatható minden olyan tevékenységre vagy fejlesztésre irányuló projekt, amely az alábbiakban meghatározott kritériumok alapján vidéki térségben valósul meg: A projekt olyan települése(ke)n valósul meg, ahol a népsűrűség 120fő/km² alatt van vagy az összlakosság a település közigazgatási területén 10.000 fő alatt van.

6.2. Speciális támogatási kritériumok

A közösségi támogatásra jogosultság speciális kritériumai minden egyes intézkedésre vonatkozóan a 4. fejezetben találhatók.

7. Pénzügyi terv, támogatási arányok és a Közösségi hozzájárulás arányai

7.1. Pénzügyi terv

A Bizottság 1999. június 20-i 1999/595/EK döntése alapján Magyarország részére – 1999. évi áron számolva – évente 38 054 ezer euró közösségi forrás áll rendelkezésére a SAPARD program megvalósításához. Ez az összeg minden évben átszámolásra kerül folyó árra. 2003. évi áron Magyarország részére 41 273 954 euró keret áll rendelkezésre, mely összegből 2%– a Bizottság döntési jogkörében technikai segítségnyújtásra – elkülönítésre kerül.

2001-ben	346 115 euro
2004-2006 között	273 439 euro évente

Így a SAPARD program intézkedései között felosztható forrás:

2000-ben	38 705 309 euró
2001-ben	39 492 002 euró
2002-ben	40 578 737 euró
2003-2006 között	41 273 954 euró évente

Az EU forrásból felhasználható keret a programozási időszak 7 éve alatt: 283 871 864 euró

A pénzügyi terv alapján a SAPARD Terv 7 évre tervezett teljes becsült összes pénzügyi kerete, amely tartalmazza a szükséges nemzeti forrást, valamint a gazdálkodók saját forrását is

744 473 331 euró.

Az intézkedésekre, illetőleg alintézkedésekre vetített kiadások 2000-2006-ig részletezve a pénzügyi táblázatokban található. A részletezés tartalmazza az egyes intézkedésekre a teljes felmerülő forrásigényt, a támogatás nagyságát, arányát, a saját forrás nagyságát.

A SAPARD program pénzügyi összefoglalója a következő:

Összes támogatás	376 837 427 euró (50,4%)
ebből:	
– nemzeti támogatás	94 136 455 euró
– EU támogatás	282 700 972 euró
Saját forrás:	<u>367 635 904 euró (49,6%)</u>
Összes forrás:	744 473 331 euró (100 %)

A finanszírozás megosztása évenként a következő:

euró

Évek	Összes támogatás	Nemzeti támogatás	Közösségi támogatás
2000	51 607 079	12 901 770	38 705 309
2001	52 627 160	13 135 158	39 492 002
2002	54 104 983	13 526 246	40 578 737
2003	54 641 641	13 660 410	40 981 231
2004	54 618 855	13 637 624	40 981 231
2005	54 618 855	13 637 624	40 981 231
2006	54 618 855	13 637 624	40 981 231
Összesen	376 837 427	94 136 455	282 700 972

(Az éves értékek összege és az összesen közötti eltérés a kerekítésekből adódik.)

A közösségi hozzájárulás a „Technikai segítségnyújtás” intézkedésre bizonyos esetekben elérheti a jogosult költségek 100%-át is, a Tanács 1268/1999. számú rendeletének 8(1) cikke alapján. Ezekben az esetekben, ahol a közösségi hozzájárulás aránya meghaladja a 75%-ot, indoklást - mely tartalmazza a javasolt arányt is - kell benyújtani a Bizottsághoz jóváhagyásra a felhasználás előtt.

7.2. Támogatási arányok

A támogatási arány akár az elszámolható költség 100%-át is elérheti. A jövedelemtermelő beruházásoknál a támogatás aránya elérheti az 50%-át a teljes jogosult költségnek. Ezen támogatáson belül az EU hozzájárulás elérheti a 75%-ot.

Ezeknek megfelelően jelen program átlagos támogatottságának aránya – mint az a pénzügyi összefoglalóból is kiderül 50,4%.

A részletes pénzügyi tábla – egyes támogatási intézkedésekre lebontva – tartalmazza az egyes intézkedésekre, illetőleg részintézkedésekre adható támogatási mértékeket is.

A projekt szinten a támogatási összegek 2003. évi áron lettek kalkulálva. Ezért ezek az összegek évente a hivatalos inflációs rátával korrigálásra szorulnak.

7.3. A közösségi támogatás aránya

Közösségi hozzájárulás aránya az összes jogosult támogatás 75%-át is elérheti.

A közösségi támogatás átlagos aránya (EU támogatás/az összes támogatás) a jelen programban tervezett intézkedésekre – mint ahogy az a pénzügyi összefoglalóból is kiderül – 75%-os mértékű.

A program intézkedéseire fordított átlagos közösségi hozzájárulás – az EU támogatás az összes forráshoz képest – mértéke 37,8%.

Tekintettel az egyes évekre vonatkozó teljes közösségi hozzájárulásra, az intézkedésenkénti és évenkénti előírányzott összeg, bármely intézkedésre, vagy azok kombinációjára 15%-kal

túlléphető. Ezen határ felett a hozzájárulás változtatása csak a Bizottság által jóváhagyott megfelelő programmodosítással lehetséges.

8. A végrehajtás intézményrendszere és működése

8.1. A végrehajtásért felelős intézmények

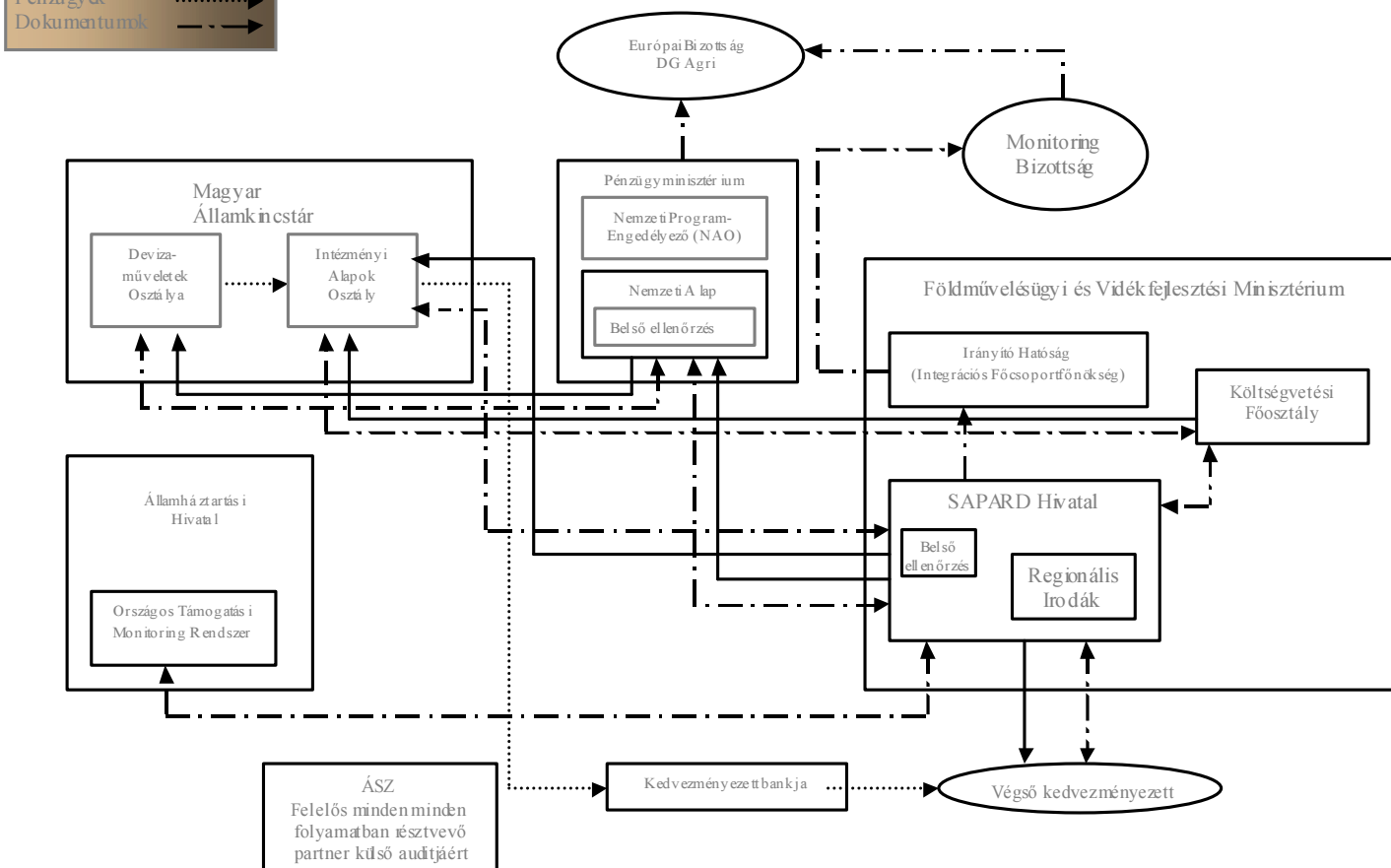
A Tanács a csatlakozásra váró közép- és kelet-európai országokban a felkészülési időszakban a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés területén kezdeményezett, csatlakozást előkészítő intézkedések közösségi támogatásáról szóló 1268/1999. számú rendeletének pénzügyi szabályaiban és Magyarország és a Bizottság között megkötött Többéves Pénzügyi Megállapodásban meghatározott **Illetékes Hatóság** feladatait a Pénzügyminisztériumon belül működő **Nemzeti Alap** látja el. A Nemzeti Program Engedélyező (National Authorizing Officer, NAO) látja el a Pénzügyminisztériumhoz tartozó Nemzeti Alap felügyeletét. A Nemzeti Alap a Nemzeti Programengedélyező felügyelete alá tartozik, de a Nemzeti Alap mindennapos munkáját a Pénzügyminiszter által kinevezett igazgató irányítja. A Többéves Pénzügyi Megállapodás rendelkezéseinek értelmében a felső vezetés és az osztályvezetők, valamint az általuk vezetett osztályok és munkatársak feladat- és hatáskörét, azok megfelelő elhatárolását a Szervezeti és Működési Szabályzat, a Működési Kézikönyv, illetve a munkaköri leírások tartalmazzák. A Működési Kézikönyv tartalmazza a Többéves Pénzügyi Megállapodást, a pénzforgalmi és pénzügyi ellenőrzési, könyvelési, az illetékes hatósági, a belső ellenőrzési eljárásokat, részletes leírások és megfelelő hivatkozással ellátott folyamatábrák formájában. Ezen felül a Nemzeti Alap dokumentációja magában foglalja az Adatkezelési és adatvédelmi szabályzatot, az Iratkezelési és irattározási szabályzatot, valamint kiegészítő mellékletekként a belső ellenőrzés Szükségletelemzését, a Nemzeti Alap Humánerőforrás és Képzési Stratégiáját, Kompetencia Mátrixát, valamint az Ellenőrzési Nyomvonalat.

Az **Irányító Hatóság** feladatait a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) Integrációs Főcsoportfőnöksége látja el.

A 2349/1999. (XII.21.) Kormányhatározat döntése értelmében a Tanács a csatlakozásra váró közép- és kelet-európai országokban a felkészülési időszakban a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés területén kezdeményezett, csatlakozást előkészítő intézkedések közösségi támogatásáról szóló 1268/1999. számú rendeletének pénzügyi szabályaiban meghatározott **Igazoló Szerv** feladatainak ellátására az Állami Számvevőszék (ÁSZ) lett felkérve.

A SAPARD Program végrehajtó és kifizető funkcióját a **SAPARD Hivatal** (továbbiakban: SH) látja el. A SAPARD Hivatal önálló irányítás alatt álló, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési miniszter közvetlen felügyelete alatt álló szervezet, melynek belső struktúráját, célszerűen a SAPARD Program megvalósítására hozta létre a Magyar Kormány, az Európai Unió és a Magyar Köztársaság között megkötött Többéves Pénzügyi Megállapodással összhangban. A SAPARD Hivatal szervezeti felépítésére vonatkozóan annak Szervezeti és Működési Szabályzata ad tájékoztatást.

Feladatok	—————▶
Pénzgyök	▶
Dokumentumok	———▶



8.2. A támogatás pénzügyi megvalósítására vonatkozó előírások

8.2.1. A nemzeti költségvetési eljárás rövid jellemzése

Az 1992. évi XXXVIII. Államháztartási törvény, valamint az Áht. működési rendjéről szóló 217/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet határozza meg a költségvetési tervezés, végrehajtás, ellenőrzés és beszámolás nemzeti rendszerét. A bevételi és kiadási előirányzatok, amelyeket az Országgyűlés hagy jóvá minden évben, a hároméves gördülő tervezési metodika alapján alakulnak ki.

A költségvetés végrehajtásának szerve az 1996 óta működő **Magyar Államkincstár (MÁK)**, amelynek feladata az Országgyűlés által jóváhagyott költségvetési terv pénzügyi lebonyolítása. A MÁK a kincstári egységes számlarendszeren keresztül bonyolítja le a pénzforgalmat. Kettős ex-ante ellenőrzési funkcióval van felruházva; a kifizetések teljesítése előtt likviditási, valamint előirányzat- és fedezetvizsgálati ellenőrzést végez.

Az Európai Unióból érkező forrásokat a MÁK elkülönített számlákon - a **Nemzeti Alap** devizaszámláin - kezeli, tartja nyilván. Így biztosított a kétirányú pénzforgalom - EU-Magyarország előlegek, átutalások, elszámolások, visszaautalások - teljes átláthatósága, egysátozás kezelése.

8.2.2. A jogosult tevékenységek/fejlesztések kiválasztása menetének ismertetése

A végrehajtási folyamatban az FVM SAPARD Hivatala illetve annak regionális irodái járnak el. Az egyes intézkedések végrehajtása pályázatos rendszerben történik. A pályázati felhívást a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter a minisztérium hivatalos lapjában teszi közzé. A pályázatok elbírálásának rendjét a hatályos, vonatkozó, hazai és Közösségi jogszabályok illetve előírások tartalmazzák, különös tekintettel a SAPARD támogatások felhasználásáról kiadott FVM rendeletre és a SAPARD Hivatal Működési Kézikönyvére.

8.2.3. A nemzeti szintű jogi és pénzügyi kötelezettségvállalás fogalma

A nemzeti szintű jogi és pénzügyi kötelezettségvállalást a Pályázó és a SH között megkötendő támogatási szerződés biztosítja. A szerződés tartalmazza mindazon elemeket, amelyeket a magyar jogszabályok és az EU előírásai kötelezővé tesznek

Szerződéskötés

A támogatási szerződés tartalmazza a beruházás legfontosabb adatait, a források felhasználásának ütemezését, a szerződő felek jogait és kötelezettségeit.

8.2.4. A ténylegesen felmerült kiadások fogalma

A ténylegesen felmerült kiadásokon a végső kedvezményezett olyan kifizetései értendők, amelyeket számlák, vagy azzal egyenlő bizonyító értékű elszámolási dokumentumok támasztanak alá.

A kiadást igazoló dokumentumokat regionális irodákhoz kell benyújtani. Jogosultságukat a SH ítéli meg.

Az állami támogatás szempontjából beruházás az a tevékenység, amit a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény annak minősít. A támogatás alapjának meghatározásánál az érvényes jogszabályokat kell figyelembe venni.

A pályázó a támogatás igénybevételének jogosságát igazoló valamennyi iratot (eredeti számlák stb.) legalább öt éven keresztül – illetve a támogatás igénybevételével kapcsolatos kötelezettsége fennállásának ideje alatt – köteles megőrizni, és az ellenőrzések során bemutatni.

8.2.5. A végső kedvezményezett fogalma

A közösségi támogatás végső kedvezményezettje a pályázatot benyújtó olyan természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiség nélküli gazdasági társaság, illetve testület (társadalmi szervezet), amely megfelel az egyes intézkedésekben meghatározott feltételeknek.

A végső kedvezményezett meghatározását a Tanács 1268/99/EK rendeletére vonatkozó részletes végrehajtási utasításokat tartalmazó közösségi rendelet tartalmazza.

Részletesen lásd a 4. fejezetben az egyes intézkedések részletes bemutatásánál.

8.2.6. A kifizetések rendszere és a kiadások elszámolása

A kifizetések rendszerét és a kifizetések elszámolását a Program keretében a Többéves Pénzügyi Megállapodás szabályozza.

8.2.7. Az euro használata, átváltási arányok és indexálási eljárás

Az euro használatát, az átváltási arányokat és indexálási eljárást a Program keretében a Többéves Pénzügyi Megállapodás szabályozza.

8.2.8. Pénzügyi ellenőrzések és a rendellenességek kezelése

A SAPARD program vonatkozásában az ellenőrzés intézményi háttere:

- SH Kifizető részlege,
- belső ellenőrző szerv (SH belső ellenőrző részleg),
- külső ellenőrző szerv (ÁSZ, Kormányzati Ellenőrzési Hivatal, azaz KEHI).

A magyar pénzügyi ellenőrzési rendszer megfelel az EU által megkívánt demokratikus, jogállami berendezkedés elveinek és intézményeinek. A nemzeti ellenőrzési hierarchia csúcsán az Állami Számvevőszék (ÁSZ) áll.

A Kormányzati Ellenőrzési Hivatal (KEHI) a kormány központi ellenőrzési szerve.

A fejezeti felügyeleti ellenőrzési szervek belső ellenőrzést végeznek függetlenített belső ellenőrzési egységként.

8.2.9. Rendellenességek megelőzése és felderítése, a segélyek csökkentése, felfüggesztése és megszüntetése, az indokolatlanul kifizetett összegek visszatérítése

Ha a szerződéskötés után, a megvalósítás folyamán pénzügyi vagy egyéb rendellenesség fedezhető fel, szerződésbontásra, elállásra vagy módosításra kerülhet sor. Ennek következménye a korábban kifizetett támogatások (illetve azok arányos részének) visszafizettetése, további támogatástól való elesés (adólista vezetés), illetve jogi konzekvencia lehet.

A támogatások igénybevétele, az azzal járó kötelezettségek és azok teljesítésének ellenőrzése:

A pályázó a támogatást a tárgyévre előirányzott ütemezés szerint, teljesítés és forrásarányosan veheti igénybe.

A támogatást elnyert pályázónak a támogatási szerződésben a beruházás megvalósításával, hasznosításával, illetve a támogatás jogtalan igénybevétele esetére a támogatás visszafizetésével kapcsolatban is kötelezettséget kell vállalnia. Így:

- a) a támogatás csak a pályázatban elfogadott és a támogatási szerződésben rögzített fejlesztés(ek) megvalósítására használható fel;
- b) építési beruházással járó fejlesztés esetén a beruházást 24 hónap alatt be kell fejezni (kivéve a közbeszerzésre kötelezett pályázókat, ahol 30 hónap), és a befejezést követő 30 napon belül be kell nyújtani az elszámolást tartalmazó beszámolót. A pályázó a támogatási szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítéséről a szerződésben meghatározott időpontig, a SH részére beszámolót készít, amelyben a beruházás műszaki tartalmáról és pénzügyi elszámolásáról is tájékoztatást ad;
- c) a támogatással megszerzett eszközt, illetve felújított, korszerűsített létesítményt a gazdálkodónak az amortizációs időn belül, de legalább öt éven (kivéve, ha az amortizációs idő rövidebb) keresztül a pályázatban megfogalmazottak szerint üzemeltetni kell. Az üzemeltetési kötelezettség lejártá előtti elidegenítés esetén a támogatás arányos részét vissza kell fizetni;
- d) a támogatással érintett eszközre, létesítményre az üzemeltetési kötelezettség végéig tartó jelzálogjogot kell bejegyezni - kivéve önkormányzati tulajdonú forgalomképtelen ingatlanon történő beruházás esetén - a támogatási szerződés megkötésével, illetőleg az eszköz megvételét követően, de az arra jutó támogatási részösszeg kifizetése előtt. E kötelezettségek betartásával összefüggő *helyszíni ellenőrzést* a SH látja el szükség szerint más szakértő szervek bevonásával.

A támogatás jogosulatlan igénybevételének következményei:

A támogatás rendeltetéstől eltérő felhasználása jogosulatlanul igénybe vett állami támogatásnak minősül, és azt - a visszafizetést elrendelő jogerős határozat alapján - a mindenkori jegybanki alapkamat kétszeres mértékének megfelelő kamattal növelten kell visszafizetni.

A támogatás rendeltetéstől eltérő felhasználásának minősül különösen, ha:

- a gazdálkodó a támogatás igénybevétele feltételeként jogszabályban vagy a támogatási szerződésben meghatározottaktól eltér,
- a támogatás felhasználását az előírt és hiteles bizonylatokkal nem tudja alátámasztani,
- az igénybevett összes állami támogatás meghaladja az általános forgalmi adót nem tartalmazó beruházási költség 50%-át,
- ha öt éven belül ugyanarra a célra már igénybe vett támogatást.

A támogatás jogosulatlanul történt igénybevételét a SH állapítja meg.

8.2.10. A támogatás lezárásának eljárás módja

Figyelembe véve az uniós előírásokat és a majd megkötendő pénzügyi megállapodásokat, a végelszámolás a kedvezményezett és a SH között történik. Ennek eredményéről a SH tájékoztatja a kedvezményezettet, a Magyar Államkincstárt, az EU-t, stb.

8.3. Megfelelés a közösségi politikáknak

A Program intézkedései a Tanács 1268/99 EK rendeletére vonatkozó részletes végrehajtási utasításokat tartalmazó közösségi rendelet előírásainak megfelelően megfelelnek a közösségi előírásoknak a következő területeken:

- *Versenyszabályozás*

A Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai között 1991. decemberében aláírt Európai Megállapodás 62. cikkében hazánk vállalta, hogy a vállalkozásoknak címzett állami támogatások nyújtásakor betartja a Közösségek vonatkozó szabályait. E kötelezettség teljesítéséért az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény 48. § r) pontja értelmében a pénzügyminiszter felel, aki ezt a feladatot a Támogatásokat Vizsgáló Iroda (TVI) útján látja el. Az államháztartásról szóló törvény (Áht.) 2001. évi módosítása eredményeképpen az állami támogatás nyújtásának tilalma lex generalis-ként lett kimondva, azzal, hogy az egyes mentesítési lehetőségek kormányrendeletben kerülnek meghatározásra. Mind az államháztartásról szóló törvény módosítása, mind a vállalkozásoknak nyújtott állami támogatások tilalma alóli mentességek egységes rendjéről szóló [163/2001. \(IX. 14.\) Korm. rendelet](#) 2002. január 1-én lépett hatályba. Az új szabályozás értelmében az előzetes bejelentési kötelezettség kiterjed az önkormányzatokra, és emellett bevezetésre kerültek az érzékeny ágazatokra vonatkozó szigorúbb közösségi anyagi jogi szabályok is. Az eljárási szabályok terén szigorítást jelent, hogy a meg nem engedett támogatás nyújtása a 163/2001. Korm. rendelet értelmében már szankcionálható.

A Támogatásokat Vizsgáló Iroda az Európai Unió Bizottsága számára minden évben [jelentést](#) készít a versenyszférának nyújtott támogatások összegéről, formájáról (vissza nem térítendő-, kamattámogatás, kezességvállalás stb.) és céljáról (kutatás-fejlesztés, területfejlesztés, környezetvédelem, KKV, stb.). A beszámolási kötelezettség jogalapja az Európai Megállapodás 62. cikk 4.b) pontja.

A TVI aktív kapcsolatot tart fenn az [Európai Bizottság Verseny Főigazgatóságával](#). Az Európai Megállapodás 62. cikkében foglaltak alapján ugyanis megkeresésre mindkét fél köteles tájékoztatni a másik felet bármely konkrét támogatási ügyről.

- *Közbeszerzési eljárások*

A ma hatályos, közbeszerzésekről szóló, 1995. évi XL. törvény már harmonizált, ennek átfogó módosítására 1999 szeptemberében került sor; a következő módosítás pedig folyamatban van. Magyarország közbeszerzési alapelvei megfelelnek a közösségi elveknek.

Vonatkozó EU közbeszerzési irányelvek: 93/36/EEC, 93/37/ECC, 92/50/EEC, 89/665/EEC, 93/38/EEC, 92/13/EEC, 92/52/EC, 92/50/EEC, 93/36/EC, 98/4/EC

- *Környezetvédelem*

Az agrár-környezetvédelmi intézkedések alkalmazása nemcsak EU harmonizációs kötelezettségünk, hanem hatályos hazai jogszabályokban foglalt feladatok megvalósításához is kapcsolódik. Ily módon a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvényhez, a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvényhez és az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. törvényhez is kapcsolódik a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP) bevezetése, amely lehetővé teszi a környezet, a természet és a táj védelmét szolgáló mezőgazdasági tevékenységek megfelelő szintű állami támogatását. A program kialakítása és bevezetése segíti a Nemzeti Környezetvédelmi Program és az Országos Területfejlesztési Konceptió megvalósítását is. Ilyen kapcsolódó feladat továbbá az Érzékeny Természeti Területek hálózatának kialakítása, amely részét képezi az agrár-környezetvédelmi program tervezett intézkedéseinek.

Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. törvény 3. § 1. bekezdése az agrárgazdaságban a fő célkitűzések között jelöli meg az alábbiakat: "(e) a termelőtevékenység összhangba hozása a természeti környezet megőrzéséhez fűződő összetársadalmi érdekekkel, az agrárgazdaság fenntartható fejlődésével".

A törvény 4. § 1. bekezdése szerint: "az agrártermelés jogi és gazdasági feltételeinek kialakításakor a Kormánynak biztosítania kell, hogy: (d) a földtulajdoni és használati viszonyok alakulása a termőföld jobb hasznosítását eredményezze".

A törvény 5. § a Kormány által kialakítandó agrártámogatási rendszerrel kapcsolatban megállapítja, hogy az elsősorban a következő elemekre épül: "(g) a termőföld minőségének megőrzése, illetve javítása az erdővagyon fenntartásának, növelésének, védelmének, az agrárkörnyezet gazdálkodás minőségi javításának támogatása".

Az érzékeny természeti területek rendszerét a magyar természetvédelmi törvény (1996. évi LIII. tv.) az Európai Unió agrár-környezetvédelmi támogatási rendszere mintájára, a jogharmonizáció jegyében, ahhoz illeszkedően vezette be. Meghatározása szerint “érzékeny természeti terület az olyan extenzív művelés alatt álló terület, amely a természetkímélő gazdálkodási módok megőrzését, fenntartását, ezáltal az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség fennmaradását, a tájképi és kultúrtörténeti értékek megővését szolgálja“. A természetvédelmi törvény 71.§ (2) a) pontja értelmében támogatást kell biztosítani a természetkímélő gazdálkodást folytatóknak.

Azok a projektek, melyeknél jelentős negatív környezeti hatás várható, az illetékes környezetvédelmi hatóságok által végzett kivizsgálási folyamatban fognak részt venni, mely értékeli a projekt várható környezeti hatásait. Ez dönti el, hogy kell-e készíteni környezetvédelmi hatástanulmányt, vagy nem. Ez a kivizsgálási folyamat alapulhat esetvizsgálaton vagy határértékeken, melyek elérhetőek lesznek a Bizottság részére is. Abban az esetben, ha a projektet tartalmazza a 11/97. EK irányelv (mely módosítja a 337/87. EK irányelvet) I. melléklete, akkor kötelező környezetvédelmi hatástanulmányt készíteni. Azoknál a projekteknél, ahol jelentős negatív környezeti hatás várható – különösen a mezőgazdasági beruházások, a mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása, valamint a vidéki infrastruktúra beruházások esetében – az illetékes környezetvédelmi hatóságoknak (beleértve a helyi szintet) a projektre vonatkozó megállapodásról kell intézkedniük. Információt kell nyújtani a projekt lehetséges negatív környezeti hatásairól (pl.: földhasználat, kemikáliák használata, emisszió, levegő, víz és föld szennyezőkről) és ezek csökkentését segítő módszerekről, különös tekintettel a környezetileg érzékeny területeken. Magyarország biztosítja, hogy a védett, illetve a jövőben védetté nyilvánított területek állapota nem romlik a terv intézkedéseinek végrehajtásával.

- *Nők és férfiak esélyegyenlősége*

Az Alkotmány 1989-ben módosított szövege megfelel az Európai Unió által támasztott követelményeknek, e területre vonatkozó külön jogszabályok nincsenek. Jogi harmonizációra nincs szükség, a gyakorlati végrehajtáskor felmerülő problémák kezelésére jött létre az Egyenlő Esélyek Titkársága a Szociális és Családügyi Minisztériumban.

Vonatkozó EU irányelvek: 75/117/ECC; 76/207/EEC; 79/7/EEC; 86/378/EEC; 86/613/EEC; 92/85/EEC; 96/34/EC; 96/97/EC.

8.4. Jelentések a Program végrehajtásáról

A Program végrehajtásáról szóló, legalább a Tanács 1260/99/EK rendelete 37. cikkében meghatározott információkat tartalmazó jelentéseket a tárgyévet követő 6 hónapon belül Magyarország megküldi a Bizottságnak.

8.5. Tájékoztatás és nyilvánosság

A Tanács 1268/99/EK rendelete 14. cikk 2. pontjával összhangban

- a lehetséges kedvezményezettek és az érintett szakmai szervezeteket tájékoztatni fogjuk a Program keretében biztosított támogatásokról, valamint
- a közvélemény tájékoztatása Közösség támogatásban játszott szerepéről.

Az FVM tájékoztatást ad a SAPARD program minden részletéről az alábbi információs csatornákon keresztül, SH, Irányító Hatóság, szakmai szervezetek és sajtó. A végső kedvezményezettek részére előadások, konzultációk és közlemények is elérhetőek lesznek.

Magyarország folyamatosan tájékoztatja a Bizottságot a kapcsolódó intézkedések részleteiről.

9. Monitoring és értékelés

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium a Programmal kapcsolatban nemzeti szinten teljes körű felelősséggel bír, azonban bizonyos részek vonatkozásában delegálja a végrehajtási felelősséget (ld. a 8. fejezetet az érintett végrehajtó hatóságokról/működési egységekről) A Program különböző előírásainak végrehajtása a Magyarország és a Bizottság közötti megállapodás szabályai szerint történik.

9.1. A Monitoring Bizottság

A 1268/99, valamint a 1260/99-es Tanácsi Rendeleteknek megfelelően kerül létrehozásra a Monitoring Bizottság, melynek elnökét a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium nevezi ki.

A Monitoring Bizottság tagjai közt lesznek az érintett minisztériumok, kormányzati és állami szervek; valamint társadalmi és gazdasági partnerek képviselői. Ugyanígy a Monitoring Bizottság tagjai lesznek a magánszektor és a civil szféra képviselői is.

A Monitoring Bizottságba Magyarország és a Bizottság képviselőit Magyarország a szóban forgó támogatást jóváhagyó bizottsági döntésről való értesítését követő 90 napon belül jelöli ki.

A Monitoring Bizottság eljárási szabályait maga állapítja meg, bele értve bármely szükséges szervezeti döntéseket valamint az ülések gyakoriságát. A Monitoring Bizottság, első ülése alkalmával részletes, a kötelezettségeinek teljesítésére vonatkozó előírásokat dolgoz ki és fogad el; különös tekintettel a monitoringra, és az időközi értékelésekre.

A Monitoring Bizottság munkáját a Titkárság támogatja, mely felelős a monitoringgal, jelentésekkel, napirendi pontokkal, összefoglaló jelentésekkel kapcsolatos dokumentációs előkészítéséért. A támogatások végrehajtásáért felelős hatóság működteti a Titkárságot. A Monitoring Bizottság munkáját segítő dokumentumokat a Monitoring Bizottság ülései előtt három héttel el kell készíteni.

A Monitoring Bizottság rendszerint évente kétszer ülésezik. Az üléseket a Titkárság segíti és készíti elő.

Feladatok

A Monitoring Bizottság feladatai a Programot illetően a következők:

- A programban vállalt támogatás kielégítő előrehaladásának biztosítása, beleértve – ahol szükséges – a Közösségi kezdeményezésű támogatásokat is a meghatározott célok elérése érdekében. Különös tekintettel biztosítja a :

- szabályozó előírásoknak való megfelelést, beleértve azokat, melyek az intézkedések és projektek jogosultságára vonatkoznak;
- az intézkedések összhangját a kiválasztott prioritásokkal, és a támogatás céljaival;
- egyéb EU politikáknak való megfelelést;
- koordináció egyéb közösségi támogatásokkal/eszközökkel;
- az intézkedések hatékony végrehajtásának monitoringja. Ezzel kapcsolatban a Monitoring Bizottságot a Program végrehajtásáért felelős hatóság a következőkről tájékoztatja:
 - a projektek és intézkedések kiválasztásával kapcsolatos kritériumokról;
 - a projektek és intézkedések kiválasztásával kapcsolatos szabályokról és eljárásokról;
 - Közösségi támogatások elnyerésére benyújtott projektek és intézkedések leírásáról, valamint az azokkal kapcsolatban hozott döntésekről;
- előírások meghatározása az intézkedések hatékony végrehajtása érdekében. Egyes projektek esetében, ahol ez szükséges, a Monitoring Bizottság biztosítja, hogy a szükséges információkat az EU Bizottság megkapja;
- a Program időközi értékelésével kapcsolatos munkálatok monitoringja, szervezése és vizsgálata a prioritások és intézkedések szintjén meghatározott pénzügyi, fizikai és hatás-indikátorok alapján;
- lépések kezdeményezése a Program végrehajtásának felgyorsítása érdekében ott, ahol késedelem mutatkozik a monitoringból, valamint az időközi értékelésből kapott időszaki eredmények alapján;
- olyan intézkedések előkészítése és megvitatása amelyek a Program Magyarország és az EU Bizottság által közösen megállapított szabályok és eljárások szerinti módosítására irányulnak;
- a Program promócióval és a nyilvánossággal kapcsolatos intézkedései koordinálása a Strukturális Alapok és a Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz (FIFG) támogatásait illető, a Tagállamok által elvégzendő információs és nyilvánossági intézkedésekre vonatkozó közösségi jogszabályoknak megfelelően;
- technikai segítségnyújtással kapcsolatos intézkedések előterjesztése – az elnök a Bizottság képviselője egyetértésével hozott döntésére – és végrehajtása a megfelelő pénzügyi allokáción belül;
- az éves jelentés tervezetének véleményezése;
- tájékoztatni a más közösségi támogatási programok Monitoring Bizottságait a SAPARD Program végrehajtása előrehaladásáról annak érdekében, hogy figyelembe lehessen venni a tervezettek vagy már folyó programokkal való erősítő kölcsönhatásokat;
- javaslatlattétel az eredeti Program éves indexálásából adódó új források allokációjára, akár a már folyamatban lévő intézkedések megerősítésével, akár új intézkedések bevezetésével.

Titkárság

A Titkárság közvetlenül a Monitoring Bizottság elnökének tartozik felelősséggel, az olyan alapvető tevékenységekkel kapcsolatban, mint a monitoring, a Monitoring Bizottság szolgálata, a projektek előzetes értékelése, a projektek benyújtásában a támogatók előkészületi munkájának segítése, a közösségi támogatások közti integráció elősegítése, valamint a Program promóciója és fejlesztése.

A pénzügyi monitoring érdekében egy adatbázis kerül létrehozásra, mely a projektek szintjén rögzíti a minden részletre kiterjedő kötelezettségvállalásokat, valamint az igazolt kifizetések részleteit. E célból a pályázók nemzeti szinten meghatározott, általános/szabvány pályázati lapot és támogatást igénylő nyomtatványokat használnak.

A Titkárság felállít és működtet egy adatbázist a Program, valamint a projektek gazdasági eredményeinek monitoringja érdekében is. Ez a Program és projektek célok felé történő előrehaladásának folyamatos felülvizsgálatát szolgálja.

A SAPARD Monitoring Bizottság elnöke megteszi a szüksége előkészületeket a Monitoring Bizottság munkájának támogatására, mely támogatás egy Titkárság felállítását is jelenti.

A Program megszületését követően a projektekből egy minta kerül kiválasztásra. Ez a mintavétel képi majd az alapját részletesebb tanulmányoknak, amelyek elősegíthetik a Program forrásai hatásainak és hatékonyságának jobb megértését. Különösen hosszútávra szóló, szélesebb és áthatóbb hatásokkal bíró, így például környezetvédelemmel kapcsolatos projekteket kell bevonni a mintába. A hosszabb távú monitoring így a végső értékeléshez való hozzájárulás lehet.

Értékelés

A Program értékelése a megfelelő módszerek alkalmazásával történik majd, és részét képezi egy időközi (a Program vége előtt végrehajtott), valamint egy végső, teljes, későbbi időpontban történő értékelés.

Az értékelés tekintettel lesz a társadalmi-gazdasági elemzéseket tartalmazó kérdésekre és adatokra, valamint különösen tekintettel lesz a következő területekre:

- a Terv megalapozottságának eredeti érvényessége és folyamatos helytállósága;
- a célkitűzések elérésének foka az értékelés időpontjához, valamint a várt, végső eredményekhez viszonyítva;
- menedzsment és adminisztrációval kapcsolatos kérdések;
- becslés a gazdasági, társadalmi, és környezeti hasznokra/hatásokra vonatkozóan, ha arra lehetőség van nettó mértékegységekben, valamint ezen hatások fenntarthatóságára;
- a közkiadások, közforrások költségei;

- általános következtetések és javaslatok a tiszta haszonnal szemben felmerülő költségekre vonatkozóan, mind minőségi és mennyiségi tekintetben, csakúgy mint bármely, az értékteremtést és az irányítást javító intézkedésre, illetve a további beavatkozás szükségességére vonatkozóan.

A Program ideje alatt sor kerül a közvetlen és közvetett hasznok és gazdasági hatások, a létesített munkahellyel kapcsolatos bruttó és nettó költségek, nem hatékonyan felhasznált források, a helyettesíthetőség, valamint a Program támogatásával a hozzáadott értékben keletkezett elmozdulások és változások vizsgálatára, értékelésére.

Technikai Segítségnyújtás – Programirányítás és tájékoztatás

A célkitűzések elérése érdekében lényeges a Program hatékony irányítása és az adminisztráció.

A monitoring és az értékelés elvégzésének hatékonysága érdekében fontos a technikai segítségnyújtás igénybe vétele. Pótlólagos támogatás nélkül a különböző indikátorokat nem lehetne megfelelően vizsgálni, illetve nem lehetne a Program hatékonyságát és eredményeit a megkívánt szinten felügyelni.

A Titkárság támaszkodik a társadalmi és gazdasági kapcsolatokból adódó különböző szakmai ismeretekre. A Monitoring Bizottság szintén igénybe veheti külső szakértők munkáit, hogy független értékelés készüljön az egyes projektek esetében szükséges legkevesebb támogatásról; a Program hatásairól, illetve a teljesítmény-indikátorok, valamint a megfelelő tájékoztatás és nyilvánosság vizsgálata érdekében.

A Technikai Segítségnyújtást mind a Monitoring Bizottság mind a Titkárság igénybe veheti a következő célok elérése érdekében:

- számonkérhető és hatékony Program irányítás;
- a Program-végrehajtás minőségének és hatásának javítása;
- a Program nyilvánossága, és a Programmal kapcsolatos információk szolgáltatása.

A következő tevékenységek, kapcsolatos kiadások közösségi támogatásra jogosultak, amennyiben azok tisztán kiegészítői a Programmal kapcsolatos közigazgatásnak, és kapcsolatban állnak a Monitoring Bizottság alapvető feladataival:

- a Titkárság működésével kapcsolatos kiadások támogatása;
- a Programirányítás információs rendszerével kapcsolatos intézkedések és fejlesztések;
- a Titkársághoz áthelyezett munkatársak foglalkoztatása;
- a Programmal kapcsolatos külső szakértői vizsgálat költségei a végrehajtás, a pályázó projekt-pályázatok független vizsgálata és a Program teljesítményének vizsgálata tekintetében;

- nyilvánossággal és promócióval kapcsolatos tevékenységek;
- helyi munkaerőpiac kutatása;
- a Program végrehajtás hatékonyságának támogatása érdekében tett eljárások.

9.2. A Program módosítására vonatkozó eljárások

A SAPARD programban végrehajtott módosítások a Bizottság döntésén alapulnak.

A program – amennyiben szükséges – felülvizsgálható és módosítható az alábbiak eredményeként:

- társadalmi-gazdasági fejlődés, a végrehajtott intézkedésekből szerzett fontos új információk és eredmények, tartalmazva a monitoring és az értékelés eredményeit, valamint az elérhető támogatási összeg kiigazításának a szükségessége,
- a csatlakozási partnerség és az ANP keretei között végrehajtott intézkedések ismerete,
- a Tanács 1268/1999. számú rendeletének 15. cikke alapján történő forrás-átcsoportosítás.

Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása

euró

Év	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
2000	35 802 779	16 111 251	12 083 438	75	4 027 813	25	4 027 813			19 691 529
2001	39 019 224	17 558 651	13 168 988	75	4 389 663	25	4 389 663			21 460 573
2002	35 683 188	16 057 435	12 043 076	75	4 014 359	25	4 014 359			19 625 753
2003	63 657 381	28 645 821	21 484 366	75	7 161 455	25	7 161 455			35 011 559
2004	40 126 507	18 056 928	13 542 696	75	4 514 232	25	4 514 232			22 069 579
2005	35 361 618	15 912 728	11 934 546	75	3 978 182	25	3 978 182			19 448 890
2006	36 097 751	16 243 988	12 182 991	75	4 060 997	25	4 060 997			19 853 763
Összesen	285 748 447	128 586 801	96 440 101	75	32 146 700	25	32 146 700	0	0	157 161 646

Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztée

euró

Év	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
2000	40 078 120	16 031 248	12 023 436	75	4 007 812	25	4 007 812			24 046 872
2001	58 019 150	23 207 660	17 405 745	75	5 801 915	25	5 801 915			34 811 490
2002	43 104 737	17 241 895	12 931 421	75	4 310 474	25	4 310 474			25 862 842
2003	32 445 887	12 978 355	9 733 766	75	3 244 589	25	3 244 589			19 467 532
2004	20 074 373	8 029 749	6 022 312	75	2 007 437	25	2 007 437			12 044 624
2005	19 906 037	7 962 415	5 971 811	75	1 990 604	25	1 990 604			11 943 622
2006	10 166 190	4 066 476	3 049 857	75	1 016 619	25	1 016 619			6 099 714
Összesen	223 794 493	89 517 797	67 138 348	75	22 379 449	25	22 379 449	0	0	134 276 696

Szakképzés

euró

Év	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
2000	0	0	0	0	0	0	0			0
2001	0	0	0	0	0	0	0			0
2002	1 508 514	1 131 385	848 539	75	282 846	25	282 846			377 128
2003	0	0	0	0	0	0	0			0
2004	1 550 032	1 162 524	871 893	75	290 631	25	290 631			387 508
2005	1 542 830	1 157 123	867 842	75	289 281	25	289 281			385 708
2006	1 533 228	1 149 921	862 441	75	287 480	25	287 480			383 307
Összesen	6 134 604	4 600 953	3 450 715	75	1 150 238	25	1 150 238	0	0	1 533 651

Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése

euró

Év	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
2000	0	0	0	0	0	0	0			0
2001	0	0	0	0	0	0	0			0
2002	0	0	0	0	0	0	0			0
2003	0	0	0	0	0	0	0			0
2004	2 069 897	2 069 897	1 552 423	75	517 474	25	517 474			0
2005	2 064 496	2 064 496	1 548 372	75	516 124	25	516 124			0
2006	4 095 280	4 095 280	3 071 460	75	1 023 820	25	1 023 820			0
Összesen	8 229 673	8 229 673	6 172 255	75	2 057 418	25	2 057 418	0	0	0

Termelői csoportok felállítása, működtetése

euró

Év	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
2000	0	0	0	0	0	0	0			0
2001	0	0	0	0	0	0	0			0
2002	0	0	0	0	0	0	0			0
2003	0	0	0	0	0	0	0			0
2004	4 050 273	4 050 273	3 037 705	75	1 012 568	25	1 012 568			0
2005	4 044 872	4 044 872	3 033 654	75	1 011 218	25	1 011 218			0
2006	4 037 671	4 037 671	3 028 253	75	1 009 418	25	1 009 418			0
Összesen	12 132 816	12 132 816	9 099 612	75	3 033 204	25	3 033 204	0	0	0

A falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése

euró

Év	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
2000	0	0	0	0	0	0	0			0
2001	0	0	0	0	0	0	0			0
2002	5 293 090	3 969 817	2 977 363	75	992 454	25	992 454			1 323 272
2003	0	0	0	0	0	0	0			0
2004	8 021 662	6 016 247	4 512 185	75	1 504 062	25	1 504 062			2 005 416
2005	8 004 857	6 003 643	4 502 732	75	1 500 911	25	1 500 911			2 001 214
2006	8 648 181	6 486 136	4 864 602	75	1 621 534	25	1 621 534			2 162 045
Összesen	29 967 790	22 475 843	16 856 882	75	5 618 961	25	5 618 961	0	0	7 491 948

Tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése

euró

Év	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
2000	0	0	0	0	0	0	0			0
2001	0	0	0	0	0	0	0			0
2002	15 761 093	7 880 547	5 910 410	75	1 970 137	25	1 970 137			7 880 547
2003	0	0	0	0	0	0	0			0
2004	16 886 219	8 443 109	6 332 332	75	2 110 777	25	2 110 777			8 443 109
2005	20 692 136	10 346 068	7 759 551	75	2 586 517	25	2 586 517			10 346 068
2006	19 439 099	9 719 549	7 289 662	75	2 429 887	25	2 429 887			9 719 549
Összesen	72 778 547	36 389 273	27 291 955	75	9 097 318	25	9 097 318	0	0	36 389 273

A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása

euró

Év	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
2000	28 028 995	19 464 580	14 598 435	75	4 866 145	25	4 866 145			8 564 415
2001	16 456 616	11 428 205	8 571 154	75	2 857 051	25	2 857 051			5 028 410
2002	11 266 422	7 823 904	5 867 928	75	1 955 976	25	1 955 976			3 442 518
2003	18 745 150	13 017 465	9 763 099	75	3 254 366	25	3 254 366			5 727 685
2004	9 285 592	6 448 328	4 836 246	75	1 612 082	25	1 612 082			2 837 264
2005	9 771 425	6 785 712	5 089 284	75	1 696 428	25	1 696 428			2 985 713
2006	12 208 370	8 478 035	6 358 526	75	2 119 509	25	2 119 509			3 730 335
Összesen	105 762 570	73 446 229	55 084 672	75	18 361 557	25	18 361 557	0	0	32 316 341

Technikai Segítségnyújtás

euró

Év	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
2000	0	0	0	0	0	0	0			0
2001	432 644	432 644	346 115	80	86 529	20	86 529			0
2002	0	0	0	0	0	0	0			0
2003	0	0	0	0	0	0	0			0
2004	341 799	341 799	273 439	80	68 360	20	68 360			0
2005	341 799	341 799	273 439	80	68 360	20	68 360			0
2006	341 799	341 799	273 439	80	68 360	20	68 360			0
Összesen	1 458 040	1 458 040	1 166 432	80	291 608	20	291 608	0	0	0

2000 - 2006

euró

Év	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
2000	103 909 894	51 607 079	38 705 309	75,00	12 901 770	25,00	12 901 770			52 302 816
2001	113 927 633	52 627 160	39 492 002	75,04	13 135 158	24,96	13 135 158			61 300 473
2002	112 617 043	54 104 983	40 578 737	75,00	13 526 246	25,00	13 526 246			58 512 061
2003	114 848 417	54 641 641	40 981 231	75,00	13 660 410	25,00	13 660 410			60 206 776
2004	102 406 355	54 618 855	40 981 231	75,03	13 637 624	24,97	13 637 624			47 787 500
2005	101 730 070	54 618 855	40 981 231	75,03	13 637 624	24,97	13 637 624			47 111 215
2006	96 567 569	54 618 855	40 981 231	75,03	13 637 624	24,97	13 637 624			41 948 714
Összesen	746 006 982	376 837 427	282 700 972	75,02	94 136 455	24,98	94 136 455	0	0	369 169 555

Tervezett források intézkedésenként 2000-2006

euró

Intézkedés	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak	285 748 447	128 586 801	96 440 101	75	32 146 700	25	32 146 700			157 161 646
Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	223 794 493	89 517 797	67 138 348	75	22 379 449	25	22 379 449			134 276 696
Szakképzés	6 134 604	4 600 953	3 450 715	75	1 150 238	25	1 150 238			1 533 651
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	8 229 673	8 229 673	6 172 255	75	2 057 418	25	2 057 418			0
Termelői csoportok felállítása, működtetése	12 132 816	12 132 816	9 099 612	75	3 033 204	25	3 033 204			0
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	29 967 790	22 475 843	16 856 882	75	5 618 961	25	5 618 961			7 491 948
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	72 778 547	36 389 273	27 291 955	75	9 097 318	25	9 097 318			36 389 273
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	105 762 570	73 446 229	55 084 672	75	18 361 557	25	18 361 557			32 316 341
Technikai segítségnyújtás	1 458 040	1 458 040	1 166 432	80	291 608	20	291 608			0
Összesen	746 006 982	376 837 427	282 700 972	75	94 136 455	25	94 136 455	0	0	369 169 555

2 0 0 0.

euró

Intézkedés	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak	35 802 779	16 111 251	12 083 438	75	4 027 813	25	4 027 813			19 691 529
Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	40 078 120	16 031 248	12 023 436	75	4 007 812	25	4 007 812			24 046 872
Szakképzés	0	0	0	0	0	0	0			0
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	0	0	0	0	0	0	0			0
Termelői csoportok felállítása, működtetése	0	0	0	0	0	0	0			0
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	0	0	0	0	0	0	0			0
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	0	0	0	0	0	0	0			0
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	28 028 995	19 464 580	14 598 435	75	4 866 145	25	4 866 145			8 564 415
Technikai segítségnyújtás	0	0	0	0	0	0	0			0
Összesen	103 909 894	51 607 079	38 705 309	75	12 901 770	25	12 901 770	0	0	52 302 816

2001.

euró

Intézkedés	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak	39 019 224	17 558 651	13 168 988	75	4 389 663	25	4 389 663			21 460 573
Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	58 019 150	23 207 660	17 405 745	75	5 801 915	25	5 801 915			34 811 490
Szakképzés	0	0	0	0	0	0	0			0
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	0	0	0	0	0	0	0			0
Termelői csoportok felállítása, működtetése	0	0	0	0	0	0	0			0
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	0	0	0	0	0	0	0			0
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	0	0	0	0	0	0	0			0
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	16 456 616	11 428 205	8 571 154	75	2 857 051	25	2 857 051			5 028 410
Technikai segítségnyújtás	432 644	432 644	346 115	80	86 529	20	86 529			0
Összesen	113 927 633	52 627 160	39 492 002	75	13 135 158	25	13 135 158	0	0	61 300 473

2 0 0 2.

euró

Intézkedés	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionál is forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatás	35 683 188	16 057 435	12 043 076	75	4 014 359	25	4 014 359			19 625 753
Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	43 104 737	17 241 895	12 931 421	75	4 310 474	25	4 310 474			25 862 842
Szakképzés	1 508 514	1 131 385	848 539	75	282 846	25	282 846			377 128
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	0	0	0	0	0	0	0			0
Termelői csoportok felállítása, működtetése	0	0	0	0	0	0	0			0
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	5 293 090	3 969 817	2 977 363	75	992 454	25	992 454			1 323 272
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	15 761 093	7 880 547	5 910 410	75	1 970 137	25	1 970 137			7 880 547
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	11 266 422	7 823 904	5 867 928	75	1 955 976	25	1 955 976			3 442 518
Technikai segítségnyújtás	0	0	0	0	0	0	0			0
Összesen	112 617 043	54 104 983	40 578 737	75	13 526 246	25	13 526 246	0	0	58 512 061

2 0 0 3.

euró

Intézkedés	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak	63 657 381	28 645 821	21 484 366	75	7 161 455	25	7 161 455			35 011 559
Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	32 445 887	12 978 355	9 733 766	75	3 244 589	25	3 244 589			19 467 532
Szakképzés	0	0	0	0	0	0	0			0
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	0	0	0	0	0	0	0			0
Termelői csoportok felállítása, működtetése	0	0	0	0	0	0	0			0
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	0	0	0	0	0	0	0			0
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	0	0	0	0	0	0	0			0
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	18 745 150	13 017 465	9 763 099	75	3 254 366	25	3 254 366			5 727 685
Technikai segítségnyújtás	0	0	0	0	0	0	0			0
Összesen	114 848 417	54 641 641	40 981 231	75	13 660 410	25	13 660 410	0	0	60 206 776

2004.

euró

Intézkedés	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionális forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak	40 126 507	18 056 928	13 542 696	75	4 514 232	25	4 514 232			22 069 579
Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	20 074 373	8 029 749	6 022 312	75	2 007 437	25	2 007 437			12 044 624
Szakképzés	1 550 032	1 162 524	871 893	75	290 631	25	290 631			387 508
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	2 069 897	2 069 897	1 552 423	75	517 474	25	517 474			0
Termelői csoportok felállítása, működtetése	4 050 273	4 050 273	3 037 705	75	1 012 568	25	1 012 568			0
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	8 021 662	6 016 247	4 512 185	75	1 504 062	25	1 504 062			2 005 416
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	16 886 219	8 443 109	6 332 332	75	2 110 777	25	2 110 777			8 443 109
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	9 285 592	6 448 328	4 836 246	75	1 612 082	25	1 612 082			2 837 264
Technikai segítségnyújtás	341 799	341 799	273 439	80	68 360	20	68 360			0
Összesen	102 406 355	54 618 855	40 981 231	75	13 637 624	25	13 637 624	0	0	47 787 500

2 0 0 5.

euró

Intézkedés	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionál is forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak	35 361 618	15 912 728	11 934 546	75	3 978 182	25	3 978 182			19 448 890
Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	19 906 037	7 962 415	5 971 811	75	1 990 604	25	1 990 604			11 943 622
Szakképzés	1 542 830	1 157 123	867 842	75	289 281	25	289 281			385 708
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	2 064 496	2 064 496	1 548 372	75	516 124	25	516 124			0
Termelői csoportok felállítása, működtetése	4 044 872	4 044 872	3 033 654	75	1 011 218	25	1 011 218			0
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	8 004 857	6 003 643	4 502 732	75	1 500 911	25	1 500 911			2 001 214
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	20 692 136	10 346 068	7 759 551	75	2 586 517	25	2 586 517			10 346 068
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	9 771 425	6 785 712	5 089 284	75	1 696 428	25	1 696 428			2 985 713
Technikai segítségnyújtás	341 799	341 799	273 439	80	68 360	20	68 360			0
Összesen	101 730 070	54 618 855	40 981 231	75	13 637 624	25	13 637 624	0	0	47 111 215

2006.

euró

Intézkedés	Összes forrás	Összes támogatás	Közösségi Forrás		Nemzeti támogatás					Saját forrás
					Összesen		Központi költségvetés	Regionál is forrás	Egyéb	
				%		%				
1	2 3+11	3 4+6	4	5 (4/3)	6 8+9+10	7 (6/3)	8	9	10	11
Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak	36 097 751	16 243 988	12 182 991	75	4 060 997	25	4 060 997			19 853 763
Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	10 166 190	4 066 476	3 049 857	75	1 016 619	25	1 016 619			6 099 714
Szakképzés	1 533 228	1 149 921	862 441	75	287 480	25	287 480			383 307
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	4 095 280	4 095 280	3 071 460	75	1 023 820	25	1 023 820			0
Termelői csoportok felállítása, működtetése	4 037 671	4 037 671	3 028 253	75	1 009 418	25	1 009 418			0
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	8 648 181	6 486 136	4 864 602	75	1 621 534	25	1 621 534			2 162 045
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	19 439 099	9 719 549	7 289 662	75	2 429 887	25	2 429 887			9 719 549
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	12 208 370	8 478 035	6 358 526	75	2 119 509	25	2 119 509			3 730 335
Technikai segítségnyújtás	341 799	341 799	273 439	80	68 360	20	68 360			0
Összesen	96 567 569	54 618 855	40 981 231	75	13 637 624	25	13 637 624	0	0	41 948 714

***Fontosabb demográfiai jellemzők régiók és településtípusok szerinti változása
(1990-1996)***

Régiók, településtípusok	A lakónépesség			Népsűrűség fő/km2	
	száma fő	aránya %	változása 1990=100%	1990	1996
Közép-Magyarország	2 880 717	28,3	97,1	429	416
Közép-Dunántúl	1 113 830	11,0	99,6	99	99
Nyugat-Dunántúl	995 108	9,8	99,1	90	89
Dél-Dunántúl	990 418	9,7	97,7	71	70
Észak-Magyarország	1 290 755	12,7	98,1	98	96
Észak-Alföld	1 539 187	15,1	99,8	87	87
Dél-Alföld	1 364 427	13,4	98,1	76	75
Országos	10 174 442	100,0	98,3	111	109
Ebből: Budapest	1 886 215	18,5	93,5	3 844	3 593
vidéki városok	4 499 257	44,2	102,3	220	206
községek	3 788 970	37,2	96,2	54	54
ebből: 500 fő alatti	278 539	7,4	103,4	26	25
500-999 fő	513 403	13,5	99,2	37	37
1000-2999 fő	1 631 811	43,1	100,8	54	53
3000-4999 fő	699 328	18,5	98,0	69	76
5000 fő	665 889	17,6	81,2	107	117

Forrás: KSH.

2. táblázat

Magyarország KSH-körzeteinek ruralitási és agroökológiai besorolása**Terület (ha)**

Agroökológiai besorolás	Ruralitási besorolás			Összesen
	alapvetően	jellemzően	nem	
	vidéki körzet			
döntően intenzív mg.	2 929 250	949 415	20 762	3 899 427
döntően extenzív mg.	1 422 061	924 233	55 249	2 401 542
döntően védelmi	54 712	32 334	0	87 046
intenzív-extenzív	859 348	902 342	38 027	1 799 717
extenzív-védelmi	237 095	228 418	52 749	518 262
kiegyenlített terület	223 617	182 570	190 818	597 005
Összesen	5 725 083	3 219 312	357 605	9 303 000

Arány (%)

Agroökológiai besorolás	Ruralitási besorolás			Összesen
	alapvetően	jellemzően	nem	
	vidéki körzet			
döntően intenzív mg.	51,2	29,5	5,8	41,9
döntően extenzív mg.	24,8	28,7	15,4	25,8
döntően védelmi	0,9	1,0	0,0	0,9
intenzív-extenzív	15,0	28,0	10,6	19,3
extenzív-védelmi	4,1	7,1	14,8	5,6
kiegyenlített terület	3,9	5,7	53,4	6,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Mennyiség (db)

Agroökológiai besorolás	Ruralitási besorolás			Összesen
	alapvetően	jellemzően	nem	
	vidéki körzet			
döntően intenzív mg.	40	13	1	54
döntően extenzív mg	28	12	2	42
döntően védelmi	1	1	0	2
intenzív-extenzív	14	15	1	30
extenzív-védelmi	5	5	1	11
kiegyenlített terület	4	3	4	11
Összesen	92	49	9	150

3. táblázat

A földterület használata gazdálkodási formák szerint

Megnevezés	1990	1995	1998
Vállalatok, gazdasági társaságok			
- földterület, 1000 ha	2867,3	2593,2	2409,6
- részarány, %	30,8	27,9	25,9
Szövetkezetek			
- földterület, 1000 ha	5147,1	2208,0	1671,1
- részarány, %	55,3	23,7	18,0
Gazdálkodó szervezetek (vállalatok és szövetkezetek együtt)			
- földterület, 1000 ha	8014,4	4801,2	4080,8
- részarány, %	86,1	51,61	43,9
Egyéni gazdálkodók			
- földterület, 1000 ha	1288,8	4034,7	4744,9
- részarány, %	13,9	43,4	51,0
Egyéb			
- földterület, 1000 ha	...	467,1	477,9
- részarány, %	...	5,0	5,1
Összesen			
- földterület, 1000 ha	9303,2	9303,0	9303,6
- részarány, %	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH.

4. táblázat

A földterület megoszlása a gazdaságok statisztikai méretcsoportjai szerint (1995, 1998)

Megnevezés	Gazdálkodó szervezetek			Egyéni gazdálkodók			Terület összesen 1000 ha
	nagy	közepes	kis	nagy	közepes	kis	
	méretű gazdaságainak területe, 1000 ha						
1995							
Szántó	2263,6	101,6	3,0	40,3	488,0	1525,0	4421,5
Szőlő, gyümölcsös	27,1	7,9	0,6	0,8	13,8	207,8	258,0
Gyep	447,3	9,6	0,5	23,8	109,6	379,5	970,3
Mezőgazdasági terület	2738,0	119,1	4,1	64,9	611,4	2112,3	5649,8
Erdő	1283,6	13,7	0,3	2,1	24,6	274,0	1598,3
Termőterület	4061,3	135,4	22,3	67,6	638,4	2410,9	7335,9
1998							
Szántó	1998,0	64,0	18,5	50,9	545,6	1556,5	4233,5
Szőlő, gyümölcsös	19,9	7,1	1,3	0,8	17,5	160,3	206,9
Gyep	351,4	9,4	1,2	18,2	102,1	264,4	746,7
Mezőgazdasági terület	2369,3	80,4	21,0	69,9	665,2	1981,3	5187,1
Erdő	1169,4	31,6	5,2	2,6	34,4	164,3	1407,5
Termőterület	3572,9	113,9	26,5	72,7	702,6	2156,8	6645,4

Forrás: KSH.

5. táblázat

***A földterület megoszlása a gazdaságok statisztikai méretcsoportjai szerint
(1995-1998)***

Megnevezés	Gazdálkodó szervezetek			Egyéni gazdálkodók			Terület összesen 1000 ha
	nagy	közepes	kis	nagy	közepes	kis	
	méretű gazdaságainak területe, 1000 ha						
1995							
Szántó	51,2	2,3	0,1	0,9	11,0	34,5	100,0
Szőlő, gyümölcsös	10,5	3,1	0,2	0,3	5,3	80,5	100,0
Gyep	46,1	1,0	0,1	2,5	11,3	39,1	100,0
Mezőgazdasági terület	48,5	2,1	0,1	1,1	10,8	37,4	100,0
Erdő	80,3	0,9	0,0	0,1	1,5	17,1	100,0
Termőterület	55,4	1,8	0,3	0,9	8,7	32,9	100,0
1998							
Szántó	47,2	1,5	0,4	1,2	12,9	36,8	100,0
Szőlő, gyümölcsös	9,6	3,4	0,6	0,4	8,5	77,5	100,0
Gyep	47,1	1,3	0,2	2,4	13,7	35,4	100,0
Mezőgazdasági terület	45,7	1,5	0,4	1,3	12,8	38,2	100,0
Erdő	83,1	2,2	0,4	0,2	2,4	11,7	100,0
Termőterület	53,8	1,7	0,4	1,1	10,6	32,5	100,0

Forrás: KSH.

6. táblázat

Az egyéni gazdaságok használatban lévő föld méret szerinti szerkezete (1994)

Birtokméret hektár	Egyéni gazdaságok		Földterület		Egy gazdaság átlagos területe (ha)
	száma, db	megoszlása, %	hektár	megoszlása, %	
-1,0	978 101	81,4	231 665	16,8	0,2
1,1-5,0	173 182	14,5	378 912	27,4	2,2
5,1-10,0	28 723	2,4	198 303	14,3	6,9
10,1-50,0	18 922	1,6	359 588	26,0	19,0
50,1-	2 087	0,1	214 737	15,5	102,9
Összesen	1 201 015	100,0	1 382 205	100,0	1,1

Forrás: KSH.

Gazdaságméret

- együttesen 1500 m² vagy annál nagyobb szántó, kert, gyümölcsös, szőlő, gyep, erdő, nádas, halastó vagy
- együttesen 800 m²-t elérő kert, gyümölcsös, szőlő vagy
- legalább 1 db marha, bivaly, sertés, ló, öszvér, juh, kecske vagy
- legalább 50 db baromfi, vagy
- legalább 25 db házinyl vagy prémes állat vagy húsgalamb vagy méhcsalád van a család használatában.

7. táblázat

A földtulajdonos háztartások és a földterület megoszlása birtokméret szerint (1996)

Birtokméret, hektár	A földtulajdonos háztartások	A földterület
	megoszlása, %	
-0,2	57,0	3,4
0,2-1,0	22,4	7,5
1,1-10,0	18,3	41,2
10,1-50,0	2,1	29,4
50,1-	0,3	18,5
Összesen	100,0	100,0

Forrás: KSH.

8. táblázat

A mezőgazdasági termékek bruttó termelése

Megnevezés	1991	1996	Index: 1991=	1991	1996	1996	1998	Index: 1996=	1996	1998
	milliárd Ft 1991. évi áron		100%	a bruttó termelés megoszlása, %		milliárd Ft 1995. évi áron		100%	a bruttó termelés megoszlása, %	
Növénytermelés	254,2	210,7	82,9	56,6	57,8	411,1	366,8	89,2	55,4	52,7
Állattenyésztés	194,9	153,7	78,9	43,4	42,2	330,3	329,8	99,8	44,6	47,3
Mezőgazdasági termékek összesen	449,1	364,4	81,1	100,0	100,0	741,4	696,6	95,2	100,0	100,0

Forrás: KSH.

9. táblázat

A földterület művelési ágak szerint

Megnevezés	Terület, 1000 ha		Megoszlás, %		Változás: Index: 1990=100%
	1990	1998	1990	1998	
Szántó	4712,8	4710,0	50,7	50,6	99,9
Gyümölcsös és kert	436,2	205,0	4,7	2,2	46,9
Szőlő	138,5	130,0	1,5	1,4	93,9
Gyep	1185,6	1148,0	12,7	12,3	96,8
Mezőgazdasági terület	6473,1	6193,0	69,6	66,6	95,7
Erdő	1695,4	1769,0	18,2	19,0	104,3
Nádas	40,3	41,0	0,4	0,4	101,6
Halastó	26,9	32,0	0,3	0,4	119,2
Termőterület	8235,7	8036,0	88,5	86,3	97,6
Művelés alól kivett terület	1067,5	1268,0	11,5	13,6	118,8
Összes földterület	9303,2	9303,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH.

10. táblázat

Vetésszerkezet a szántóterületen

(%)

Megnevezés	1990	1998
Gabonafélék	59,8	62,7
Búza, rozs	28,3	27,5
Kukorica	23,3	22,9
Árpa	6,4	8,2
Burgonya	1,0	1,2
Hüvelyesek	3,1	1,3
Ipari növények	2,5	1,8
Napraforgó	7,5	9,6
Cukorrépa	2,8	1,8
Szálas- és lédús takarmányok	19,0	8,2
Silókukorica és csalamádé	7,2	2,9
Lucerna	6,5	4,9
Zöldségfélék	2,5	2,6
Egyéb növények	1,8	10,8
Vetésterület összesen	100,0	100,0

Forrás: KSH.

11. táblázat

Fontosabb növények termesztése

Megnevezés	Betakarított terület, 1000 hektár		Termésmennyiség, 1000 tonna		Termésátlag, kg/ha	
	1990	1998	1990	1998	1990	1998
Gabonafélék	2778	2835,4	12 561	13 005,0	4 440	...
Búza	1221	1182,5	6 198	4 895,2	5 050	4 140
Kukorica	1082	1022,5	4 500	6 143,3	3 990	5 950
Árpa	297	368,9	1 369	1 304,6	8 960	3 540
Rozs	92	61,9	232	128,8	2 500	2 080
Zab	...	51,7	...	132,4	...	2 560
Burgonya	44	51,6	1 226	1 147,8	16 920	18 850
Szójabab	42	23,7	54	49,6	1 240	2 090
Napraforgó	347	426,9	684	718,3	1 950	1 680
Repcemag	60	52,1	106	73,0	1 740	1 400
Étkezési mák	...	3,2	...	2,0	...	540
Dohány	9	6,4	14	12,5	1 300	1 870
Cukorrépa	131	80,1	4 763	3 361,0	36 090	41 960
Silókukorica, csalamádé	335	144,8	5 690	3 835,4	15 300	26 000
Zöldségfélék összesen	116	108,7	2 036	1 796,0	...	...
Vöröshagyma	5	6,1	160	149,9	20 710	19 350
Paradicsom	15	12,6	527	329,7	26 660	22 280
Zöldborsó	31	13,1	314	71,1	8 780	4 370
Zöldpaprika	8	6,1	142	109,7	8 790	12 130
Spárgatök	...	0,6	...	16,9	...	18 440
Fűszerpaprika	9	6,8	...	64,6	...	8 910
Szőlő	111	99,1	863	719,6	7 750	6 580
Gyümölcsök	95	96,3	1 444	834,4	...	...
Alma	...	...	945	481,9	18 110	...
Körte	...	...	64	36,3	6 470	...
Őszibarack	...	...	71	64,8	6 120	...
Málna	...	...	27	19,8	1 199	...
Szamóca	...	...	16	13,4	...	...

Forrás: KSH.

12. táblázat

A mezőgazdasági termékek termelésének volumenindexe főbb termékcsopontonként (1990=100%)

(Összehasonlítható árak alapján, %)

Megnevezés	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Gabonafélék, hüvelyesek	122,8	78,1	67,7	88,4	88,3	86,9	105,0	93,0
Ipari növények	119,1	87,4	71,7	82,7	99,7	109,1	81,5	89,4
Burgonya	99,0	95,5	83,0	75,6	88,1	103,9	88,7	92,0
Szálas- és tömegtakarmány	100,5	71,7	65,2	75,5	79,0	78,2	75,1	77,4
Zöldségfélék	100,5	79,8	75,2	77,0	86,9	92,6	92,9	106,1
Gyümölcsök	93,4	86,0	89,8	77,3	54,3	77,0	66,5	64,8
Szőlő	82,9	68,6	66,4	67,1	59,2	74,5	81,8	78,4
Egyéb növények	-12,0	42,4	41,6	30,4	35,7	56,3	21,3	-44,5
Növénytermesztési és kertészeti termékek	104,0	77,3	70,2	77,0	78,5	86,2	84,4	77,1
Szarvasmarha és tenyésztésének termékei	87,3	82,1	69,0	64,3	65,0	64,0	63,6	66,6
Sertés és tenyésztésének termékei	84,4	64,7	58,0	51,2	55,2	61,3	51,2	54,5
Juh és tenyésztésének termékei	90,0	73,2	50,1	41,2	47,5	38,5	34,8	38,2
Baromfi és tenyésztésének termékei	81,1	76,1	72,8	77,0	79,3	77,1	82,6	88,5
Egyéb állattenyésztés	84,3	90,7	92,3	95,5	86,1	84,6	75,2	79,5
Élő állatok és állati termékek	84,4	73,8	66,1	63,3	65,5	66,6	62,6	66,5
Bruttó termelés összesen	93,8	75,0	67,7	69,8	71,6	76,1	73,2	71,6
Halmozatlan termelési érték	95,3	78,9	72,1	71,3	73,4	78,5	75,5	75,7
Hozzáadott érték	104,0	88,6	71,8	71,0	75,0	86,8	84,9	82,0

Forrás: KSH.

13. táblázat

Állatállomány (főbb állatok állománya az év végén)

Megnevezés	Állatállomány, 1000 db		Index: 1990=100%
	1990	1998	
Szarvasmarha	1 571	873	55,6
ebből: tehén	630	407	64,6
Sertés	8 000	5 479	68,5
ebből: anyakoca	624	391	62,7
Juh	1 865	909	48,7
ebből: anyajuh	1 313	702	53,5
Ló	80	72	90,0
Kecske	34	108	317,6
Tyúkfélék	25 687	30 557	118,9
Liba	2 804	1 136	40,5
Kacsa	2 653	1 553	58,5
Pulyka	1 411	1 993	141,2
Házinyúl	2 450	14 968	610,9

Forrás: KSH.

14. táblázat

Fontosabb állati termékek termelése

Megnevezés	1990	1998	Index: 1990=100%
Vágóállat összesen, 1000 tonna	2220	1378	62,1
ebből: vágómarha	236	112	47,5
vágósertés	1348	671	49,8
vágójuh	24	15	62,5
vágóbaromfi	578	554	95,81
Tehéntej, millió liter	2763	1993	72,1
Tyúktojás, millió db	4679	3200	68,4
Nyersgyapjú, tonna	7337	2957	40,3
Egy tehénre jutó tejtermelés, l	4920	5225	106,2
Egy tehénre jutó vágómarha-termelés, kg	375	275	73,3
Egy anyakocára jutó hústermelés, kg	2100	1716	79,4
Egy tyúkra jutó tojástermelés, db	186	207	111,3
Egy juhra jutó gyapjútermelés, kg	3,9	3,4	87,2

Forrás: KSH.

15. táblázat

Egy hektár mezőgazdasági területre jutó termelés

Megnevezés	1990	1998	Index: 1990=100%
Gabonafélék	1941	2100	108,2
búza	958	791	82,6
kukorica	695	992	142,7
Burgonya	189	185	97,9
Hüvelyesek	49	...	...
Zöldségfélék	315	290	92,1
Szőlő	133	116	87,2
Gyümölcsök	223	135	60,5
Bor, liter	55	70	82,4
Vágóállat élő testtömegben	341	...	...
Vágómarha	39	16	41,0
Vágósertés	199	115	57,8
Vágójuh	5,4	2,6	48,1
Vágóbaromfi	91	94	103,3
Húsfélék	199	...	...
Tehéntej, liter	421	330	78,4
Tyúktojás, db	723	547	75,6

Forrás: KSH.

16. táblázat

A termelés főbb műszaki feltételei

Megnevezés	Gazdál- kodó szerve- zetek	ebből:		Gazdál- kodó szerve- zetek	ebből:		Egyéni gazda- ságok	Összese n
		gazdasá- gi társa- ságok	szövet- kezetek		gazdasá- gi társa- ságok	szövet- kezetek		
	1990-ben			1996-ban				
Gépi vonóerő motorkapacitása, 1000 kW	8 300	1500	6 500	4 451	1608	2 843	4 982	9 433
1000 ha mg-i területre jutó kapacitás, kW	1 282	...	...	1 568	1474	1 626	1 489	1 525
1000 ha szántóra jutó kapacitás, kW	1 761	...	...	1 919	1881	1 942	2 081	2 001
Traktor, darab	49 400	9000	39 000	27 290	9 938	17 352	64 925	92 215
Traktorkapacitás, 1000 kW	3 370	600	2 700	2 004	701	1 303	2 863	4 867
Gabonakombájn, darab	-	-	-	6 293	1743	4 550	3 209	9 502
Tehergépkocsi, darab	32 000	6000	24 000	12 706	5445	7 261	25 503	38 209
Tehergépkocsi-kapacitás, 1000 kW	2 560	480	1 900	1 033	448	585	1 659	2 692

Forrás: KSH.

17. táblázat

A mezőgazdasági beruházások főbb adatai

Mezőgazdasági beruházások						
Év	részesedése az összesből, %	értéke folyó áron, millió Ft	Ebből:		volumenindexe	árindexe
			építési	gép		
			beruházási aránya, %		előző év=100%	
1991	4,3	21 117	34,0	46,0	62,5	128,0
1992	2,9	16 200	35,9	44,8	65,0	118,6
1993	3,1	19 686	34,2	48,5	105,8	115,1
1994	2,9	24 476	30,5	51,8	103,3	120,6
1995	2,9	29 608	33,7	58,0	96,9	125,4
1996	3,4	46 134	34,1	57,0	127,4	121,5
1997	3,6	61 462	36,8	55,7	114,1	116,8
1998	3,6	76 677	37,9	55,1	111,6	110,9

Forrás:
KSH.

18. táblázat

A magyar élelmiszeripari szakágazati jellemzői (1998)

Ágazatok	Alkalmazásban állók száma (ezer fő)	Külföldi tulajdon aránya a jegyzett tőkéből (%)	Vállalkozások száma (db)	Beruházás (Mrd Ft)	Bruttó termelés megoszlása (%)
Hús- és halfeldolgozás	20,1	41,5	685	8,9	17,4
Baromfifeldolgozás	16,9	26,7	161	8,1	11,2
Tartósítóipar	14,1	51,9	607	7,0	10,5
Tejipar	11,6	59,1	164	5,7	12,1
Malomipar	6,6	12,0	316	3,1	4,1
Keveréktakarmány-gyártás	5,9	46,3	216	4,8	7,8
Sütőipar	16,8	30,2	1969	6,0	5,0
Cukoripar	3,0	36,0	8	5,7	3,3
Édesipar	4,4	93,6	965	2,1	3,9
Szeszipar	1,4	53,4	575	0,8	1,5
Boripar	2,8	24,0	330	2,1	1,1
Söripar	4,2	90,2	214	4,3	0,5
Üdítőital-ipar	4,0	97,2	1166	6,9	4,2
Dohányipar	2,0	93,3	8	3,1	3,7
Egyéb élelmiszeripar	3,7	82,5	231	6,5	14,0
Összesen	117,5	60,4	1160	75,1	100,0

Forrás: KSH.

19. táblázat

A működő vállalkozások száma a mezőgazdaságban

Megnevezés	Gazdálkodási formák			
	száma, db	aránya, %	száma, db	aránya, %
	1990		1998	
Jogi személyiségű vállalkozás	1990	64,0	7 703	19,7
Ebből: gazdasági társaság	445	14,3	4 932	12,6
szövetkezet	1362	43,8	1 715	4,4
Jogi személyiség nélküli vállalkozás	1118	36,0	31 339	80,3
Ebből: egyéni vállalkozás	...		27 832	71,3
Vállalkozás összesen	3108	100,0	39 042	100,0

Forrás: KSH.

20. táblázat

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar bruttó termelésének alakulása (Előző év 100%)

Évek	A mezőgazdaság bruttó termelésének alakulása	Az élelmiszeripar bruttó termelésének alakulása
1991	93,8	90,3
1992	80,0	87,4
1993	90,3	103,6
1994	103,2	105,5
1995	102,6	101,6
1996	106,3	99,6
1997	96,2	93,1
1998	99,0	100,8

Forrás: KSH.

21. táblázat

A mező- és erdőgazdálkodást, élelmiszer-feldolgozást és termékeik forgalmazását segítő költségvetési támogatások

Megnevezés	1998
<i>Vállalkozások folyó támogatása</i>	
Piacra jutási támogatások	44 404
- piacra jutási támogatás	14 147
- mezőgazdasági és élelmiszer-ipari exporttámogatás	18 799
- agrárpiaci támogatás	11 459
Az agrártermelés költségeit csökkentő támogatások	29 963
- agrárfinanszírozás támogatás (hitelkamat-kedvezmények)	12 737
- agrártermelés támogatása	11 652
- földhasznosítás támogatása	5 573
Reorganizációs támogatás	2 969
<i>Beruházási célprogramok támogatása</i>	
Meliorációs és öntözésfejlesztési támogatás	2 117
Erdőtelepítés, erdőszerkezet-átalakítás támogatása	1 413
<i>Támogatási céllelőirányzatok és egyéb támogatás</i>	
Agrárgazdasági beruházások támogatása	33 656
- építési beruházások	18 649
- gépbeszerzés	15 007
Egyéb támogatások	278
Költségvetési támogatások összesen	114 800

Forrás: Pénzügyminisztérium.

A GDP alakulása megyénként és régióként

	1990 GDP/fő (folyó áron 1000 Ft)	1996 GDP/fő (folyó áron 1000 Ft)	1990 GDP/fő az országos átlag %-ában	1996 GDP/fő az országos átlag %-ában
Budapest	416	1251	178	186
Pest	139	494	59	73
Közép-Magyarország	-	991	-	147
Fejér	231	688	99	102
Komárom	237	600	101	89
Veszprém	205	539	88	80
Közép-Dunántúl	-	613	-	91
Győr	237	740	101	110
Vas	200	731	86	108
Zala	213	626	91	93
Nyugat-Dunántúl	-	703	-	104
Baranya	212	518	91	77
Somogy	219	503	94	75
Tolna	269	602	115	75
Dél-Dunántúl	-	534	-	79
Borsod	175	473	74	70
Heves	171	489	73	73
Nógrád	188	382	80	57
Észak-Magyarország	-	461	-	69
Hajdú	204	523	87	78
Szolnok	195	509	83	76
Szabolcs	136	397	58	60
Észak-Alföld	-	472	-	70
Bács	165	508	71	76
Békés	178	510	76	76
Csongrád	209	624	89	93
Dél-Alföld	-	545	-	81

Forrás: KSH.

23. táblázat

Az emberi erőforrások néhány jellemzője az Európai Unió országaiban és Magyarországon

Ország	nép- sűrű- ség	népmozgalom			kormegoszlás		65 éven felüliek aránya (%)	öreg- ségi hányá- dos	100 férfira jutó nő	születéskor várható élettartam		öngyilkosság 100 000 főre 1993		váláso k 1000 főre 1995	termé- keny- ség	össze - sen	legalább középfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 25-59 évesekből
		nép- esség- szám válto- zása (%) 1986-96	termé- szetes szapo- rodás	vándor - lási kü- lönböz- et (%)	15 éven aluliek aránya (%)	25- 49 évese k aránya a (%)				nők	férfiak	nők	férfiak				nők
EUR15	116	3,8	0,8	2,0	17	37	15,9	0,94	105	80,5	74,0	6,1	18,4	1,8	1,44	58	54
B	133	2,9	1,1	1,6	18	37	15,8	0,88	105	80,2	73,5			3,5	1,55	60	58
Dk	122	2,6	1,3	3,3	18	37	14,9	0,83	103	78,0	72,8	13,8	27,6	2,5	1,75	79	76
D	230	5,4	-1,1	3,7	16	38	16,0	1,00	105	79,8	73,3	7,3	21,6	21	1,30	80	75
EL	79	5,2	0,1	1,8	17	35	15,5	0,91	103	80,3	75,0	1,8	5,7	1,1	1,31	48	46
E	78	2,0	0,4	1,1	16	36	15,4	0,96	104	81,6	74,4	3,3	11,6	0,8	1,15	34	32
F	108	5,1	3,4	0,7	19	37	15,1	0,79	105	81,9	74,0	10,5	30,4	2,0	1,72	62	59
IRL	53	2,1	5,2	2,3	24	34	11,6	0,48	101	78,5	73,2	4,2	15,5		1,91	52	55
I	191	1,3	-0,3	2,6	15	37	17,1	1,14	106	81,3	74,9	3,4	11,7	0,5	1,22	40	38
L	162	12,4	4,3	8,9	18	40	14,4	0,80	104	80,0	73,0	7,3	23,9	1,8	1,76	47	40
NL	379	6,6	3,3	1,1	18	40	13,1	0,73	102	80,3	74,7	6,4	13,1	2,2	1,52	65	61
A	96	6,2	1,0	0,6	18	39	14,8	0,82	106	80,2	73,9	9,8	31,5	2,3	1,42	73	64
P	108	-0,9	0,3	1,1	28	35	14,8	0,82	108	78,5	71,0	3,4	12,3	1,2	1,44	24	24
FIN	15	4,2	2,3	0,8	19	38	14,2	0,75	105	80,5	73,0	10,9	43,5	2,7	1,76	71	73
S	20	5,7	0,1	0,7	19	35	17,7	0,93	102	81,5	76,5	8,9	20,9	2,6	1,61	76	78
UK	244	3,4	1,6	1,4	19	37	16,0	0,84	104	79,3	74,4	3,2	11,8	2,9	1,70	53	46
Magyarország	109	-1,9	-3,7	0,7	18	35	14,5	0,81	109	74,7	66,1	15,6	49,2	2,2	1,46	47	47

Ország	aktivitási arány (%)		munkanélküliségi ráta		foglalkoztatottak aránya					részmunka-időben foglalkoztatottak		100 ha művelt területre jutó mezőgazdasági munkaerő		vállalkozások		összes hasonlóság
	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	ipar	mezőgazdaság	szolgáltatás	nők	férfiak	1990	1995	1000 lakosra jutó vállalkozások száma	kis- és közepes vállalkozások aránya az összes foglalkoztatásból	
EUR15	57,2	77,5	12,5	9,9	50,0	69,7	30,3	5,3	64,4	31,5	5,5	14,5	...	48	65,9	
B	52,0	72,2	12,4	7,4	45,6	66,8	28,3	2,7	69,0	30,5	3,0	10,5	8,7	57	72,5	3
Dk	73,6	85,3	8,4	5,6	67,4	80,5	27,0	4,4	68,6	34,5	10,8	5,0	5,5	47	70,1	5
D	61,3	79,3	9,7	8,3	55,4	72,7	36,0	3,2	60,8	33,6	3,8	10,4	7,2	40	57,0	5
EL	45,8	77,4	15,8	6,2	38,5	72,6	23,2	20,4	56,4	9,0	3,3	42,2	...	72	86,5	4
E	45,7	74,6	29,7	17,8	32,2	61,3	30,2	9,3	60,5	17,0	3,1	11,6	...	58	79,2	3
F	61,3	75,3	14,6	10,7	52,3	67,3	27,0	4,9	68,1	29,5	5,2	6,6	5,3	36	65,8	8
IRL	48,6	75,9	11,8	11,9	42,8	66,8	27,6	12,6	59,8	22,1	5,0	7,0	...	19	68,5	3
I	43,3	72,3	16,6	9,7	36,1	65,3	32,1	7,5	60,4	12,7	3,1	35,4	...	57	79,9	4
L	45,7	76,3	4,7	2,5	43,6	74,4	25,5	3,7	70,8	18,4	1,5	7,4	6,2	...	70,0	5
NL	59,6	80,0	8,1	5,3	54,8	75,7	22,8	3,7	73,5	68,3	17,0	14,4	13,4	36	60,7	2
A	61,8	80,4	5,3	5,4	58,6	76,1	35,3	6,8	57,9	28,8	4,2	14,7	8,1	30	64,5	10
P	59,5	76,1	8,8	6,7	54,2	71,0	32,2	11,5	56,3	13,0	5,1	39,0	26,9	66	79,2	11
FIN	69,3	74,1	15,6	15,7	58,4	62,4	27,9	7,7	64,4	15,6	7,9	9,2	8,6	35	56,7	8
S	75,2	78,9	8,7	10,6	68,7	70,6	25,9	3,1	71,0	39,7	8,8	8,1	7,2	27	60,9	4
UK	66,5	83,1	8,7	9,8	62,3	70,6	27,4	2,1	70,5	44,8	8,1	4,0	...	61	59,8	2
Magyarország	61,3	73,4	10,9	11,1	42,8	60,4	30,0	6,1	63,9			...	7,2	71/22	37,6	

Forrás: EUROSTAT Évkönyv, 1997., KSH Évkönyv, 1997.

2000. március 2-án a SAPARD Tervről tartott egyeztetés meghívottainak listája:

Terméktahácok:

- Tej Terméktanács
- Halászati Terméktanács
- Juh Terméktanács
- Országos Gabona Terméktanács
- Vágóállat és Hús Terméktanács
- Hegyközségek Nemzeti Tanácsa Terméktanács
- Baromfi Terméktanács
- Magyar Zöldség-Gyümölcs Terméktanács
- Szőlő-Bor Szövetség és Terméktanács
- Magyar Szeszipari Szövetség és Terméktanács

Egyéb:

- Magyar Gabonafeldolgozók, Takarmánygyártók és -kereskedők Szövetsége
- Magyar Gazdakörök Országos Szövetsége
- Magyar Paraszt Szövetség
- Magyar Agrárkamara
- Magyar Húsiparosok Szövetsége
- Magyar Élelmiszer-minősítő Társaság
- Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége
- Tejipari Egyesülés
- Gabonaszövetség
- Magyar Borgazdasági Szövetség
- Élelmiszer-feldolgozók Országos Szövetsége
- Magyarországi Konzervgyártók Szövetsége
- Falufejlesztési Társaság
- Város- és Faluvédők Szövetsége
- Vidéki Parlamentje
- Agrárkutató Intézetek Szövetsége
- Magyar Agrártudományi Egyesület
- Országos Gazdaszövetség
- Magyar Élelmiszer-ipari Tudományos Egyesület

- Magyar Borakadémia
- Központi Élelmiszer-ipari Kutató Intézet